

Сабахтор

Устоз Набижон Қодировга
Эталик учун

САРАХБОР

Тузувчилар:

Дилором ЭРГАШЕВА,
Азизбек ҲАКИМОВ

Тошкент
«Akademnashr»
2017

УЎК: 821.512.133-1

КБК: 84(5Ў)

Э 74

Э 74 Эргашева, Дилором.

Сарахбор [Матн] / Д. Эргашева. – Тошкент: Akademnashr, 2017. – 256 б.

ISBN 978-9943-4908-4-0

УЎК: 821.512.133-1

КБК: 84(5Ў)

Қўлингиздаги китобда элимиз севиб тинглайдиган мумтоз қўшиқларнинг матни берилган. Санъат йўналишида таҳсил олаётган талабалар, ўқитувчилар ва кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

Масъул муҳаррир:

Маҳмуджон ТОЖИБОЕВ, Ўзбекистон халқ ҳофизи

Тақризчилар:

Суйима ҒАНИЕВА, филология фанлари доктори, профессор,
Абдулҳамид ҚУРБОНОВ, адабиётшунос

ISBN 978-9943-4908-4-0

© Дилором Эргашева, Азизбек Ҳакимов
«Сарахбор»

© «Akademnashr», 2017

ТУЗУВЧИЛАРДАН

Муҳтарам китобхон!

Аниқ биламизки, сиз мумтоз қўшиқларимиз шайдосисиз. Акс ҳолда, бу китобни ўзгача қизиқиш билан қўлга олмаган бўлардингиз, шундай эмасми? Модомики шундай экан, ўзингиз куйлаётган ёки тинглаётган қўшиғингизга катта муҳаббат ва самимий эҳтиром билан қарамоғингиз лозим. Чунки мумтоз куй-қўшиқларимиз – ҳикматлар тўла хазина. Ундан улуш олмоқчи бўлган ҳар бир шинавандадан покиза руҳ, покиза қалб ва покиза нигоҳ талаб қилинади.

Эскириб қолган сўзлар, арабий ёки форсий бирикмаларнинг кўплиги боис бўлса керак, аксарият ҳаваскорлардан тортиб эл орасида «ҳофиз» деган ном олиб улгурган ижрочиларнинг баъзилари ҳам мумтоз қўшиқларимизнинг матнини бузиб айтишлари одатий ҳолга айланмоқда. Бу «бузғунчилик» шу даражага бориб етдики, «Оғайни, мана бу ери бундоқ бўлиши керак эди», – десангиз, «Фалончиям шундоқ айтган!» деган қайсарона жавоб оласиз.

Майли, фалончилар бузиб айтгандир, айтаётгандир. Келинг, сиз катта устозлар айтганидай, улўғ шоирларимиз ёзиб кетганидай айтинг!

Биз ушбу тўпламда нисбатан кўпроқ ижро этиладиган қўшиқларни саралаб олиб, уларнинг асл матнини жамладик.

Айрим шеърларнинг қўшиқда ижро этилмаган қисми тушириб қолдирилди. Матнни мусиқага уйғунлаштириш мақсадида киритилган баъзи ўзгартишлар, агар улар маънога

шикаст етказмаган бўлса, сақланди. Ҳар бир саҳифада эскириб қолган, араб ёки форс тилидан ўзлашган сўзлар изоҳи келтирилди.

Матнларни муаллифлари бўйича, муаллифларни эса яшаб ўтган даврларига қараб кетма-кетликда жойлаштирдик.

Бу борадаги ният қилган катта ишларимиздан нуқсонлигина бир мужда бўлгани боис тўпلامни «Сарахбор» деб номладик.

Самимий фикр-мулоҳаза ҳамда дуоларингиздан умидвормиз.

ЛУТФИЙ

(1366 – 1465)

Лутфийнинг асл исми баъзи манбаларда Лутфулла деб берилади, айрим тахминларга кўра эса Умардир. У Ҳирот яқинидаги Деҳқанор қишлоғида туғилган. Бизгача форсча ва туркий тилдаги ўн икки минг байтдан зиёд ижодий мероси жамланган икки девони етиб келган. Қабри Деҳқанорда.

ХОҲ ИНОНМА

О.Хотамов муסיқаси

Сенсан севарим, хоҳ инон, хоҳ инонма,
Қондур жигарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Ҳижрон¹ кечаси чархи фалакка² етар, эй моҳ³,
Оҳи сахарим⁴, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Ҳаққоки⁵, қилич келса бошимга, эшикингдин
Йўқтур гузарим⁶, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Ой юзунга кўз солғали ўзга киши бирла
Йўқтур назарим, хоҳ инон, хоҳ инонма.

Ишқ ўтида Лутфий юзи олтунни ёшурди⁷,
Эй сиймбарим⁸, хоҳ инон, хоҳ инонма.

¹ Ҳижрон – айрилик.

² Чархи фалак – фалак, осмон айланаси.

³ Моҳ – ой; мажозан ёр юзига нисбат.

⁴ Оҳи сахар – сахар (наҳор)ги оҳ, тонгги нола.

⁵ Ҳаққо – ҳақиқатан, дарҳақиқат.

⁶ Гузар – ўт(иб кет)иш, кетиш.

⁷ Ёшурди – яширди. Мисра мазмуни: ишқ ўтида куйиб тозаланган Лутфийнинг юзи сарикликда олтиндан ҳам ўтиб кетди.

⁸ Сиймбар – айнан кумуш(дек оқ) бадан.

ГУЛЪУЗОРИМ ҚАНИ?..¹

«Ёлгуз» катта ашуласи асосида
Ж.Султонов басталаган

Кўкарди чаман, гулъузорим² қани?
Сихи³ сарви⁴ бўйлуқ нигорим⁵ қани?

Топибдур бу кун васли гул андалиб⁶,
Дариғо⁷, менинг навбаҳорим⁸ қани?

Эшикинда тупроқ бўлдум, вале
Демадингким, (ул) хокисорим⁹ қани?

Сенинг аҳди хуснунгда¹⁰ йўқ менда сабр,
Менинг ул бурунқи¹¹ қарорим қани?

Эришур дебон қилма Лутфийға қахр,
Бу ишда, бегим, ихтиёрим қани?

¹ Бу кўшиқни аввал Жўраҳон Султонов ўзи кайта ишлаган «Гулъузорим қани?» катта ашуласида, кейинроқ эса Ориф Алимахсумов «Фигон II»да айтган (М.Т.).

² Гулъузор – гул юзли.

³ Сихи – тўғри, текис; келишган.

⁴ Сарв – тик ўсувчи дарахт; маъшука қаддига ишора.

⁵ Нигор – сурат; хушсурат махбуба.

⁶ Андалиб – булбул.

⁷ Дариғо – водариг, э воҳ!

⁸ Навбаҳор – айнан янги баҳор; илк баҳор.

⁹ Хокисор – тупроксифат, оёқости бўлган, ер билан битта; бечорахол, иложсиз.

¹⁰ Аҳди хусн – чиройли аҳд, гўзал ваъда.

¹¹ Бурунқи – бурунги, аввалги, илгариги.

ҚАШҚАРЧАИ САВТИ САРВИНОЗ

«Бузрук» мақомидан

Бир париваш¹ ғамзаси² ақлимни мажнун³ айлади,
Кўз юмуб очгунча ҳолимни дигаргун⁴ айлади.

Субҳидам кундек чиқиб кўргузгач ул қутлуғ юзин,
Толеим масъуду бахтимни ҳумоюн айлади.⁵

Кўп югурмактин кийик кўзи қарорди сахм еб⁶,
Кўр, нечук ғамзанг ўқи они жигархун⁷ айлади.

Интизори йўли устида қўюб кетти кўзунг,
Бизни ул Лайли сифатлик мисли Мажнун айлади.

Сехр элидин воқиф эрди ҳиндуи Кашмир, бас,
Бу ажабким: турк экач, ул кўз юз афсун айлади.

Лабба-лаб васлин тилаб, топмон канорин⁸, нечаким
Кўзларим ол ёшини⁹ ҳасратда Жайхун айлади.

Бир кун ул ҳусн элининг султони туткай деб қулоқ
Ишқ Лутфийнинг сўзини дурри макнун¹⁰ айлади.

¹ Париваш – парига ўхшаш гўзал.

² Ғамза – қош, кўз, юздаги нозик ишоралар билан дил овлаш.

³ Мажнун – телба, савдойи.

⁴ Дигаргун – бошқача.

⁵ Мисра мазмуни: бахтимни зиёда, қутлуғ ва муборак қилди.

⁶ Мисра мазмуни: ўқ еб, кўп югурганидан кийикнинг кўзи қорайди.

⁷ Жигархун – бағри қон; ошиқ.

⁸ Топмон канорин – қирғоғини тополмайман.

⁹ Ол ёш – қизил ёш, қонли кўз ёши.

¹⁰ Дурри макнун – садаф ичига яширинган дур.

Дилбар соғинмағон жиҳати бу фироқ¹ эмиш –
«Кўздин йироқ бўлса, кўнгулдин йироқ» эмиш.

Тинмас хаёли кейнича² кўз ёши қатрадин,
Юз сорина³ югургучи гулгун буроқ⁴ эмиш.

Бўлмас висол бирла кўнгул дарду доғи кам,
Ул тўймағурда, ваҳ, не бало иштиёқ⁵ эмиш.

Қон боғлади жигарлари ул ғамза саҳмидин⁶,
Чину Хитода⁷ нечаки оху қароқ⁸ эмиш.

Ёйдек бўюмни эгди⁹ қошинг бори ғам¹⁰ била
Ким, эгриликда даври қамар¹¹ ичра тоқ¹² эмиш.

Бузди қаро черик¹³ била кўнгулм вилоятин
Ул кўзки, турклардек иши таламоқ эмиш.

Лутфий, Ҳири(й)да¹⁴ қолмади шеърингга муштарий¹⁵,
Азми Ҳижоз қилки¹⁶, мақоминг Ироқ эмиш.

¹ Фироқ – айрилик.

² Кейнича – ортидан.

³ Юз сорина – юз томон.

⁴ Буроқ – Мухаммад (с.а.в.)га меърож кечаси туширилган от. Бу ерда шоир қонли ёшларини юз узра югурувчи асов кизил отга ўхшатмоқда.

⁵ Иштиёқ – қучли истак.

⁶ Саҳм – ўқ. Ғамза саҳми – ноз-карашма ўқи.

⁷ Чину Хито – Кошғару Хитой.

⁸ Оху қароқ – оху кўзали.

⁹ Ёйдек бўюмни эгди – қадимни камондай эгди.

¹⁰ Бори ғам – ғам юки.

¹¹ Даври қамар – ой атрофидаги айлана, гардиш.

¹² Бу ерда «тоқ» сўзи икки маънода келмоқда: 1) ягона; 2) тоқ – эшик ва бинолар тепасидаги яримдоира шаклида ишланган қисм.

¹³ Черик – лашкар. Қаро черик – катта (кўп сонли) қўшин; мажозан ёр киприклари.

¹⁴ Ҳири(й) – Ҳирот шаҳри.

¹⁵ Муштарий – харидор.

¹⁶ Азми Ҳижоз қилмоқ – Ҳижозга кетмоқ. Бу ўринда сўз ўйини бор: Ҳижоз (Арабистондаги Макка ва Мадина шаҳарлари жойлашган пасттекислик), Ироқ тарихий жой номлари бўлиш билан бирга Ўн икки мақомга кирувчи мақомлар номини ҳам англатади. Шунингдек, «мақом» сўзи «яшаш жойи» ва «мусликий асарлар мажмуи» маъноларида келган.

Қайдин доғи¹ кўрдум мен ўшал кўзи қарони,
Куч бирла кетурди бу кўнгул бошга балони.²

Бу хомтамаъ³ кўнгулм агар бўлмаса мажнун⁴,
Сан сиймабаданму⁵ тилар эрди вафони?

Дардимға қилур чора табассум била лаълинг⁶,
Исо қани ўрганса бу «Қонун»и шифони.⁷

Бир қил учини минг ёрайин сўзи қошинда,
Касб этсам⁸ агар кун юзидан зарра сафони⁹.

Бўлғай асари бахт, дағи толеъи масъуд,
Гар ҳафтада бир кўрсам ўшал моҳлиқони.¹⁰

Беважҳ чиқар кун юзи давринда уёлмас,
Бир йўли ўшал хийра кейин солди ҳаёни.¹¹

Гар бўлса эди зарра вужуд оғзида мавжуд,
Лутфий қачон андиша қилур эрди фанони?¹²

¹ Доғи – яна.

² Мисра мазмуни: бу кўнгул келмаётган балони ҳам ўз бошига ўзи мажбурлаб келтирди.

³ Хомтамаъ – беҳуда орзу қилувчи.

⁴ Мажнун – телба, жинни.

⁵ Сиймабадан – кумушдай оқ бадан.

⁶ Лаъл – кизил рангли қимматбаҳо тош; мажозан ёр лаби.

⁷ Мисра мазмуни: қанийди, Худонинг инояти билан ўлиқни ҳам тирилтира олади-ган Исо Масих шу ерда бўлсаю сендан бу даволаш сирларини, қонун-қоидаларини ўрганса. Бу ердаги «Қонун»дан мурод Ибн Синонинг машҳур асари – «Ал-қонун фи-л-тибб» («Тибб қонунлари»)дир.

⁸ Касб этмоқ – ўрганмоқ.

⁹ Сафо – поклик, гўзаллик.

¹⁰ Байт мазмуни: агар ўша ой юзлини ҳафтада бир кўрсам, бахт-саодатим янада шёда бўлади.

¹¹ Байт мазмуни: кун (қуёш) ой юзли ёрнинг даврида (яъни у бўла туриб) уялмай-нетмай ҳеч бир сабабсиз (яъни унинг чиқишига зарурат бўлмаса ҳам) чиқавради. Ўша хира (яъни қуёш) ҳаёни бира тўла орқага ташлади, йиғиштириб қўйди.

¹² Байт мазмуни: агар ёрнинг оғзида заррачалик вужуд (яъни бор эканлигининг моддий ифодаси) мавжуд бўлса эди, Лутфий фанони (йўқликни) хаёл қилармиди?!

МУСТАҲЗОД¹

Тошкент-Фаргона ашулаларидан

М.Мирзаев ишлаган

Эй пари юзли бегим, жонлар фидо бўлсин сенга,
Дуњада² хусн оти бор эркан, бақо³ бўлсин сенга!

Ҳадди махлуқотдиндир нори ул хусну жамол,
Улки йўқдир – раҳм эрур, бу ҳам ато бўлсин сенга.⁴

Ийманиб ҳосид⁵ тилиндан, даст бермас чун салом,
Кўз учи бирлан йироқдан «Марҳабо!» бўлсин сенга.⁶

Чун вафосизларга бермишдир азалда кўркни,
Бу камоли хусн ила қайдан вафо бўлсин сенга?!

Бир қиё боқсанг закоти хусн учун, эй кўркабой,
Лутфийи мискиндин ўлгунча дуо бўлсин сенга!⁷

¹ «Мустаҳзод» арабча сўз бўлиб, «орғтирилган» маъносини ифодалайди. Адабиётдаги мустаҳзод шеър шакли билан мусикадаги мустаҳзодни адаштирмаслик лозим. Муסיкий усул бўлмиш мустаҳзодда ғазал жанридаги матн ҳам айтилиши мумкин.

² Дуња – дунё, олам.

³ Бақо – боқийлик, абадийлик.

⁴ Байт мазмуни: у хусну жамол махлуқотнинг (яратилган нарсалару кишиларнинг) имконидан ташқаридир. Сенга етишмаётган нарса биргина раҳм-шафкат, холос, илоё, у ҳам сенга насиб қилсин!

⁵ Ҳосид – ҳасадчи.

⁶ Байт мазмуни: ошиғинг сенинг номингни ҳатто тилидан ҳам қизғониб, ошқора саломлашгани ийманади. Йироқдан туриб, кўз учи билан «Марҳабо! Хуш келибсан!» дегандай умид ва илтижоли нигоҳини сенга тикади.

⁷ Байт мазмуни: эй гўзал, гар хусннинг закоти сифатида мискин, муҳтож Лутфийга бир қиё боқсанг, у ўлгунча сени дуо қилади.

САККОКИЙ

Саккокий Халил султон, Мирзо Улуғбек сингари ҳумқдорлар даврида (XV асрнинг биринчи ярмида) Мовароуннаҳрда яшаб ижод этган, уларга бир қатор қасидалар бағишлаган.

Визгача етиб келган адабий мероси 11 қасида ва 40 ғазалдан иборат.

«Саккок» сўзининг луғавий маъноси «пичоқчи» бўлиб, бу шоирнинг ҳунарига ишорадир деган тахминлар ҳам бор.

САВТИ МИСКИН

«Мискин» сурнай йўллари асосида

Ф.Мамадалиев ишлаган

Қаро кўз бирла бир ғамза⁸ қилиб, юз минг жафо қилма,
Қарашма⁹ бирла оламни менингдек мубтало қилма.

Менинг бу хаста жонимга сенинг дардинг эрур марҳам¹⁰,
Қиёматга теги¹¹ ҳаргиз бу дардимга даво қилма.

Мени, эй ой, қўрқармен, қилиб дунёда саргашта¹²,
Эшигинг тупроғин кўзга топилмас тўтиё¹³ қилма.

Фироқинг бўтаси¹⁴ ичра танимни сизғирур¹⁵ ҳар дам –
Юзумни олтин этколи ғамингни кимё¹⁶ қилма.

⁸ Ғамза – кош, кўз ва юз ҳаракатлари билан дил овлаш.

⁹ Қарашма – нозик кўз қараш, ишва, ноз.

¹⁰ Марҳам – малҳам, шифо.

¹¹ Теги – қадар.

¹² Саргашта – овора, сарсон.

¹³ Тўтиё – кўз дори.

¹⁴ Бўта – заргарларнинг маъдан эритадиган идиши.

¹⁵ Сизғирмоқ – куйдирмоқ, ўртамоқ; киздирмоқ, эритмоқ (метални).

¹⁶ Кимё – бу ўринда ўрта асрларда кенг ёйилган ал-кимё назарда тутилмоқда. Алхимёгарлар ҳар қандай металнинг асосида олтин ётади, агар киздириш, эритиш йўли билан ёт унсурлар ажратиб олинса, исталган металл олтинга айланади деб фараз қилишган.

Охир бегона деб гирён эшикингдин қувар бўлсанг,
Кулар юз кўргузуб аввал, кишини ошно қилма.

Бағир қон айладинг жавру жафо бирла, э султоним,
Кўзим ёши билан ҳар дам юзимда можаро қилма.

Э Саккокий, бу шаҳ қобқин¹ ғанимат тут, чу зулфинга²
Оёғин боғлағон қушсен, учарга ҳеч ҳаво қилма.

НАВОИЙ

(1441 – 1501)

Ғиёсиддин Муҳаммад ўғли Низомиддин Алишер Навоий Ҳиротда туғилган. Темурийзода Ҳусайн Бойқаро саройида амалдор бўлгани боис исми олдидан кўпинча «мир» сўзи кўниб айтилади. Қабри Ҳиротда.

Икки туркий ва бир форсий девони – «Девони Фоний» (форсча асарларини «Фоний» тахаллуси билан битган), «Хавоийи ул-маоний» куллиёти, беш дostonдан иборат «Хамса» асари, ўндан ортиқ рисолалари машҳур.

УШШОҚ¹

Мулла Тўйчи Тошмухаммедов мусиқаси

Қаро кўзум, келу мардумлиг² эмди фан қилғил³,
Кўзум қаросида мардум⁴ киби ватан қилғил.

Юзунг гулига кўнгул равзасин⁵ яса гулшан,
Қадинг ниҳолиға жон гулшанин чаман қилғил.

Таковарингга⁶ бағир қонидин хино боғла,
Итингга ғамзада⁷ жон риштасин⁸ расан⁹ қилғил.

Юзунг висолиға етсун десанг кўнгулларни,
Сочингни боштин-аёғ чин¹⁰ ила шикан¹¹ қилғил.

¹ Ушшоқ – ошиқлар.

² Мардумлиг – одамийлик, одамгарчилик.

³ Фан қилмоқ – одат қилмоқ.

⁴ Мардум(ак) – кўз қорачиғи.

⁵ Равза – боғ.

⁶ Таковар – от, тулпор.

⁷ Ғамзада – ғамгин, қайгули.

⁸ Ришта – ип.

⁹ Расан – аркон.

¹⁰ Чин – бу ерда ўриш маъносиди.

¹¹ Шикан – жингалак.

¹ Бу шаҳ қобқин – бу шоҳ дарвозасини.

² Бу ўринда шоир «зулф» ва «зулфин» сўзларининг шаклий ўхшашлигига таяниб нозик сўз ўйини қилмоқда: 1) эй Саккокий, бу шоҳ дарвозасин ғанимат бил, учишга шайланаверма, чунки сен оёғи ёр зулфи (сочи) билан боғланган қушсан; 2) ... чунки сен оёғи зулфинга (дарвозадаги ҳалкага) боғланган қушсан.

Хазон сипоҳиға¹, эй боғбон, эмас монетъ,
Бу боғ томида гар игнадин тикан қилғил.

Юзида терни кўруб ўлсам, эй рафиқ², мени
Гулоб³ ила юву гул баргидин кафан қилғил.

Навоий, анжумани шавқ⁴ жон аро тузсанг,
Анинг бошоғлиғ ўқин⁵ шамъи анжуман қилғил.

ҚЎШЧИНОР

Халқ куйи

Тун-оқшом келди-ю, келмас менинг шамъи шабистоним⁶,
Бу андуҳ ўтидин ҳар дам куяр парвонадек жоним.

Не ғам, кўргузса кўксум пораси чоки гирибоним⁷,
Кўрунмас бўлса кўксум ёрасидин⁸ доғи пинҳоним.

Ғамидин дурри макнундек⁹ сиришким¹⁰ оқти Жайхундек¹¹,
Музайян¹² қилди гардундек¹³ жаҳонни ашки ғалтоним¹⁴.

Навоий киби¹⁵ ҳижрондин бу оқшом ўлдум афғондин¹⁶,
Ғамим йўқ бўйла¹⁷ юз жондин, етиб гар келса жононим.

¹ Сипоҳ – кўшин. Хазон сипоҳи – айн. куз кўшини; мажозан қазо, ажал.

² Рафиқ – дўст, улфат.

³ Гулоб – айн. гул суви; гулнинг гулбаргларида тайёрланадиган ичимлик.

⁴ Анжумани шавқ – шавқ анжумани (бундан сўнг форсий бирикмалар, агар улар тушунарли бўлса, изоҳланмайди).

⁵ Бошоғлиқ ўқ – айн. бошоқла (бошоққа ўхшаш) ўқ; камон ўқи; бу ўринда мажозан маъшуканинг жафо ўқлари назарда тутилган деб тахмин қилинди.

⁶ Шабистон – тун, қоронғулик. Шамъи шабистон – тунни ёритувчи шам.

⁷ Чоки гирибон – ёқанинг йиртиғи.

⁸ Ёра – яра, жароҳат.

⁹ Дури макнун – яширин (садаф ичидаги) дур.

¹⁰ Сиришк – кўз ёши.

¹¹ Жайхун – Амударёнинг қадимий номи.

¹² Музайян – зийнатланган, безатилган.

¹³ Гардун – осмон, фалак.

¹⁴ Ашки ғалтон – айн. думалаётган кўз ёши.

¹⁵ Киби – каби, сингари.

¹⁶ Афғон – «фигон» сўзининг кўплиги, фигонлар.

¹⁷ Бўйла – бунингдек, бу каби.

МУБТАЛО БЎЛДУМ САНГО

К.Жабборов мусиқаси

Кўргали хуснунгни зору мубтало бўлдум санго,
Не балоллиғ кун эдиким, ошно бўлдум санго.

Ҳар неча дедимки кун-кундин узай сендин кўнгул,
Ваҳки, кун-кундин батаррак¹ мубтало бўлдум санго.

Мен қачон дедим: «Вафо қилғил» – манга зулм айладинг,
Сен қачон дединг: «Фидо бўлғил манго!» – бўлдум санго.

Эй кўнгул, тарки насиҳат айладим, овора бўл,
Юз бало етмаски, мен ҳам бир бало бўлдум санго.

Ғусса чангидин навое² топмадим ушшоқ аро,
То Навоийдек асиру бенаво³ бўлдум санго.

ФОШ ЎЛСИН

К.Жабборов мусиқаси

Агар ишқинг ҳавосида ёғар ҳар жола⁴ тош ўлсун,
Нишона ҳар бирига, дермен, ушбу хаста бош ўлсун.

Кўёшни бўлмас, эй гардун⁵, ул ойға айламак ташбеҳ⁶,
Оғиз гар зарра, чўлпон⁷ – кўз, янги ой анга қош ўлсун.

Агар пайконларин⁸ кўз истабон топти кўнгул, ғам йўқ,
Келиб йиглар маҳал ул қатра сувлар кўзга ёш ўлсун.

¹ Батаррак – баттаррок, янада.

² Навое – куй, наво.

³ Бенаво – мискин, йўқсил.

⁴ Жола – дўл.

⁵ Гардун – фалак, осмон.

⁶ Ташбеҳ айламак – ўхшатиш.

⁷ Чўлпон – юлдуз.

⁸ Пайкон – камон ўқи, ўқ учидидаги учли темир; тиканнинг ўткир учи.

Кўнгулда сирри ишқин асрай-асрай ўлдим, эй соқий¹,
Қадаҳ тутким, харобот аҳлиға² фош ўлса фош ўлсун.

Навоий ашк³ дурридек тиларким кўзда ер бергай,
Агар ишқинг ҳавосида ёғар ҳар жола тош ўлсун.

АЙЛАГАЧ

Х.Тўхтасинов мусиқаси

Хусни ортар, юзда зулфин анбарафшон⁴ айлагач,
Шамъ равшанроқ бўлур, торин⁵ паришон⁶ айлагач.

Юзни гуллардин безабму бизни қурбон айладинг
Ё юзунгга тегди қонлар, бизни қурбон айлагач?

Қон эмаским, ёпти гулгун⁷ ҳулла⁸ жаннат хозини⁹,
Ишқ мақтулин¹⁰ шаҳид айларда урэн¹¹ айлагач.

Ошкор айлаб юзун, кўзумни ҳайрон айлади,
Ёшурун¹² олди кўнгул, кўзумни ҳайрон айлагач.

¹ Соқий – май куювчи.

² Харобот аҳли – 1) тарки дунё қилган, харобаларда яшовчи дарвешлар; 2) май-хонадагилар, май ичувчилар.

³ Ашк – кўз ёши.

⁴ Анбарафшон – хуш бўй таратувчи. Анбарафшон айламоқ – (сочни) ёқимли бўй таратиб ёймоқ.

⁵ Тор – тола.

⁶ Паришон – ёйилган, тўзғиган.

⁷ Гулгун – гулранг, кизил.

⁸ Хулла – ёпинчик; кийим.

⁹ Хозин – хазиначон.

¹⁰ Мақтул – қатл қилинган (ёки қилинувчи).

¹¹ Урэн – яланғоч.

¹² Ёшурун – яширинча.

Жонда қўйғоч нақди ишқин¹, қилди кўнглумни ҳалок,
Ўлтурур маҳрамни² султон, ганж³ пинҳон айлагач.

Эй Навоий, ишқ агар кўнглунгни мажруҳ этмади,
Бас, недурким қон келур оғзингдин афғон⁴ айлагач?!

СОҚИЙНОМАИ БАЁТИ ШЕРОЗИЙ

Фаргона-Тошкент мақом йўлларида

Кўзунгга тани нотавоним⁵ фидо,
Равонбахш⁶ лаълингга⁷ жоним фидо.

Лабинг ранги олинда⁸ қоним сабил,
Қадинг жилвасиға равоним⁹ фидо.

Жунун¹⁰ бирла ақлим – ғаминг садқаси
Ки, оллингга яхши-ёмоним фидо.

Фано даштида¹¹ қони¹² оворалиғ
Ким, ул сайрға хонумоним¹³ фидо.

Навоийдин олдинг кўнгул, жони ҳам
Санга бўлсин, эй дилситоним¹⁴, фидо.

¹ Нақди ишқ – ишқ хазинаси, бойлиги.

² Маҳрам – султонларнинг энг ишончли кишилари.

³ Ганж – хазиначон.

⁴ Афғон – фиғонлар.

⁵ Нотавон – заиф, қувватсиз.

⁶ Равонбахш – жонбахш.

⁷ Лаъл – кизил рангли қимматбаҳо тош; мажозан маъшуқа лаби.

⁸ Олинда – олдида. Сўз ўйини қўлланган: ол, яъни кизилга ишора ҳам мавжуд.

⁹ Равон – 1) юриш; 2) тез; 3) жон.

¹⁰ Жунун – телбалик.

¹¹ Фано дашти – йўқлик дашти. Тасаввуфда олий босқич – руҳан Ҳаққа қўшилиб, ундан алоҳида (махлуқ сифатида) мавжуд бўлишнинг йўқолиши.

¹² Қони – қани?

¹³ Хонумон – бисот.

¹⁴ Дилситон (дилистон) – маҳбуба.

ҚАРО БЎЛУБДУР...

О.Хотамов мусиқаси

Кўзунг не бало қаро бўлуптур
Ким, жонға қаро¹ бало бўлуптур.

Мажмуъи давони² дард қилди
Дардинги, манга даво бўлуптур.

Ишқ ичра анинг фидоси юз жон –
Ҳар жонки санга фидо бўлуптур.

Бегона бўлуптур ошнодин,
Бегонаға ошно бўлуптур.

То қилди юзинг ҳавоси³ жоним,
Юз сори анга ҳаво бўлуптур.

То тузди Навоий ояти⁴ ишқ,
Ишқ аҳли аро наво⁵ бўлуптур.

НЕ НАВО

Ю.Ражабий мусиқаси

Не наво соз айлагай булбул гулистондин жудо,
Айламас тўти такаллум¹ шаккаристондин жудо.

Ул қуёш ҳажрида, қўрқармен, фалакни ўртагай
Ҳар шарореки² бўлур бу ўтлуғ афгондин³ жудо.

Ҳажр ўлимдин талх⁴ эмиш, мундин сўнг, эй гардун⁵, мени
Айлагил жондин жудо қилғунча жонондин жудо.

БАЁТ II

Фаргона-Тошкент мақом йўлларидан

Бир кун мени ул қотили мажнуншиор⁶ ўлтурғуси,
Усрук⁷ чиқиб, жавлон қилиб⁸, девонавор⁹ ўлтурғуси.

Гар заъф¹⁰ ила ожизлиғим кўнглига раҳме солса ҳам,
Бошимға етгач, секретиб¹¹ беихтиёр ўлтурғуси.

Васли аро гар ўлтирур, жонимға юз минг шукр эрур,
Чун қолсам андин бир замон, ҳижрони зор ўлтирғуси.

¹ Қаро – бу ўринда ёмон, қаттиқ, улуғ маъноларида.

² Мажмун даво – даволар мажмуаси, жамики даволар.

³ Ҳаво(с) – ҳавас, орзу, иштиёқ.

⁴ Оят – сура қисми; белги, аломат; мўъжиза.

⁵ Наво – қуй.

¹ Такаллум – сўзлаш.

² Шарор(а) – учқун.

³ Афгон – фиғон, нола.

⁴ Талх – аччик.

⁵ Гардун – фалак, осмон. Бу ерда тақдир маъносида.

⁶ Мажнуншиор – телбасифат.

⁷ Усрук – маст.

⁸ Жавлон қилмоқ – от ўйнатмоқ.

⁹ Девонавор – девоналарча.

¹⁰ Заъф – заифлик.

¹¹ Секретмоқ – сакратмоқ, ўйнатмоқ.

Ошиқ бўлурда билмадим мен нотавони¹ хастаким –
Ҳажр ўлса, ғам куйдурғуси, васл ўлса, ёр ўлтирғуси.

Дерлар: «Навоий қатлиға гул-гул очибдур оразин»²,
Кўргунча они, войким, бу хор-хор³ ўлтурғуси.

БАЁТ III

Фарғона-Тошкент мақом йўлларидан

Дўстлар, мен телба аҳволига йиғланг зор-зор
Ким, солодур гаҳ-гаҳ ўт кўнглумга тушган хор-хор⁴.

Истамас бўлса сабо бир-бир кўнгул жамъ айламак,
Нега зулфингни паришонлиғдин⁵ айлар тор-тор⁶?

Сен қуёш бирла муносибсен ўюнда, хўблар⁷
Икки-икки чунки киргайлар отошиб «ёр-ёр».

Қўрқарамким, бўлмағай озурда⁸ нозук қоматинг,
Эгнинга хуш-хушки солмиш жаъди анбарбор⁹ бор¹⁰.

Халқа-халқа бўйнума солмиш таноби¹¹ зулфини,
Журми¹² ишқимға магар ҳукм айлади дилдор дор.

Эй Навоий, бўлди ул бут¹³ кофири оташпараст,
Не ажаб, ваҳ-ваҳ, гар урса жонинга зуннор¹⁴ нор¹⁵!?

ЎЛМАСУН

Ж. Султонов мусиқаси

Ёридин ҳеч ким менингдек зору маҳжур¹ ўлмасун²,
Жумлайи оламда расволикка машҳур ўлмасун.

Мен бўлай овора то ишқимдин айлаб гуфтугўй³,
Оти онинг ҳар киши оғзиға мазкур⁴ ўлмасун.

Жонима бедоду⁵ зулмин, ё Раб, ул миқдор қил
Ким, анинг ошиқлиғи ҳар кимга мақдур⁶ ўлмасун.

Панд ила кўнглум уйин қилма иморат, эй рафиқ⁷,
Бизни бузди ҳаргиз ул, ё Рабки, маъмур⁸ ўлмасун.

Кечалар ул гул чекар эрмиш қадах⁹, эй тонг ели,
Воқиф¹⁰ ўл, ҳолимни айтур чоғда махмур¹¹ ўлмасун.

Ёр васлиға қувондим, қовди¹² кўйидин мени,
Эй Навоий, ҳеч киши давлатға мағрур ўлмасун.

¹ Нотавон – заиф, қувватсиз.

² Ораз – юз.

³ Хор – тикан; мажозан рақиб, ёрнинг бошқа ошиқлари. Агар «хор-хор» чизиксиз, ажра-тиб эзилса, «Рақиблар мени хор қилиб ўлдирди» маъносини ҳам тушуниш мумкин.

⁴ Хор – тикан.

⁵ Паришонлиғ – ёйилиш, тўзғиш.

⁶ Тор-тор – тола-тола.

⁷ Хўблар – айн. яхшилар. Бу ерда гўзаллар маъносида.

⁸ Озурда – озор чеккан, ранжиган.

⁹ Жаъди анбарбор – хушбўй, ҳарир либос.

¹⁰ Бор – юк; оғирлик.

¹¹ Таноб – арқон.

¹² Журм – гуноҳ, айб иш.

¹³ Бут – санам.

¹⁴ Зуннор – насроний ва яҳудийларнинг чилвир белбоғи.

¹⁵ Нор – олов.

¹ Махжур – айрилган.

² Ўлмасун – бўлмасин.

³ Гуфтугўй(й) – айн. айтди, деди; умуман, сўзлаш, гапириш маъноларида.

⁴ Мазкур – зикр қил(ин)иш, тилга ол(ин)иш.

⁵ Бедод – адолатсизлик.

⁶ Мақдур – тақдир қилинган.

⁷ Рафиқ – дўст.

⁸ Маъмур – обод.

⁹ Қадах чекмоқ – қадах кўтармоқ, ичмоқ.

¹⁰ Воқиф – хабардор.

¹¹ Махмур – маст.

¹² Қовмоқ – қувмоқ.

НАЗЗОРА ҚИЛ

К.Жабборов мусиқаси

Эй пари, юз ёралик¹ кўнглум сари наззора² қил,
Ёрасиз ҳар қайдаким топсанг ани ҳам ёра қил.

Хайли³ ҳиндудекки, душман илгида бўлғай асир,
Ҳар бирисин олам ичра бир тараф овора қил.

Чун алар овора бўлди, кўзларимни ҳам ўюб,
Ўтқа ташлаб, уйларин ҳам тош била юз пора қил.

Ул икавдин бошима келган балоу ғуссани
Айлабон мундоқ уқубатлар замоне чора қил.

Эй Навоий, ўйнағунг йўқ ишқ то юз кўрмагунг,
Уэр айтиб, ер ўпу сўз таркини якбора⁴ қил.

ЭЙ САБО

Д.Зокиров мусиқаси

Эй сабо, ҳолим бориб сарви хиромонимга⁵ айт,
Йиғларимнинг шиддатин гулбарги хандонимга⁶ айт.

Буки онинг аҳду паймонида мен ўлсам дағи⁷,
Яхши фурсат топсанг ул бад аҳду паймонимга⁸ айт.

Буки юз жон садқаси қилсам пушаймон бўлмағум,
Васлиға бир ваъда қилгондин пушаймонимга айт.

Даҳр¹ боғи гуллари ҳусни вафосиз эрканин
Юзи гул, жисми суман², кўйи³ гулистонимга айт.

Эй Навоий, ҳеч гулшаннинг сенингдек хушнаво
Булбули йўқ эрканин шоҳи сухандонимга⁴ айт.

ТАРОНАИ БАЁТ

*Фаргона-Тошкент
мақом йўлларида*

Донаи ашкимки⁵, ёғмоғлиғ била афсонадур,
Тухми меҳрин⁶ эмак учун ҳам ёғин, ҳам донадур⁷.

Ишқ комил бўлса, маъшуқ арғувонҳад⁸ бўлмасун,
Каҳрабо⁹ шамъиға ҳар қаҳбарг¹⁰ бир парвонадур.

Даҳрнинг¹¹ бегонаваш¹² золиға¹³ бўлма ошно
Ким, сени то ошно этти, ўзи бегонадур.

¹ Даҳр – дунё.

² Суман (ёки ёсуман) – ясмин (жасмин) ўсимлиги.

³ Кўй – кўча, йўл.

⁴ Сухандон – сўзга чечан, гапга уста.

⁵ Донаи ашқ – кўз ёш томчиси.

⁶ Тухми меҳр – меҳр уруғи.

⁷ Дона – уруғлик, дон.

⁸ Арғувон – кизил гулли дарахт. Арғувонҳад – арғувон бўйли.

⁹ Каҳрабо – сариқ рангли тош, янтарь; сариқ.

¹⁰ Қаҳбарг – ҳазон.

¹¹ Даҳр – дунё.

¹² Бегонаваш – бегонасифат.

¹³ Зол – кампир; мажозан дунё тимсоли.

¹ Ёралик – ярали, жароҳатли.

² Наззора – назар, қараш.

³ Хайл – кўшин; тўда, гуруҳ; эл.

⁴ Якбора – бир марта, бир йўла; бетакрор.

⁵ Сарв – тик ўсувчи дарахт; мажозан маъшуқа комати. Хиром – юриш. Сарви хиромон – айв. юривчи сарв.

⁶ Хандон – (хандон отиб) кулувчи.

⁷ Дағи – яна, тагини.

⁸ Бад аҳду паймон – аҳду паймонига амал қилмайдиган, унутадиган.

Ул санам кўйида¹ кундуз – гум² кеча, сойир³ кўнгул – Шаппаредурким⁴, анга кундуз мақарр⁵ бутхонадур⁶.

Эй Навоий, мужиби⁷ саргашталиқ⁸ эрмиш жунун⁹,
Ичкали бу майни ҳар соат бошим айлонадур.

ТОПМАДИМ

С.Каломов мусиқаси

Меҳр кўп кўргуздум, аммо меҳрибоне топмадим,
Жон баса¹⁰ қилдим фидо, оромижоне топмадим.

Ғам била жонимға еттим, ғамгусоре¹¹ кўрмадим,
Ҳажр¹² ила дилхаста бўлдум, дилситоне¹³ топмадим.

Ишқ аро юз минг маломат ўқиға бўлдим нишон,
Бир камонабрўда¹⁴ тузликдин¹⁵ нишоне¹⁶ топмадим.

Ҳусн мулки ичра сендек шоҳи золим кўрмадим,
Ишқ кўйида ўзумдек нотавоне¹⁷ топмадим.

¹ Кўй – кўча, йўл.

² Гум – қоронғу.

³ Сойир – сайр қилувчи, айланиб юрувчи.

⁴ Шаппар (шабпар) – кўршапалак.

⁵ Мақарр – қароргоҳ, макон.

⁶ Бутхона – вайрона; майхона.

⁷ Мужиб – сабаб.

⁸ Саргашталиқ – саргардонлик.

⁹ Жунун – телбалик.

¹⁰ Бас(е) – яна, ҳам.

¹¹ Ғамгусор – дардқаш.

¹² Ҳажр – айрилик.

¹³ Дилситон – маҳбуба.

¹⁴ Камонабрў – камон қоши.

¹⁵ Тузлик – тўғрилиқ.

¹⁶ Нишон(а) – асар, из.

¹⁷ Нотавон – бечораҳол, йўқсил.

Кўп ўқудум Вомиқу Фарҳоду Мажнун қиссасин,
Ўз ишимдин булғажаброқ¹ достоне топмадим.

Ул амон² ичинда бўлсун, эй Навоий, гарчи мен
Бир замон ишқида меҳнатдин³ амоне топмадим.

ҚОШИ ЁСИНМУ ДЕЙИН...

О.Хотамов мусиқаси

Қоши ёсинму⁴ дейин, кўзи қаросинму дейин,
Кўнглума ҳар бирининг дарду балосинму дейин?!

Кўзи қаҳринму дейин, киприги заҳринму дейин,
Бу кудурат⁵ ора рухсори⁶ сафосинму⁷ дейин?!

Ишқи дардинму дейин, ҳажри⁸ набардинму⁹ дейин,
Бу қатиг дардлар аро васли давосинму дейин?!

Чарх¹⁰ ранжинму¹¹ дейин, даҳр¹² шиканжинму¹³ дейин,
Жонима ҳар бирининг жавру жафосинму дейин?!

Эй Навоий, дема, қошу кўзининг васфини эт,
Қоши ёсинму дейин, кўзи қаросинму дейин?!

¹ Булғажаб – ажойиб, қизик.

² Амон – омонлик.

³ Меҳнат – машаққат.

⁴ Ё(й) – камон. Шақлан маъшуқанинг қошига ўхшатилади.

⁵ Кудурат – алам, ташвиш.

⁶ Рухсор – юз, жамол.

⁷ Сафо – софлик, поклик.

⁸ Ҳажр – айрилик.

⁹ Набард – уруш, жанг.

¹⁰ Чарх – фалак, осмон; бу ерда тақдир маъносида.

¹¹ Ранж – алам, озор.

¹² Даҳр – дунё.

¹³ Шиканж – азоб, азият.

МУНОЖОТ¹

И.Икромов қайта ишлаган²

Кеча келгумдур дебон ул сарви гулрў³ келмади,
Кўзларимга кеча тонг отқунча уйқу келмади.

Лаҳза-лаҳза чиқтиму чектим йўлида интизор,
Келди жон оғзимғаю ул шўхи бадхў⁴ келмади.

Ул париваш⁵ ҳажридинким йиғладим девонавор⁶,
Кимса бормуким, анга кўрганда кулгу келмади.

Толиби содиқ⁷ топилмас, йўқса ким қўйди қадам
Йўлғаким, аввалқадам⁸ маъшуқи ўтру келмади⁹.

Эй Навоий, бода¹⁰ бирла хуррам¹¹ эт кўнглунг уйин,
Не учунким бода келган уйга қайғу келмади.

КОШКИ

Ю.Ражабий мусиқаси

Очмағай эрдинг жамолинг олам аро, кошки,
Солмағай эрдинг бори оламда ғавғо, кошки.

Чун жамолинг жилваси оламға солди рустахез¹,
Қилмағай эрди кўзум они томошо, кошки.

Бўлмағай эрди кўзум ўтлуқ юзинг кўрган замон
Ишқинг ўти шуўласи кўнглумда пайдо, кошки.

Эмдиким девонаю расвои олам бўлмишам,
Васл чун мумкин йўқ, ўлтургай бу савдо, кошки.

МЎҒУЛЧАИ ДУГОҲ

«Дугоҳ» мақомидан

Ёрдин ҳижрон чекар ушшоқи зор, эй дўстлар,
Неча тортай ҳажр², чун йўқ менда ёр, эй дўстлар.

«Ёр ишқин асрагил пинҳон», – дебон саъй этмангиз³,
Ваҳ, не навъ⁴ этгум йўқ ишни ошкор, эй дўстлар?

Ишқ бирла гар бирав лофи вафоу аҳд урар,
Ишвагарлар⁵ аҳдига йўқ эътибор, эй дўстлар.

¹ Муножот – ёлвориш, нажот тила(б ялини)ш.

² «Муножот»ни О.Хотамов Чимкент-Сайрам ижрочилик мактаби намояндаси Султонхон танбурга нисбат берган (М.Т.).

³ Сарв – тик ўсадиган дарахт. Гулрў(й) – гул юзли.

⁴ Бадхў(й) – феъли ёмон.

⁵ Париваш – парига ўхшаш, парисифат.

⁶ Девонавор – девоналардай.

⁷ Толиби содиқ – садоқатли талабгор, ошиқ.

⁸ Аввалқадам – қадами илгарилаб кетувчи, шошилиб юрувчи; олдинда борувчи, етакчи.

⁹ Ўтру келмок – дуч келмок; пешвоз чиқмок, қарши олмок. Шунингдек, сўз ўйини: ўт ру (ўт рўй) – ўт юзли.

¹⁰ Бода – май, шароб.

¹¹ Хуррам – мамнуи, хурсанд.

¹ Рустахез солмок – ғавғо солмок.

² Ҳажр – айрилик.

³ Саъй этмок – ҳаракат қилмок.

⁴ Не навъ – қандай (қилиб)?

⁵ Ишвагар – ишва қилувчи.

Айламанг бекаслигимни¹ таън², бир кун бор эди
Менда ҳам бир нозанин чобуксувор³, эй дўстлар.

Ёрсиз вайронда қон йиғлармен охир, сиз қилинг
Ёр бирла гашти боғу лолазор⁴, эй дўстлар.

Ёрсиз ифрот⁵ ила гар йиғласам, айб этмангиз
Ким, эрур бу иш манга беихтиёр, эй дўстлар.

Дўстлук айлаб тутунг гаҳ-гаҳ лаболаб жомким⁶,
Қасди жон қилмиш манга дарди хумор⁷, эй дўстлар.

Май ичингким, даҳр⁸ эли ичра кўп истаб топмадук
Аҳду паймонида бўлғон устувор⁹, эй дўстлар.

Ёрингиз васлин ғанимат англабон шукр айлангиз
Ким, Навоий ўлди бекасликда зор, эй дўстлар.

¹ Бекас – ёлғиз, ҳеч кими йўқ.

² Таън – таъна.

³ Чобуксувор – чавандоз; айн. чобук – тез, чакқон; сувор – отлик.

⁴ Гашти боғу лолазор – боғу лолазорни сайр қилиш.

⁵ Ифрот – ҳаддан ортиш.

⁶ Жом – қадах.

⁷ Хумор – кучли хоҳиш, қўмсаш.

⁸ Даҳр – дунё.

⁹ Устувор – маҳкам; кучли; катъий.

НАСРУЛЛОЙИ

«Бузрук» мақомидан

Паризодеки мушкин¹ зулфи² жоним мустаманд³ этмиш,
Малоик⁴ қушлари ул ҳалқамўлар⁵ бирла банд этмиш⁶.

Самандингким⁷ ёлиндек⁸ тез эрур, юз шукрим, гардун⁹
Анга бизни самандарваш¹⁰, мунга гарди¹¹ саманд этмиш.

Чекарга ишқ оташгоҳиға¹² девона кўнглимни
Қазо ҳар бир шарар¹³ торини бир ўтлуқ каманд¹⁴ этмиш.

Вафоға телбалиқдин нописанд ўлсам, они кўрким,
Жафоға кимни менча ул пари пайкар¹⁵ писанд этмиш.

Лабингда нўшу¹⁶ захри ҳажр¹⁷ оғзимда – тонг эрмас¹⁸, гар
Менга ҳар захрханд¹⁹ ўлғонда ул бир нўшханд²⁰ этмиш.

¹ Мушкин – мушкили. Мушк – қора, хушбўй модда.

² Зулф – соч, гажак.

³ Мустаманд – ғамгин.

⁴ Малоик – малаклар.

⁵ Ҳалқамў – ҳалқасимон жингалак соч.

⁶ Банд этмоқ – боғла(б ол)моқ.

⁷ Саманд – тулпор.

⁸ Ёлин – яшин.

⁹ Гардун – осмон, фалак; тақдир.

¹⁰ Самандарваш – самандар каби. Самандар – калтакесакка ўхшаш афсонавий махлук. Эмишки, у оловда яшайди.

¹¹ Гард – чанг; из.

¹² Оташгоҳ – ўтхона; ўчок.

¹³ Шарар – учкун, аланга.

¹⁴ Каманд – сиртмоқ(ли арқон).

¹⁵ Пари пайкар – айн. пари жуссали; парига ўхшаш.

¹⁶ Нўш – ичиш; ичимлик.

¹⁷ Заҳри ҳажр – айрилик заҳри.

¹⁸ Тонг эрмас – ажаб эмас.

¹⁹ Заҳрханд – заҳарханда, кинояли кулгу.

²⁰ Нўшханд – чиройли (ширин) табассум.

Лаби лаълин малоҳат¹ холи бирла баҳравар² қилғон
Менинг жонимни доғи ишқ бирла баҳраманд этмиш.

Биравким сарвдек озодаваш³ бўлди бу боғ ичра,
Қазо деҳқони⁴ ҳам сарсабз⁵ ани, ҳам сарбаланд⁶ этмиш.

Майи равшан тут, эй соқийки, кўнглим тийра⁷ қилмиш шайх⁸,
Дами афсун⁹ била, баским, анга изҳори панд этмиш.

Навоий, кеч висол уммидидинким, Ҳақ сени беҳад
Залилу¹⁰ зору ёрингни азизу аржуманд¹¹ этмиш.

НАСРИ УЗЗОЛ

«Бузрук» мақомидан

Юзингда май гули¹² ё гул очилғон бўстондур бу?
Гулунгда қатра хай¹³ – бўстондағи сувдин нишондур бу.

Кўзумда қатра қонлар боғлағон эрмас ҳамоноким,
Назар боғида шавқунгдин очилғон арғувондур¹⁴ бу.

¹ Малоҳат – ёқимлилик.

² Баҳравар – баҳраманд.

³ Озодаваш – асли тоза.

⁴ Қазо деҳқони – Худога ишора.

⁵ Сарсабз – яшил; яшнаб турган.

⁶ Сарбаланд – юксак.

⁷ Тийра – хира, нурсиз.

⁸ Шайх – айн. қария; дин пешвоси.

⁹ Дами афсун – афсун(гарлик) лофи.

¹⁰ Залил – хор, тубан.

¹¹ Аржуманд – қадрли.

¹² Май гули – майга ташлаб қўйилган гулбарг.

¹³ Хай – тер томчиси.

¹⁴ Арғувон – кизил гулли ўсимлик.

Эмас васлинг тилаб учқон кўзум атрофида кирпик
Ким, ул дарёйи¹ қушларға қамишдин ошёнду² бу.

Кўнгулдин чиққон оҳим айлар афзун³ халқ савдосин⁴
Ки, шайдолик диёридин етишган корвондур бу.

Лабиндин хастадур кўнглум, дам очма, эй Масих⁵, ўтким,
Иложин юз сенингдекнинг беганмас⁶ нотавондур⁷ бу.

Кўюндек дашт аро кўрсанг мени кўп қочмаким, ҳар дам
Бошингга эврлур⁸ саргаштайи⁹ бехонумондур¹⁰ бу.

Кўнгул – майхона роми, хотирим¹¹ хуш май батидинким¹²,
Мунга рух ул-аминдур¹³ ул, анга дор ул-амондур¹⁴ бу.

Дема: «Ҳижрон туни ҳар дам етар ул ойға фарёдим»,
Ул ой фарёдинга етмас, Навоий, не фиғондур¹⁵ бу?!

¹ Дарёйи – дарё бўйида яшовчи.

² Ошён – макон, тураржой.

³ Афзун – ортик, кўп.

⁴ Савдо – ташвиш, ғам; қора(лик).

⁵ Масих – Исо (а.с.)нинг лақаби, ўликларни тирилтирувчи, жонбахш.

⁶ Беганмоқ – маъкул топмоқ, тўғри деб билмоқ.

⁷ Нотавон – заиф, қувватсиз.

⁸ Эврлумок – айланмоқ; ўргилмоқ.

⁹ Саргашта – сарсон.

¹⁰ Бехонумон – ҳеч вақоси йўқ.

¹¹ Хотир – ўй, хаёл; кўнгил.

¹² Бат – ўрдақ; ўрдақ шаклидаги қадах.

¹³ Рух ул-амин – Жаброил (а.с.)нинг лақаби; айн. ишончли рух.

¹⁴ Дор ул-амон – айн. омонлик уйи.

¹⁵ Фиғон – нола, фарёд.

БЎЛМИШ

О.Хотамов мусиқаси

Бизинг¹ шайдо кўнгул бечора бўлмиш,
Маломат² даштида овора бўлмиш.

Анга баским, ёғар тош устига тош,
Танида ёра³ узра ёра бўлмиш.

Урардин дам-бадам хороға⁴ бошин
Сўнгаклар⁵ анда пора-пора бўлмиш.

Бало тоғи аро ётқанда бемор
Хирад⁶ синжоби⁷ хору хора бўлмиш.

Қаро қилди нечукким рўзгорим⁸?
Оннинг ҳам рўзгори қора бўлмиш.

Қадаҳ хуршиди⁹ қониким, ғамидин
Сиришким¹⁰ кавкаби сайёра¹¹ бўлмиш.

Навоий, чорадин кўп дема сўзким,
Ғамингга чорасизлиқ чора бўлмиш.

ИРОҚИ БУХОРО¹

«Бузрук» мақомидан

На бўлди, дардима, эй бевафо, даво қилсанг,
Вафога ваъда қилиб, ваъдага вафо қилсанг?

Танимни қурб² физосида хоки роҳ³ этдинг,
Бошимни васл эшикига ошно қилсанг.

Сунуб қўлумни⁴ юзунгга, мурод этиб ҳосил,
Очиб юзунгни, кўзум ҳожатин раво қилсанг.

Висол авжи бийик⁵, эй кўнгул қуши, сен паст,
Етишмак анда не мумкин, агар ҳаво қилсанг?

Жаҳон ғамин чу олур, бер қадаҳни, эй соқий,
Олурмен, икки жаҳон мулкига баҳо қилсанг.

Замона аҳли жафосин тағофул⁶ айларсен,
Алар тағофул этиб, кош⁷, сен жафо қилсанг.

Агарчи аҳли наводур, вале ул ой боқмас,
Навоий, неча булбул киби наво қилсанг.

¹ Бизинг – бизнинг.

² Маломат – таъна. Бу сўз аслиятда «малолат» (зерикиш, сиқилиш) тарзида берилган (Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. 20 томлик. 6-том. 186-бет).

³ Ёра – яра, жароҳат.

⁴ Хоро (хора) – тош; қоя.

⁵ Сўнгак – суяк.

⁶ Хирад – ақл.

⁷ Синжоб – силовсин.

⁸ Рўзгор – ҳаёт; қисмат.

⁹ Хуршид – қуёш.

¹⁰ Сиришк – кўз ёши.

¹¹ Кавкаби сайёра – сайр қилувчи (ҳаракатдаги) юлдуз.

¹ Бу ғазал «Баёти Шерозий»да ҳам айтилган.

² Қурб – яқинлик. Қурбфизо – яқинлик бағишловчи.

³ Хоки роҳ – йўлдаги тупроқ, гард.

⁴ Сунмоқ – узатмоқ.

⁵ Висол авжи бийик – висолнинг осмони баланд, юқори.

⁶ Тағофул – эътиборсизлик, бепарволик.

⁷ Кош – кошки, қанийди.

Фаргона-Тошкент мақом йўлларидан

То муҳаббат дашти бепоёнида оввораман,
Ҳар балият² келса ишқ ошубидин³, бечораман.

Эл нетиб топгай мениким, мен ўзимни топмасам?
Бўйлаким⁴, ишқу жунун саҳросида оввораман.

Қайси захмимга⁵ қилурсан чора, чун мен, эй рафиқ⁶,
Тийр⁷ борони⁸ балиятдин саросар⁹ ёраман.

Оҳ дуди¹⁰ ичра бир учқун киби кўрган мени
Билдики, ҳижрон тунида кавкаби сайёраман.

Кеча ўртансам, саҳар фарёд қилсам, не ажаб,
Ишқ аро парвонаю¹¹ булбулга мен ҳамкораман¹².

Эй Навоий, борди деб аҳбоб¹³ таъжил¹⁴ этма кўп,
Ит каби мен эргашиб ул корвонга бораман.

(Каримқулибеги)

Эврулай¹ бошинггаю беҳушу ҳайронинг бўлай,
Бир замон садқанг бўлай, ҳар лаҳза қурбонинг бўлай.

Хони васлингдин² агар қовса³, рақибинг рағмига⁴,
Кўнглум истардек тахайюл⁵ бирла меҳмонинг бўлай.

Нетти жон топсам висолингдин лабингнинг холидек?
Кўзу зулфунгдин⁶ неча масту паришонинг бўлай.

Хуштурур – васлинг майидин ҳар тараф хирқамда⁷ доғ,
Неча, жоно, мубталойи доғи ҳижронинг⁸ бўлай?!

Гарчи бандангмен, мени озод қилма лутфдин⁹
Ким, қуондек садқаи сарви хиромонинг¹⁰ бўлай.

Танни жилванг вақти туфроқ айлай, эй чобуксувор,¹¹
То бошингга эврулурға гарди майдонинг бўлай.

Эй Навоий, гунгу лол истар эсам, тонг йўқ, сени,
Тобакай озурдаи фарёду афғонинг бўлай?!¹²

¹ Бу ғазал «Муҳаббат дашти» номи билан Ю.Ражабий мусикасида ҳам ижро этилади.

² Баляят (балият) – бало, қайғу, мусибат.

³ Ошуб – ғавго, тўполон.

⁴ Бўйло – бундай, бу каби, шунчалик, шунчалар.

⁵ Захм – яра, жароҳат.

⁶ Рафиқ – дўст, ёр, улфат.

⁷ Тийр (тир) – ўқ, камон ўқи.

⁸ Борон – ёмғир. Тийр борони – ўқлар ёмғири.

⁹ Саросар – бошдан-оёқ, буткул, бутунлай.

¹⁰ Оҳ дуди – оху нола тутуни.

¹¹ Парвона – шам, чироқ каби ёриткичлар атрофида то куйиб тушмагунича тиним-сиз айланаверадиган капалаксимон ҳашарот; мумтоз адабиётда ошиқ тимсоли.

¹² Ҳамкор(а) – шерик, улфат.

¹³ Борди деб аҳбоб – дўстлар кетди деб.

¹⁴ Таъжил – тезлик, шошилич. Таъжил этмоқ – шошилтирмоқ.

¹ Эврулмоқ – айланмоқ, ўргилмоқ.

² Хони васл – висол дастурхони.

³ Қовмоқ – қувмоқ, хайдамоқ.

⁴ Рақибинг рағмига – рақибнинг хоҳишига қарши, рақиб истамаса ҳам.

⁵ Тахайюл – хаёл, хаёлот.

⁶ Зулф – соч.

⁷ Хирқа – сўфийлар чопони.

⁸ Доғи ҳижрон – айрилик доғи, жудолик алами.

⁹ Лутф – марҳамат, мурувват.

¹⁰ Садқаи сарви хиромон – гўзал қоматли ёрнинг солланиб юришига садаға бўлиш.

¹¹ Мисра мазмуни: эй чобуксувор – эй от ўйнатиб келувчи ёр! Сенинг биргина жилванг учун танимни туфроққа қўшай.

¹² Байт мазмуни: эй Навоий, сенинг соқов бўлиб, гапиролмай қолишингни истайман. Нега ҳайрон бўласан, ахир, қачонгача сенинг нолаю фарёдингдан озор кўриб, безор бўлиб юрай?!

ЖАФО ҚИЛМИШ

К.Жабборов мусиқаси

Кўнгулни бу кеча бир ой хаёли мубтало қилмиш
Ки, уйқу хайлини¹ кўзлар саводидин² жало³ қилмиш.

Вафосизлик муҳаббат аҳли оридур, хушо⁴ улким,
Ҳаёти нақдини⁵ бир қотил олинда⁶ фидо қилмиш.

Висол истар эсанг қочма балиятдинки⁷, кўргузмиш
Ниёз аҳли⁸ вафо, ҳар неча ноз аҳли⁹ жафо қилмиш.

ГУЛ СОЧАР ЕЛ

Халқ ашуласи асосида

Ю.Ражабий қайта ишлаган

Гул сочар ел боғ аро, сарви равоним келдиму,
Жон иси гулдин келур, оромижоним келдиму?

Бехуд эрдим айтгали кўнглум, чу келдим ҳолима,
Айтинг, ул овораи бехонумоним келдиму?

Демангизким: «Келди маҳвашлар сени ўлтургали»,
Муни денгким, қотили номехрибоним келдиму?

Ҳажридин ўлдум, демангким, бошима келмиш Масих,
Айтинг, ул осойиши руҳи равоним келдиму?

¹ Хайл – кўшин; тўда, гуруҳ. Уйқу хайли – уйқу, ухлашга бўлган кучли хоҳиш.

² Кўзлар саводи – кўзлар қораси.

³ Жало қилмоқ – чиқиб кетмоқ; чиқариб (қувиб) юбормоқ.

⁴ Хушо – қандай яхши.

⁵ Нақд – пул; бойлик. Бу ерда «жон» маъносиди.

⁶ Олида – олдида, қошида.

⁷ Балият – бало, офат.

⁸ Ниёз аҳли – муҳтож кишилар; ошиқлар.

⁹ Ноз аҳли – ноз-карашма қилувчилар; севиқлилар.

Маъмуни:

Нега шамол боғда гулларни сочмоқда, сарвдек хушқомат
ёрим келдими? Гуллардан ҳам гўёки жоннинг ҳиди келяпти,
жонимнинг ороми – ёрим келдими?

Кўнглимдаги гапларни айтай десам, кўнглимнинг ўзи йўқ
эди: ўша ёрни излаб кетиб қолганди. Мана энди ўзимга кел-
гандайман. Айтинг, у бошпанаси йўқ оворагинам, яъни кўн-
глим келдими?

«Ой юзли гўзаллар сени ўлдиргани келди», – деманг мен-
га. Ундан кўра бемехр қотилим келдими-йўқми – ана шундан
гапиринг.

Мени ёр ҳажридан ўлди деб ўйламанг, бошимга ўликларни
тирилтирувчи Масих – Исо (а.с.)нинг ўзи келиб турибди. Руҳим
осойишталигининг боиси бўлмиш ўша жонон келдими, айтинг!

ЎЗГАЧА

М.Тиллаев мусиқаси

Ваҳки, чамандин яна эсди шамол ўзгача,
Ҳар дам ўлур атридин кўнглума ҳол ўзгача.

Булбулу қумри чекиб лаҳну наво ўзга нав¹,
Кўргузадур сарву гул ғанжу далол² ўзгача.

Савсан³ ўлиб сарбаланд, ғунча қилиб нўшханд⁴,
Элга алардин етиб дафъи малол⁵ ўзгача.

Сунбули пуртоб⁶ ҳам, лолайи сероб ҳам
Дуд ила ўтдин бўлиб шибху⁷ мисол ўзгача.

¹ Лаҳну наво ўзга нав – одатдагидан бошқача куй ва наво.

² Ғанжу далол – ноз-карашмуя қилиқ.

³ Савсан – гулсафсар.

⁴ Нўшханд – чиройли табассум.

⁵ Дафъи малол – малолликнинг йўқотилиши.

⁶ Сунбули пуртоб – ўралиб-буралиб ётган сунбул (узун баргли манзарали ўсим-
лик); маъшуқанинг жингалак сочига ишора.

⁷ Шибх – қиёс, ўхшатиш.

Кирди магар дилбарим, хури пари пайкарим –
Гулшан аро кўнглида фикру хаёл ўзгача.

Бўлса менга доғи йўл, андаки айш айлар ул,
Қилсам эди, маст ўлиб, қолу мақол¹ ўзгача.

Зухд², Навоий, сенга бермади масжидда файз,
Эмди кириб дайр³ аро тарҳ(и)ни⁴ сол ўзгача.

ҲАНУЗ⁵

*«Катта ашула» йўллари
асосида чолеулаштирилган*

Халқ билур ошиқлиғимни, ёр билмайдур ҳануз,
Ишқ ўти, ё Раб, анга ҳеч кор қилмайдур ҳануз.

Қайға борсам ахтариб ёримни топғайман дебон,
Бул менинг шум толеъимға⁶ ёр келмайдур ҳануз.

Ҳар киши кўрса мени, раҳми келиб йиғлар мудом,
Йиғлаб айтсам: «Бевафонинг раҳми келмайдур ҳануз».

Эй Навоий, айб эмас кўйида⁷ ўлсам ёрнинг,
Кўйида ўлсанг, ани парвойи келмайдур ҳануз.

¹ Қолу мақол – сўзу гап.

² Зухд – тақво.

³ Дайр – майхона.

⁴ Тарҳ – режа.

⁵ Бу ғазал матни Навоий девонларида учрамади.

⁶ Шум толеъ – бахти қора.

⁷ Кўй – кўча, йўл.

ЧОРЗАРБ

Фаргона мумтоз йўлларидан

Йўқ даҳрда¹ гарчи ёр сендек,
Душман дағи² қайда бор сендек?

Эй хаста кўнгул, сенга керак васл³,
Йўқ ҳажрда⁴ чунки зор сендек.

Не ишқ ора хокисор⁵ мендек,
Не ҳусн ора шаҳсувор⁶ сендек.

Гулгун⁷ тўн уза қаро чавук⁸ нақш –
Очилмади лолазор сендек!

Эй гул, тўкасен хумордин қон,
Ул наргиси пурхумор⁹ сендек.

Йўқ зулфига тушкали, Навоий,
Ошуфтаи рўзгор¹⁰ сендек.

¹ Даҳр – дунё, замон.

² Дағи – яна.

³ Васл – висол, ёрга егишиш.

⁴ Ҳажр – хижрон, айрилик.

⁵ Хокисор – оёқости бўлган.

⁶ Шаҳсувор – махбуба.

⁷ Гулгун – қизил.

⁸ Чавук, чавак (аслида, жавак) – 1) арпа ранг, арпа гулли; 2) паранжининг бир тури.

⁹ Пурхумор – ғоят хумор қилган.

¹⁰ Ошуфтаи рўзгор – қисмати паришон, турмуши, ҳаёти тартибсиз.

АЙЛАСА

Хоразм мақомларида «Рост» мақомининг
талқини сифатида ҳам айтилади

Кўнглум ўртансун¹, агар ғайрига² парво айласа,
Ҳар кўнгул ҳамким сенинг ишқингни пайдо айласа.

Ҳар киши васлин таманно³ айласам навмид⁴ ўлай,
Ҳар киши ҳамки сенинг васлинг таманно айласа.

Ўзгалар ҳуснин тамошо айласам, чиқсун кўзум,
Ўзга бир кўз ҳамки ҳуснунгни тамошо айласа.

Ғайр зикрин⁵ ошкоро этса лол ўлсун тилим,
Қайси бир тил ҳамки зикринг ошкоро айласа.

Рашқдин жонимға ҳар нарғис⁶ кўзи бир шуъладур,
Боғ аро ногаҳ хиром⁷ ул сарви раъно⁸ айласа.

Офият⁹ жонимға етди, эй хушо¹⁰, муғким¹¹ мени
Бир қадаҳ бирла харобот¹² ичра расво айласа.

Даҳр шўҳиға, Навоий, сайд бўлма, нечаким
Кун узори узра тун зулфин мутарро айласа.¹³

¹ Ўртанмоқ – қуймоқ, азобланмоқ.

² Ғайри – бегона.

³ Таманно – орзу.

⁴ Навмид – ноумид, умидсиз.

⁵ Зикр – исмини тилга олиш, такрорлаш.

⁶ Нарғис – айн. бўтакўз гул.

⁷ Хиром айламоқ – қадам ташламоқ, юрмоқ.

⁸ Сарви раъно – қад-қомати сарв дарахтидай тик ва раъно гули каби гўзал.

⁹ Офият – соғлиқ, тинчлик.

¹⁰ Хушо – нақадар яхши.

¹¹ Муғ – майфуруш.

¹² Харобот – майхона.

¹³ Байт мазмуни: эй Навоий, бу замоннинг (ёки дунёнинг) шўх гўзали куёшдай порлок юзи узра тундай қора сочларини ёйиб, жилаланса ҳам, унга ўлжа, яъни ошиқ бўлиб қолма.

БЎЛМАСА¹

Хоразм мақомларида
«Талқини Рост» сифатида айтилган

Гул керакмастур менга, мажлисда саҳбо² бўлмаса,
Найлайн саҳбони, бир гул мажлисоро бўлмаса?!¹

Базм аро хушдур қадаҳ кавкаб³, вале эрмас тамом,
Мутриби хушлаҳжаи⁴ хуршидсиймо⁵ бўлмаса.

Меҳру⁶ Моҳу⁷ Муштарию⁸ Зухра⁹ чун қилди тулуъ¹⁰,
Ҳеч наҳс ахтар¹¹ тулуъи анда қатъо¹² бўлмаса.

Мунча ҳам бўлса муяссар, жамъ эмас хотир ҳануз,
Токи муғ кўйида¹³ бир маҳфуз маъво¹⁴ бўлмаса.

Чун бу ерда ичкаридин руст боғланди¹⁵ эшик,
Одам эрмас ул кишиким, бодапаймо¹⁶ бўлмаса.

¹ «Хуноб I» ва «Хуноб II» муסיқаларида ҳам айтилган.

² Саҳбо – қизил май.

³ Кавкаб – юлдуз.

⁴ Мутриби хушлаҳжа – хушовоз ашулачи.

⁵ Хуршидсиймо – куёш юзли.

⁶ Меҳр – куёш.

⁷ Моҳ – ой.

⁸ Муштарий – Юпитер сайёраси.

⁹ Зухра – юлдуз номи.

¹⁰ Тулуъ қилмоқ – чиқмоқ, кўтарилмоқ.

¹¹ Наҳс ахтар – кулфатдан дарак берувчи, бахтсизлик юлдузи.

¹² Қатъо – асло, қатъиян.

¹³ Муғ кўйида – майхона йўлида.

¹⁴ Маҳфуз маъво – яширилган, ҳимояланган бошпана.

¹⁵ Руст боғланди – маҳкам беркитилди.

¹⁶ Бодапаймо – соқий, май қуювчи. Бодапаймо бўлмоқ – бу ўринда «май ичмоқ» маъносига.

Хуш турур бу навъ амният¹, вале оқшомғача
Гар фалакдин² бир хиёнат ошкоро бўлмаса.

Ҳар кишига умрида бу навъ бир кун берса даст,
То абад ғам йўқ, агар бўлса яна ё бўлмаса.³

Умр базмида нашот⁴ асбоби дилкашдур баса,
Гар ҳаводис шаҳнасидин⁵ анда яғмо⁶ бўлмаса.

Эй Навоий, гар насибингдур абад умри, керак –
Хотирингда⁷ ёрдин ўзга таманно⁸ бўлмаса.

ИШҚ

Хоразм мумтоз йўлларидан

Оҳким, ғам тиғидин кўксимни қилди чок⁹ ишқ,
Дуди оҳимдин¹⁰ кўзимни айлади ғамнок¹¹ ишқ.

Дард кирмак бирла жон чиқмоққа гар йўл топмади,
Не учун ғам тиғидин кўксимни қилди чок ишқ?!

Ул пари кўйидаким¹² ҳар лаҳза юз минг бош борур –
Судрабон элтур мени девонани¹³ бебок¹⁴ ишқ.

¹ Бу навъ амният – бундай омонлик.

² Фалак – коинот; бу ерда тақдир, қисмат маъноларида.

³ Байт мазмуни: кимгаки умрида ақалли бир кунни шу тарзда ўтказиш насиб бўлса, бундай имконият яна бўлса ҳам, бўлмаса ҳам, унинг ўлгунча ғами, армони бўлмайди.

⁴ Нашот – шодлик.

⁵ Ҳаводис шаҳнаси – айн. воқеалар соқчиси; тақдир маъносида деб тахмин қилинди.

⁶ Яғмо – талон-торож.

⁷ Хотир – 1) хаёл, ўй; 2) эс, хотира, ёд; 3) кўнгил.

⁸ Таманно – истак, хоҳиш, орзу.

⁹ Чок – бу ерда: жароҳат.

¹⁰ Дуди оҳим – оҳим тутуни.

¹¹ Ғамнок – ғамгин.

¹² Кўй – йўл, кўча.

¹³ Девона – ишқ телбаси.

¹⁴ Бебок – тошбағир, раҳмсиз.

Кўзима ҳар дам ёруғроқдур юзингинг кўзгуси,
Хосият мундоғ эмуш, ҳар кимда бўлса пок ишқ.

Ошиқ ўлди хаста жон кўргач ул оташ порани,
Оллоҳ-оллоҳ, барқ ила ўйнайдурур хошок ишқ.¹

Ишқ водийсиға кирган, ёнки андин, ҳар қуюн
Ким, чиқар саргаштаедурким қилибдур хок ишқ.²

Эй Навоий, ошиқекеим сен киби истар фароғ,
Гар эрур мажнунки, ул қилмайдурур идрок ишқ.³

ОШИҚ

Маткарим ҳофиз мусиқаси

Бир қатла бўлса эрди ул гульузор⁴ ошиқ,
Бўлғайму эрди мунча оллида⁵ хор ошиқ?

Ишқ ичра куйса эрди бир тун, қилур эди раҳм,
Ғам шоми оҳ ўтидин чекса шарор⁶ ошиқ.

Хоре аёғин афгор этмай не фикри бўлғай,
Гар қилса хора бирла кўксин фиғор ошиқ?⁷

¹ Байт мазмуни: ўша бир парча оловни (яъни порлоқ, ҳароратли юзни) кўргач менинг бу хаста жоним ошиқ бўлиб қолди. Ё тавба, бу ишқ ўйини қандай ўйин экан-а, хаста жон ўзи хас-хашакдай бўла туриб, ўт билан ўйнашади-я!

² Байт мазмуни: эй ишқ водийсиға кирган киши, у ердан (ортингта) қайт, (у даштда) кўтарилган қуюнлар, аслида, ишқ тупроққа айлангирган сарсон-саргардонлардир.

³ Байт мазмуни: эй Навоий, фақат мажнун (телба) бўлган ошиқларгина сенга ўхшаб фароғат (хотиржамлик) исташи мумкин.

⁴ Гульузор – гулюзли.

⁵ Оллида – олдида.

⁶ Шарор – учқун, аланга.

⁷ Байт мазмуни: оёғига бир тикан санчилмай туриб у жонона ўз кўксига ўзи тош билан уриб жароҳатланаётган ошиқ аҳволини қаердан ҳам ўйлаб кўрарди?

Жонни фидоси қилсам, таън этмангизки¹, бордир
Ёр оллида ўларга беихтиёр ошиқ.

Шамъи жамолин очғач ўртанмагим не тонгким,²
Куймак аро керакдир парвонавор³ ошиқ.

Ишқ ичра эътиборинг гар йўқ, бу мўътабардир,
Бўлса керак фанодин⁴ беэътибор ошиқ.

Ошиқ эсанг, Навоий, кўп заъфдин ториқма,
Не бўлғусидир ўлмай зору назор ошиқ?⁵

ТОНГ НАСИМИ

Ю.Ражабий мусиқаси

Тонг насимин⁶ сойир⁷ этган гулғузоримдур менинг,
Сакратиб майдонга кирган шаҳсуворимдур⁸ менинг.

Гард эмас гардунда, балким кўрмасун деб эл кўзи
Волиҳу саргашта жони хокисоримдур менинг.⁹

¹ Таън этмоқ – таъна қилмоқ, дашном бермоқ.

² Мисра мазмуни: ёрнинг (хижрон туфайли кўзимга қоронғу кўринган дунёни ёри-тиб турган) шамдек жамолини кўргач унга талпиниб ўртанишим – куйишимнинг ҳеч ажабланарли жойи йўқ...

³ Парвонавор – парвона (шам ёки чироқ атрофида учувчи майда капалак) каби, парвонага ўхшаб.

⁴ Фано – йўқлик, ўзликни йўқотиш.

⁵ Байт мазмуни: эй Навоий, агар сен чиндан ҳам ошиқ бўлсанг, бемажол, бечораҳолигингни ўйлаб сиқилаверма. Ахир ошиқ дегани хору зор бўлмай яна нима ҳам бўларди?!

⁶ Тонг насимин – тонгги шаббодани.

⁷ Соийр – сайр қилувчи, кезиб юрувчи. Соийр этмоқ – кезиб, тентираб юрадиган (демона) қилиб кўймоқ.

⁸ Шаҳсувор – 1) моҳир чавандоз; 2) маҳбуба, севикли ёр.

⁹ Байт мазмуни: ёр от чоптириб ўтганда ортидан осмонга кўтарилган чанг эмас, балки «Ёримни эл (бошқалар) кўриб қолмасин» деган рашк билан осмонга ўрлаб, тўзғиб ётган шайдо, сарсон-саргардон, хокисор жонимдир. Байтнинг «...кўрмасун деб ёр кўзи...» тарзида айтилиши кўпол хатоликка, маънонинг бутунлай бузилишига олиб келади.

Баски, термулди кўзим кўргайму деб майдон аро,
Кўз қароси йўқки, доғи интизоримдур¹ менинг.

Йўлида айлай фидо кўз гавҳарин, жон гавҳари,
Эй Навоий, етса ул чобук, нисоримдур менинг.²

БАЁТ IV

Фаргона-Тошкент мақом йўлларида

Эй, каломи жонфизойинг нақди жондин яхшироқ,
Лаъли жонбахшинг ҳаёти жовидондин яхшироқ.

Гарчи ҳажрингдин ёмон ҳолатдамен, лекин манга
Кимки андин яхшироқ йўқ, сенсен ондин яхшироқ.

Халқ тарки ишқинг айларга бировни қатл учун
Гар тиларсен, топмагунг мен нотавондин яхшироқ.

Ишқ саҳросида ёд этма ватандин, эй хирад
Ким, бу навъ овворалиғ юз хонумондин яхшироқ.

Дайр аро яхши-ёмон оллида бош қўйсам, не тонг,
Кимки йўқ ондин ёмонроқ, мен ёмондин яхшироқ.

Эй Навоий, хурдаи назмингга ислоҳ истасанг,
Кимса қилмас они шоҳи хурдадондин яхшироқ.

¹ Доғи интизор – интизорлик туфайли кўзга тушган доғ.

² Байт мазмуни: эй Навоий, кўзимнинг гавҳарини ёр йўлида фидо қила қолай, жонимнинг гавҳари эса ўша чакқон, шўх, ўйноқи жонона келганида қадамига нисор – сочки бўлади. Кейинги мисранинг «Эй Навоий, етса ул чобуксуворимдур менинг» тарзида айтилиши байтнинг нотўғри тушунилишига ёки ҳеч қандай маъно англатмаслигига сабаб бўлади.

Мазмуни:

Эй ёр, сенинг жонга ором, қувват берувчи сўзинг жоннинг ўзидан ҳам яхшироқ, сенсиз ўликдек бу танимга жон бахш этувчи, қимматбаҳо лаълдек қип-қизил лабларинг абадий ҳаётдан кўра яхшироқ, ёқимлироқдир.

Гарчи айрилиқда сен туфайли аҳволим ёмон бўлса ҳам, лекин сендан асло ранжимайман. Аксинча, агар мен учун ундан яхшироқ ҳеч кимса бўлмаган кимдир бор бўлса, сен ундан ҳам яхшироқсан.

Халқ (одамлар) сенинг ишқингни тарк этсин учун уларни кўрқитиш, чўчитиш мақсадида кимнидир қатл этмоқчи бўсангу ўша «кимдир»ни қидириб юрган бўлсанг, билиб қўй, мен бечорадан яхшироғини тополмайсан.

Эй ақл! Ишқ саҳросида эканмиз, ватанни – уй-жойни эслама, чунки бундаин оворалик, дарбадарлик юзлаб хонумондан – уй-жойу рўзғордан яхшироқдир.

Майхонада каттаю кичик, яхшию ёмонга бирдай бош эгиб, бўйин сунсам, уларнинг олдида ўзимни паст олсам, ажабланарли жойи йўқ; бу ерда ундан ёмонроқ ҳеч кимса бўлмаган бирор киши бўлса, ҳатто ўша ҳам мен ёмондан кўра яхшироқдир.

Эй Навоий, агар шеърларингдаги нозик маъноларда бирон нуқсон сезсангу уни тўғрилатмоқчи бўлсанг, бу ишни ҳеч ким чуқур билим эгаси бўлган шохдан (Хусайн Бойқародан) кўра яхшироқ уддалай олмайди.

НИШОНА

О.Қосимов мусиқаси

Ғаминг ўқиқи кўнгуллар уйин нишона¹ қилур,
Менинг бу хоки таним ичра етди, хона қилур².

Лабинг баҳонасиз эл қонини тўқар ҳар дам,
Менга чу етди иш, албатта бир баҳона қилур.

¹ Нишона – нишон, мўлжал.

² Хона қилмоқ – қўним топмоқ, ўрнашмоқ.

Кўнгул берурда фусунлиг¹ кўзига, билмас эдим
Ки, эл ичинда мени оқибат фасона² қилур.

Кўнгулда жавҳари пайкониники³ йиғмиш жон,
Ажаб эмаски, бу вайронани хазона⁴ қилур.

Десаки: «Меҳр гиёҳин кўкартайин», гардун
Замона аҳли вафо кўз ёшини дона⁵ қилур.

Ҳалок доми⁶ ёяр субҳхез қушлар⁷ учун
Саҳар елики, чаман сунбулини шона қилур.⁸

Насиба булбул учун хори ғам⁹ дурур, ул ҳам
Навоий нағмаси¹⁰ бирла магар тарона қилур¹¹.

ТАЛҚИНИ БАЁТ

«Наво» мақомидан

Оташин гул баргидин хилъатки¹² жононимдадур,
Хилъат эрмас ул, бир ўтдурким, менинг жонимдадур.

Оташин лаълидурурким¹³, анда музмар бўлди¹⁴ жон,
Оташин гул баргидин хилъатки жононимдадур.

¹ Фусунлиг – сеҳрли.

² Фасона – афсона; бу ўринда эл орасида гап-сўз бўлиш маъносиди.

³ Пайкон – камон ўқи.

⁴ Хазона – хазиналар.

⁵ Дона – меҳр гиёҳи учун уруғлик.

⁶ Ҳалок доми – ҳалокатли тузоқ.

⁷ Субҳхез қушлар – эрта уйғонувчи қушлар.

⁸ Мисра мазмуни: тонгги шабада ёрнинг сунбулдай сочларини ёйиб тарайди.

⁹ Хори ғам – ғам тиканлари.

¹⁰ Нағма – оҳанг, куй.

¹¹ Тарона қилмоқ – куйламоқ.

¹² Хилъат – ҳашаматли устки кийим.

¹³ Лаъл – қизил рангли кимматбаҳо тош; мажозан маъшуқа лаби. Оташин лаъли – ўгли, ҳароратли лаби.

¹⁴ Музмар бўлмоқ – яширинмоқ; бир нарсанинг замирида – моҳиятида бўлмоқ.

Жон қуши хунобидин¹ тутмиш малоҳат нахли² ранг
Ё либоси лолагун³ сарви хиромонимдадур⁴.

Қатл биймидур⁵, тараҳҳумнинг⁶ доғи уммиди бор,
Бу либоси олким⁷, ул номусулмонимдадур.

Васл шоми куймаган парвона, шояд, қолмағай,
Бу шафақгун хуллаким⁸ шамъи шабистонимдадур⁹.

Тутмасун гул суҳбатидин сарв ўзин кўп сарфароз¹⁰,
Эй сабоким¹¹, ул тўни гулгун¹² менинг ёнимдадур.

Соқиё¹³, гулранг май солиб, кетур паймонани¹⁴,
Зухд¹⁵ биймидин ҳалал ишқ ичра паймонимдадур¹⁶.

Эй Навоий, истама жон булбулин ҳар гулдаким,
Ул тўни гулгун, лаби гулбарги хандонимдадур.¹⁷

¹ Хуноб – қонли кўз ёш.

² Нахл – дарахт. Малоҳат нахли – малоҳат, ёқимлилик дарахти, яъни маъшуқа қомати.

³ Лолагун – лола рангли, қизил.

⁴ Сарв – тик ўсувчи дарахт; мажозан ёр қомати. Сарви хиромон – айн. солланиб юривчи сарв.

⁵ Бийм – ваҳима.

⁶ Тараҳҳум – раҳм-шафқат.

⁷ Ол – қизил.

⁸ Шафақгун хулла – шафақ рангли кийим.

⁹ Шамъи шабистон – тунни ёритувчи шам; мажозан чехраси нури ёр.

¹⁰ Сарфароз – бахтиёр.

¹¹ Сабо – шабада.

¹² Тўни гулгун – қизил тўнли.

¹³ Соқиё – эй соқий (май қуювчи).

¹⁴ Паймона – қадах.

¹⁵ Зухд – тақво.

¹⁶ Ишқ ичра паймон – ишқ борасидаги аҳду паймон.

¹⁷ Байт мазмуни: эй Навоий, жон булбулини дуч келган ҳар гулдан қидираверма, у (яъни жон қуши) гулранг тўнли, лаблари эндигина очилиб келаётган гунчага ўхшаган ёрим(нинг кўли)дадир.

ЁР МЕҲРИ

Халқ куйи

Ўзга бўлди ёр-у, меҳри менда боқийдур ҳануз,
Нотавон кўнглумда ул ой иштиёқидур ҳануз.

Гарчи ўзга ёр истар хотирим, бордир валек
Жон анга манзил, кўнгул онинг висоқидур ҳануз.

Чарх ёлғиз қилмади Фарҳод қонин лолозор,
Лола қонин тўккучи онинг нифоқидур ҳануз.

Эй Навоий, гарчи мени меҳрсиз дер эрди ёр,
Ўзга бўлди ёр-у, меҳри менда боқийдур ҳануз.

Мазмуни:

Ёр мендан бегона бўлди-ю, аммо унга бўлган меҳр-муҳаббат менда ҳали-ҳануз давом этмоқда, заиф, бемажол кўнглим ҳали ҳам ўша ой юзли ёрни истайди.

Гарчи хаёлим: «Сен ҳам ўзингга бошқа бир ёр топ», – деса-да, лекин жоним ҳамон ўша ёр ишқининг манзили, кўнгул эса унинг уйи, маконидир.

Фалак ёлғиз Фарҳоднинггина қонини лолозор қилгани йўқ, ҳали-ҳамон унинг иккиюзламачилиги, низолари туфайли қонлар тўкилмоқда.

Эй Навоий, гарчи ёр мени меҳрсизсан дея айблар эди, аммо мана – унинг ўзи бегона бўлди, мен(инг қалбим)да эса унинг муҳаббати боқийдир...

ЧАПАНДОЗИ НАВО¹

«Наво» мақомидан

Жунун водийсиға² мойил кўрармен жони зоримни,
Тилармен бир йўли бузмоқ бузулгон рўзгоримни.³

Фалак бедодидан⁴ гарчанд мен хоку ғубор⁵ ўлдум,
Тилармен: топмағайлар тўтиёлиққа⁶ ғуборимни.

Шак⁷ эрмас партаве⁸ тушгач уйи ҳам, рахти⁹ ҳам куймак,
Чу гўристон гадойи¹⁰ сермагай шамъи мазоримни¹¹.

Деманг, қай сори азм эткунг¹², менга йўқ ихтиёр, охир
Қазо илкига бермишмен инону ихтиёримни.¹³

Туганди ашки гулгун¹⁴, энди қолмиш заъфароний юз¹⁵,
Фалак зулми бадал қилди хазон бирла баҳоримни.¹⁶

Диёрим аҳли бирла ёрдин бошимға юз меҳнат¹⁷,
Не тонг, бошим олиб кетсам кўйиб ёру диёримни.

¹ Бу ғазал Саидхўжа Холдорхўжаев мусиқаси билан ҳам ижро этилган.

² Жунун водийси – ишқ телбалари макони.

³ Мисра мазмуни: аввалроқ бузилган ҳаётимни бира тўла туб-тубидан бузишни истайман.

⁴ Фалак бедоди – фалак (бу ерда тақдир маъносида) зулми.

⁵ Хоку ғубор – тупрогу гард.

⁶ Тўтиё – кўз дориси.

⁷ Шак – шубҳа.

⁸ Партав – шуъла.

⁹ Рахт – уй-рўзгор буюмлари.

¹⁰ Чу гўристон гадойи – гўристондаги гадо.

¹¹ Шамъи мазор – қабр устига ёқилган шам.

¹² Азм этмоқ – йўл олмоқ, жўнамоқ.

¹³ Мисра мазмуни: инон-ихтиёримни тақдирнинг қўлига топширдим.

¹⁴ Ашки гулгун – кизил (конли) кўз ёшлар.

¹⁵ Заъфароний юз – сарғайган юз.

¹⁶ Мисра мазмуни: фалакнинг (қисматнинг) зулми умрим баҳорини куз билан ал-маштирди.

¹⁷ Меҳнат – машаққат, қийинчилик.

Ёмон ҳолимға бағри оғриғай, ҳар кимсаким кўрғай
Бағир парголосидан¹ қонға булғонгон узоримни².

Ҳаётим бодасидин саргаронмен асру, эй соқий,
Қадаҳға захри қотил қуй, дағи дафъ эт хуморимни.³

Жаҳон таркини қилмай чунки тинмоқ мумкин эрмасдур,
Навоий, қил мени озод, ўртаб⁴ йўқу боримни.

АБДУРАҲМОНБЕГИ Ш

Фаргона яллаларидан

Икки кўзимки дарду бало жўйборидур⁵,
Оҳим бухори⁶ устида абри баҳоридур⁷.

Ушшоқ тийра ахтари⁸ ҳар ён шафақ аро,
Гўё сипеҳр сабзасининг⁹ лолазоридур.

Билмай дединг узулмиш экан субҳайи ақиқ¹⁰,
Лаълинг ғамида¹¹ қон киби ашким қаторидур¹².

Бергил тутиб пиёла Навоийға руҳким,
Жонин етурган оғзиға лаълинг хуморидур.¹³

¹ Бағир парголоси – бағир парчалари.

² Узор – чехра, юз.

³ Байт мазмуни: эй соқий (май қуювчи), ҳаётим шаробидан бағоят маст бўлдим, бошим айланяпти. Энди менинг қадаҳимға захри қотил – ўлдирувчи захар қуй, хумордан чиқай.

⁴ Ўртамоқ – ёндирмоқ.

⁵ Дарду бало жўйбори – дард ва балолар сойи.

⁶ Бухор – буг.

⁷ Абри баҳор – баҳор булутти.

⁸ Тийра ахтар – қора юлдуз.

⁹ Сипеҳр сабзаси – осмон кўкаламзори.

¹⁰ Субҳайи ақиқ – дончалари кизил рангли қимматбаҳо тош – ақиқдан қилинган тасбех.

¹¹ Лаълинг ғами – лаъл каби қип-қизил лабинг ғами.

¹² Ашким қатори – қаторлашиб тушаётган кўз ёшим.

¹³ Байт мазмуни: эй ёр, (энди ўзинг) Навоийға қадах тутиб руҳ бағишла, (чунки) унинг жонини оғзиға келтирган (нарса) лабингта ташналиқдир.

ДАВРОН ЧЕКИБ

Эски халқ ашулаларидан

Ул ой қасдима тиғи буррон¹ чекиб,
Мен оллида шукронаға жон чекиб.

Масихим чу фарёдима етмади,
Неча ўлтурай ўзни афғон чекиб?²

Ҳамоно ёмон кўзга майл айладинг,
Алиф нил ила³ юзга ҳар ён чекиб.

Лабинг нўш дорусидин не асиғ?⁴
Мен ўлдум чу хуноби ҳижрон чекиб⁵.

Кетур, соқиё, давр аёғин тўла⁶
Ки, жон қолмади ранжи даврон⁷ чекиб.

Навоий бериб жон ўқи шавқидин,
Анинг захмидин ёр пайкон чекиб.⁸

ШИТОБ АЙЛАБ

Хоразм «Рост» мақомидан
«Фарёд» («Насри Рост») оҳангида

Тун-оқшом келди кулбам сори ул гулрух¹ шитоб айлаб,
Хироми суръатидин гул уза ҳайдин гулоб айлаб.²

Қилиб мужгонни³ шабравлар⁴ киби жон қасдиға ханжар,
Белига зулфи анбарборидин⁵ мушкин таноб⁶ айлаб.

Қуёшдек чеҳра бирла тийра кулбам⁷ айлагач равшан,
Менга титратма⁸ тушти зарра янглиғ, изтироб айлаб.

Келиб ўлтирдию илким чекиб⁹, ёнида ер берди,
Такаллум бошлади¹⁰ ҳар лафзини¹¹ дурри хушоб¹² айлаб.

«Ки, эй зору балокаш ошиғим¹³, менсиз нечукдурсен?»
Мен ўлдим лолу айта олмадим майли жавоб айлаб.

¹ Тиғи буррон чекмоқ – ўткир қилични сермамоқ, ўйнатиб силкитмоқ.

² Мисра мазмуни: нолаю фиғон чекиб, ўзимни ҳар қанча ўлдирсам ҳам...

³ Алиф нил ила – алифдек тўғри сурмачўп билан.

⁴ Мисра мазмуни: лабингнинг шифобахш наmidан нима фойда?

⁵ Хуноби ҳижрон чекиб – айрилиқдан қонли ёш тўкиб.

⁶ Мисра мазмуни: эй соқий, даврадагиларнинг қадахини тўлдириб бер.

⁷ Ранжи даврон – замона жафолари.

⁸ Байт мазмуни: Навоий ёрнинг нозу карашма ва жафо ўқлари унга отилганидан хурсанд бўлиб, суюнганидан жон берди. Ёр эса унинг жароҳатидан отган ўқларини суғуриб олиш билан овора.

¹ Гулрух – гул юз.

² Мисра мазмуни: шошилиб, тез юргани боис гулдай юзида худди гулоб каби тер юмчилари пайдо бўлиб (келди)...

³ Мижгон – киприклар.

⁴ Шабрав – ўғри, қароқчи.

⁵ Зулфи анбарбор – анбар (хуш) исли сочлар.

⁶ Мушкин таноб – қора, хушбўй арқон (сочга ишора).

⁷ Тийра кулба – қоронғу хона.

⁸ Титратма – ҳаяжон туфайли пайдо бўладиган енгил титрок.

⁹ Илким чекиб – қўлимдан тутиб.

¹⁰ Такаллум бошламоқ – гап бошламоқ, оғиз очмоқ.

¹¹ Лафз – сўз.

¹² Дур(р)и хушоб – асл дур.

¹³ Зору балокаш ошиқ – балоларга дучор бечора ошиқ.

Чиқарди шишайи май¹, доғи² бир соғар³ тўла қуйди,
Ичиб, тутти менга, юз навъ нозосо итоб⁴ айлаб.

Аниким элтгай васл⁵ уйқуси ишрат туни бундоқ,
Навоийдек ётар то субҳи маҳшар тарки хоб айлаб.⁶

ЭРМИШ

Фаргонанинг эски халқ ашулаларидан

Манга номехрибон ёр ўзгаларга меҳрибон эрмиш,
Менинг жоним олиб, ағёрға оромижон эрмиш.

Тан узра эмди фаҳм этдим ададсиз тоза доғимни⁷
Ки, ҳар бир бир қарорғон шоми ҳажримдин нишон эрмиш.⁸

Рақиби синдириб кўнглини, мен йиғлаб анга, лекин
Сув келтурмак ҳамону кўза синдирмоқ ҳамон эрмиш.

Агарчи мен ёмонмен, яхшидурким, муътарифдурмен⁹,
Ўзин яхши тасаввур айлаган мендин ёмон эрмиш.

Навоий назмини кўрдим, қуёш лавҳига сабт эткан¹⁰,
Буюрғон они олий қадр шоҳи хурдадон¹¹ эрмиш.

¹ Шишайи май – бир шиша май.

² Доғи – яна.

³ Соғар – қадах.

⁴ Юз навъ нозосо итоб айлаб – юз хил ноз аралаш таъна қилиб...

⁵ Васл – висол, ёрга етишиш.

⁶ Байт мазмуни: кимники (ёр билан) айшу ишратда ўтган тунда васл уйқуси элтиб, ухлаб қолса (яъни ҳар лаҳзаси ганимат бўлган шундай кечанинг ақалли озгина қисмини уйқу билан ўтказса), худди Навоийдек маҳшар куни (киёмат) тонгигача ухла(ёл)май ётади.

⁷ Ададсиз тоза доғ – сон-саноғига етиб бўлмайдиган қоп-қора доғлар.

⁸ Мисра мазмуни: уларнинг ҳар бири айрилиқда ўтказган бир тунимдан нишонадир.

⁹ Муътариф – икрор.

¹⁰ Қуёш лавҳига сабт этган – қуёш юзига қайд этган.

¹¹ Хурдадон – бирон иш ёки масаланинг майда ва нозик жиҳатларигача билувчи. Шоҳи хурдадон – билимдон шоҳ (Хусайн Бойқарога ишора).

ҒАМНОК АЙЛАДИ

*Хоразм достон куйлари асосида
Матнийез Юсунов ашулага солган*

Тиги ҳижронинг¹ кириб кўнглимни ғамнок² айлади,
Ичкаридин кўкрагимни сар-басар чок айлади³.

Айлади мен зору маҳзунни балоу жавркаш,
Улки дилдоримни мундоқ масту бебок айлади.⁴

Хусн аро улким насибинг қилмади жуз⁵ поклик,
Хотирим лавҳини ғайринг нақшидин пок айлади.⁶

Зор жисмим ламъаи ҳуснингдин⁷ ўртанмак не тонг⁸,
Чунки ишқ ул бирни ўт, бу бирни хошок айлади.

Дам уруб, гардимни еткур кўйига, эй субҳи васл
Ким, танимни ҳажри бепоён туни хок айлади.⁹

Маърифат наҳлидин¹⁰ ул ориф ҳамоно топди бар¹¹
Ким, тафаккур бирла фаҳми «маъарафнок» айлади.¹²

Носиҳо, ул ҳусндин қилмас Навоий манъини,
Ҳар кишиким ишқ атворини идрок айлади.¹³

¹ Тиги ҳижрон – айрилиқ тиги.

² Ғамнок – ғамгин.

³ Сар-басар чок айлади – бошдан-оёқ яралаб чиқди.

⁴ Байт мазмуни: ўша севиқли дилдоримни шу қадар мастона, шўҳ ва бераҳм қилиб яратган зот бу иши билан мен зор ва маъюс бечорани балою жабр чекишга маҳкум қилди.

⁵ Жуз – бўлак.

⁶ Мисра мазмуни: кўнглим юзини бегона акси тушишидан пок қилди (асради).

⁷ Ламъаи хусн – хусн чақмоғи, шуъласи.

⁸ Ўртанмак не тонг – ёнмоқ не ажаб.

⁹ Байт мазмуни: эй висол тонги, гард-ғуборимни пуфлаб (бир шабада билан) ёр йўлига етказ. Чунки ниҳояси йўқ айрилиқ туни танамни тупроқ айлади.

¹⁰ Маърифат наҳли – фаҳму идрок ниҳоли.

¹¹ Ориф ҳамоно топди бар – билимдон зот мева топди.

¹² Мисра мазмуни: у (яъни ориф) ўз тафаккури билан «маъарафнок»ни («Биз уни билла олмаймиз» – ҳадис) фаҳмлади, англаб етди.

¹³ Байт мазмуни: эй насиҳатгўй, ишқнинг моҳиятини билган киши Навоийга ўша хусн ва унинг эгасига бўлган муҳаббатни тақиқламайди, яъни сен ишқнинг моҳиятини англаганингда эди, Навоийни қайтаришга уринмаган бўлардинг.

Зулфинг очилиб, орази дилжў¹ била ўйнар,
Ҳинду бачае шўхдурур² – сув била ўйнар.

Ул шўх кўнгул лавҳин³ этиб тийра нафасдин⁴,
Бир тифлдур⁵, алқиссаки, кўзгу била ўйнар.

Ўйнай-ўйнай боғлади уйқумни фусундин⁶,
То ғамзаси⁷ ул наргиси⁸ жоду била ўйнар.

Тонг йўқки, кўзинг бўлса кўнгул бирла мулоиб⁹,
Мажнунға ажаб йўқ, агар оху била ўйнар.

Бир лўлийи бозигар эрур чамбар ичинда
Холингки, ўшал ҳалқайи гесу била ўйнар.¹⁰

Муғ дайрида¹¹ маст ўлса, Навоийни кўрингким,
Бир олма каби гумбази мену¹² била ўйнар.

Қўқонлик Ҳамроқул қорининг
«Қачон келасиз» катта ашуласи асосида
Ҳожи Абдулазиз ишлаган

Фигонки, ёр вафо аҳлиға ситам қиладур,
Ниёзу ажз гуноҳиға муттаҳам қиладур.

Рақиб беҳуда тақрири бирла юз тақсир
Заиф ғамзадалар отиға рақам қиладур.

Не ҳукм қилса вафо аҳли журмида, ғам эмас,
Бу зулм эрурки – жафо аҳлини ҳакам қиладур.

Ўз илги бирла гар ўлтурса, бок йўқ, ваҳким,
Рақиб оллида афтодаву дижам қиладур.

Муҳаббат аҳлини, во ҳасратоки, кўп ўртаб,
Аларнинг оҳи ўтидин ҳарос кам қиладур.

Чу гул вафосиз эрур, неча асрасам, ваҳким,
Кўнгул қуши бу гулистондин эмди рам қиладур.

Навоий ўлгай эди, бўлмаса умиди висол,
Бу қасдларки, анга ҳажр дам-бадам қиладур.

Мазмуни:

Э воҳ, ёр вафодор қуллари – ошиқларига ситам (ноҳақлик, жабр) қилади: уларни муҳтожлик ва ожизликда (заифликда) айблаб тухмат қилади.

Рақиблар беҳуда (бўлар-бўлмас) сўзлари билан бечора, ғамгинларнинг (ошиқларнинг) номига юзлаб айбу нуқсонларни ёздилар (яъни шаънига доғ туширдилар).

Ёр вафодор қулларининг айбию гуноҳига қандай жазо белгилаб, ҳукм чиқарса ҳам, улар бундан хафа бўлмайди, ташвишга ҳам тушмайди. Лекин иш-амали фақат жафо қилиш бўлган кимсаларни ҳакамликка тайинлаши – бу энди ҳаддан зиёд зулмдир.

¹ Орази дилжў – кўнгил овловчи чехра.

² Ҳинду бачайи шўх – шўх ҳинду бола.

³ Кўнгул лавҳи – кўнгил юзаси.

⁴ Нафасдин тийра этмок – нафас (оғиз) ҳовури билан хира қилмок.

⁵ Тифл – бола.

⁶ Фусун – сеҳр-жоду.

⁷ Ғамза – юз, кўз, қош ишораси билан дил овлаш.

⁸ Наргис – бўтакўз гул.

⁹ Кўзинг бўлса кўнгил бирла мулоиб – кўзинг кўнглим билан ўйнаса...

¹⁰ Байт мазмуни: юзингга тушиб турган сочинг халқаси ичида холинг худди халқа ичида ҳийлагарлик (кўзбойлогичлик, афсунгарлик) ўйини кўрсатаётган лўлига ўхшайди.

¹¹ Муғ дайри – майхона.

¹² Гумбази мену – мовий гумбаз.

Агар ўша жонона ошиғини ўз қўли билан ўлдирса ҳам, ошиқ бундан заррача афсусланмайди, оғринмайди. Аммо ёр шундай қилмайди-да! Атайин қилгандай, доим рақиблар олдида синдириб, хорлагани-хорлаган.

Ҳасратлар бўлсинки, ёр муҳаббат аҳлини (ошиқларни) кўп-лаб куйдирадию уларнинг ҳароратли оҳларидан кам қўрқади (кўп ҳам қўрқавермайди). Бу ва кейинги байт ўрни қўшиқ вариантыда алмашилиб келади. Лекин мазмун жиҳатидан уларнинг кетма-кетлиги аслиятга мувофиқ берилишини маъқул топдик. Муҳтарам ҳофизларимизга ҳам шуни тавсия қиламиз.

Гул юзли ёр бевафолик қилиб мени ташлаб кетди. Энди кўнглим қуши ҳам, қанчалик асрамай, ўша бевафо каби бу гулистонни (яъни заҳму жароҳатлари кўплигидан чаппар уриб очилиб ётган гулзордай кўринувчи бағримни) ташлаб кетишга шайланиб, ҳуркиб турибди.

Агар бир кунмас-бир кун ёр висолига етиш умиди, кўришмоққа ишонч бўлмаса эди, айрилиқнинг ҳар лаҳза, тинмай қилаётган бу қасдларига Навоий аллақачон ўлиб кетган бўларди.

ГУЛАНДОМИМ БИЛА

(Талқини наво)

Хоразм «Наво» мақомидан

Бир қадах май ичмадим сарви гуландомим¹ била,
Бир нафас эврулмади даврон мени комим била.²

Ҳар майиким онсиз³ ичдим топғали ғамдин амон,
Заҳри ғам гўё эзилмиш эрди ул жомим⁴ била.

Тунга етмас кунни ўткардим ўлиб ҳижронида,
Кунга еткайманму, ваҳ, бу субҳи йўқ шомим⁵ била?

¹ Сарви гуландом – хушқомат ва гулбадан.

² Мисра мазмуни: замона бир нафас бўлсин менинг истагимга мувофиқ, яъни мен истагандай айлангани йўқ.

³ Онсиз – усиз.

⁴ Жом – қадах.

⁵ Субҳи йўқ шом – тонги йўқ, яъни ниҳоясиз кеча.

Қайда бўлсин музтариб кўнглимга¹ ором, эй рафиқ?
Тутмадим ором чун бир дам² дилоромим била.

Эй сабо, ул гулга муҳлик фурқатим пайғомин айт,³
Балки жон нақдин⁴ анга еткур бу пайғомим била.

Эй Навоий, ўлсам армон айлағумдур, ичмайин
Бир сабуҳий⁵ гулъузори⁶ бода ошомим⁷ била.

ЯЛ-ЯЛИ

Фарғонанинг эски халқ яллаларидан

Бир неча гул барги қабо⁸, ял-яли,
Айлағали бизни адо, ял-яли,
Тузмоқ учун савту наво⁹, ял-яли,
Жамъ бўлингиз, моҳлиқо¹⁰, ял-яли,
Бўлди қизик базм саро, ял-яли.

Кеча очиб орази тобонини¹¹,
Равшан этиб ғайр шабистонини¹²,
Рашкга ёқиб Юсуфининг жонини,¹³
Хаста Навоийни тўкиб қонини,
Қўлларига қўйди хино, ял-яли.

¹ Музтариб кўнгли – изтиробда қолган дил.

² Тутмадим ором чун бир дам – ҳатто бир лаҳза ором олмадим.

³ Мисра мазмуни: эй шаббода, ул ёримга менинг ҳалокатли айрилиқда қолганим набарини етказ.

⁴ Жон нақди – жоннинг ўзи.

⁵ Сабуҳий – тонгда бош оғриғига ичиладиган ичкилик.

⁶ Гулъузур – гул чехрали.

⁷ Бода ошом – май ичувчи.

⁸ Қабо – узун ва кенг либос.

⁹ Савту наво – куй-қўшиқ.

¹⁰ Моҳлиқо – ой юзли.

¹¹ Орази тобон – нурли, порлоқ юз.

¹² Ғайр шабистони – бегонанинг туни.

¹³ Мисрадаги «Юсуф» исми мухаммас муаллифига ишора қилади. Аммо унинг кинлиги аниқланмади. Шунингдек, мухаммаснинг Навоий қаламига мансуб деб ҳисобланувчи байтлари ҳам шоир девонларида учрамади.

ГУЛЪУЗОРИМ

Х.Расулов муסיқаси
Навоий газалига мухаммас¹

Дўстларим, бир нозанин ишқи бу ҳол этмиш мени:
Зулфи² савдоси³ алиф⁴ қаддимни дол⁵ этмиш мени,
Лола гул рухсори⁶ ҳажр⁷ ашкимни⁸ ол⁹ этмиш мени,
Бир пари пайкар ғами ошуфтаҳол¹⁰ этмиш мени,
Элга аҳволим демакка гунгу лол этмиш мени.

Ишқ еткурмиш менингдек телбани бу ергаким,
Тешилур кўксим маломат¹¹ ўқидин ҳар ергаким,
Йўқ мажолим бўйла¹² ҳолимдин ўзингга дергаким,
Мен ҳавойини¹³, не тонг¹⁴, кўргузсалар бир-биргаким,
Эгма қошинг фикри андоғким ҳилол¹⁵ этмиш мени.

Гоҳи Мажнун элга, гоҳ мен соғ ила тенг бўлмишам,
Ҳасратингдин лола янглиғ доғ ила тенг бўлмишам
Ким, хазон фаслидаги яфроғ ила тенг бўлмишам,
Ёр кўйи¹⁶ ичраким туфроғ ила тенг бўлмишам,
Ишқ ғавғоси бу янглиғ поймол¹⁷ этмиш мени.

¹ Мухаммас муаллифи аниқланмади.

² Зулф – соч, гажак.

³ Савдо – савдо, дард, ғам; ишқ; қора(лик).

⁴ Алиф (l) – араб алифбосидаги «а(о)» ҳарфи. У шаклан тик қоматга ўхшатилади.

⁵ Дол (o) – араб алифбосидаги «д» ҳарфи; шаклан ғам-андухдан эгилган гавдага ташбех қилинади.

⁶ Рухсор – юз.

⁷ Ҳажр – айрилик.

⁸ Ашк – кўз ёши.

⁹ Ол – қизил; бу ерда қон маъносида.

¹⁰ Ошуфтаҳол – паришонҳол.

¹¹ Маломат – таъна, дашном.

¹² Бўйла – бундай.

¹³ Ҳавойи – ҳавойи, енгилтак; бу ерда сўз ўйини: ғам-андухдан озиб-тўзиб, кичра-йиб, вазнсизлик даражасига келган (муболаға) ва ҳавога кўтарилган ошиқ тасвири.

¹⁴ Не тонг – не ажаб.

¹⁵ Ҳилол – янги чиққан ой; бу ўринда ҳам маъшуканинг эгма қошига, ҳам озиб-тўзиб кетган, ғамдан қалди букилган ошиқ ҳолатига ташбех.

¹⁶ Кўй – кўча.

¹⁷ Поймол – хароб, оёқости.

БОБУР

(1483 – 1530)

Темурийзода Умаршайх мирзо ўғли Заҳириддин Муҳаммад Бобур Андижонда туғилган. Ҳозирги Афғонистоннинг бир қисми ва Ҳиндистонни ўз ичига олган улкан салтанат барпо қилган. Дастлаб Аграга дафн этилган. Кейинроқ эса қабри, ўз вақитига биноан, Кобул шаҳрига кўчирилган.

Бобурдан бизга бир девон, «Бобурнома» тарихий-мемуар асари ва қатор рисоалар мерос қолган.

НАСРИ БАЁТ

«Наво» мақомидан

Хазон япроғи янглиғ гул юзунг ҳажрида сарғардим¹,
Кўруб раҳм айлагил, эй лоларух², бу чехраи зардим³.

Сен, эй гул, қўймадинг саркашлигингни⁴ сарвдек⁵ ҳаргиз,
Лёгингга тушуб барги хазондек мунча ёлбордим.

Латофат⁶ гулшанида гул киби сен сабзу хуррам⁷ қол,
Мен арчи⁸ даҳр⁹ боғидин хазон япроғидек бордим¹⁰.

Хазондек қон ёшим, сориг юзумдин эл танаффурда¹¹,
Баҳар ранге¹², бихамдиллаҳ¹³, улусдин¹⁴ ўзни қутқордим.

¹ Сарғармоқ – сарғаймоқ.

² Лоларух – лола(дек қизил) юзли.

³ Чехраи зард – сариқ юз.

⁴ Саркашлик – бебошлик, қайсарлик.

⁵ Сарв – тик ўсувчи дарахт; маъшука қаддига ишора.

⁶ Латофат – латифлик, нозиклик.

⁷ Сабу хуррам – ям-яшил ва хурсанд, мамнун.

⁸ Арчи – (а)гарчи.

⁹ Даҳр – дунё.

¹⁰ Бормоқ – кетмоқ.

¹¹ Танаффур – нафратланиш, жирканиш.

¹² Баҳар ранге – ҳар қалай; ҳар турли.

¹³ Бихамдиллаҳ – Аллоҳга ҳамдлар бўлсин(ки).

¹⁴ Улус – халқ.

Не толеъдур¹ мангаким, ахтари бахтим² топилмайдур,
Фалак авроқини³ ҳар нечаким дафтардек ахтардим.

Улуснинг таъну таърифи⁴ манга, Бобур, баробардур,
Бу оламда ўзумни чун ямон-яхшидин ўткардим.

ТОПИЛМАС

Н.Қулабдуллаев мусиқаси

Сендек манга бир ёри жафокор топилмас,
Мендек санга бир зору вафодор топилмас.

Бу шаклу шамойил⁵ била худ⁶ ҳуру парисен
Ким, жинси башар⁷ ичра бу миқдор⁸ топилмас.

Ағёр кўз оллидаю ул ёр аён йўқ,
Ғам хори⁹ кўнгул ичра-ю, ғамхор¹⁰ топилмас.

Эй гул, мени зор этмаки ҳуснунг чаманида,
Кўзни юмуб очқунча бу гулзор топилмас.

Бобур сени чун ёр деди, ёрлиғ¹¹ этгил,
Оламда кишига, йўқ эса, ёр топилмас.

СОҶИЙНОМАИ САВТИ КАЛОН

«Рост» мақомидан

Келтурса юз балони ўшал бевафо манга,
Келсун, агар юзумни эвурсам¹, бало манга!

Неттаймен ул рафиқ² билаким, қилур баче
Мехру вафо рақибға, жавру жафо манга.

Бегона бўлса ақл мени телбадин, не тонг³,
Чун бўлди ул парисифатим⁴ ошно манга.

Оху ёшимдин ортадурур заъф⁵, эй табиб,
Билдим, ярашмас эмди бу обу ҳаво⁶ манга.

Дардим кўруб муолажада зоеъ этма умр
Ким, жонда дарди ишқдурур бедаво манга.

То ёр кимни истару кўнглига ким ёқар,
Ташвиш бежихатдурур⁷ охир санго, манга.

¹ Не толеъ – (бу) қандай (қанақа) толеъ(ки).

² Ахтари бахт – бахт юлдузи.

³ Аврок – варақлар.

⁴ Таъну таъриф – таънаю мақтов.

⁵ Шамойил – 1) кўриниш, киёфа; 2) сифатлар, фазилатлар.

⁶ Худ – худди.

⁷ Жинси башар – одамзод.

⁸ Бу миқдор – бу даража.

⁹ Ғам хори – ғам тикони.

¹⁰ Ғамхор – дардкаш, ғамхўр.

¹¹ Ёрлиғ – ёрлик, дўстлик.

¹ Эвурмок – ўгирмок, бурмок.

² Рафиқ – дўст, улфат.

³ Не тонг – не ажаб.

⁴ Парисифат – парига ўхшаш. Байт мазмуни: мен телбанинг ақлим бўлмаса не ажаб. Чунки у парисифат ёр менга ошно бўлди. Халқ орасида руҳий хаста кишиларни «бунга пари ёки жин теккан» дейилишига ишора.

⁵ Заъф – заифлик.

⁶ Обу ҳаво – айн. сув ва ҳаво; аввалги мисрадаги ох ва кўз ёшга ишора; шунингдек, об-ҳаво (иқлим) маъносида.

⁷ Бежихат – ўринсиз.

ҚАРО ЗУЛФИНГ...

Ғ.Тошиматов мусиқаси

Қаро зулфунг фироқида¹ паришон² рўзгорим бор,
Юзунгининг иштиёқида³ не сабру не қарорим бор.

Лабинг бағримни қон қилди, кўзумдин қон равон қилди⁴,
Нега ҳолим ямон қилди, мен ондин бир сўрорим⁵ бор.

Жаҳондин манга ғам бўлса, улусдин⁶ гар алам бўлса,
Не ғам, юз мунча ҳам бўлса, сенингдек ғамгусорим⁷ бор.

Фигоним ошти булбулдин, ғами йўқ зарра бу қулдин,
Басе, Бобур, ўшал гулдин кўнгулда хор-хорим⁸ бор.

САРАХБОРИ ОРОМИЖОН

«Дугоҳ» мақомидан

Жонимдин ўзга ёри вафодор топмадим,
Кўнглумдин ўзга маҳрами асрор⁹ топмадим.

Жонимдек ўзга жонни дилафгор¹⁰ кўрмадим,
Кўнглум киби кўнгулни гирифтор¹¹ топмадим.

Усрук¹² кўзига токи кўнгул бўлди мубтало,
Ҳаргиз бу телбани яна ҳушёр топмадим.

¹ Фироқ – айрилик.

² Паришон – ёйик, тўзгиган.

³ Иштиёқ – кучли истак, хохиш, қўмсаш.

⁴ Равон қилмоқ – оқизмоқ.

⁵ Сўрорим – сўз ўйини: 1) сўрашим; 2) сўришим.

⁶ Улус – халқ.

⁷ Ғамгусор – ғамхўр.

⁸ Хор – тикан.

⁹ Маҳрами асрор – сирдош, хос киши.

¹⁰ Дилафгор – ғамгин, дилхаста.

¹¹ Гирифтор – банди, боғланган, тутилган.

¹² Усрук – маст.

Бори борай эшигига бу навбат, эй кўнгул,
Нечаки бориб эшигига бор топмадим.

Бобур, ўзунгни ўргата кўр ёрсизки, мен
Истаб жаҳонни, мунча қилиб ёр топмадим.

БОШДИН ЯНА

Ф.Умаров мусиқаси

Сочининг савдоси¹ тушди бошима бошдин яна,
Тийра² бўлди рўзгорим³ ул қаро қошдин яна.

Мен худ⁴ ул тифли паривашга кўнгул бердим, вале
Хонумоним⁵ ногаҳон бузулмағай бошдин яна.

Юз ямонлиғ кўриб ондин, телба бўлдунг, эй кўнгул,
Яхшилиғни кўз тутарсен⁶ ул паривашдин яна.

Тош урар атфол мени, уйида фориг ул пари,
Телбалардек қичқирурмен ҳар замон тошдин яна.⁷

Оёғим етганча Бобурдек кетар эрдим, нетай,
Сочининг савдоси тушди бошима бошдин яна.

¹ Савдо – ғам, дард, ишк; қора.

² Тийра – хира.

³ Рўзгор – турмуш.

⁴ Худ – худди.

⁵ Хонумон – бор-йўқ, бисот.

⁶ Кўз тутмоқ – умид қилмоқ.

⁷ Тош урар атфол мени ... – кўчасидаги болалар мен (телба)га тош отишади. У пари эса уйида бундай ташвишлардан холи, менинг аҳволимдан беҳабар ўтиради. Мен эса, зора, нолаларимни эшитиб, аҳволимни билса дея ташқарида туриб ҳар лаҳза телбадек қичқираман.

ТАРОНАИ НАСРИ СЕГОҲ

(Шароб I)

Фаргона мумтоз куйларидан

Ким кўрар хуршидни¹, ул моҳсиймо² бўлмаса?!
Ким сўрар шаққарни, ул лаъли шаққархо³ бўлмаса?!

Гул тикандур кўзларимга, ул юзи гулдин йироқ,
Сарв⁴ ўқдур бағрима, ул сарви боло⁵ бўлмаса.

Жаннат ул-маъвони, эй зоҳид, нетай, мен зорким
Истарам, кўйидин ўзга манга маъво бўлмаса.

Тиймағил девона кўнглумники расво бўлма деб,
Ошиқ ўлғайму эди ул телба расво бўлмаса?!

Ғар бошингни кессалар ишқида, эй Бобур, сенинг,
Ёрдин кўнглунг, керакким, ўзга қатъо⁶ бўлмаса.

КОШКИ

Ю.Ражабий мусиқаси

Кўрмагай эрдим жамолин олам аро, кошки,
Бўлмагай эрдим бори оламға расво, кошки.

Ишқ боғининг ниҳоли – ғам, бари⁷ ҳирмон⁸ эмиш,
Қилмагай эрдим бу гулшанни томошо, кошки.

Қилмагай эрди кўнгул ишқин ҳавас, бал¹, тилга ҳам
Келмагай эрди анингдек лафз² асло, кошки.

Қоши ёлар³ кўйида⁴ умри шариф⁵⁷ этгунча сарф,
Қилгай эрдим масжиду меҳроб аро жо, кошки.

Ихтиёр эт ўзга иш, Бобурки, ҳосил бўлмагай
Ишқу васлу айш ила ишратдин, илло, кошки.

НЕ БЎЛДИ?

К.Раҳимов мусиқаси

Ул аҳд ила паймон қани, эй ёр, не бўлди?
Ул лутф⁶ ила эҳсон қани, эй ёр, не бўлди?

Кеттим мени ҳайрон эшигингдин, демадинг ҳеч:
«Ул телбаи ҳайрон қани?» Эй ёр, не бўлди?

Юз кўрсатибон эл ичида лутф этар эрдинг,
Ул лутф намоён қани, эй ёр, не бўлди?

Сенинг сари борди кўнгул, истаб топа олмон,
Сенинг сари борғон қани, эй ёр, не бўлди?

Жонимға даво сўзунг эди, сўзламадинг, оҳ,
Жон дардиға дармон қани, эй ёр, не бўлди?

Мундоқму эди аҳдки, Бобурни унуттунг,
Ул аҳд ила паймон қани, эй ёр, не бўлди?

¹ Хуршид – қуёш.

² Моҳсиймо – ой юзли.

³ Лаъли шаққархо – лаъл – кизил рангли қимматбаҳо тош; шаққархо – шаққарли, ширин; маъшуқа лабига нисбат.

⁴ Сарв – тик ўсувчи дарахт; маъшуқа қаддига ишора.

⁵ Боло – 1) юқори, баланд; 2) қомат.

⁶ Қатъо – кес(ил)иш, уз(ил)иш.

⁷ Бар – мева, ҳосил.

⁸ Ҳирмон – маҳрумлик, жудолик.

¹ Бал – балки.

² Лафз – сўз.

³ Ё(й) – камон; шаклан маъшуқа қошига нисбат.

⁴ Қўй – кўча, йўл.

⁵ Шариф – шарафли, қадрли, қимматли.

⁶ Лутф – илтифот.

САВТИ ЧОРГОҲ

Дугоҳ мақомидан

Қайси бир озорин айтай жонима ағёрнинг?
Қайси бир оғритқонин кўнглумни дей дилдорнинг?

Қайси бир бераҳлиғини¹ толеи гумроҳнинг²?
Қайси бир кажравлиғини³ чархи⁴ кажрафторнинг⁵?

Қайси ҳасрат бирла армонин вафосиз васлнинг,
Қайси кулфат бирла ранжин⁶ фурқати хунхорнинг⁷?

Бобур, ул гул жавр этар, ағёрдин не яхшилиғ,
Гулнинг озори бу бўлса, ваҳ, не бўлғай хорнинг?

ГУЛЖАМОЛ

Ғ.Тошматов мусиқаси

Гул жамолин ёпқон ул гулнинг ики⁸ райҳонидур⁹,
Гунча сиррин очқон ул икки лаби хандонидур¹⁰.

Ул мусалсал¹¹ икки зулфи¹² гул юзининг даврида¹³
Гул уза оғнар, магар¹⁴ ул иккининг давронидур.

¹ Бераҳлик – йўлсизлик, чорасизлик.

² Толеи гумроҳ – адашган, гумроҳ толеъ (бахт, иқбол).

³ Кажравлик – тескари юриш.

⁴ Чарх – осмон; тақдир маъносида.

⁵ Кажрафтор – тескари юрувчи.

⁶ Ранж – алам, озор.

⁷ Фурқати хунхор – айн. қонхўр айрилик.

⁸ Ики – икки.

⁹ Райҳон – райҳон; мажозан маъшуканинг соч кокили.

¹⁰ Хандон – кулувчи.

¹¹ Мусалсал – ҳалқа-ҳалқа, занжирсимон.

¹² Зулф – соч ғажаги.

¹³ Давр – 1) айлана, доира; 2) давр, замон; бу ерда сўз ўйини: ҳар икки маъносида ҳам олиш мумкин.

¹⁴ Магар – чунки.

Сел эмасдур Ер юзин тутқон – кўзумнинг ёшидур,
Раъд¹ эмасдур кўкка чирмашқон – кўнгул афғонидур²!

Ложарам³, бўлғай паришону ҳавойи мен киби –
Зарра янглиғ кимки бир хуршед⁴ саргардонидур.

Ул пари ишқида, Бобур, кўнглум андоқ телбадур
Ким, сочи занжиридур, чоҳи зақан⁵ зиндонидур.

ЖАМОЛИНГ ВАСФИ...

Ғ.Умаров мусиқаси

Жамолинг васфини⁶, эй ой, неча элдин эшитгаймен,
Не кун бўлғай висолингға мени дилхаста етгаймен?

Тараҳҳум юзидин⁷ юзингни кўрмакка буюрғайсен,
Хуш улким, оразингни⁸ кўрмамен, сўзинг эшитгаймен.

Итингдурмен, сочинг занжирини бўйнуғма маҳкам қил
Ки, водийи фироқинг ичра қўрқарменки, йитгаймен⁹.

Тараҳҳум қилмасанг ё боқмай истиғно¹⁰ била ўтсанг,
Тазарруъ қилғамен¹¹ ё йиғлағаймен, ўзга нетгаймен?

Муяссар бўлмаса бошимни қўймоқлик аёғига,
Бошимни олиб, эй Бобур, аёқ етганча кетгаймен.

¹ Раъд – момақалдирик.

² Афғон – нола, фиғонлар.

³ Ложарам – албатта, шубҳасиз.

⁴ Хуршед (хуршид) – куёш.

⁵ Чоҳи зақан – бағбақа (иякости) чуқурчаси.

⁶ Васф – таъриф, мактов.

⁷ Тараҳҳум юзидин – раҳм-шафқат юзасидан.

⁸ Ораз – чехра, жамол.

⁹ Йитмоқ – тугамоқ, тамом бўлмоқ.

¹⁰ Истиғно – ўзини қатта тутуш, такаббурилик.

¹¹ Тазарруъ қилмоқ – ялинмоқ, тавба қилмоқ.

Шероз ота ижро этган

Ўлтирур¹ гарчи мени гуфторинг²,
Тиргизур³ ул лаби шакарборинг⁴.

Куйдурур ҳасратида мени, нетай,
Оташин гулдек ики рухсоринг⁵.

Эй кўнгул, яхши ики дунёдин,
Бир назар қилса санга дилдоринг.

Хор кўрма ғамин ул ойнингким,
Будурур фурқатида⁶ ғамхоринг⁷.

Қилди то гул юзида зоҳир⁸ хат⁹,
Бобуро, бўлди хати безоринг.

Хираду¹⁰ сабр, келиб албатта
Ишқдин эмди мени қутқоринг!

¹ Ўлтирур – ўлдиради.

² Гуфтор – гап-сўзлар.

³ Тиргизур – тирилтиради, жон ато этади.

⁴ Шакарбор – шакар ёғдирувчи; ширин.

⁵ Рухсор – юз, чехра.

⁶ Фурқат – айрилик.

⁷ Ғамхор – ғамхўр, меҳрибон.

⁸ Зоҳир – ошқора, аён, кўриниб турган.

⁹ Хат(т) – маъшук(а)нинг лаби устида эндигина сабза уриб келаётган мўйлаб.

¹⁰ Хирад – ақл, идрок.

Шоми ҳижронин манга ул бевафо кўрсатмагай¹,
Ҳажр шоми асру муҳликдур², худо кўрсатмагай!

Ул қаро кўз ҳажрида тундек қарорди³ кундузум,
Ё Раб, андоқ кунни ул кўзи қаро кўрсатмагай.

Очмагай кўзини то сўкмакка оғзин очмагай,
Юзини кўрсатмагай то юз жафо кўрсатмагай.

Ишқ истар бўлса Мажнун, айлагай пайравлиғим⁴,
Йўлни не билгай киши, то раҳнамо⁵ кўрсатмагай?

Учқудекдур жон қуши ҳижронда Бобур оҳидин,
Кел, пари, таъжил ила, жоним ҳаво кўрсатмагай.⁶

ҒАҲИ СОҒИН

М. Тожибоев мусиқаси

Ғаҳи соғин⁷, не бўлди, зорларни,
Унутмағил бурунги⁸ ёрларни.

Сени кўрмай йироқдин зор бўлдим,
Бирор ёд эт йироқдин зорларни.

Юзунгдин айру мен хор, эй азизим,
Киши гулдин айирмас хорларни.⁹

¹ Кўрсатмагай – шу ва бошқа айрим ўринларда «кўрсатмасин» маъносида. То ... кўрсатмагай – ... кўрсатмай туриб, кўрсатмасидан.

² Ҳажр шоми асру муҳликдур – айрилик туни ғоят ҳалокатлидир.

³ Қарорди – қарайди.

⁴ Пайравлик килмок – эргашмок, изма-из бормок; таклид килмок.

⁵ Раҳнамо – йўлбошчи, йўл кўрсатувчи.

⁶ Байт мазмуни: Бобурнинг айриликда чеккан охи туфайли жон қуши учиб кетгудек бўлиб турибди. Эй пари, шошил, тезроқ кела қол, токи (жон қуши) учиб кетмасин.

⁷ Соғинмок – эсламок.

⁸ Бурунги – аввалги, бурунги.

⁹ Байтда «хор» сўзи икки хил маънода қўлланган: 1) хор, оёқости бўлган; 2) тикан.

Кўзинг беморимен, мендин юмиб кўз
Яна оғритмағил беморларни.

Санга бир йўл кетар фикридадурмен,
Унутма бир йўли афгорларни¹.

Санга кўнглумни олдурдум, жаҳонда
Кўрубмен гарчи кўп дилдорларни.

Сихи қадларға², Бобур, ошиқ ўлсанг,
Бурунроқ кўзлагайсен дорларни.

ҚАШҚАРЧАИ САВТИ КАЛОН

«Рост» мақомидан

Чархнинг мен кўрмаган жавру жафоси қолдимую?
Хаста кўнглум чекмаган дарду балоси қолдимую?!

Мени хор этдию қилди муддаийни³ парвариш,
Даҳри дунпарварнинг⁴ ўзга муддаоиси қолдимую?!

Мени ўлтурди жафою жавр бирла ул қуёш,
Эмди тиргузмак учун меҳру вафоси қолдимую?!

Ошиқ ўлғач кўрдум ўлумни ўзумға, эй рафиқ⁵,
Ўзга кўнглумнинг бу оламда ҳароси⁶ қолдимую?!

Эй кўнгул, гар Бобур ул оламни истар, қилма айб,
Тангри учун де⁷, бу оламнинг сафоси⁸ қолдимую?!

¹ Афгор – ярадор, мажрух.

² Сихи қад – қад-қомати келишган, текис, тўғри қоматли.

³ Муддаий – даъвогар.

⁴ Даҳри дунпарвар – пасткаш, нолойиқ кимсаларни ҳимоя қилувчи, уларни қўллаб-қувватловчи, парвариш қилувчи дунё.

⁵ Рафиқ – дўст, уфат.

⁶ Ҳарос – қўркув, ваҳима.

⁷ Тангри учун де... – Худо ҳаққи, айт-чи...

⁸ Сафо – 1) роҳат; 2) поклик.

УФОРИ САВТИ КАЛОН

«Рост» мақомидан

Ким кўрар хуршидни¹, ул моҳсиймо² бўлмаса?!
Ким сўрар шаккарни, ул лаъли шакарҳо³ бўлмаса?!

Гул тикандур кўзларимга, ул юзи гулдин йироқ,
Сарв⁴ ўқдур бағрима, ул сарви боло бўлмаса.

Жаннат ул-маъвони⁵, эй зоҳид⁶, нетай мен зорким?
Истарам: кўйидин ўзга манга маъво⁷ бўлмаса.

Тиймағил девона кўнглумники: «Расво бўлма!» – деб,
Ошиқ ўлғайму эди ул телба, расво бўлмаса?!

Гар бошингни кессалар ишқида, эй Бобур, сенинг,
Ёрдин кўнглунг, керакким, ўзга қатъо⁸ бўлмаса.

¹ Хуршид – қуёш.

² Моҳсиймо – ой юзли.

³ Лаъли шакарҳо – «лаби ширин ёр» маъносида.

⁴ Сарв – хушқомат дарахт. Сарви бало – баланд бўйли сарв.

⁵ Жаннат ул-маъво – саккиз жаннатдан бири.

⁶ Зоҳид – жаннат умидида дунё лаззатларидан кечиб, тоат-ибодатга берилган киши.

⁷ Маъво – макон, жой; бошпана.

⁸ Қатъо бўлмоқ – узилмоқ.

ФУЗУЛИЙ

(1498 – 1556)

Сулаймон ўгли Муҳаммад Фузулий Ироқнинг Карбало шаҳрида туғилган. Шоир сифатида Бағдодда шакллангани боис тахаллусига баъзан Бағдодий нисбаси ҳам қўшилиб келади. У деярли барча асарини она тили – туркий тилнинг озар лаҳжасида ёзган. Бизгача бир девони, «Лайлову Мажнун» достони ва бир неча мунозаралари етиб келган.

1556 йилда вабо касалидан вафот этган.

ҒАМЗАСИН...

Р.Турсунов мусиқаси

Ғамзасин¹ севдинг, кўнгул, жонинг керакмасму санго?
Тийға² урдинг, жисми урёнинг³ керакмасму санго?

Оташин оҳим-ла айларсан манга таклифи боғ,
Боғбон, гулбарги хандонинг⁴ керакмасму санго?!

Эй камон абрў⁵, рақиба берма ғамзангдин насиб,
Ўқ отарсан тоша, пайконинг⁶ керакмасму санго?

Ёндуруб жоним, жаҳонсўз⁷ этма барқи⁸ оҳими,
Осмон, хуршиди рахшонинг⁹ керакмасму санго?

Тут алимким¹⁰, ашк¹¹ селобина йўқдир эътибор,
Эй Фузулий, чашми гирёнинг¹² керакмасму санго?

¹ Ғамза – ишва, ноз; кўз қисш.

² Тийға – тийга.

³ Урён – яланғоч.

⁴ Хандон – кулувчи, кулиб турган.

⁵ Абрў – қош; шаклан камонга ташбеҳ қилинади.

⁶ Пайкон – камон ўқи.

⁷ Жаҳонсўз – жаҳонни куйдирувчи.

⁸ Барқ – чақмоқ, яшин.

⁹ Хуршиди рахшон – порлоқ куёш.

¹⁰ Ал – қўл.

¹¹ Ашк – кўз ёши.

¹² Чашми гирён – айн. йиғловчи кўз.

САВТИ СУВОРА

Хоразм мумтоз йўлларидан

Ҳар қитобақим лаби лаълинг ҳадисин¹ ёзалар,
Риштаи жон² бирла ишқ аҳли они шерозалар³.

Бу на сирдир, сирри ишқинг демадан⁴ бир кимсая⁵,
Шаҳра душмиш ман сани севдим дея овозалар.

Шайхлар⁶ майхонадан юз дўндирурлар⁷ масжида,
Бетариқатларни⁸ кўрким, тўғри йўлдан озалар.

Чоклар кўқсимда сонмақим⁹, очубдир тиғи ишқ
Кўнглиминг шаҳрина меҳринг кирмага дарвозалар.

Эй Фузулий, ёр агар жавр этса, андин инжима¹⁰,
Ёр жаври ошиқа ҳар дам муҳаббат тозалар.

¹ Ҳадис – сўз.

² Риштаи жон – жон ипи.

³ Шероза – китоб varaқларини муқовалашда уларни яхлит тутувчи ипак тасма.

⁴ Демадан – демай туриб.

⁵ Кимсая – кимсага.

⁶ Шайх – айн. қария; дин пешвоси.

⁷ Дўндирмоқ – бур(дир)моқ, ўгиртирмоқ, айлантирмоқ.

⁸ Бетариқат – тарикатсиз, бирон тарикат йўлини тутмаган.

⁹ Сонмоқ – санамоқ, ҳисобламоқ.

¹⁰ Инжимок – ранжимок, хафа бўлмоқ.

Кўрдим ул хуршид¹ ҳуснин, ихтиёрим қолмади,
Соядек бир ерда турмоққа қарорим қолмади.

Бир кун ўлмас талъатин² кўрмак муяссар, оҳким,
Заррача ул гул ёнинда эътиборим³ қолмади.

Пок қилди хотиримдин⁴ заъф(и)⁵ даҳр ойинасин⁶,
Ўйла⁷ маҳв ўлдимки⁸, бир зарра губорим қолмади.

Ғам куни ҳамдамларим ғарқ ўлдилар кўз ёшима,
Силмака⁹ кўз ёшими бир ғамгусорим¹⁰ қолмади.

Рўзгорим¹¹ хуш кечурди¹², оҳким, даврон ўтуб
Ўлди аҳволим хароб, ул рўзгорим қолмади.

Роҳи ишқ¹³ ичра манга анжоқ¹⁴ фано мақсуд эди,
Шукрким, мақсуда етдим, интизорим¹⁵ қолмади.

Эй Фузулий, эл қаму¹⁶ ағёрим ўлди ёр учун,
Сўзи дилдан¹⁷ ғайри¹⁸ бир дилсўз¹⁹ ёрим қолмади.

¹ Хуршид – куёш.

² Талъат – киёфа.

³ Эътибор – бу ерда кадр-қиммат маъносида.

⁴ Хотир – ўй, хаёл; кўнгил.

⁵ Заъф – кучсизлик, ожизлик.

⁶ Ойна – кўзгу; кўриниш.

⁷ Ўйла – ўшандай, ўшанча, шунча(лик).

⁸ Маҳв ўлмок – йўқолмок.

⁹ Силмок – артмок, сидирмок.

¹⁰ Ғамгусор – кўнгилни кўтарувчи, ғамхўр.

¹¹ Рўзгор – турмуш.

¹² Хуш кечурди – яхши ўтарди.

¹³ Роҳи ишқ – ишқ йўли.

¹⁴ Анжоқ (онжоқ) – ўшандай, ўша (шу) даражадаги.

¹⁵ Интизор – интизорлик, муштоқлик.

¹⁶ Қаму – ҳамма. Эл қаму – бутун халқ.

¹⁷ Сўзи дил – бу ерда сўз ўйини: сўз – 1) сўз, жумла; 2) куйиш, куйик. Сўзи дил – дилдаги сўз ёки дилнинг куйиши.

¹⁸ Ғайри – бошқа.

¹⁹ Дилсўз – дилни куйдирувчи.

Ақл ёр ўлсайди, тарки ишқи ёр этмазмидим?¹
Ихтиёр ўлсайди, роҳат ихтиёр этмазмидим?

Лаҳза-лаҳза суратин кўрсайдим ул ширин лабинг,
Сан киби, эй Бесутун², ман ҳам қарор этмазмидим?

Ул гули хандонни кўрмак мумкин ўлсайди манго,
Сандек, эй булбул, гулистона гузор этмазмидим?³

Дардими оламда пинҳон тутмағим⁴ ночордир,
Ўграсайдим⁵, бир табиба ошкор этмазмидим?

Эй Фузулий, доғи ҳижрони-ла ёнган кўнглими
Лолалар очсайди, сайри лолазор этмазмидим?

¹ Мисра мазмуни: ақлим бўлса эди, ёр ишқидан воз кечмасмидим?!
² Бесутун (Бехустун) – Фарҳод қазиган тоғнинг номи. У Эроннинг Кирмоншоҳ шаҳри яқинида жойлашган. Ишқ йўлидаги машаққатлар рамзи.

³ Гузор этмок – ўтмок, бормок.

⁴ Тутдғим – тутишим, саклашим.

⁵ Ўграмок – 1) хоҳламок; 2) муносиб кўрмак.

БАЁТ I

Фаргона-Тошкент мақом йўлларидан

Шифойи васл қадрин ҳажр¹ ила бемор ўландан² сўр³,
Зулоли⁴ завқ шавқин⁵ ташнаи дийдор ўландан сўр.

Лабинг сиррин келуб гуфтора⁶ мандан ўзгадан сўрма,
Бу пинҳон нуктани⁷ бир воқифи асрор⁸ ўландан сўр.

Кўзи ёшлуларинг ҳолин на билсун мардуми ғофил⁹,
Кавокиб¹⁰ сайрини шаб¹¹ то саҳар бедор ўландан сўр.

Хабарсиз ўлма фаттон¹² кўзларинг жаврин чеканлардан,
Хабарсиз мастлар бедодини¹³ ҳушёр ўландан сўр.

Гамингдан шамъдек ёндим, сабодан¹⁴ сўрма аҳволим,
Бу аҳволи шаби ҳижрон¹⁵ маним-ла ёр ўландан сўр.

¹ Ҳажр – айрилик.

² Ўландан – бўлгандан.

³ Сўр – сўра.

⁴ Зулол – тиник ва муздай сув.

⁵ Шавқ – тўлиқиш.

⁶ Гуфтор – сўзлаш.

⁷ Нукта – нозик маъноли сўз ёки ибора. Бу сўз «нукта» сўзига ҳам ҳамоҳанг. Мумтоз адабиётимизда маъшуқа лаби (оғзи) ва белининг кичкиналиги гўзаллик белгиси саналган. Шу боис бел қилга, оғиз эса нуктага ўхшатилади, баъзан ўта муболаға билан бор-йўқлигини билиб бўлмайдиган дейилади.

⁸ Воқифи асрор – сирлардан оғоҳ.

⁹ Мардуми ғофил – ғофил одамлар, беҳабар нодонлар.

¹⁰ Кавокиб (бирлиги кавкаб) – юлдузлар.

¹¹ Шаб – тун; қоронғилик.

¹² Фаттон – фитначи.

¹³ Бедод – қийноқ, азоб, жабр.

¹⁴ Сабо – тонгги шабада.

¹⁵ Шаби ҳижрон – айрилик туни.

Ҳароби жоми ишқам¹, наргиси² мастинг билур ҳолим,
Ҳаробот аҳлининг³ аҳволини хуммор⁴ ўландан сўр.

Муҳаббат лаззатидан беҳабардир зоҳиди⁵ ғофил,
Фузулий, ишқ завқин завқи ишқи вор⁶ ўландан сўр.

БАЁТИ ШЕРОЗИЙ ТАЛҚИНЧАСИ

Фаргона-Тошкент мақом йўлларидан

Ё Раб, балойи ишқ-ла қил ошно бани,
Бир дам балойи ишқдан этма жудо бани!

Оз айлама иноятинги аҳли дарддан,
Яъники чўх балолара қил мубтало бани.

Тамкиними балойи муҳаббатда қилма суст,
То дўст таън эдуб демая «бевафо» бани.

Ўйла заиф қил таними фурқатиндаким,
Васлина мумкин ўла етурмак сабо бани.

Нахват қилуб насиб Фузулий каби банго,
Ё Раб, муқайяд айлама мутлақ банго бани.

Мазмуни:

Эй Худойим! Мени ишқ деб аталмиш балога ошно қил ва мени ишқ балосидан бир дамга бўлса ҳам жудо қилма.

Дард аҳлидан (ошиқлардан) иноятингни, лутфу марҳаматингни озайтирма (аяма), яъни айтмоқчиманки, мени бундан ҳам кўпроқ балоларга мубтало қил! Мендан балоларингни қизғонма!

¹ Ҳароби жоми ишқам – ишқ қадахининг ҳаробиман.

² Наргис – гул тури. Унинг гуллари шаклан маъшуқа кўзига ташбеҳ қилинади.

³ Ҳаробот аҳли – майхонадагилар; мажозан ошиқлар, муҳаббат аҳли.

⁴ Хум(м)ор – кучли иштиёқ, хоҳиш, қўмсаш.

⁵ Зоҳид – зуҳд (тоат-ибодат) билан машғул, ҳудожўй.

⁶ Вор – бор, мавжуд.

Худойим! Муҳаббат деган бало борасида бардошимни, қатъиятимни сусайтирма, токи дўстлар менга «бевафо» дея таънаю дашном бериб юрмасин.

Айрилиқ гамини чекиб, тобора қуриб, кичрайиб кетаётган танимни шу қадар заифлаштиргинки, ёр макони томон эсан шабада мени унинг висолига, ҳузурига олиб бориши мумкин бўлсин.

Эй Раббим! Менга ҳам худди Фузулий кўргандай фойда кўришни насиб қил, яъни мени ўзимга мутлақо боғла(б қўй)ма!

ДУГОҲ

Маҳшар куни¹ кўрам дерам ул сарв қомати,
Ғар анда ҳам кўринмаса, кел, кўр қиёмати.

Тарки май этдинг², эй кўнгул, айёми гул³ келур,
Албатта, бу ишнинг чекилур бир надомати⁴.

Мажнунки подшоҳи вухушу туюр эди,
Мандек мусаххар этмади мулки маломати.⁵

Сахронавард⁶ экан, манга тасвири кўҳқан⁷
Ўргатди шаҳри ишқда расми иқомати⁸.

Ғам зулматинда бўлмаға дарду бало мани
Басдур, Фузулий, оташи оҳим аломати.⁹

¹ Маҳшар куни – қиёмат. Байт мазмуни: «У сарвкоматни маҳшар куни кўрарман», – дея овуниб юрибман. Агар ўша кунда ҳам кўролмасам, ана ундан кейин кўрасиз қиёматни!

² Тарки май этдинг – май ичмай қўйдинг.

³ Айёми гул – айн. гул кунлари, яъни баҳор.

⁴ Надомат – афсус.

⁵ Байт мазмуни: Мажнун гарчи ёввойи ҳайвонлару қушларга подшо бўлиб олган бўлса ҳам, аммо маломат мулкани мендек бўйсундиролмади, яъни менчалик таъна қилингани йўқ.

⁶ Сахронавард – сахро кезувчи.

⁷ Тасвири кўҳқан – тоғ қазувчининг (яъни Фарҳоднинг) сурати.

⁸ Расми иқомат – бир жойда муқим туриш йўл-йўриғи.

⁹ Байт: Фузулий менинг ғам зулматида бошимга ҳар турли дарду балолар тушганидан ҳасрат қилиб, гапириб берсам, сўзларимни асослаш учун исбот қидириб юришим шарт эмас – чеккан оҳимдан кўтарилаётган аланганинг ўзиёқ кифоя қилади.

ДИЛХИРОЖ¹

(Сийнахиروج)

Халқ куйи

Ҳосилим барқи ҳаводисдан² маломат доғидир,
Маснадим³ қўйи маломатда⁴ фано тупроғидир,
Зор кўнглим танда зиндони бало⁵ дутсоғидир⁶,
Раҳм қил, давлатли султоним, мурувват чоғидир.

Давр жавриндан тану жонимда роҳат қолмади,
Сурати ҳолимда осори⁷ фароғат⁸ қолмади,
Меҳнату ғам чекмага минбаъд⁹ тоқат қолмади,
Раҳм қил, давлатли султоним, мурувват чоғидир.

Кўр Фузулийнинг руҳи¹⁰ зардинда¹¹ ашки олини¹²,
Пардаи идбора¹³ дутмиш¹⁴ сурати иқболини¹⁵,
Дардмандингдир, иноятлар эдуб¹⁶ сўр ҳолини,
Раҳм қил, давлатли султоним, мурувват чоғидир.

¹ Дилхиروج – хирож, солиқ, тўлов. «Дилхиروج» – айнан «дилнинг тўлови ёки дил (кўнгли) билан тўланадиган бож». Бу сўз, аслида, «дил харош» (яъни кўнглини тирновчи ёки дилнинг тирналиши) бўлган қабиладаги тахминлар ҳам бор.

² Барқи ҳаводис – айн. ҳодисалар чакмоғи; умуман, ҳаёт маъносида қабул қилиш мумкин.

³ Маснад – 1) суянчиқ; 2) тахт; 3) мартаба, даража.

⁴ Қўйи маломат – айн. маломат, таъналар кўчаси; умуман, бу дунё маъносида тушуниш мумкин.

⁵ Зиндони бало – айн. бало зиндони; тана, вужуд.

⁶ Дутсоғ – тутқун, асир.

⁷ Осор – асарлар, излар, белги-нишонлар.

⁸ Фароғат – ҳордик, дам, хотиржамлик.

⁹ Минбаъд – асло.

¹⁰ Руҳ – юз.

¹¹ Зард – сарик.

¹² Ашки ол – айн. кизил (қонли) кўз ёши.

¹³ Пардаи идбора – бахтсизлик, омадсизлик пардаси.

¹⁴ Дутмиш – тутибди, қоплабди маъноларида.

¹⁵ Сурати иқбол – бахт, толенинг кўриниши (қиёфаси).

¹⁶ Иноятлар эдуб – иноят, лутфу марҳаматлар қилиб.

ҚУРБОН ЎЛАМ¹

Ҳожи Абдулазиз мусиқаси

Келгил, эй моҳлиқо², ҳуснинга қурбон ўлам,
Ҳалқаи зулфи паришонинга³ қурбон ўлам,
Чашми масту⁴ лаби хандонинга⁵ қурбон ўлам,
Офтоби руҳи тобонинга⁶ қурбон ўлам,
Қадди шамшоди хиромонинга⁷ қурбон ўлам.

Икки қошинг – қаламу икки кўзинг – чашмаи нур⁸,
Барқ уриб⁹ ойнадек, сийнаи¹⁰ софинг кўринур,
Бу санинг дарду фироқинг¹¹ – мани жонимға ҳузур,
Йўқ назокат¹² ичида сан каби дурдонаи дур,
Қадди наврастаи¹³ ларзонинга¹⁴ қурбон ўлам.

Тишларинг – гавҳару ҳар бир суҳанинг¹⁵ – оби ҳаёт¹⁶,
Пистадек икки лабингдин тўкилуру қанду набот¹⁷,
Ёзилуру саҳфаи девонингга юз минг ҳасанот¹⁸,

¹ Ушбу мухаммас Фузулий девонларида учрамади.

² Моҳлиқо – ой юзли.

³ Ҳалқаи зулфи паришон – тўзгиган гажак ҳалқалари.

⁴ Чашми маст – маст (сузук) кўз.

⁵ Хандон – қулувчи.

⁶ Руҳи тобон – порлоқ юз.

⁷ Шамшоди хиромон – айн. юривчи шамшод.

⁸ Чашмаи нур – айн. нур булоғи.

⁹ Барқ урмоқ – чакмоқ чақиши.

¹⁰ Сийна – кўкрак.

¹¹ Фироқ – айрилик.

¹² Назокат – нозиклик.

¹³ Навраста – ёш, навқирон.

¹⁴ Ларзон – титраб турган.

¹⁵ Суҳан – сўз.

¹⁶ Оби ҳаёт – айн. ҳаёт суви.

¹⁷ Набот – новвот.

¹⁸ Ҳасанот – мақтов, олқиш; шунингдек, «ҳасан (ғўзал) от», яъни ғўзал исмлар (асмо ул-ҳусна) тарзида ҳам тушуниш мумкин.

Гул юзингдин манга бир бўса бериб айла закот¹,
Ман сани рўйи² гулистонинга қурбон ўлам.

Қўлларинг – панжаи хуршид³, белинг – мўрча миён⁴,
Кўйлак ичра баданинг соф эрур – оби равон⁵,
Раҳм қил, кел мани оғушима, эй офати жон,
Қадду бастингга тасаддуқ бу Фузулий қила жон,
Қадди шамшоди хиромонинга қурбон ўлам.

¹ Закот – мол-дунёси маълум бир миқдорга (нисобга) етган кишилар учун фарз бўлган, йилда бир марта мулкнинг қирқдан бир улуши билан адо этиладиган мол ибодати.

² Рўй – юз.

³ Панжаи хуршид – айн. куёш панжаси; куёш нурунинг толим-толимлиги назарда тутилмоқда.

⁴ Мўрча миён – айн. чумоли белли, яъни бели чумолининг белидай ингичка. Мумтоз адабиётда маъшуқа белининг ингичкалиги ғўзаллик белгиси ҳисобланади.

⁵ Оби равон – оқиб турган сув.

ЗЕБУННИСО

(1639 – 1702)

Зебуннисобегим Дехлида Бобурнинг эвараси бўлмиш Абу Зафар Муҳийиддин Муҳаммад Аврангзеб Оламгир оиласида туғилган. Қабри ҳам Дехлида.

Девон тузган. «Зеб ат-тафсир», тасаввуфга оид «Мунис ул-арвоҳ», илоҳиётга доир «Зеб ан-нашаот» рисоалари машҳур.

САМАРҚАНД УШШОФИ

Ҳожи Абдулазиз мусиқаси

Биёки, зулфи кажу чашми сурмасо инжост,
Нигоҳи гарму адоҳойи дилрабо инжост.

Карашма – тиғу мижа – ханжару ниғаҳ – алмос,
Шаҳодат ар талаби, дашти Карбало инжост.

Агар беҳишт диҳанданд, фиреби кас наҳўри,
Қадам зи майкада берун манеҳки, жо инжост.

Китобхонаи олам варақ-варақ жустам,
Хати ту дидаму гуфтам ки: «Муддао инжост!»

Закоти ҳусн агар медиҳи ба рои Худо,
Биёки, Зебуннисо ҳам чу ман – гадо инжост.

Таржима:

Келгилки, қайрилма зулф¹, сурмасифат (қора) кўз
шу ердадир,
Куйдиргувчи нигоҳ, дилрабонинг (хуш) қилиқлари
шу ердадир.

¹ Зулф – гажак; умуман, соч.

Карашмаси¹ – тиғ, киприги – ханжар, нигоҳи – олмос,
Агар шаҳидлик истасанг (кел), Карбало дашти шу ердадир.

Агар жаннатни берсалар ҳам, одамларнинг фирибига учма,
Майхонадан бир қадам ҳам ташқари чиқма, (асл) жой(инг)
шу ердадир.

Олам кутубхонасини варақма-варақ титиб чиқдим,
Хатингни² кўрдиму: «Муддаоим бу ерда экан-ку!» –
деб юбордим.

Агар Худо йўлига ҳусн(инг) закотини бермоқчи бўлсанг,
Кел, Зебуннисо отли гадо – мен шу ердаман.

¹ Карашма – ноз(ланиш).

² Хат(т) – 1) мактуб, нома; 2) лаб устидаги майин туклар, энди сабза уриб келаётган мўйлаб. Бу ерда сўз ўйини: машуқанинг оппоқ юзидаги майин туклар (хатт) оқ қогоздаги сиёҳ (сиёҳ – форсчада айн. қора дегани!) билан битилган ёзувга қиёсланмоқда.

МАШРАБ

(1640 – 1711)

Валибобо ўгли Раҳимбобо Машраб Наманганда туғилган. Дастлабки таълимни наманганлик тақводор муаллим Мулла Бозор Охунд қўлида олган. Кейинроқ унинг тавсияси билан Кошғарга – Ҳидоятуллоқ Офоқ Хожа ҳузурига бориб, муридликка киради ва тасаввуфнинг амалий қисми – тариқат йўлини тутади. У Машрабдан ташқари яна Зинда, Умам каби тахаллуслар билан ҳам ижод қилган.

1711 йили Балх ҳокими Маҳмуд Қатағон ҳукми билан дорга осилган.

САВТИ МУНОЖОТ

Халқ куйи

Кўрсат жамолинг мастоналарга¹,
Ишқингда куйган парвоналарга.

Мандин дуодур, сандин ижобат,
Жоним тасаддуқ жононаларга.

Эй кўнгли қаттиғ, раҳм айламайсан,
Қилғил назар сан бечораларга.

Машраб сани деб кечти жаҳондин,
Бошини қўйди остоналарга.

¹ Мастона – маст, доим мастга ўхшаб (кўзи сузилиб) юрадиган.

ҲЕЧ КИМА МАЪЛУМ ЭМАС...¹

Ҳеч кима маълум эмас ҳоли паришоним² манинг,
Осмонни тийра³ қилди оҳу афғоним манинг.

Мен нечун шод этмайин бул хаста кўнглумни бу кун?
Келди ҳолимни сўраб ул шўх жононим манинг.

Эй ситамгар, келгилу эмди шаҳид⁴ этгил мани,
Мавж урсун Карбало даштида⁵ бул қоним манинг.

Нозу истиғно⁶ билан келгил, манинг ҳолимни сўр,
Термулуб доим йўлингда чашми гирёним⁷ манинг.

Тобакай⁸ жабру ситам бирлан юурсан, эй рафиқ⁹?
Чиқти, Машраб, ушбу ғамдин бул азиз жоним манинг.

¹ Куй муаллифи аниқланмади (М.Т.).

² Ҳоли паришон – паришонлик, маъюслик, ғамгинлик ҳолати.

³ Тийра – хира, нурсиз.

⁴ Шаҳид – зўрлик билан, куч ишлатиб ўлдирилган ёки зулмга қарши жангда ҳалок бўлган киши.

⁵ Карбало дашти – Ироқдаги Карбало саҳроси. Муҳаммад (а.с.)нинг набираси имом Хусайн ана шу даштда шаҳид қилинган эди.

⁶ Истиғно – эҳтиёжсизлик, муҳтож бўлмаслик; бу ерда маъшукнинг ошиққа муҳтож эмаслиги маъносида.

⁷ Чашми гирён – (тинимсиз) йиғлайдиган кўз.

⁸ Тобакай – қачонгача?

⁹ Рафиқ – дўст, улфат.

«Ироқ» мақомидан

Ишқинг ўтига ўртаб¹ ҳар дам чу² куйи дерман,
Ул шамъи жамолингга³ парвона бўлай дерман.

Мужгонинг⁴ ўқин отиб қонимни тўқар бўлсанг,
Қоним била, эй жоно, оламни бўйи дерман.

Юзунг била қошингдин ўзгага назар солсам,
Ханжар олибон қўлға кўзимни ўйи дерман.

Раҳм айласа гар дилбар ҳам ечса ниқобини,
Ман хастасиман, дўстлар, тўйгунча кўрай дерман.

Ман дашти муҳаббатда ташна бўлубон юрдим,
Сун⁵ васл шаробидин, эй соқий, тўйи дерман.

Машраб сани деб, дилбар, кечти ики⁶ оламдин,
Раҳм айлағил, эй жоно, васлингга етай дерман.

¹ Ўртамоқ – куймоқ, куйдирмоқ.

² Чу – чунончи; модомики; вақтики.

³ Шамъи жамол – жамол (чирой) шами.

⁴ Мужгон – киприк.

⁵ Сунмоқ – куймоқ.

⁶ Ики – икки.

Х.Жўраев мусиқаси

Агар ошиқлигим айтсам, куюб жону жаҳон ўртар,
Бу ишқ сиррин баён этсам, тақи¹ ул хонумон² ўртар.

Кишига ишқ ўтидин заррае³ тушса, бўлур гирён⁴,
Бўлур бесабру бетоқат, юрак-бағри ҳамон⁵ ўртар.

Бу дард бирлан хароб ўлдим, келиб ҳолимни сўрмайсан,
Ғамим бошқа, алам бошқа, юракимни ниҳон⁶ ўртар.

Қаю⁷ тил бирла, эй жоно, санинг васфинг⁸ баён айлай?
Тилим лолу кўзим гирён, сўнгақларни⁹ чунон¹⁰ ўртар.

Бу Машраб дардини, ё Рабки, ҳеч ким бошига солма,
Агар Маҳшарда¹¹ оҳ урсам, биҳишти жовидон¹² ўртар.

¹ Тақи – яна.

² Хонумон – рўзгор; бисот.

³ Заррае – бир зарра. Форс тилида сўз охирига қўшилган «ё» ҳарфи (-е қўшимчаси) ноаниклик, «қандайдир бир» деган маъноларни билдиради.

⁴ Гирён – йиғловчи.

⁵ Ҳамон – доим.

⁶ Ниҳон – яширинча.

⁷ Қаю – қайси?

⁸ Васф – таъриф; мақтов.

⁹ Сўнгақ – суяк.

¹⁰ Чунон – роса, жуда.

¹¹ Маҳшар(гоҳ) – қиёмат куни инсонлар тўпланадиган жой.

¹² Биҳишти жовидон – абадий жаннат.

КЕЛИБДУР

Юнус қори Юсунов мусиқаси

Дилбар юзини кўргали девона келибдур,
Юз нозу карашма била жонона келибдур.

Юз жоним агар бўлса, тасаддуқ анга айлай,
Рафтори¹ билан кўзлари мастона² келибдур.

Девонайи шўрида³, бу жонингни фидо қил,
Кокиллариким белина чулғона⁴ келибдур.

Зарроти жаҳон⁵ ичра куюб, ташналаб⁶ эрдим,
Жонона бўлиб соҳиби паймона⁷ келибдур.

Жонингни фидо айлагил, эй хастайи Машраб,
Лаблари шакар, тишлари дурдона⁸ келибдур.

¹ Рафтор – юриш.

² Мастона – мастларча.

³ Шўрида – паришон, гангиган.

⁴ Чулғонмоқ – ўралмоқ.

⁵ Зарроти жаҳон – борлиқ зарралари.

⁶ Ташналаб – ташна бўлиб; ташна лаб, чанқоқдан қуриб қолган лаб.

⁷ Соҳиби паймона – айн. жом (қадах) эгаси. Мисранинг маъноси: жонона қадах кўтариб келибди.

⁸ Дурдона – дур донаси, инжу; маъшуқа тишларига ташбех.

МАЛАКСАН

Х.Тўхтасинов мусиқаси

Малаксан ё башар¹ ё ҳуру ғилмонсан² – билиб бўлмас,
Бу лутфу³ бул назокат бирла сандин айрилиб бўлмас.

Ажаб бераҳм дилбарсан, ажаб шўхи ситамгарсан,
Чароғи ҳусни рўйингдин⁴ кўнгулни хам⁵ қилиб бўлмас.

Юзунгни офтобини кўриб ҳайрон бўлиб қолдим,
Фалакка қўл узотиб шамси анварни⁶ олиб бўлмас.

Юзунг мисли қизил гулдур, кўнгул – чун булбули шайдо,
Бу гулнинг ишқидин булбул чамандин айрилиб бўлмас.

Кел, эй Машраб, агар ошиқ бўлибсан бўлмағил ғофил⁷,
Бу ғафлат⁸ уйқусидин, эй ёронлар, уйғониб бўлмас.

¹ Башар – инсон, одамзод.

² Ҳуру ғилмон – ҳур – жаннатдаги гўзаллар; ғилмон – жаннатдаги гўзал хизматкор йигитчалар.

³ Лутф – марҳамат, илтифот.

⁴ Чароғи ҳусни рў – айн. юз чиройининг чироғи.

⁵ Хам – эгик, букилган.

⁶ Шамси анвар – нурафшон куёш.

⁷ Ғофил – беҳабар, ғафлатда қолган, нодон.

⁸ Ғафлат – ғофиллик, беҳабарлик.

МЎҒУЛЧАИ МУШКИЛОТИ ДУГОҲ

«Дугоҳ» мақомидан

Эй фалак¹, қилдинг мани ул меҳрибонимдин жудо,
Булбули шўрида² янглиғ гулситонимдин жудо.

Найлайн, қилдинг мани охир ғарибу бенаво³,
Мубталойи ғам қилиб, кўксумда жонимдин жудо.

Қумри⁴ янглиғ бандалик тавқини⁵ бўйнулумға солиб,
Термулуб ҳайрон эдим сарви равонимдин⁶ жудо.

Оҳ уруб қон йиғласам, айб қилмангиз, эй дўстлар,
Ман бўлубман тўтийи ширинзабонимдин⁷ жудо.

Кўҳ ба кўҳ⁸, саҳро ба саҳро, Машрабо, юрмоқ надур,
Чўғзи бевайронадурман⁹ – ошенимдин¹⁰ жудо.

¹ Фалак – осмон; бу ерда тақдир маъносида.

² Шўрида – ҳаяжонли, изтиробли.

³ Бенаво – бечора, ожиз, кучсиз.

⁴ Қумри – қаптарга ўхшаш сайроқи қуш.

⁵ Бандалик тавқи – бандалик (айн. банди бўлиш, асирлик) кишани.

⁶ Сарви равон – сарв – тик ўсувчи дарахт; ёр коматига ишора. Равон – юрувчи. Сарви равон – айн. юрувчи сарв.

⁷ Тўтийи ширинзабон – айн. ширин тилли тўти.

⁸ Кўҳ ба кўҳ – тоғма-тоғ.

⁹ Чўғзи бевайрона – вайронаси (хам) йўқ бойўғли.

¹⁰ Ошён – макон, тураржой.

ТУШТИ САВДОЙИ

МУҲАББАТ

К.Раҳимов мусиқаси

Тушти савдойи муҳаббат бошима,
Ор этар мардум¹ келурға қошима.

Ваҳ, муҳаббат кўида қон йиғладим,
Етти иқлим ғарқ бўлди ёшима.

Сажда айлар зоҳид ул меҳробига,
Мен қилурман сажда эгма қошима.

Муҳтасиб² тўктурди соқий³ бодасин⁴,
Етмади ақли ани сирдошима.

Кунда юз минг жабр қилсанг, ўргулай,
Қўй қараб ғам тошини бардошима.

Машраби девонани ҳайрон қилиб
Не сабабдин келмадинг бир қошима?

* * *

У.Атоев мусиқаси

Кимга айтиб йиғлайин нозик адонинг⁵ дардини,
Хонавайрон айлаган ноошнонинг дардини?

Дилни бердим анга мен, ғайраз⁶ жафони кўрмадим,
Айтиб-айтиб йиғлайин ул бевафонинг дардини.

Умрум охир бўлди етмай доманини⁷ гардиға,
Кимга айтиб, кимга йиғлай дилрабонинг дардини?

¹ Мардум – одам.

² Муҳтасиб – олди-сотди тартиб-интизом, умуман, шаръий ҳукмлар назоратчиси.

³ Соқий – май куювчи; косагул.

⁴ Бода – май, шароб.

⁵ Нозик адо – қилиқлари нозик ёр.

⁶ Ғайраз (асл. ғайр аз) – ...дан ўзга, бошқа. Ғайраз жафо – жафодан бошқа.

⁷ Доман – этак, кийимнинг пастки қисми.

Дашту сахролар куяр Мажнунни тортган оҳидин,
Бесаруполар¹ билур соҳиб азонинг² дардини.

Норасоларға сухан қилма³, хатодур, Машрабо,
Ҳар кишига айта билмам раҳнамонинг⁴ дардини.

ТАЛҚИНЧАИ САВТИ КАЛОН

«Рост» мақомидан

Эй менинг нозик ниҳол ороми жоним, қайдасан,
Бу кўнгул бўстонида ғунча даҳоним⁵, қайдасан?

Неча йиллар бу кўнгул муштоқи дийдоринг⁶ эрур,
Ўргулай, эй дилбари ширин забоним⁷, қайдасан?

Айрилиб мен ёрдин, бир неча кун бўлдим жудо,
Ахтариб келдим сени, ороми жоним, қайдасан?

Ҳолу зорим кўп ёмондур, келмасанг бир йўл⁸ сўраб,
Эй менинг хуш меҳрибоним, ёри жоним, қайдасан?

Кўзларим гирён⁹ бўлиб қолдим бу ғам саҳросида,
Ҳасратингда чиқди бу оҳу фиғоним, қайдасан?

Ташналабдур Машрабинг, бўлди юрак-бағри кабоб
Фурқатингда, чашмайи оби равоним¹⁰, қайдасан?

¹ Бесарупо – бошланг, оёқланг, бечора.

² Соҳиб(и) азо – мусибатда қолган киши, азадор.

³ Норасоларга сухан қилма – нодонларга сўз айтма.

⁴ Раҳнамо – йўл кўрсатувчи, тўғри йўлга йўллаб турувчи, маслаҳатгўй.

⁵ Даҳон (даҳан) – оғиз. Ғунча даҳон – оғзи ғунчадай кичик ва қизил.

⁶ Муштоқи дийдор – кўришга зор, интизор.

⁷ Забон – тил.

⁸ Бир йўл – бир марта, бирров.

⁹ Гирён – йиғловчи, ёшли.

¹⁰ Чашмайи оби равон – айн. оқиб турган сув булоғи; бу ўринда айрилиқдан чанқанган ошиқ кўнглининг ташналигини қондирувчи ёр маъносида.

УФОРИ САВТИ САБО

«Рост» мақомидан

Бир боқишига жумлайи жонона¹ тасаддуқ²,
Шаҳло кўзуга оқилу³ девона тасаддуқ.

Гар пардасини очсаю дилбар, манга боқса,
Машғал юзига⁴ мен каби парвона тасаддуқ.

Жонингни агар бер деса ул дилбари раъно,
Қурбон бўлайин йўлида ҳамона, тасаддуқ.

Мижгон⁵ ўқиға қилса бу жонимни нишона,
Жоним берайин тириға⁶ мардона тасаддуқ.

Гулгун⁷ кийибон чиқса ўшал дилбари раъно,
Мажнун бўлубон ўргулайин ёна⁸ тасаддуқ.

Машраб сари зулфун тараса, рашки келодур,
Зулфи торидин боди сабо – шона⁹ тасаддуқ.

¹ Жумлайи жонона – ҳамма жононалар.

² Тасаддуқ – садқа, садага.

³ Оқил – ақлли, эсли-хушли.

⁴ Машғал юз – машғаладек нурафшон, порлоқ юз.

⁵ Мижгон – киприklar.

⁶ Тир (тийр) – ўк.

⁷ Гулгун – гулранг, қизил.

⁸ Ёна – яна, тагин.

⁹ Шона – тарок.

ЁРОНЛАР

К.Баротов мусиқаси

Булбулдайинким фарёд этарман,
Ишқ дафтарини бунёд этарман,
Кўнглумни бир дам ман шод этарман,
Ёрга етар кун борму, ёронлар?

Ғам баҳри¹ қилди мавжини бунёд,
Ишқингда қилдим минг оху фарёд,
Ўтти нигорим чун сарви озод²,
Ёрга етар кун борму, ёронлар?

Шамъи фироқинг³ кўксумда ёнди,
Кўз ёшим оқиб бағримга томди,
Ғафлатда⁴ ётган Машраб уёнди⁵,
Ёрга етар кун борму, ёронлар?

САНАМО

Шероз Ота ижро этган

Санамо, юзинг биҳиштин⁶ гул очиб баҳор қилдинг,
Ғайр⁷ ила қарор айлаб, мани беқарор қилдинг,
Отибон ғаминг ўқини юрагим фиғор⁸ қилдинг,
Тилагач жамолинг, эй гул, кўчаларда хор қилдинг,
Мени, эй хумор кўзлук⁹, нега мунча зор қилдинг?!

¹ Баҳр – денгиз.

² Сарви озод – мажозан келишган қадду қомат.

³ Шамъи фироқ – айрилик шами.

⁴ Ғафлат – ғофиллик, беҳабарлик.

⁵ Уёнмоқ – уйғонмоқ.

⁶ Биҳишт (беҳишт) – жаннат. Юзинг биҳишти – жаннатдай гўзал юзинг.

⁷ Ғайр – бегона.

⁸ Фиғор – жароҳатли.

⁹ Хумор кўз – мастона сузилган кўз.

Тилиму дилимда, жоно, туну кун эрур сифотинг¹,
Булажаб эл оғзидадур шакару асал, наботинг,
Кечибон бу жисму жондин, тиладим санинг ҳаётинг,
Ўлурифта рози бўлдим, нега келмади уётинг?
Эшикинг тубида юз минг осилурға дор қилдинг.

Садафинг – дури мунаввар, сан ани ниҳон тутубсан,
Сан эмасму насли Одам, пари хайлидин² ўтубсан,
Каъбатайни³ ишқ этибсан, мани хастани утубсан⁴,
Манга бир нигоҳ қилмай, нега ўзгани кутубсан?
Мани бад хумор айлаб⁵, кими ихтиёр қилдинг?

ДАРДУ АЛАМДУР

К.Отаниёзов мусиқаси

Токай мани бечорага бу дарду аламдур,
Васлингни тилаб кўнглима андишаву ғамдур,⁶
Ҳасрат ичида мунча манга жабру ситамдур,
На дарду фалак бўлди, на тақдири қаламдур⁷,
Бу ғуссада ўлсам, бошимга оҳим аламдур.⁸

Сен дилбари жононага ман ошиқи шайдо,
Жонимни берай васлинг учун, айла тамошо,
Неткум⁹, мани ишқинг бу сифат айлади расво,

¹ Сифот – сифатлар. Бу ерда фазилатлар.

² Пари хайли – парилар авлоди, жамоаси.

³ Каъбатайн – нард ўйинидаги суякшош.

⁴ Утмоқ – ютмоқ, мағлуб қилмоқ.

⁵ Бад хумор айламоқ – ҳаддан зиёда соғинтирмоқ.

⁶ Мисра мазмуни: висолинг тилайман-у, кўнгилда «жамолини кўраманми-йўқми» деган хавотир, ғам бор.

⁷ Тақдири қалам – Аллоҳнинг қалами ёзиб қўйган тақдир.

⁸ Мисра мазмуни: бу ғам билан ўлиб кетсам, оҳимдан чиққан аланга бошимда (қабрим устида) байроқ, туғ бўлиб туради.

⁹ Неткум – нима қилайки.

Мажнунга тушиб доғи ғаминг кўзлади сахро,
Васлингга етиб ўлса бу ошиққа на ғамдур?¹

Ман санга етолмай, санамо, хаста бу жоним,
Тун-кун сани излаб, югуриб ташна забоним,
Бир неча маҳалдурки жафо бирла бу жоним,
Етмасму санга мунча манинг оҳу фиғоним?
Бул хастани доим тилаги лутфу карамдур.

Жон қийнамайин восили жонона² бўлурму,
Гар бўлмаса найсон, дури якдона бўлурму,³
То шамъи уза ёнмаса, парвона бўлурму,
Оғзини очиб сўзламай, афсона бўлурму?
Васлинг асалу доғи ғаминг захри зақамдур⁴.

Чин ошиқ эсанг берма кўнгул нафсу ҳавога⁵,
Кўп ётма, саҳар уйғона кўр зикри саного⁶,
Гофил⁷ юрума, бўлма гирифтор балога,
Машраб, сан ўзинг солма неча жабру жафога,
Тўғри юрусанг, эл сўзидин сенга не ғамдур?

¹ Байт мазмуни: ғаму ҳасратинг бошига тушган Мажнун чидалмай сахрога чиқиб кетди. Лекин жамолингни кўриб ўлсам, ман ошиққа яна қандай ғам бўлиши мумкин?

² Восили жонона – жонон висолига етувчи.

³ Мисра мазмуни: найсон ёмғири бўлмаса, йирик, ягона дур бўладими? Ривоятга кўра, найсон (апрель) ёмғири ётганда садаф сув юзига чиқиб, оғзини очар ва ичига томчи тушгач, қайтиб денгиз тубига тушармиш. Ўша томчидан дур пайдо бўлармиш.

⁴ Зақам (заққум) – дўзахда ўсадиган меваси аччиқ дарахт.

⁵ Нафсу ҳаво – ҳавойи истаклар.

⁶ Зикри сано – худо номини такрорлаш.

⁷ Гофил – ғафлатда қолган, беҳабар.

БОРМИКИН

Хоразм халқ ашулаларидан
Ж. Султонов мусиқаси

Дилрабо ҳуснини кўргон бормикин,
Кўрмайин ҳасратда юргон бормикин,
Ҳасрати дардида сўлгон бормикин,
Васлига етмойин ўлгон бормикин,
Бевафо дардида куйгон бормикин,
Мен каби ҳайрона ўлгон¹ бормикин?

Ҳасратимдан тоғу тошлар йиғлағай,
Қай киши, билмам, сўзимни англағай,
Қил дуо, шоядки, ёрим тинглағай,
Зулфининг ториға боғлаб чирмағай,
Бевафо дардида куйгон бормикин,
Мен каби ҳайрона ўлгон бормикин?

Топмадим ўзимга ҳамдам бир санам²,
Марҳамим йўқ, баски, айлай кўҳи ғам³,
Бормикан дунёда мендек пур алам⁴?
Дилбаро, қилма менга жабру ситам,
Бевафо дардида куйгон бормикин,
Мен каби ҳайрона ўлгон бормикин?

Доғу доғ устига доғ бағримда қон,
Сенсизо, найлай, кўринмас бу жаҳон,
Изласам, топкаймиканман бир макон,
Дилбаро, сендан бўлак бир меҳрибон,

¹ Ўлгон – бўлган.

² Санам – айн. насронийлар сиғинадиган бут. Мумтоз адабиётда ошиқни диндан чиқаришгача борадиган гўзал тимсоли.

³ Кўҳи ғам – ғам тоғи.

⁴ Пур алам – аламга тўла.

Бевафо дардида куйгон бормикин,
Мен каби ҳайрона ўлгон бормикин?

Машрабинг йиғлаб, кўйингда дод этар,
Топмаса васлинг ўзин ношод этар,
Ҳасрату дарду алам бунёд этар,
Ўз яқосин чок этиб фарёд этар,
Бевафо дардида куйгон бормикин,
Мен каби ҳайрона ўлгон бормикин?

ИШҚ ИЧРА ҚАДАМ ҚЎЙДИМ...¹

М.Баҳодиров ишлаган уффор

Ишқ ичра қадам қўйдиму то тарки сар² эттим,
Сийнамни³ маломат⁴ ўқиға ман сипар⁵ эттим,
Бул манзили беҳудаға азми сафар эттим,
То олами зоҳирга⁶ келиб ман гузар⁷ эттим,
Тарк айладиму жумлани, қатъи назар⁸ эттим.

Ҳижрон кечаси нола қилиб ҳамдаме топмай,
Аҳволи кўнгул айтғали бир маҳраме⁹ топмай,
Ҳижрон тигининг захмиға¹⁰ ҳеч марҳаме¹¹ топмай,
Озору ситамдин нафасе ороме топмай,
Зулмунгни қариндошу ғамингни падар¹² эттим.

¹ Куй муаллифи аниқланмади (М.Т.).

² Сар – бош; ақл-хуш маъносида. Тарки сар – ақлу хушни йўқотиш.

³ Сийна – бағир, кўкрак.

⁴ Маломат – таъна, дашном.

⁵ Сипар – қалқон.

⁶ Зоҳир – устки, юзаки; кўриниб турган; олами зоҳир – бу дунё.

⁷ Гузар – юриш, ўтиш; воз кечиш.

⁸ Қатъи назар – айн. назарни узиш (кесиш); қарамаслик, парво қилмаслик.

⁹ Маҳрам – хос киши.

¹⁰ Захм – жароҳат.

¹¹ Марҳам – шифо, малҳам.

¹² Падар – ота.

Эй ёр, санинг лаъли лабинг қанду асалдур,
Ҳар бир боқишинг тийри бало¹, жонга халалдур²,
Рум халқини³ занг⁴ этти асир, бул не масалдур,
Савдои сари зулфунг⁵ учун, неча маҳалдур,
Жон кишварини⁶ буздиму зеру забар⁷ эттим.

Дунёи дағо⁸ ичра манга йўқтур ҳаловат,
Ман мунда хароб ўлдим-у, сан анда саломат,
Жон мулкига меҳмон келур эрса, на саодат⁹,
Ифтора¹⁰ кабоб этғали, эй аҳли сабоҳат¹¹,
Хуни жигарим¹² жамъ қилиб моҳазар¹³ эттим.

Ялдо кечаси¹⁴ бўлғали ёрим била ҳамгап,
Бир ғамзага торож этибон¹⁵ дин ила мазҳаб,
Сиррини ниҳон этти – будур боиси матлаб¹⁶:
Кўтоҳназар¹⁷ эл билмаса деб хаста бу Машраб,
Минг маънини бир нукта билан мухтасар эттим.

¹ Тийри бало – бало ўқи.

² Халал – офат, зиён.

³ Рум халқи – умуман, европалик маъносида. Оқлик жиҳатидан маъшуқа юзига нисбат.

⁴ Занг – ҳабаш. Маъшуқа сочига ишора.

⁵ Савдои сари зулф – маъшуқа сочининг савдоси, ишқи, ғами. Шунингдек, сўз ўйини: савдо арабчада қора демақдир.

⁶ Кишвар – мамлакат.

⁷ Зеру забар – остин-устин.

⁸ Дағо – алдов, фириб.

⁹ На саодат – қандай бахт!

¹⁰ Ифтор – ифтор, рўза вақтида оғиз очиш пайти.

¹¹ Аҳли сабоҳат – хуси аҳли. Шунингдек, сабоҳ – тонгга ҳам ишора бор.

¹² Хуни жигар – жигар қони.

¹³ Моҳазар – тайёр, мухайё.

¹⁴ Ялдо кечаси – кишининг энг узун туни; мажозан айрилиқнинг авжи.

¹⁵ Торож этмоқ – таламоқ, барбод қилмоқ.

¹⁶ Матлаб – талаб, мақсад.

¹⁷ Кўтоҳназар – айн. калтабин, узокни кўролмайдиган, нодон.

ПАТНИСАКИ УШШОҚ САВТИ

Халқ куйи

Эй санам, гул-гул ёнибсан, май ичиб рахшонмусан¹?
Барқ уродур² ой юзинг, ҳай-ҳай, маҳи тобонмусан³?
Хуш кулиб, бергил жавобим: жонмусан, жононмусан?
Оллоҳ-оллоҳ, пора кўнглум тахтига султонмусан?
Шишайи жонимга тушган бир пари жавлонмусан⁴?

Оразинг⁵ – анвар⁶, хатинг – анбар⁷, лабинг – шаҳду⁸ шакар,
Пистайи хандондур⁹ оғзинг, кўзларинг – бодоми тар¹⁰,
Оразинг саҳни аро холу хатингдур жилвагар,
Бул назокат бирла, ҳай-ҳай, хуш келибсан дар назар,
Гулмусан, булбулмусан, сунбулмусан¹¹, райҳонмусан?

Икки рухсоринг¹² қизил гулдурму ё барги суман¹³?
Донайи райҳон – қаро холу хатинг саҳни чаман,
Сийм¹⁴ тан, гул пираҳан¹⁵, ширинсухан¹⁶, нозик бадан,
Одамийсан ё парисан бул назокат бирла сан,
Ҳурмусан, ғилмонмусан, жаннатмусан, ризвонмусан¹⁷?

¹ Рахшон – ялтироқ, порлоқ.

² Барқ урмоқ – чакмоқ чақиши.

³ Маҳи (моҳи) тобон – нурафшон ой.

⁴ Пари жавлон – от ўйнатувчи пари(ваш).

⁵ Ораз – юз.

⁶ Анвар (бирлиги – нур) – айн. нурлар; ўта нурли.

⁷ Анбар – хушбўй қора модда.

⁸ Шаҳд – асал.

⁹ Пистаи хандон – айн. кулувчи (кулиб турган) писта; хандон писта.

¹⁰ Бодоми тар – ҳўл (янги) бодом.

¹¹ Сунбул – лолага ўхшаш, ғуж бўлиб очиладиган гул. Мисрада, шунингдек, халқ оғзаки ижодидаги аския жанрининг «Гулмисиз, райҳонмисиз, сунбулмисиз?» тарзидаги анъанавий бошланмаси билан алоқадорлик ҳам бор деб ўйлаймиз.

¹² Рухсор – юз.

¹³ Суман (ёки ёсуман) – ясмин (жасмин) ўсимлиги.

¹⁴ Сийм – кумуш. Оқ ва ярқироқлиги жиҳатидан маъшуқа вужудига ўхшатилади.

¹⁵ Пираҳан – кўйлак.

¹⁶ Ширинсухан – айн. ширин сўз(ли).

¹⁷ Ризвон – саккиз жаннатдан бири.

ҲУВАЙДО

(1780/1781 йилда вафот этган)

Гойибназар ўғли Хўжаназар Хувайдо Чимёнда туғилган. У ўзбек мумтоз адабиётида, хусусан, мутасаввиф шоирлар силсиласида муҳим ўрин тутди. Хувайдо умр бўйи Чимёнда яшаб ижод қилган. Қабри ҳам ўша ерда.

Ундан бизгача битта девон, «Роҳати дил» манзумаси ва «Иброҳим Адҳам» қиссаси етиб келган.

ЧОРГОҲ IV

Фаргона-Тошкент мақом йўлларида

Бевафо ёрға кўнгул берган киши одам эмас,
Меҳнату жабру жафо андин замоне¹ кам эмас.

Доимо ранжу машаққат ул кишининг бошида,
Барча бўлғай шоду хандон², ул киши беғам эмас.

Тил учида лоф уриб айтур: «Сенинг ёнингдаман»,
Дарду ғам келса бошингга, лаҳза ул ҳамдам эмас.

Яхшини оёғининг остида ўлсанг, ор эмас,
Тўтиё³ тожию сар⁴ қилсин, ёмон даркор⁵ эмас.

Яхши бўлмайди ямон, ҳарчанд⁶ насиҳат айласанг,
Яхшига панду насиҳат айламак даркор⁷ эмас.

Эй Хувайдо, бевафони ёр деб берма кўнгул,
Оқил⁸ эрсанг сен агар, ушбу насиҳат кам эмас.

¹ Замоне – бир замон.

² Хандон – кулувчи.

³ Тўтиё – сурмага ўхшаш, нигоҳни равшан қилувчи кўз дори.

⁴ Тожи сар – бошдаги тож.

⁵ Бу ва бундан кейинги байт Хувайдонинг «Эмас» радифли бошқа ғазалидан олингани боис қофия тизими турлича.

⁶ Ҳарчанд – ҳар қанча, қанчалик.

⁷ Даркор – лозим, шарт.

⁸ Оқил – ақлли.

НА ҚИЛДИМ?..

М.Баҳодиров мусиқаси

На қилдим санга ман, ёрим, жамолингдин жудо қилдинг,
Бошимда гарди ғамни¹ чун чароғи осие² қилдинг.

Ҳамиша куйдуруб шамъи фироқинг³ бирла жонимни,
Мени парвонани хокистарини⁴ зери по⁵ қилдинг.

Жудо айлар экансан, эй пари – лайливаши ширин,
На деб аввал ўзунгга ман ғарибни ошно қилдинг?!

Нигоро, бори ғам⁶ бирла фақири нотавон⁷ айлаб,
«Алиф»дек⁸ қоматимни «лом-алиф»⁹ янглиғ дудо¹⁰ қилдинг.

Фироқинг осмонидин солиб бир барқи¹¹ оламсўз¹²,
Вужудим хирманин¹³ ўртаб¹⁴ адо қилдинг, адо қилдинг!

Аё дилбар, Ҳувайдодек балокашни¹⁵ эшикларда
Солиб кўздин¹⁶ асиру бенаво¹⁷, зору гадо қилдинг.

¹ Гарди ғам – ғам гардиши ёки ғам гарди.

² Чароғи осие – тегирмон тоши.

³ Шамъи фироқ – айрилик шами.

⁴ Хокистар – кул.

⁵ Зери по – оёқости.

⁶ Бори ғам – ғам юки.

⁷ Нотавон – заиф, кувватсиз.

⁸ Алиф (А) – араб алифбосидаги «а(о)» ҳарфи. У шаклан тик қадга ўхшатилади.

⁹ Лом-алиф (Л) – араб алифбосидаги «ла» ёки «ло» товуш бирикмасини ифодаловчи ҳарф. У шаклан эгик қоматга, илтижо билан чўзиб турилган кўлга қиёсланади. Шунингдек, «йўқ» маъносини англатувчи арабча «ло (ёки ла)» сўзига ҳам ишора бордай, назаримизда.

¹⁰ Дудо – эгик, букилган.

¹¹ Барқ – чақмоқ, яшин.

¹² Оламсўз – оламни куйдирувчи.

¹³ Хирман – тўп, тўда, уюм.

¹⁴ Ўртамоқ – куйдирмоқ.

¹⁵ Балокаш – балога йўлиққан.

¹⁶ Кўздан солмоқ – кўздан нари қилмоқ, йўқотмоқ.

¹⁷ Бенаво – бечора, ожиз.

ТОПОЛМАСМАН

С.Холдорхўжаев мусиқаси

Кўнгулда дард кўп, айтурға бир маҳрам¹ тополмасман,
Кетарға бош олиб чўллар аро ҳамдам² тополмасман.

Юрогим ғуссага тўлди, кишим йўқ айтгали ҳолим,
Нетай, дард айтгудек бир дардманд³ одам тополмасман.

Куларлар қаҳқаҳа айлаб, нечук беғам кишилардур,
Куларға бир замони хотири беғам⁴ тополмасман.

Кеча-кундуз оқар ёшим кўзумдин жолалар янглиғ⁵,
Кўзумни кўксим узра бир замон бенам⁶ тополмасман.

Жароҳат бўлди бағрим тиғи ҳасрат⁷ бирла, ман найлай?
Юриб излаб табиблардин анго марҳам⁸ тополмасман.

Мусибатхонадур дунё, нечук одам бўлур беғам?
Ўзимни, эй Ҳувайдо, лаҳзае⁹ беғам тополмасман.

¹ Маҳрам – сирдош, хос киши.

² Ҳамдам – шерик, йўлдош.

³ Дардманд – дарди бор, яъни ўзи ҳам бошидан ўтқизгани боис дардлилар ҳолини яхши тушунадиган киши.

⁴ Хотири беғам – ғам-ташвишлардан холи, хотиржам кўнгли.

⁵ Жолалар янглиғ – дўл каби.

⁶ Бенам – бу ерда ёшсиз маъносига.

⁷ Тиғи ҳасрат – дарду ҳасрат тиғи (қиличи).

⁸ Марҳам – шифо, малҳам.

⁹ Лаҳзае – бир лаҳза.

МУНИС

(1778 – 1829)

Авазбий мироб ўгли Шермуҳаммад Мунис Хива шаҳри яқинидаги Қиёт қишлоғида туғилган.

Йигирма йилдан зиёд хонлик бош мироби лавозимида фаолият кўрсатган.

Ундан бизгача «Мунис ул-ушшоқ» девони, «Фирдавс ул-иқбол» тарихий рисоласи ҳамда таржималари етиб келган.

1829 йили вабо касали билан оғриб вафот этган. Қабри Қиётда.

КЕЛ, ЭЙ МАҲВАШ

Хоразм лапар йўлларида

Кел, эй маҳваш, қамар янглиғ хиром ичра шитоб айлаб,
Юзунгдин тийра шомимни ёрут рафъи ниқоб айлаб.¹

Раво кўрма манго маҳрумликни, сарфароз этгил²,
Вафо кўйида³ итлардин мени ҳам бир ҳисоб айлаб.

Иноят⁴ кўргузуб, кулбам сори кел, то аёқингга
Нисор айлай⁵ кўзимнинг ёшларин дурри хушоб⁶ айлаб.

Келиб ушшоқ аро Мунисга сен дилдорлиғ қилким,
Кўнгул бермиш сени маҳбублардин интихоб⁷ айлаб.

¹ Байт мазмуни: кел, эй юзи ойдай порлоқ ёр, кадамингни тезлатиб, шошилич келгин-да, юзингдан ниқобингни (парда, ҳижобингни) олиб, ой каби юзинг нури билан қоронгу тунимни ёруғ қил.

² Сарафроз этмоқ – бахтиёр қилмоқ, севинтирмоқ.

³ Кўй – йўл, кўча.

⁴ Иноят – меҳрибончилик.

⁵ Нисор айламоқ – сочқи қилмоқ.

⁶ Дури хушоб – тоза дур, асл дур.

⁷ Интихоб айламоқ – танламоқ, сараламоқ.

БАҲОНА ҚИЛИБ

У.Атоев мусиқаси

Ёшурди юзини мендин – ҳаё баҳона қилиб,
Ниқобин олмади – элдин ибо баҳона қилиб.

Агарчи оғримамиш эрди, кўргали ҳолим
Кўз очмади манга, оғриқ анга баҳона қилиб.

Чун истадим бути зоҳидвашим юзин кўрмак,
Юзига тутди қўлини дуо баҳона қилиб.

Агарчи шоҳча қадрим бор эрди олам аро,
Йўлига чекдим ўзимни гадо баҳона қилиб.

Висол ваъдаси айлаб, хилоф қилди яна,
Рақиб касратин ул дилрабо баҳона қилиб.

Фақиҳ бодани наҳй этти, дардим ўлди зиёд,
Аёқчи, тут манга жоме даво баҳона қилиб.

Фироқ аро ғам ила юрганингча жон чекибон
Ўзингни еткур анга, Мунисо, баҳона қилиб.

Мазмуни:

Ёр ҳаёни баҳона қилиб мендан юзини яширди, элдан (одамлардан) ибо қилишини баҳона қилиб юзидан ниқобни (пардани) олмади.

«Аҳволимга бир қара!» – десам, кўзи оғриётганини айтиб қарамади. Ваҳолонки, кўзи оғримаётган эди, бу бир баҳонаси, холос.

Ўзини зоҳидлардек тутувчи санамнинг юзини бир кўргим келган эди, дуони баҳона қилиб юзини қўллари билан тўсиб олди.

Гарчи менинг қадрим, обрўйим шоҳлардан кам бўлмаса ҳам, «Менгаям раҳми келиб, илтифот, марҳамат қиларми-

кан» деган умидда ўзимни гадоликка солиб, ёр ўтадиган йўлга ўтириб олдим.

Ўша дилрабо менга висол ваъда қилган эди, рақибларнинг кўплигини баҳони қилиб ваъдасини яна бузди.

Фақиҳ (фиқҳ илми – шариат қонун-қоидалари билимдонни) шаробни тақиқлаб қўйдию дардимга дард қўшилди, ҳаддан зиёд беморман. Эй аёқчи (май қуювчи), «даво учун» дея баҳона қилиб менга бир қадаҳ май тут!

Эй Мунис! Айрилиқда бундай ғам чекиб, жонингни қийнаб юравермай, бирон баҳона топиб ёрнинг ҳузурига бор.

ҚАРИ НАВО

Халқ куйи

Эй, латофат осмони узра ҳуснинг офтоб,
Заррадек маҳвашлар¹ атрофингда айлар изтироб².

Моҳ рухсоринг³ намоён айлабон чиқсанг агар,
Кун хижолатдин юзига шомдин тортар ниқоб.

Оташин лаълинг ғамидин тушгани жонимга ўт,
Сочилур ҳар дам шарар⁴ оҳимдин андоққим шихоб⁵.

Куйди сабрим пардаси шавқи жамолинг тобидин⁶,
Оре⁷, ўртангай катон⁸ гар етса анга моҳтоб⁹.

Лола доғидек кўнгулда бордурур доғ узра доғ,
Чеккали холи рухингдин айру дард ичра азоб.

¹ Маҳваш – ой юзли.

² Изтироб – ҳаяжонланиш.

³ Моҳ рухсор – ой каби чехра.

⁴ Шарар – учкун.

⁵ Шихоб – учган юлдуз.

⁶ Шавқи жамолинг тоби – жамолингни кўришга бўлган кучли хоҳиш, иштиёқ ҳарорати.

⁷ Ори (оре) – рост, тўғри.

⁸ Катон – канопадан тўқилган мато, кийимлик.

⁹ Моҳтоб – ой шуъласи.

Етти, эй соқий, Хизр осо¹ лабимга жон келиб,
Бошим узра лутф ила тут оби ҳайвондек шароб².

Оҳким, бу чархи кажрафтордин³ даврон аро
Дўстлар ноком, душман хайлидурлар комёб⁴.

Чунки лаълинг зоҳир этти жон берурдин мўъжиза,
Ер юзидин айлади Исо фалакка ижтиноб⁵.

Назмингга тартиб бер, Мунис, ғаму шўриш била⁶,
Айласун ишқ аҳли ўртанмакни⁷ андин иктисоб⁸.

БАЁТИ ШЕРОЗИЙ СОҚИЙНОМАСИ

Фаргона-Тошкент мақом йўлларида

Узорингда нуре аёндур, аён
Ки, андин куну ой нишондур, нишон.

Бало ўқларин отғали жонима
Ики эгма қошинг – камондур, камон.

Рақибингдин ўлмас аён яхшилиқ
Ки, қавлию феъли ёмондур, ёмон.

¹ Хизросо – Хизр пайғамбардек. Афсоналарга кўра, у Ер юзининг қайсидир чеккасида оби ҳайвон – мангу тириклик суви оқадиган булоқни қидириб топган ва қиёматгача яшаш имконига эга бўлган экан.

² Байт мазмуни: эй соқий, ташналиқдан жоним оғзимга келди. Тезроқ худди оғир дамларда мададга келувчи Хизрдай бошимга кела қол ва менга илтифот қилиб оби ҳайвондай шаробингдан бер!

³ Чархи кажрафтор – тескари айланувчи фалак; қисмат.

⁴ Мисра мазмуни: дўстлар мақсадга етмайди, душманлар эса бахтиёр.

⁵ Байт мазмуни: лабинг айрилиқда ўлган ошиқлар жисмига жон ато этиб чинакам мўъжиза кўрсатгач, ўз нафаси билан ўликларни тирилтириб юрган Исо (а.с.) Ер юзини тарк этди (яъни осмонга кўтарилиб кетди).

⁶ Шўриш – изтироб.

⁷ Ўртанмоқ – куймоқ, ёнмоқ.

⁸ Иктисоб айламоқ – ўртанмоқ, эгалламоқ.

Жигар бирла кўнглум қилиб қон ғаминг,
Ики кўз йўлидин равондур, равон.

Не тонг, чиқмаса Мунис ул кўйдин
Ки, ул анда ғамдин омондур, омон.

Мазмуни:

Эй ёр, юзингдан нур балқиб кўриниб турибди, ой билан қуёш ўша нурдан нишонадир (белги, аломатдир).

Жонимга бало ўқларини отишинг учун икки эгма қошинг икки камондир.

Рақибингдан ҳеч қачон яхшилик чиқмайди, чунки сўзи ҳам, феъли ҳам ёмон. Жудаям ёмон.

Эй бемехр жонона, сенинг ғаминг жигарим билан кўнглимни қон қилди. Мана энди ўша қон икки кўзимдан тинмай оққани-оққан.

Мунис ёрнинг кўчасидан бир қадам ҳам чиқмай ўтираверса, ҳеч ҳайрон бўлманг. Ахир у бечора фақат ўша ердагина ғамдан омон-да, омон!

УВАЙСИЙ

(1780 йиллар охири – 1845/1850)

Жаҳон отин Увайсий XVIII асрнинг 80-йиллари охирида Марғилоннинг Чилдухтарон маҳалласида ҳунарманд оила-сида туғилган. Ўз даврининг бир қатор шоирларига, жумладан, Нодирага ҳам устозлик қилган. Ундан бир девон, «Карбаланома» ёки «Шаҳзода Ҳасан», «Шаҳзода Ҳусайн ҳақида дoston» ва тугалланмай қолган «Воқеоти Муҳаммадалихон» дostonлари мерос бўлиб қолган. Марғилонда вафот этган.

ТАЛҚИНЧАИ РОК

«Бузрук» мақомидан

Аё дилбари лаъл нобим менинг,
Тўкулди қадахдин шаробим менинг.

Таним ичра ёқдинг жудолиқ ўтин
Ки, ўртанди¹ бағри кабоим² менинг.

Қолон³ интизорингда чун бешумор⁴
Оқарди бу чашми пур обим⁵ менинг.

Фузундурки⁶ кундин-кунга меҳнатим⁷,
Нағу мунча⁸ кўпдур азобим менинг?

Ки сендинму ё толеъимдинмудур
Ки, мендинму, бергил жавобим менинг.

¹ Ўртанмоқ – куймоқ.

² Бағри кабоим – кабоим бўлган бағир, кўнгли.

³ Қолон – қолган.

⁴ Бешумор – ниҳоясиз, чегарасиз.

⁵ Чашми пур об – айн. серсув кўз; тинимсиз (ёки кўп) йиғловчи кўз.

⁶ Фузун – кўп, ортик.

⁷ Меҳнат – машаққат, қийинчилик.

⁸ Нағу мунча – на мунча?

Муяссар эмиш анда маҳбуб юзи
Ки, токай тўла изтиробим менинг.

Таваҳхум қилинг¹ фарқ ўлардин, улус²,
Бу кун жори(й)³ бағри хунобим⁴ менинг.

ТОКАЙ

К.Жабборов мусиқаси

Бошимга ёғдурурсан, эй фалак⁵, борони ғам⁶ токай⁷,
Ёзарсан паст иқболимни⁸, эй лавху қалам⁹, токай?!

Ўзумдинму, фалакдинму ва ё иқболи пастимдин,
Туну кун дўстдин озору душмандин ситам токай?!

Нечунким орзу қилмай ани йўлида ўлмакни,
Жароҳатлиғ кўнгулға халқ нутқидин¹⁰ алам токай?!

Фалак хонида¹¹ афгор ўлди¹² ўхшар савми ботинким¹³,
Висолидин бўлуб маҳрум, ҳижрондин¹⁴ баҳам токай?!

¹ Таваҳхум қилинг – кўрқинг.

² Улус – халқ, одамлар.

³ Жори(й) – оқ(иб тур)увчи.

⁴ Хуноб – қонли сув.

⁵ Фалак – осмон; тақдир.

⁶ Борони ғам – ғам ёмғири.

⁷ Токай – қачонгача?

⁸ Иқбол – бахт, толеъ.

⁹ Лавху қалам – дунё ва ундаги бутун мавжудот яратилмасидан аввал ҳар кимнинг, ҳар нарсанинг тақдири Тангри томонидан битиб қўйилган китоб – Лавх ул-маҳфуз ҳамда унинг қалами.

¹⁰ Нутқ – гап, сўз.

¹¹ Хон – хонтахта; дастурхон.

¹² Афгор бўлмоқ – эзилмоқ, шикастланмоқ.

¹³ Савми ботин – ботиний (ички ёки рухий) рўза; тақво.

¹⁴ Ҳижрон – айрилик.

Қилубон суратин табдил¹ ул малъун² бадбахти³,
Дило, бир пуштипо ур⁴, бўлғуси жисмингга рам⁵ токай?!

Муҳаббат бўлса санда, Тангри билмас йўқду ҳеч кори,
Қилурсан назмдин⁶ табъингга⁷ то ҳаю ҳашам⁸ токай?!

Аёинг остиға боқ, чоҳи зулмоте⁹ қозилмишдур,
Қўярсан беҳабарча устина ушбу қадам токай?!

Қилиб меҳнат, дури мақсад олиб дарёи ишқидин,
Йитурсанг боз илкингдин¹⁰, қилур Тангри карам токай?!

Увайсий, қолғон умринг ол юзунгга қиблаи мақсуд,
Хирад¹¹ бозорида қилгунгду савдои санам токай?!

¹ Табдил – ўгириш, ўзгартириш.

² Малъун – лаънати, лаънатланган.

³ Бадбахт – бахтсиз.

⁴ Пуштипо урмоқ – қадам босмоқ.

⁵ Рам – чўчиш, хуркиш.

⁶ Назм – шеър, шеърят.

⁷ Табъ – 1) қобилият, истеъдод; 2) кўнгил.

⁸ Ҳаю ҳашам – ҳай – жамоа; ҳашам – навкарлар.

⁹ Чоҳи зулумот – қоронғи чоҳ, ўра.

¹⁰ Йитурсанг боз илкингдин – яна қўлдан бой берсанг.

¹¹ Хирад – ақл.

АМИРИЙ

(1787 – 1822)

Қўқон хони Норбўтабий ўғли Умархон – Амирий қисқа умри давомида хон сифатида тарихда эзгу ном қолдирди. Ўша даврнинг ўнлаб забардаст шоирларини бирлаштирган Қўқон адабий муҳити айнан унинг ҳомийлигида равнақ топди. Умархоннинг ўзи ҳам баракали ижод қилиб, девон тузди.

ЧОРЗАРБ

Фаргона мумтоз йўлларида

Қошинга текузмағил қаламни,
Бу хат била бузмағил рақамни¹.

Бутхоналар² ичра ҳеч тарсо³
Бир кўрмади сен киби санамни⁴.

Ошиқларинга тараххум⁵ этгил,
Кўп айлама жавр ила ситамни.

Нақши қадаминг⁶ муяссар ўлса,
Найлай бу жаҳонда жоми Жамни⁷?

Йўлингда ғубори роҳ⁸ бўлдим,
Бошимга етурмадинг қадамни.

¹ Рақам – ёзув.

² Бутхона – бутпарастлар (бутга сиғинувчилар) ибодатхонаси; черков.

³ Тарсо – бутпараст; христиан, насроний.

⁴ Санам – бут.

⁵ Тараххум – раҳм-шафқат.

⁶ Нақши қадам – из.

⁷ Жоми Жам – афсонавий шоҳ Жамшиднинг машхур қадаҳи.

⁸ Ғубори роҳ – йўлдаги чанг.

Сен ёрдин ўзга кимга дермен
Кўнглумдаги дард ила аламни?

Иқлими вафо¹ Амиридурсен,
Эй шаҳ, бу гадоға қил карамни.

МИЖГОНЛАРИНГ

Фаргона яллаларидан

Гарчи этмиш кўзларинг бирла жафо мижгонларинг²,
Ишқ аҳли учраганда ошно мижгонларинг.

Ғайрни³ ёнингга олдинг, қилди шиквамдин⁴ мудом,
Қон тўкарга мойил ўлди бевафо мижгонларинг.

Қонлу кўнглумдин магар касб этди гул-гул юзларинг,
Ўлтурур ҳасрат била, эй бевафо, мижгонларинг.

Бир боқиш бирла кўтарди мен киби афтодани⁵,
Ўлди гўё нотавонларга⁶ асо⁷ мижгонларинг.

Дўндурур юз қибла соридин улус, этмиш магар
Қошларинг меҳроби ичра иқтидо мижгонларинг.⁸

Рўзгорим шоми ҳижрондек қаро қилди, Амир,
То тағофул бирла чекти тўтиё мижгонларинг.⁹

¹ Иқлими вафо – вафо мамлақати.

² Мижгон – киприк.

³ Ғайр – бегона, ёт.

⁴ Шиква – шикоят, нолиш.

⁵ Афтода – мажолсиз, беҳол.

⁶ Нотавон – заиф, кувватсиз.

⁷ Асо – ҳасса.

⁸ Байт мазмуни: қошларинг меҳробига қараб киприкларинг намоз ўқийдиган бўлса, у ҳолда эл ҳам қибладан (ўша томонга) юз буради.

⁹ Байт мазмуни: мижгонларинг ўзларига тўтиё суртишда бепарво бўлганлари сабабли Амирийнинг толеини ҳижрон (айрилиқ) шоми каби қаро қилдилар.

УСТИНА

О. Курбонов муסיқаси

Эй, дудоғинг рашки кавсар хатти райҳон устина,
Сабзидурким, тушубдур оби ҳайвон устина.

Ул алиф бўйлу қоши «нун»и аро холимудур,
Ё битилган нуқтаедурким ўлур «жон» устина.

Эй малаксиймо, самандинг наълиға етмас, қазо
Гар кўтарса бу қуёш гардуни гардон устина.

Кўз ёши селоби узра кўнглум айлар изтироб,
Уй ясамоқдин ҳубоб андоғки уммон устина.

Қонеъам ҳажрингда, эй гул, берма келмак ваъдасин,
Васл доғин қўймағил андуҳи ҳижрон устина.

Маҳлиқоларни хати давриға кўз солдим, Амир,
Кўрмадим сендек қамарсиймони даврон устина.

Мазмуни:

Эй ёр, лабларингнинг таъминию жонга ором бериш хусусиятини билса жаннатдаги Кавсар булоғининг ҳам рашки келиб, ғашлик қилади. Лабинг устида сабза уриб келатган, райҳон каби қорамтир ва мулойим туклар мўйлаб эмас, гўёки мангу тириклик булоғи бўйида унган майсалардир.

У бўй-басти «алиф» (ا) ҳарфидай тик ва нозик ёрнинг «нун» (ن) ҳарфидай қайрилма қоши устидаги холмикин ёки «жон» (جان) деб ёзганда сўз устига қўйиладиган нуқтамикин?

Эй фаришта қиёфали ёр! Агар қазо (қисмат) қуёшни гардуннинг (осмон, фалакнинг) гардани устига кўтарса ҳам, у (яъни қуёш) сенинг тулпоринг тақасигача етиб бо-ролмайдди.

Кўз ёшимни ичимга ютдим, кўнглим уйи вайрон бўлди. Энди у бечора (яъни кўнглим) селдан (кўз ёшимдан) қўрқиб, «Барибир худди денгиз устидаги кўпик мисоли омонат бўлар экан» деган хаёл билан қайтадан уй қурмоққа ботинолмаяпти.

Эй гулдай гўзал, хушбўй ва нозик ёр! Мен айрилиққа ўрганиб қолдим, шунга ҳам қаноат қилавераман (ахир бундан баттарроқ бўлиши ҳам мумкин эди-да!). Энди кўникканимда: «Фалон куни бораман», – дея ваъда қилиб мени ишонтириб қўйма. Агар келмасанг, бу ёлғон ваъда жудолик қайғуси устига доғ (яъни дард устига чипқон) бўлади-я...

Эй Амир (шоир ҳам ўзига, ҳам гўзаллар амири – шоҳи бўлмиш ёрга мурожаат қилмоқда)! Ой юзли жононларнинг юзларига бирма-бир, синчиклаб қараб чиқдим, лекин бу замоннинг гўзаллари орасида Сендайин ой юзлисини кўрмадим.

БЕБОКЧА

*Фузулий газалига Амирий мухаммаси
Ҳожи Абдулазиз муסיқаси*

Гулшани рухсорида ул чашми охулармидур,
Жаври кўпу меҳри оз бебок, бадхўлармидур,
Хуни ноҳақ қилгучи икки жафожўлармидур,
Гўшаи абрўларинда чашми жодулармидур,
Йўқса, кирмиш ёя тирандоз ҳиндулармидур?

Боғ аро наргис нигоҳидур, ишорат интизор,
Юз ёшурмиш ҳар кафи хок узра бир сиймин узор,
Билғуси ҳар кимсая ўлса нигоҳи эътибор,
Очилан гуллармидур ер узра ҳар фасли баҳор
Ё фано даштида хок ўлғон парирўлармидур?

Дарғаҳингда кимки бош остина тош қўймиш ётур,
Дема тошким, бошин устина қуёш қўймиш ётур,
Юзда зулфунг бир-бирига бош тутош қўймиш ётур,

Икки аждардурки, бир ганж узра бош қўймиш ётур
Ё мусалсал оразинг давринда гисулармидур?

Барча хўблар ул пари хуснини бўлмиш қойили,
Дам-бадам хуршиду маҳ кўйинда ўлмиш сойили,
Дуди оҳимким Амири хусн бўлмиш ҳойили,
Сенмусен онжақ, Фузулий, бўйла хўблар мойили,
Йўқса, ишқ аҳли қаму сендек балоҷўлармидур?

Мазмуни:

Юзи гулзоридаги у кўзлар оҳулармикин? Жабри кўпу
меҳри оз раҳмсиз гўзаллармикин, ноҳақ қон тўкувчи икки
жафокорми улар, қошлари паноҳидаги икки кўз сеҳргарлар-
микин ёки ўқ отиш машқига келган ҳинд мерганларимикин?

Боғ аро ишорага интизор шаҳло нигоҳлар бор, ҳар кафт
тупроқ устида бир оппоқ чехра яшириндир, эътибор берган
киши бу нигоҳларни албатта топади. Ҳар баҳор фаслида ер
узра очилган гуллармикин ё ўткинчи дунёда тупроққа айлан-
ган гўзаллармикин?

Кимки даргоҳингда бош остига тош қўйиб ётар, тош эмас,
у боши устига қуёш қўйиб ётар. Юзга тушган сочларинг қў-
шилиб бир-бирига бош қўйиб ётар, бир хазина узра бош қў-
йиб ётган икки аждарми улар ёки чехранг атрофидаги ҳалқа-
ҳалқа кокилларингми?

Барча гўзаллар ул пари хуснига қойил бўлибди, офтоб ва
ой унинг йўлида гадодек дам-бадам туришади, Амирий оҳи-
нинг тутунлари ўша – гўзаллик амирига парда бўлиб уни тў-
сиб туради. Фузулий, бу гўзалларга шу қадар мойил (шайдо)
бўлган фақатгина сенми ёки ошиқларнинг ҳаммаси ҳам сен-
дек бало изловчи, йўқ ердаги балони ҳам ўзига тилаб олув-
чими?

САЛЛАМНО

Набижон Ҳасанов мусиқаси

Каломинг жонфизо, лаъли дурафшонингга салламно,
Кўзум шабнам тўкар, гулбарги хандонингга салламно,
Жамолинг сафҳасида хатти райҳонингга салламно,
Узоринг боғи жаннатдур, гулистонингга салламно,
Қадинг руҳи равон, сарви хиромонингга салламно!

Ғаминг жон бирла паймон боғлади, дардинг ишонмайдур,
Кўнгул сайди нигоҳинг ўлди, мижгонинг инонмайдур,
Неча хуснунгга боқсам, кўз тамошодин ўсонмайдур,
Қадинг жон ичра пинҳон айласам, васфинг тугонмайдур,
Ики оҳу кўз ила хайли мижгонингга салламно!

Баланд иқболсен, эй яхшилар хайлини дилхоҳи,
Сенга бўлмиш мусаллам дину дунё давлату жоҳи,
Қилур иқболи жоҳингга тафохур моҳ то моҳи,
Амиринг илтифотидин бўлубсен халқ аро шоҳи,
Бу манзар узра нозиктабъ меҳмонингга салламно!

Мазмуни:

Сўзларинг жон бағишлар, дур сочувчи ёқут лабларингга
офарин,
Кўзларим ёш тўкар, гулдай очилган юзингга офарин,
Жамолинг саҳифаси – юзингдаги хатти райҳонингга
офарин,
Чехранг жаннат боғидур, гулистонингга офарин,
Қоматинг менга жон ва нафас қадардур, бу чиройли қомату
юришларингга офарин!

Ғаминг жон билан абадий дўстликка аҳдлашди,
дардинг эса жонга ишонмайди,
Кўнгул нигоҳинг тузоғига тушди, киприкларинг ишонмайди,
Хуснингга ҳар қанча боқсам ҳам, кўз томошодан чарчамайди,

Гўзал қаддингни жоним ичра яширсам ҳам, таърифнинг
тугамайди,
Икки оху кўзинг билан барча киприкларингга офарин!

Иқболи баландсан, эй яхши инсонлар дил тортари,
Дину дунё, давлату мартабалар сенга тобе бўлмиш,
Мартабанг иқболи билан еру кўк ифтихор қилади,
Эй Амирий, сен ўша амиринг илтифоти туфайли
халқ ичида шоҳ бўлибсан,
Бу сурат (қиёфа, вужуд) узра нозиктаъб меҳмонингга
(қалб, руҳингга) офарин!

НОДИРА

(1792 – 1842)

Мохларойим Нодира Андижон ҳокими Раҳмонқулибий оила-
сида туғилган. 1806/1807 йилда Умархон билан турмуш қурган.

1842 йилда Қўқонни босиб олган Бухоро амири Насруллохон
буйруғига кўра Нодира, икки ўғли ва набираси қатл этилган.

Адабий мероси форсий ва туркий тилда битилган шеър-
лари жамланган икки девондан иборат. Форсий асарлари ва
айрим туркий ғазалларида Комила тахаллусини қўллаган.

БАЁТ IV

Фаргона-Тошкент мақом йўлларида

Ёрнинг васли эмас озорсиз,
Гулшан ичра гул топилмас хорсиз.

Ул париваш¹ васлидин бўлдим жудо,
Роҳати дил қолмади дилдорсиз.

Ёр учун ағёр² дардин тортамен,
Кўрмадим бир ёрни ағёрсиз.

Тан бузулди, эмди роҳат қолмади –
Соя пайдо бўлмағай деворсиз.

Берма нисбат қаддиға, эй боғбон,
Сарвдур³ бу боғ аро рафторсиз⁴.

Нодира аҳволидан огоҳ ўлунг,
Эй мусоҳибларки⁵, қолмиш ёрсиз.

¹ Париваш – парига ўхшаш.

² Ағёр – рақиблар.

³ Сарв – тик ўсувчи дарахт; маъшуқа қаддига ишора.

⁴ Рафтор – юриш, қадам ташлаш.

⁵ Мусоҳиб – суҳбатдош.

ЭЙ САРВИ РАВОН...

С.Калонов мусиқаси

Эй сарви равон¹, надур хаёлинг?
Жон ўртади ваъдаи висолинг.

Пайваста² дуойи хайр³ этармен,
Мақсудим эрур сени камолинг.

Ушшоқларинг ғамингда ўлди,
Йўқдур сени заррае малолинг.

Эй хаста кўнгул, фироқ⁴ ичинда
Дам ургали⁵ қолмади мажолинг.

Эй Нодира, лофи ишқ урарсен,
Машҳури халойиқ⁶ ўлди ҳолинг.

ЧАПАНДОЗИ САВТИ НАВО

«Наво» мақомидан

Гўзал ёримға, эй боди сабо, еткур саломимни,
Ким элтар сендин ўзга ёр кўйиға⁷ паёмимни⁸?

Кўнгил дардини тақририға⁹ қилу қол¹⁰ эмас ҳожат,
Тафаккур бирла равшан айла мазмуни каломимни¹¹.

¹ Сарви равон – айн. юрвчи сарв.

² Пайваста – узлуксиз, тинимсиз, давомли.

³ Дуойи хайр – айн. яхши(лик) тилаб қилинган) дуо, алқов.

⁴ Фироқ – айрилиқ.

⁵ Дам урмоқ – қарши турмоқ, қаршилиқ қилиш, эътироз билдириш.

⁶ Халойиқ – халқлар, умуман, одамлар.

⁷ Кўй – кўча, йўл.

⁸ Паём (асли пайғом) – хабар.

⁹ Тақрир – сўзлаш, оғзаки баён қилиш.

¹⁰ Қи(й)лу қол – гап, сўз.

¹¹ Калом – сўз, гап.

Кўнгул комини¹ ширин истадим жоми висолидин,
Фигонким, чарх ҳижрон² заҳридин талх³ этди комимни.

Вафо шаҳбозидурман⁴, гар мени сайд этмак⁵ истарсан,
Муҳаббат риштасидин⁶ қилғасен зинҳор домимни⁷.

Муриди⁸ ишқи оламсўзман⁹ ушшоқ базмида,
Навои нолаи найдек¹⁰ баланд этди мақомимни¹¹.

Чаманда гул томошо айлабон, сарви равон кулса,
Қилурмен ёди султони Сикандар¹² ихтишомимни¹³.

Ғараз¹⁴ ҳимматларимдин ёр васли ихтисосидур,
Тилармен васлини, ё Раб, зиёд эт ихтимомимни¹⁵.

Жавоби шоҳ байти¹⁶ Нодира ул нодирини даврон¹⁷,
Тегиб санги ажал¹⁸, синдирди мино¹⁹ бирла жомимни²⁰.

¹ Ком – мақсад, орзу, истак.

² Ҳижрон – айрилиқ.

³ Талх – аччиқ.

⁴ Шаҳбоз – лочин.

⁵ Сайд этмак – овламоқ.

⁶ Ришта – ип, арқон.

⁷ Дом – тузоқ.

⁸ Мурид – тариқат йўлига кириб, устозга (пирга) қўл берган киши.

⁹ Оламсўз – оламини куйдирувчи.

¹⁰ Навои нолаи най – най ноласининг навоси.

¹¹ Мақом – 1) мақом, даража; 2) мақом, кўшиқ ёки куй.

¹² Сикандар (Искандар) – Искандар Зулқарнайн; мумтоз адабиётда одил ва оқил шоҳ тимсоли; бу ерда Нодиранинг турмуш ўртоғи – амир ва шоир Умархон назарда тутилган деб тахмин қилинди.

¹³ Ихтишом – муҳташам, улуғвор.

¹⁴ Ғараз – мақсад, кўзланган нарсаси.

¹⁵ Ихтимом – аҳамият қил(ин)иш; эътиборга молик бўлиш.

¹⁶ Шоҳ байт – ғазалда энг асосий фикр айтилган байт, ғазалнинг асоси, таянчи, «пораги».

¹⁷ Нодирини даврон – даврининг нодирини, камёби.

¹⁸ Санги ажал – ажал тоши.

¹⁹ Мино – шиша.

²⁰ Жом – қадах, май ичиладиган идиш.

ДУГОҲИ ҲУСАЙНИЙ VII

Фаргона-Тошкент мақом йўлларидан

Қилмағил зинҳор изҳор эҳтиёж
Ким, азиз элни қилур хор эҳтиёж.

Ҳеч ким оламда фориғбол¹ эмас,
Ҳар ким ўз миқдорича бор эҳтиёж.

Ганжи ҳуснунгни закотин бер менга,
Сен ғанийсан², менда бисёр³ эҳтиёж.

Кўзларим айлар юзингни орзу
Ким, эрур кўзгуя дийдор эҳтиёж.

Мустаманд⁴ этти мени муҳтожлик,
Қилди ҳожатмандинг⁵, эй ёр, эҳтиёж.

Гар тиларсен обрў аҳбоб аро,
Айлама зинҳор изҳор эҳтиёж.

Қил раво⁶ албатта ошиқ ҳожатин,
Боқмағил арз этса ағёр эҳтиёж.

Бир тараҳҳум⁷ зоҳир⁸ этсанг, нетгуси⁹?
Қилди ҳуснунгга мени зор эҳтиёж.

Ёр васлини тиларман, Нодира,
Айлади кўнглумни афгор¹⁰ эҳтиёж.

¹ Фориғбол – хотиржам, кўнгли тинч.

² Ғаний – бой.

³ Бисёр – кўп.

⁴ Мустаманд – ғамгин, аламли; бечора.

⁵ Ҳожатманд – айн. ҳожат (эҳтиёж) эгаси, муҳтож.

⁶ Раво қилмоқ – бажармоқ, юзага чиқармоқ.

⁷ Тараҳҳум – раҳм-шафқат қилиш.

⁸ Зоҳир – кўриниб турган, аён; устки, сиртки.

⁹ Нетгуси – нима қилади?

¹⁰ Афгор – яраланган, мажруҳ; эзилган.

БОЗУРГОНИ САВТИ КАЛОН¹

«Рост» мақомидан

Гўзал ёримга, эй боди сабо, еткур саломимни,
Ким элтар сендин ўзга ёр кўйиға паёмимни?

Кўнгиладардини тақририға қилу қол эмас ҳожат,
Тафаккур бирла равшан айла мазмуни каломимни.

Кўнгул комини ширин истадим жоми висолидин,
Фигонким, чарх ҳижрон захридин талх этди комимни.

Қоронғу бўлди олам дуди оҳимнинг саводидин
Ки, фарқ этмас мунажжим рўзи равшан бирла шомимни.

Фалакдин гар шикоят ошкор этсам, тонг эрмаским,
Ғами ҳижрона табдил айлади айши мудомимни.

Жавоби шоҳбайти Нодира ул нодирини даврон,
Тегиб санги ажал, синдирди мино бирла жомимни.

АЙЛАНАЙ

М.Тожибоев мусиқаси

Мунтазирдурман, қачонким келса жонон, айланай,
Бошидин юз йўл тасаддуқ айлабон жон айланай.

«Бошидин айланмадим», – деб кўпдур армоним мени,
Келса ёрим, қолмасун кўнгулда армон, айланай.

Лаҳзае холи эмас кўнглум хаёлинг хайлидин,
Иштиёқингдур кўнгул тахтида султон, айланай.

¹ Ушбу ғазал бу ўринда тушириб қолдирилган айрим байтлар билан «Чапандози Савти Наво»да ҳам айтилган.

Гирдибоди домани дашти жунундур пайкарим,
Жустижў айлаб сени, кўху биёбон айланай.

Кел, хиром айлаб қадам қўйғил кўзум гулзорина,
Қадду рафторингдин, эй сарви хиромон, айланай.

Муғтанам эрди висолинг, қайдасан, эй шаҳсувор,
Сендин айру Нодира ғам бирла ҳайрон, айланай.

Мазмуни:

Жонон қачон келаркин дея интизорман. Келса, ўзим айланай, жонимни бошидан юз марталаб айлантирай (садқа қилай).

Бошидан айланмадим (яъни атрофида парвона бўлмадим) дея жуда армондаман, келса, армоним қолмаслиги учун ҳам айланай.

Эй ёр, кўнглим бир лаҳза бўлсин сенинг хаёлинг қўшинидан холи эмас (яъни хаёлинг бутун қалбимни эгаллаб олган), кўнглим тахтида эса сенга, сенинг васлингга бўлган иштиёк, зўр хоҳиш султондир.

Вужудим худди жунун (ишқ туфайли эс-ҳушдан айрилиш, телбалик) дашти этакларида айланаётган ажинашамол – қуюнга ўхшайди (яъни беқарор). Сени қидириб тоғу тош, дашту биёбонларни айланай.

Кўзим жудоликда қонли ёш тўкавериб гулзорга ўхшаб қолди. Солланиб юриб келгину бу гулзорга қадам қўй (яъни ёнимга кел), эй нозланиб юрувчи сарв, қад-қоматингу юришингдан ўргилай!

Эй севикли ёр, висолинг менга ғанимат эди. Мана энди, айланай, Нодира сендан айрилиб ғаму андуҳлар ичида ўз ҳолига ўзи ҳайрон бўлиб ўтирибди.

ФИҒОНКИМ...

М. Назаров мусиқаси¹

Фиғонким, гардиши даврон айирди шаҳсуворимдин,
Ғамим кўп, эй кўнгул, сен беҳабарсен ҳоли зоримдин.

Ғуборим ишқ водийсида барбод ўлди андоғким,
Биёбонларда Мажнун тўтиё излар ғуборимдин.

Қизил қондур сиришким, заъфарондур чехраи зардим,
Мени ким кўрса фарқ этмас хазон бирла баҳоримдин.

Бузулди рўзгорим, хонаи айшим хароб ўлди,
На роҳат кўргаман эмди бузулгон рўзгоримдин?!

Биёбонларни излаб топмадим ёрим сўроғини,
Берурман жон, сабо ногаҳ хабар келтурса ёримдин.

Диёрим аҳли мендин ёрсиз бегона бўлмишлар
Ки, мен ҳам ёрсиз озурдамен ёру диёримдин.

Ғаҳи йиртиб яқо, гоҳ қон ютуб, гоҳи фиғон эттим,
Нелар ўтди бу оқшом, Нодира, жони фиғоримдин.

Мазмуни:

Фиғонлар бўлсинки, фалакнинг гардиши билан севикли ёримдан айрилдим. Ғамим кўпдан кўп, аммо сен, эй кўнгул, менинг бу аҳволимдан беҳабарсан.

Ишқ водийсида тупроқдай тўкилдим ва ғуборим шунчалик барбод бўлдики (сочилиб кетдики), Мажнун кўзига тўтиё қилиш учун биёбонлардан ғуборимни қидириб юрибди.

Кўз ёшим қизил қондир, сарғайган юзим эса худди заъфаронга (сарик гулли доривор ўсимликка) ўхшайди. Мени шу

¹ Т. Жалилов мусиқаси билан ҳам айтилган.

аҳволда кўрган киши баҳорим билан кузимни (яъни гуллаб, гуркираб боряпманми ёки сўлиб, сўниб боряпманми) ажратолмай қолади.

Айрилиқ туфайли турмушим (ҳаётим) бузилди, яъни издан чиқиб кетди, роҳат-фароғатим уйи вайрон бўлди. Энди бу бузилган ҳаёт билан яна қандай роҳат кўришим мумкин?

Дашту биёбонларда тентираб юриб ёримдан дарак тополмадим. Агар шабада ёримдан ногоҳ бирон хабар олиб келиб қолса, суюнганимдан (ёки суюнчисига) жон бериб юборсам ажабмас.

Ёрим ёнимда бўлмагани учун диёрим аҳли (танишлар, қавм-қариндош) ҳам мендан бегоналашди, ёрим бўлмагани учун ўзим ҳам диёримдан, дўст-ёримдан безиб қолдим.

Гоҳида ёқамни йиртдим, гоҳ қон ютдим, гоҳида эса нола-фарёд қилдим... Бу кеча айрилиқ важҳидан, эй Нодира, мажруҳ жонимдан (бошимдан) нелар ўтганини ўзим биламан.

УФОРИ УЗЗОЛ

«Бузрук» мақомидан

Эй сабо, рози дилимни беҳабар ёримга айт,
Дардиг кўнглумни аҳволини дилдоримга айт.

Ҳажр дардидин юракда қолди доғ устида доғ,
Шарҳ этиб бу можарони лола рухсоримга айт.

Фурқат ичра тушди савдои Зулайхо бошима,
Қиймати Юсуф баҳо топти, харидоримга айт.

Лутф этиб сўрса мени ҳолимдин ул номехрибон,
«Ўлди ҳижронингда», – деб ёри вафодоримга айт.

«Нодира сенсиз тирикликдин на роҳат кўрди?!» – деб
Ул ҳумоюн толеёю фархунда атворимга айт.

Мазмуни:

Эй шаббода, бор, дилимдаги сирни беҳабар ёримга айт. Дард билан тўлиб-тошган кўнглимнинг аҳволини ўша дилдоримга (дилимнинг эгасига) айт.

Айрилиқ дардидан юрагимда доғ устига доғ тушди. Бу можароларни лола юзли ёримга бориб шарҳлаб (тушунтириб) бер.

Ёр менга харидор эди гўё. Аммо ундан жудо бўлдим у бошимга Зулайхо чеккан савдолар (ғавғо, ташвишлар) тушди. «Харидор»имнинг қиймати (қадри) эса кўрганларни шайдо қилиб қўядиган гўзал Юсуф (а.с.)нинг баҳосига тенглашди. (Эй шаббода) айт, бўлди энди, келсин.

Агар ўша бемехр жонона илтифоту марҳамат кўрсатиб менинг аҳволимни сўраб-суриштира, у «вафодор» ёримга: «Сендан жудоликка чидалмай ўлди», – деб айт.

У шоҳона бахт-иқбол ва қутлуғ хулқ эгаси бўлмиш ёрга: «Бечора Нодира сенсиз тирикликдан (ҳаётдан) нима роҳат топди?» – деб айтиб қўй...

СОҒИНДИМ

Ф.Мамадалиев мусиқаши

Қолиб фурқат¹ диёри ичра, жононимни соғиндим,
Чароғи рўзгорим², муниси³ жонимни соғиндим.

Гулистондур висоли маҳфили⁴, мен – андалиб⁵ анда,
Гули айшим⁶ хазон ўлди – гулистонимни соғиндим.

Кўруб кўнглумда юз озор, эй бедард, таън этма⁷,
Мурувват кўргузуб раҳм этки, султонимни соғиндим.

¹ Фурқат – айрилиқ, жудолик.

² Чароғи рўзгор – айн. турмуш (ҳаёт) чироғи.

³ Мунис – дўст, улфат.

⁴ Маҳфил – йиғин, базм, дўстлар мажлиси.

⁵ Андалиб – булбул.

⁶ Гули айш – айн. айш-ишрат, роҳат-фароғат гули.

⁷ Таън этмок – таъна қилмок, дашном (танбех) бермок.

Чаманда жилва қилди сарву¹ гул ҳам сабза бош чекди²,
Қади сарву юзи гул, хатти райҳонимни соғиндим.

Кўзимдин ёш тўкиб, гирён бўлиб³, қон йиғламай найлай
Ки, ҳангоми такаллум⁴ лаъли хандонимни⁵ соғиндим.

Менга даври фалакдин⁶ бўлмади бир лаҳза осойиш⁷,
Паришон ҳолман, султони давронимни соғиндим.

БОЗУРГОНИ

Ҳожи Абдулазиз мусиқаси

Фазлий⁸ газалига Вола⁹ мухаммаси

Менга кўргузуб неча қатлаким юзда холу зулфи дутолларинг¹⁰,
Ёшуруб¹¹ неча мени хастадин, надур, эй пари, бу иболаринг?
Мени дарди ҳажр¹² ила зор этиб, етиб ўзгаларга даволаринг,
Қила бошладинг манга зулмким, ситам этди жабру жафоларинг
Ки, вафога ваъдалар айлабон, қани ваъдаларга вафоларинг?

¹ Сарв – шохлари ғовлаб кетмайдиган, ихчам ва тик ўсувчи дарахт; мумтоз адабиётда маъшуқа қомастига ўхшатилади.

² Сабза бош чекди – майсалар бош кўтарди (уна бошлади).

³ Гирён бўлмоқ – тинимсиз йиғламоқ.

⁴ Ҳангоми такаллум – суҳбат(лашиш) вақти.

⁵ Лаъли хандон – айн. кулувчи лаъл. Лаъл – қизил рангли кимматбаҳо тош; мумтоз адабиётда маъшуқа лабига ўхшатилади.

⁶ Даври фалак – фалакнинг (осмоннинг) айланиши; бу ерда тақдир маъносида.

⁷ Осойиш – тинчлик-хотиржамлик.

⁸ Абдулқарим Фазлий Намангоний – XVIII аср охири – XIX асрнинг биринчи ярмида яшаб ижод қилган адабиётшунос ва тарихнавис, Қўқон адабий мухитининг йирик вакилларида. «Мажмуаи шоирон» тазкираси машҳур.

⁹ Мир Иноятуллоҳўжа ўғли Эшонўжа Вола (тахм. 1786/1793 – 1872/1873) – Бухоро амирлигининг Каттақўрғон вилоятида туғилган. Туғма кўр бўлган. Ўзбек ва тожик тилларида тузган икки девони ҳозирча топилмаган.

¹⁰ Зулфи дуто – қайрилма гажак.

¹¹ Ёшуруб – яшириб.

¹² Ҳажр – айрилиқ.

Агар ой чароғини¹ ҳар киши деса оразингни² мисолидин³,
Яқин англагилки⁴, йўқ огоҳ ул неча хўбу⁵ зишти⁶ маолидин⁷,
Манга яхшироқ кўрунур вале ғаминг ўзгаларни висолидин,
Аламим юзинг хатту холидин, қошу кўзу нуктаи долидин⁸,
Сенга ишқ тухматин айлабон, мени чақди юзи қароларинг⁹.

Неча қилмадинг ситамигни кам билибон ғамимнинг зиёдини¹⁰?
Мени рашк ўти била куйдуриб, бериб ўзгаларни муродини,
Карам этмадинг не учун кўруб бу бузук кўнгулни саводини¹¹?
Буки, ҳусн мулкани шоҳи – сан, эшит ошиқ аҳлини додини
Ки, фироқ сийнаси¹² чокидан сенга арз этар фуқароларинг.

Мени матлабим¹³ – сени мақсадинг неки бўлса, эй бути нуктадон¹⁴,
Мени кўнгулму сени фикратинг – садафу гуҳар¹⁵ киби қил гумон,
Сени ёдингу мени хотирим¹⁶, деди Вола, ул гулу гулситон,
Дилу жони Фазлийи нотавон¹⁷ сенга мунтазир¹⁸, кўзи нигорон,
Ҳама дам¹⁹ кўнгулда муҳаббатинг, туну кун тилимда дуоларинг.

¹ Чароғ – нур.

² Ораз – юз.

³ Мисол – ўхшаш.

⁴ Яқин англамоқ – аниқ (шубҳасиз) билмоқ.

⁵ Хўб – яхши, чиройли.

⁶ Зишт – хунук, ёмон.

⁷ Маол – 1) мазмун; 2) тафовут, фарқ.

⁸ Нуктаи дол – эгри (ёлгон, нотўғри) сўз.

⁹ Юзи қаро – ёлгончи, тухматчи, уришқоқ; аввалги мисрада санаб ўтилган хатт, хол, қош, кўзларнинг рангига ҳам ишора.

¹⁰ Зиёд – ортиқлик, кўплик.

¹¹ Савод – қоралиқ.

¹² Сийна – кўкрак.

¹³ Матлаб – талаб қилинган нарса, истак.

¹⁴ Бути нуктадон – ихчам ифода билан теран маъно берадиган, сўзга уста санам.

¹⁵ Гуҳар – гавҳар.

¹⁶ Хотир – кўнгил.

¹⁷ Нотавон – бечороҳол, заиф.

¹⁸ Мунтазир – интизор.

¹⁹ Ҳама дам – доимо.

ОГАҲИЙ

(1809 – 1874)

Эрниёзбек ўғли Муҳаммадризо Огаҳий Хива шаҳри яқинидаги Қиёт қишлоғида туғилган. Ундан бизгача «Таъвиз ул-ошиқин» девони, бир неча тарихий рисола ҳамда таржималар етиб келган.

САВТИ СУВОРА

Ж. Султонов мусиқаси

Ул юзи гул нигорнинг меҳри жамолини¹ кўринг,
Меҳри жамоли устида икки ҳилолини² кўринг.

Икки ҳилолини кўруб қонмаса меҳрингиз агар,
Сафҳаи орази³ уза нуқтаи холини кўринг.

Нуқтаи холини кўруб сабр эта олмас эрсангиз,
Ҳусну жамоли боғида қадди ниҳолини кўринг.

Қадди ниҳолини кўруб кўнглингиз этмаса қарор,
Жон кўзи бирла боқибон лаъли зулолини⁴ кўринг.

Лаъли зулолини кўруб жонингиз этса изтироб,
Чораи ҳолингиз учун шахди мақолини⁵ кўринг.

Шаҳди мақолини кўруб топмаса чора ҳолингиз,
Нуктага⁶ лаб очар чоғи ғунжу далолини⁷ кўринг.

Ғунжу далолини кўруб истасангиз муроди дил⁸,
Огаҳийдек қучуб белин айши камолини⁹ кўринг.

¹ Меҳри жамол – айн. жамол (юз) кӯёши.

² Ҳилол – янги чиққан ой; маъшуқа қошига ташбех.

³ Сафҳаи ораз – айн. юз саҳифаси.

⁴ Зулол – тиник ва муздай сув.

⁵ Шаҳди мақол – айн. асал (дек ширин) сўз.

⁶ Нукта – нозик маъноли, ихчам ифодали жумла.

⁷ Ғунжу далол – ноз-карашма.

⁸ Муроди дил – кўнгил муроди, истаги, тилаги.

⁹ Айши камол – комил (мукаммал) айш, роҳат-фароғат.

ФЕРУЗИ

Хоразм мумтоз йўлларида

Мушкин¹ қошининг ҳайъати² ул чашми³ жаллод устина,
Қатлим учун «нас»⁴ келтурур нун⁵ элтибон сод⁶ устина.

Қилғил томошо қомати зебоси бирла оразин⁷,
Гар кўрмасанг гул бўлғонин пайванд шамшод⁸ устина.

Нозу адоу⁹ ғамзаси¹⁰ қасдим қилурлар дам-бадам,
Ваҳ, мунча офатму бўлур бир одамизод устина!?

Ман хастага жон асрамоқ эмди эрур душворким¹¹,
Қотил кўзи бедод¹² этар ҳар лаҳза бедод устина.

Ул гул юзи шавқи била шайдо кўнгул шому саҳар
Булбулдек айлар юз наво минг навъ¹³ фарёд устина.

¹ Мушкин – ҳам ранги, ҳам хуш бўйи жиҳатидан мушкка (қора рангли хушбўй моддага) ўхшаш; мушкли.

² Ҳайъат – жамоа(т), кенгаш; бу ерда қошининг бир неча ўнлаб туклардан тузилганига нисбат.

³ Чашм – кўз.

⁴ «Нас» (نص) – ҳукмнома.

⁵ Нун (ن) – араб алифбосидаги «н» ҳарфи; у шаклан маъшуқа қошига ўхшатилади.

⁶ Сод (ص) – араб алифбосидаги «с» товушини ифодаловчи ҳарфлардан бири; шаклан маъшуқа кўзларига ташбех. Байт мазмуни: жаллод кўзлар «оқоридагилар» – қошларнинг амри ва ишорасига кўра ошиқнинг қатлига чоғланади. Ҳукмнома ҳам тайёр. Ишорага мувофиқ ص нинг устига ٰ олиб борилса ва тўнтарилса, ٰ кўриниши ҳосил бўлади.

⁷ Ораз – юз.

⁸ Шамшод – чиройли, майда ва тигиз баргли доим яшил дарахт; маъшуқа қад-қоматига ташбех.

⁹ Адо – ноз-карашма, гўзал қилиқлар.

¹⁰ Ғамза – кўз ишораси, карашма юзасидан киприк қоқиб сеҳрли нигоҳ ташлаш; кўз қисиш.

¹¹ Душвор – қийин.

¹² Бедод – зўравонлик, адолатсизлик, зулм.

¹³ Навъ – тур, хил; турли.

Бошимға ёққан ғам тошин мингдин бирича бўлмағай,
Гардун¹ агар минг Бесутун² ёғдурса Фарход устина.

Э шах, карам айлар чоғи тенг тут ёмону яхшини
Ким, мехр³ нури тенг тушар вайрону обод устина.

Не журъат ила Огаҳий очқай оғиз сўз дергаким,
Юз хайли⁴ ғам қилмиш ҳужум ул зору ношод устина.

ФЕРУЗ II

Хоразм мумтоз йўлларидан

Вах, не балодур, билмадим, эй дилрабо, қошу кўзинг
Ким, бир назарда солди ўт жоним аро қошу кўзинг.

Олди қарору тоқатим оқ сийнаю⁵ нозик белинг,
Солди қаро кун бошима икки қаро қошу кўзинг.

Ҳам юз ўлукни тиргузур лаълинг⁶ аро ширин сўзинг,
Ҳам минг тирикни ўлтурур, айлаб жафо қошу кўзинг.

Қошу кўзинг бедодидин⁷ дод айласам, эрмас ажаб
Ким, не жафолар қилмади охир манго қошу кўзинг?!

Ширин лабингдин Огаҳий жисмига жон берким, они
Ўлтурди бир имо қилиб боқғоч қиё қошу кўзинг.

¹ Гардун – фалак, осмон; тақдир.
² Бесутун (Бехустун) – Фарход қазиган тоғнинг номи. У Эроннинг Кирмоншоҳ шаҳри яқинида жойлашган. Ишқ йўлидаги машаққатлар рамзи.
³ Мехр – қуёш.
⁴ Хайл – кўшин, лашкар.
⁵ Сийна – кўкрак.
⁶ Лаъл – кизил рангли қимматбаҳо тош; мажозан маъшуқа лаби.
⁷ Бедод – зўравонлик, адолатсизлик, зулм.

БЎЛМАСА БЎЛМАСУН, НЕТАЙ?

К.Отаниёзов муסיқаси

Ашкима¹ гар канора² йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай,
Оҳима ҳам шумора³ йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай?

Ҳар дам улусга⁴ лутф⁵ ила боқғуси, қаҳр ила, вале
Ман сори бир назора⁶ йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай?

Ишқ эли кўнгли дардиға чора қилур, вале манинг
Дарди дилимға чора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай?

Ҳажр⁷ ила заъфим⁸ ўйлаким, оҳи ҳазиним⁹ ўтиға
Шуъла била шарора¹⁰ йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай?

Жон лабининг чу бермади жисмига, ваҳки, қошидин
Қатлима ҳам ишора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай?

Кўйиға борсам, этгуси васлиға ваъда, ул доғи
Бўлғуси бора-бора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай?

Толиъи¹¹ равшан ўзганинг лутфи қуёши нуридин,
Ман киби бахти қора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай?

Бўлди ситораси исиг¹² халқға мехри ёр гарм¹³,
Манда исиг ситора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай?

Дедим: «Ўлубдур Огаҳий ашки канорасиз», деди:
«Ашкима гар канора йўқ, бўлмаса бўлмасун, нетай?»

¹ Ашк – кўз ёши.

² Канора – чегара, кирғоқ.

³ Шумора – охир, адоғ, ниҳоя.

⁴ Улус – халқ.

⁵ Лутф – марҳамат.

⁶ Назора – назар, нигоҳ.

⁷ Ҳажр – айрилик.

⁸ Заъф – ожизлик, заифлик.

⁹ Ҳазин – маҳзун, маъюс, қайғули.

¹⁰ Шарора – учқун, аланга.

¹¹ Толиъ – толеъ, бахт, иқбол.

¹² Ситораси исиг – юлдузи иссиқ, бахтли.

¹³ Гарм – иссиқ, қайноқ.

ДАРДИ ДИЛИМ

Ф.Мамадалиев мусиқаси

Дарди дилим анго дедим, «Дема ани манго!» – деди,
«Ким манга ошиқ ўлса, ул лозим эрур анго», – деди.

«Юз уза икки наргисинг¹, ваҳ, не бало қаро?!» – дедим,
«Кўнглунгу жонинг олғучи икки қаро бало», – деди.

«Хуснунга айлайин назар, ман сари бир қаро!»² – дедим,
Ёшурубон юзин: «Кет, э масхара, беҳаё!» – деди.

«Бўсаи лаб савоб учун айла манга ато!» – дедим,
Қошу қапоғини четиб³: «Кўй, бу сўзинг хато», – деди.

«Огаҳий комини⁴ недин⁵ айламагунг раво?»⁶ – дедим,
«Ком топарму жонин ул қилмоғуча фидо?!» – деди.

ҚОРА ДАЛИ

Хоразм йўлларидан

Эй, манинг комим будур⁷: ўпсам яноқингдин санинг,
Гаҳ кўзу қошингдину гоҳи қапоғингдин⁸ санинг.

Меҳрибонлиғ кўргузуб келгил қучоғим ичраким,
Гоҳ ўпай лаълингдину⁹ гоҳи сақоғингдин¹⁰ санинг.

¹ Наргис – гул тури. Унинг гули шаклан маъшуқа кўзига ташбех қилинади.

² Қаро – қара, назар сол.

³ Четмок – уймок.

⁴ Ком – мақсад, орзу, истак.

⁵ Недин – нима сабабдан?

⁶ Комини (муродини) раво айламоқ – орзусига (ниятига) етиштирмоқ.

⁷ Комим будур – мақсадим шуки.

⁸ Қапоғ – қабоқ, ковок.

⁹ Лаъл – қизил рангли қимматбаҳо тош; бу ерда: қизил лаб.

¹⁰ Сақоғ – ияк, бағбака.

Кавсару¹ ҳайвон зулолин² истамам, гар қатрае
Етса ногаҳ шарбати ширин дудоғингдин³ санинг.

Эл висолинг бодасини⁴ дам-бадам нўш⁵ айлабон,
Ваҳки, ман ҳар дам ютарман қон фироқингдин⁶ санинг.

Гаҳ-гаҳи, нетти, келиб, таскин етурсанг васл ила,
Ўт ёнар кўнглумда тун-кун иштиёқингдин⁷ санинг.

«Тун кеча келгум», – дебон кўп ваъда айлаб, келмадинг,
Тушти ўт жонимға бу ёлғон васоқингдин⁸ санинг.

Огаҳийнинг орзуси буки – бўса айласа
Ҳам лаби лаълингдину ҳам ол яноқингдин⁹ санинг.

ЗОРИНГМАН

*Хоразм «Гул уфори»лари асосида
К.Отаниёзов томонидан ашулага солинган*

Эй қуёш, юзинг очким, ғам тунида¹⁰ зорингман,
Сидқ¹¹ ила нафас урғон субҳи беғуборингман¹².

Сан жамолу ҳашматда¹³ ҳусн мулки шоҳисан,
Ман малолу кулфатда бандаи назорингман¹⁴.

¹ Кавсар – жаннат булоғи.

² Ҳайвон зулоли – тирикликнинг тиник, яхна суви.

³ Дудок – лаб.

⁴ Бода – шароб, май.

⁵ Нўш айлаш – ичиш.

⁶ Фироқ – жудолик, висолдан бебахралик.

⁷ Иштиёқ – кучли истак, ёр висоли орзусидаги беоромлик.

⁸ Васоқ – боғлаш, банд; аҳду паймон.

⁹ Ол яноқ – қизил яноқ.

¹⁰ Ғам туни – ошиқнинг дийдор талабида ўтказган туни.

¹¹ Сидқ – тўғрилиқ.

¹² Субҳи беғубор – покиза тонг.

¹³ Ҳашмат – дабдаба, шухрат.

¹⁴ Бандаи назор – биргина нигоҳга зор ошиқ.

Қилма айб, агар қилсам ишқинг ичра ожизлиқ,
Қарилиғ юки босгон зору бемадорингман¹.

Гарчи ўзгалар янглиғ айлай олмағум хизмат,
Лек алар қаторида бир умидворингман.

Неча умрлардурким², фурқатинг ғами³ ичра
Йиғлабон кеча-кундуз, зору беқарорингман⁴.

Марҳамат кўзи бирла ҳолима назар қилким,
Кўйинг ичра ер тутғон бир дуогузорингман.⁵

Истасам азиз ўлмоқ, тонг йўқ⁶, илтифотингдин,
Чунки Огаҳий янглиғ ишқинг ичра хорингман.

ЁРИМА АЙТИНГ

А.Исмоилов мусиқаси

Кўнглим ғамин, эй дўстларим, ёрима айтинг,
Жоним аламин лаъли шакарборима⁷ айтинг.

Шоядки, тараҳҳум⁸ қилибон кулбама келгай,
Ҳолимни паризоди⁹ вафодорима айтинг.

Истаб ниғаҳи гўшаи чашмин топа олмай,
Беморлиғим кўзлари беморима айтинг.¹⁰

¹ Зори бемадор – мухтожу мажолсиз.

² Неча умрлар – неча-неча йиллар.

³ Фурқатинг ғами – айрилиқ ғами.

⁴ Беқарор – ҳаловатсиз.

⁵ Мисра мазмуни: йўлингни пойлаб кўчанга ўтириб олган дуоғўйингман.

⁶ Тонг йўқ – ажаб эмас.

⁷ Лаъли шакарбор – шакар(дай ширин сўз) ёғдирувчи лаъл (қизил тусли кимматбаҳо тош; мажозан ёр лаби).

⁸ Тараҳҳум – раҳм-шафқат.

⁹ Паризод – парининг боласи, парилар авлодидан бўлган.

¹⁰ Байт мазмуни: «Ҳеч бўлмаса, кўз кири билан биргина нигоҳ ташлар» деган умидда овора бўлиб юриб, нигоҳига (назарига) тушолмай, бемор бўлганимни ўша – кўзлари гўё бемор кишининг кўзидай сузук ёримга айтинглар.

Мужгони хаёли била ҳар лаҳзада минг ўқ
Санчилғонини бу тани афгорима айтинг.¹

Озориға кўнглум чидамай, эмди ўлумга
Рози эрур, ул шўхи дилозорима айтинг.

Келсун доғи² қатл айласуну қонима қонсун,
Қотилвашу³ ошиққушу⁴ хунхорима⁵ айтинг.

Огоҳи(й)ни ўлтурсуну ё комини берсун⁶,
Зинҳор⁷ бориб ёри жафокорима⁸ айтинг.

БОШ УСТИНА

М.Юсупов мусиқаси

Мажнун кўнгулнинг ишқ аро гар ёғса юз тош устина,
Дер шод ўлуб ҳар тошға: «Келсанг агар, бош устина!»

Ишқ ичра гар содиқ эсанг шод ўл ғаму меҳнат⁹ била,
Бошинга келса юз бало, чин солмоғил қош устина¹⁰.

Хуноб¹¹ ичар вақтимда хуш келдинг, кўнгулким, халқ аро
Яхши масалдурким: «Келур яхши киши ош устина».

Иқболу иззат аҳлининг киргай қаториға қачон
Киймоқ била дебоу хазз арзолу авбош устина?¹²

¹ Байт мазмуни: киприкларининг хаёли билан бу мажруҳ (ярадор) танимга ҳар лаҳзада минглаб ўқлар санчилганиниям айтиб кўйинглар у жононга.

² Доғи – яна, тагин; бу ерда «ва» маъносига.

³ Қотилваш – қотилга ўхшаган, қотилсифат.

⁴ Ошиққуш – ошиқларини ўлдирувчи.

⁵ Хунхор – қонхўр, қон тўкувчи.

⁶ Комини бермоқ – муродига етказмоқ, хоҳиш-истагини рўёбга чиқармоқ.

⁷ Зинҳор – дарҳол, зудлик билан.

⁸ Жафокор – қилар иши фақат жафо бўлган ёр.

⁹ Меҳнат – машаққат, кийинчилик.

¹⁰ Қош устига чин солмоқ – пешонани тириштирмоқ.

¹¹ Хуноб – қонли ёш.

¹² Байт мазмуни: устига асл ипак матою мўйнали кийимларни кийгани билан, паст, саёқ кимсалар қачон бахтли, иззат-икромдаги кишилар қаторига кирибди?

Лекин ҳақиқатда эрур иқболу иззат лойиқи
Фақр ичра кийган эски шол озода қаллош устина.¹

Қилма ҳавас, эй Огаҳий, эмди йигитлик айшини
Ким, етти умринг муддати эллик ети ёш устина.

БЕШ ПАРДА СУВОРА

*Хоразм мумтоз йўллари*дан

Не бўла олдим ғами уқбо² саранжоми³ била,
Не фараҳ⁴ топдим жаҳон саҳбойи⁵ гулфоми⁶ била?
Иш манга тун-кун улус⁷ таъзиму икромии била,
Ваҳки, умрим бўлди зойиъ⁸ барча эл коми⁹ била,
Бодаи ноб¹⁰ ўрнига хуноба ошоми¹¹ била.

Эй кўнгул, қил барча комингни Худодин мултамас¹²,
Истасанг роҳат, замона аҳлидин пайванд¹³ кас,
Комрон¹⁴ ўлмоқ тилаб шаҳ хизматин қилма ҳавас,
Кимса юз йил комронлиғ қилса, билким, арзимас
Даҳр¹⁵ аро бир лаҳза бўлмоққа биров коми била.

¹ Байт мазмуни: лекин фақр (заруратдан ортиқ моддий бойликдан воз кечиш, ихтиёрий камбағаллик) туфайли устига эски, аммо покиза шол (жундан тўқилган мато) кийган фақир ҳақиқатан ҳам иззат-икром, хурмат-эйтиборга лойиқдир.

² Уқбо – охираг, нариги дунё.

³ Саранжом – бажарилиш, тугаллаш.

⁴ Фараҳ – хурсандлик, шодлик.

⁵ Саҳбо – қизил май.

⁶ Гулфом – гулранг, гўзал.

⁷ Улус – эл-юрт, одамлар.

⁸ Зойиъ – беҳуда. Умрим бўлди зойиъ – умрим беҳуда ўтди.

⁹ Ком – мурод, орзу. Эл коми – элнинг ғам-ташвиши.

¹⁰ Бодаи ноб – тоза май.

¹¹ Хуноба ошоми била – қонли ёш ютиш билан.

¹² Мултамас – илтимос.

¹³ Пайванд – уланганлик, боғлиқлик; ришта. Пайванд кас – ришталарни (алоқаларни) кес, уз.

¹⁴ Комрон – мақсадга эришган, бахтли.

¹⁵ Даҳр – дунё.

Фақр¹ элига кулбаси мулки жаҳондин яхшиким,
Онда эски бўрё² тахти каёндин³ яхшиким,
Тинчлиқ бирла атола⁴ нўши⁵ жондин яхшиким,
Заҳрни ўз коми бирла ичса, ондин яхшиким
Оби ҳайвон⁶ шарбатин нокомлиғ жоми била.

Ораз ўлди зард⁷, тарк эт гулжабинлар⁸ суҳбатин,
Қомат ўлди хам⁹, унутгил сарвқадлар¹⁰ қоматин,
Огаҳийдек тинмайин охтарма дунё ишратин,
Эй Навоий, ҳуз¹¹ ила ўткар қарилиғ меҳнатин
Ким, йигитлик борди айшу ишрат айёми била.

¹ Фақр – камбағаллик, йўқсиллик.

² Бўрё – бўйра, похол ёки камишдан тўқилган палос.

³ Тахти каён – каёнйлар (сосонийлар) – буюк ҳукмдорлар тахти.

⁴ Атола – атала (таом).

⁵ Нўш – ичиш.

⁶ Оби ҳайвон – тириклик суви. Байт мазмуни: тириклик суви – шарбатини мақсадсизлик жомидан (бошқалар хохиши билан) ичмоқдан кўра ўз мақсади (хохиши) билан заҳар ичмоқ яхшидир.

⁷ Зард – сариқ. Ораз ўлди зард... – юз сарғайди.

⁸ Гулжабин – гулпешона, хусндор.

⁹ Хам – эгик.

¹⁰ Сарвқад – қад-қомати тик, чиройли.

¹¹ Ҳуз – ҳазинлик, маъюслик. Байт мазмуни: эй Навоий, энди кексалик қийинчиликларини маҳзунлик билан ўтказ, чунки йигитлик даври айшу ишратга тўла кунлар билан ўтиб кетди.

КОМИЛ

(1825 – 1899)

Шоир, давлат арбоби, олим, миллий мусиқамизга замонавий нотани жорий этган мусиқашунос Муҳаммаднийёз Комил Хоразмий мударрис Абдулла охунд оиласида туғилган.

Унинг ғазал ва мухаммаслари, форсчадан бир қатор таржималари, «Рост» мақомига боғлаган «Мураббаи Комил», «Пешрави Феруз» мусиқий асарлари бизгача етиб келган.

ҚАРО ШОМЛАР

Қадимги Хоразм халқ куйларидан

Манга қилмай ирсол пайғомлар,
Чаман саҳнида субҳ ила шомлар,
Рақибим била нўш этиб жомлар,
Олиб халқдин сабру оромлар,
Дилоромлардур, дилоромлар.

Кўзим гирияси чашми бодомидин,
Кўнгил қонлиғи лаъли гулфомидин,
Муқайядлиғим зулфининг домидин,
Манга субҳлар фурқат оломидин
Қаро шомлардур, қаро шомлар.

Қалам қошларидур қадим нун қилон,
Қизил юзи ашкимни Жайхун қилон,
Лабидур юрак-бағрими хун қилон,
Мани ишқ даштида Мажнун қилон
Неку номлардур, неку номлар.

Ўқуб аҳли тақво намози риё,
Тутиб ўзларин Комилу порсо,
Тикиб нася кавсарга кўз борқо,
Қилур тарки маъшуқу май доимо –
Иши хомлардур, иши хомлар.

Мазмуни:

Менга ақалли хат-хабар ҳам юбормай, рақиблар билан чаманда кечаю кундуз висол шаробини ичаётганлар, халқнинг сабру оромини ўғирлаб олганлар дилоромлардир, ҳа, айнан дилоромлардир.

Кўзимнинг йиғлайвериши ёрнинг бодомга ўхшаш кўзи, бодомқовоғи туфайли. Кўнглим қонлиғи эса гулдай лаби важҳидандир. Асирлигим сочининг тузоғи сабаблидир. Айрилиқ аламлари боис тонглар ҳам мен учун қора шомлардир, тушунапсизми, қора шомлардир.

Жуссамни «нун» (ن) ҳарфидай эгиб қўйган қалам (ингичка, қоп-қора ва қайрилма) қошларидир. Кўз ёшимни Жайхун (Амударё) каби сероб қилган унинг қизил юзидир. Юрак-бағримни қон қилган эса лаблари... Хуллас, мени ишқ даштида Мажнун (телба) қилган ана ўшалар – эл орасида «яхши» дея ном олганлардир.

Риёкор тақводорлар Худо учунмас, одамлар кўрсин, гапирсин учун намоз ўқийдилар, ўзларини бенуқсон, мукамал ва художўй қилиб кўрсатмоқчи бўладилар. Энг ёмони, у дунёда жаннатга кирадиларми-йўқми, Кавсар сувидан ичадиларми-йўқми, билмайдилар-у, насяга доим кўз тикиб нақд бўлиб турган маъшуқа ва майдан юз ўгирадилар. Ҳа, иши хомлар-а, иши хомлар!

КИМНИ СЕВАР ЁРИСАН

К.Отаниёзов («Лазгида айтилган»)

Қайси фалак буржининг меҳри пуранворисан¹,
Қайси садаф дуржининг гавҳари шаҳворисан²,
Қайси Хўтан оҳуси, нофайи тоторисан³,
Қайси чаманзорнинг лолаю гулнорисан?
Сўйла манга, эй санам, кимни севар ёрисан?

¹ Меҳри пуранвор – айн. кўп нур таратувчи куёш.

² Шаҳвор – шоҳона, шоҳларга муносиб.

³ Нофайи тотор – тоза, асл мушк.

Йиғлатур ошиқларинг лаъли лабинг хандаси,
Қумрийи нолон¹ эрур сарв қадинг бандаси,
Ҳусну жамол авжининг меҳри дурахшандаси²
Кўрса агар оразинг³ бўлғуси шармандаси,
Сўйла манга, эй санам, кимни севар ёрисан?

Қоматинга бандадур боғ ора сарви равон,
Лаъли лабинг рашкидин гунча эрур бағри қон,
Чунки чаман саҳнида бўлса юзинг гулфишон⁴,
Ноласин айлар фузун⁵ булбули бехонумон,
Сўйла манга, эй санам, кимни севар ёрисан?

Айшу тараб⁶ истабон, ғамга дучор ўлмаган,
Меҳринга дилбастайи⁷ зору низор⁸ ўлмаган,
Лаъли лабинг шаҳдина⁹ борму хумор ўлмаган?
Даҳр¹⁰ ора йўқдур санга ошиқу зор ўлмаган,
Сўйла манга, эй санам, кимни севар ёрисан?

Бир кеча айлаб манга меҳру муҳаббат аён,
Ҳамраҳу йўлдошсиз, барча улусдан¹¹ ниҳон,
Кулбайи аҳзонима¹² бўлсанг агар меҳмон,
Комили маҳзунинга¹³ ростини айлаб баён,
Сўйла манга, эй санам, кимни севар ёрисан?

¹ Нолон – йиғловчи, йиғлоки.

² Меҳри дурахшанда – порлоқ куёш.

³ Ораз – юз, жамол.

⁴ Гулфишон – айн. гул сочувчи.

⁵ Фузун – ортиқ, зиёда.

⁶ Айшу тараб – ҳар қандай ғам-ташвишни унутиш, роҳат-фароғат ва базм.

⁷ Дилбаста – кўнгли боғланган.

⁸ Зору низор – зор, мушток ва заиф, ожиз.

⁹ Шаҳд – асал.

¹⁰ Даҳр – дунё.

¹¹ Улус – халқ, одамлар.

¹² Кулбайи аҳзон – айн. ғамгинлик, маъюслик кулбаси; мажозан ошиқ кўнгли.

¹³ Маҳзун – ғамгин.

МУҚИМИЙ

(1850 – 1903)

Мирзахўжа ўғли Муҳаммад Аминхўжа Муқимий Қўқонда туғилган. Қабри ҳам шу ерда.

Бизгача етиб келган мероси 10 минг мисра атрофида деб тахмин қилинади. Шеърлари асосан лирика ва ҳажвиётдан иборат. «Танобчилар», «Саёҳатнома» асарлари машхур.

УФОРИ САВТИ ЧОРГОҲ

«Дугоҳ» мақомидан

Рост¹ қаддингдек жаҳон боғида сарв озод кам
Ҳам бу қотил кўзларингдек қон тўқар жаллод кам.

Ваҳ, на бепарво фалак², шўхи ситамгардурки³ сен,
Бўлмаган вайрон алингдин⁴ хотири⁵ обод кам.

Офати жон, зулфи⁶ – райҳон, анбарин⁷ холу хати,
Юзлари – гул, сочи – сунбул, қомати – шамшод кам.

Фитнахў⁸, тунду⁹ тағофилпеша¹⁰ хўблар¹¹ кўп, вале
Сан каби бебоку¹² золим, сангдил¹³ пўлод¹⁴ кам.

¹ Рост – тўғри, текис. Шунингдек, «тўғриси», «чиндан ҳам» маъноларида.

² Фалак – осмон; тақдир.

³ Ситамгар – жабр қилувчи, азоб берувчи.

⁴ Ал – қўл, даст.

⁵ Хотир – кўнгли.

⁶ Зулф – гажак.

⁷ Анбарин – анбар (хушбўй модда) хидли.

⁸ Фитнахў – фитначи.

⁹ Тунд – лоқайд.

¹⁰ Тағофулпеша – бепарво.

¹¹ Хўблар – яхшилар; бу ерда гўзаллар маъносида.

¹² Бебок – ҳеч нарсадан кўркмайдиган.

¹³ Сангдил – тошбағир.

¹⁴ Пўлод – пўлат.

Одамин¹ бир ўзингдек навжувон² бор ўлганин
Ушбу гулшан ичра пири даҳр³ билгай ёд кам.

Хома⁴ синдурди, чеколмай суратинг⁵ тасвирини,
Синган эрди шунча суратлар чекиб Бехзод⁶ кам.

Наргисинг жаврин Муқимийга кўриб раҳм айламиш,
Чарх⁷ айлар неча кундур мен дедим: «Бедод⁸ кам!»

АЙРИЛМАСУН

Фаргона яллаларидан

Дўстлар, ҳеч ким менингдек ёридин айрилмасун,
Меҳрибон, мунис⁹ ўшал дилдоридин айрилмасун.

Хонумонларни¹⁰ бериб барбод – етмай васлига,
Бўлубон маъюс, йўку боридин айрилмасун.

Дўстлар, кўрсатмасун ҳаргиз жудолик дардини,
Душманинг ҳам бўлса, ўз ғамхоридин¹¹ айрилмасун.

Бандае¹², ё Раб, Муқимийдек бўлиб хору касод¹³,
Суду¹⁴ савдодин қолиб, бозоридин айрилмасун.

¹ Одами(й) – одамзод.

² Навжувон – ёш, ўспирин.

³ Пири даҳр – кекса дунё маъносига.

⁴ Хома – қалам.

⁵ Сурат – 1) кўриниш, ташқи қиёфа; 2) сурат, тасвир.

⁶ Бехзод – Навоийга замондош машхур рассом.

⁷ Чарх – осмон; тақдир.

⁸ Бедод – зўрлик, адолатсизлик.

⁹ Мунис – дўст, улфат.

¹⁰ Хонумон – бору йўк, бисот.

¹¹ Ғамхор – ғамхўр, даркаш.

¹² Бандае – ҳеч бир банда.

¹³ Касод – синиш, савдодаги зиён.

¹⁴ Суд – фойда, даромад.

КЕЛДИМ

*Фаргона катта ашулаларидан
Ҳамроқул қори мусиқаси*

Кўп эрди ҳасратим, жоно, қилай изҳор деб келдим,
Муқими кунжи ғам¹ эрдим, сени ғамхор деб келдим.

Хатингму раста-раста² сабза³ ё райҳони⁴ жаннатму?
Юзинг кўрсат, томошо айлайин гулзор деб келдим.

Кўй, эй мутриб⁵, «Баёт», «Ушшоқ» ёқмайди қулоқларга,
Тараннум айласанг⁶ маҳфилда⁷ қил «Гулёр»⁸ деб келдим.

«Бу ерга ким учун келдинг?» – дебон сўрма Муқимийдин,
Кўрарга бир суманбар⁹, сарви гулрухсор¹⁰ деб келдим.

ЁЛҒУЗ

Ж.Султонов мусиқаси

Баногоҳ¹¹ учради от ўйнатиб бир дилрабо ёлғуз,
Рикобиға¹² суриб кўз, қўл очиб қилдим дуо ёлғуз.

Дедимким: «Нозанинлар хайлида¹³, инсоф қилганда,
Ўзингдур хуш такаллум¹⁴, тўтии ширин адо¹⁵ ёлғуз».

¹ Муқими кунжи ғам – ғам кунжагида (бурчагида) муқим (доимий истиқомат қилувчи).

² Раста-раста – қатор-қатор, саф-саф.

³ Сабза – майса.

⁴ Райҳон – райҳон; жаннат гиёҳи.

⁵ Мутриб – хонанда, ҳофиз.

⁶ Тараннум айламоқ – куйламоқ.

⁷ Маҳфил – базм.

⁸ «Баёт», «Ушшоқ», «Гулёр» – машхур мақом ва халқ кўшиқларининг номи.

⁹ Суманбар – суман (ясмин) гулидек оқ ва хушбўй бадан.

¹⁰ Гулрухсор – гул юзли.

¹¹ Баногоҳ – ногоҳон, кутилмаганда.

¹² Рикоб – узанги.

¹³ Хайл – айн. қўшин; умуман, жамоа, тоифа маъноларида.

¹⁴ Такаллум – гапириш, сўзлаш.

¹⁵ Тўтии ширин адо – ширин (ёқимли) қиликли тўти.

Табассум бирла пинҳона деди: «Ошиқларим ичра
Вале сен ҳам асиру мубталолиғда жудо ёлғуз».

Муқимийни паноҳи исматингда¹ асрағил, ё Раб,
Хатарлик дашт аро гумгаштаи² бераҳнамо³ ёлғуз.

ЯККА БУ ФАРҒОНАДА

М.Мирзаев муסיқаси

Ошиқ эрмасман юзингга якка бу Фарғонада,
Зоҳид⁴ истар каъбаларда, барҳаман⁵ бутхонада⁶.

Кимга дод айлай бу бедодингни⁷ ман, эй сангдил⁸,
Ошно бўлдим десам, кўнглунг сени бегонада.

Шамъи рухсоринг⁹ ёнар маҳфилда¹⁰ гул-гул кечалар,
Бормуди қасдинг магар куйдиргали парвонада?

Манъ этиб¹¹, эй муҳтасиб¹², ҳар дам бошимга келмағил,
Бўлса найлай, маст бўлмай, масканим майхонада.

¹ Исмат – пок.

² Гумгашта – адашиб, тентираб юрган.

³ Бераҳнамо – йўл кўрсатувчиси йўқ.

⁴ Зоҳид – тарки дунё қилиб, фақат зуҳд (тоат-ибодат) билан машғул киши.

⁵ Барҳаман (бараҳман – асли браҳман) – ҳиндуйлик дини пешвоси; умуман, бут-
параст маъносида.

⁶ Бутхона – бутпарастлар (бутга сиғинувчилар) ибодатхонаси; черков.

⁷ Бедод – зўравонлик, адолатсизлик, зулм.

⁸ Сангдил – тошбағир.

⁹ Шамъи рухсор – жамол (юз) шами.

¹⁰ Маҳфил – базм.

¹¹ Манъ этмок – тақиқламок.

¹² Муҳтасиб – тош-тарози, тартиб, умуман, диний ишлар ижросини кузатиб юрувчи назир.

Манзилимни сўрма, эй мағрури мулки дастгоҳ¹,
Даҳр² сахройи жунун уй бўлмағай девонада.

Булбул айлар нолалар ёлғиз дема, эй гулъязор,
Чўғздек³ қилғай Муқимий ҳам наво⁴ вайронада.

ФАРҒОНА НАСРУЛЛОСИ

Тошкент-Фарғонанинг эски ашулаларидан

Кўнгулни гунча янглиғ таҳ-батаҳ⁵ қон айладинг кетдинг,
Халойиқ ичра маъюсу паришон айладинг кетдинг.

Отиб тийри жафо⁶, дилларга ҳар ёндин солиб раҳна⁷,
Начук⁸ султонки, тан мулкени вайрон айладинг кетдинг.

Жудолиғ кунжида⁹ етмасмуди ҳасратда қолғоним?
Яна шаънимга бир ортуқча бўҳтон айладинг кетдинг.

Агар тош бўлса ҳам кўнглинг, эриб, лозим эди раҳминг,
Кўзича душманам¹⁰ ер бирла яксон айладинг кетдинг.

Дуойи давлатинг кўзлар Муқимий, гарчиким маҳрум,
Бўлакка неъматни васлинг фаровон¹¹ айладинг кетдинг.

¹ Мағрури мулки дастгоҳ – қўлидаги мулқиға кувонувчи.

² Даҳр – дунё.

³ Чўғз – бойўгли.

⁴ Наво айламок – куйламок; нола қилмок.

⁵ Таҳ-батаҳ – қат-қат, қаватма-қават.

⁶ Тийри жафо – жафо ўқлари.

⁷ Раҳна – дарз, ёрик.

⁸ Начук – нечук, қандайин?

⁹ Кунж – бурчак, чет.

¹⁰ Кўзига душманам – душманам кўз олдида.

¹¹ Фаровон – мўл-кўл.

М.Мирзаев мусиқаси

Шўҳи паривашега гирифтормен яна,¹
Васлин кўрарга шому саҳар зормен яна.

Раънолар ила кам эди тобим, жафо чекиб,
Найлай, бировнинг ишқида бемормен яна.

Айлаб ҳамиша хўблара² уйқуни ҳаром,
Бир нозанин ёдида бедормен³ яна.

Хор этти ишқ ҳар гули ҳумрога⁴ боғ аро,
Таън этма⁵ боз, бир гул учун хормен⁶ яна.

Ногаҳ, Муқимий, учраса, ақлу ҳушим кетиб,
Кўрган еримда сурати девормен яна.

КАЖҲАНГ СУВОРА⁷

Хоразм сувора йўлларида

Ёр агар лутф айламас, жабру жафо ҳам қилмасун,
Қилмас эрса манга, ғайрига⁸ вафо ҳам қилмасун.

Сунбули⁹ зулфи¹⁰ каби ошуфта¹¹ айлаб ҳар нафас,
Кокилидек рўзгоримни¹² қаро ҳам қилмасун.

¹ Мисра мазмуни: парилардай гўзал, шўх дилдорга яна асирман.

² Хўблар – яхшилар.

³ Бедор – уйқусиз ошиқ.

⁴ Хумро (ҳамро) – қизил.

⁵ Таън этмок – таъна қилмок.

⁶ Хор – 1) хўрланган, оёқости қилинган; 2) тикан.

⁷ Бу ғазал «Сегоҳ Сабоси»да ҳам айтилган.

⁸ Ғайри – бошқа, бегона.

⁹ Сунбул – узун баргли ўтсимон манзарали ўсимлик ва унинг гўж бўлиб очиладиган хушбўй гули; мумтоз адабиётда ёр сочига ўхшатилади.

¹⁰ Зулф – соч; гажак.

¹¹ Ошуфта – паришон, тарқок.

¹² Рўзгор – қисмат; ҳаёт, турмуш.

Гар эшитмас бўлса боғларда фиғону ноласин,
Гул юзин кўрсатмасун, булбул наво ҳам қилмасун.

Дардим ишқида куну кундин фузунрок¹ билмаса,
Бир мусулмонни ўзиға мубтало ҳам қилмасун.

Йиғламоқдин хийра² бўлди кўз, демиш, фарёдким:
«Кўзга боскан изларимни тўтиё³ ҳам қилмасун!»

Қучмасам нозик белидин бир йўл охир, мунча ҳам
Қоматимни ғам юки бирла дуто⁴ ҳам қилмасун.

Гар кафи пойиға⁵ қўймоққа муносиб кўрмаса,
Йиғлатиб кўз ёшими ранги хино⁶ ҳам қилмасун.

Якка бир оқшом келиб васлини гар кўрсатмаса,
Рангу рўйимни бу янглиғ қаҳрабо⁷ ҳам қилмасун.

Келмаса кўнгул сўраб гоҳи, Муқим, ағёрсиз⁸,
Бўйла⁹ аввал ишқ ўтин дилларға жо ҳам қилмасун¹⁰.

¹ Фузун – зиёда, кўп, ортик.

² Хийра – хира.

³ Тўтиё – кўз оғриғига қарши ёки кўзни равшан этиш учун суртиладиган дори.

⁴ Дуто – эгилган, букилган.

⁵ Кафи пой – оёқнинг кафти.

⁶ Ранги хино – қизил ранг.

⁷ Қаҳрабо – сариқ рангли тош, янтарь.

⁸ Ағёрсиз – бегоналарсиз, ракибларсиз.

⁹ Бўйла – бундок, бунақа.

¹⁰ Жо қилмок – жойламок.

ЧОРГОҲ III

Фаргона-Тошкент мақом йўлларидан

Тағофул¹ ўқин отма, эй жафожўким², ёмондур бу,
Начукким³ жонлариға ишқ аҳлини зиёндур бу.

Олиб чиқ ой юзингдин пардани бозори шаб⁴ ўтмай,
Десун кўрган киши албатта: «Хуршеди жаҳондир⁵ бу!»

Висолингга етолмай зор йиғлаб юрганим билдинг,
Тарахҳум⁶ қилмадинг дебким: «Мусофир меҳмондур бу».

Лабингдин ваъда бердинг: «Ком олғил⁷, – деб, – топиб фурсат»,
Бу чин сўздурму, жоно, ёки маҳзи имтиҳондур⁸ бу?..

Деди: «Афгор⁹ кўксинг хонаи занбурдек¹⁰ нечун?»
Дедим: «Жоно, фироқинг ўқиға умре¹¹ нишондур бу».

«На бўлғайким, – дедим, – кўрса тишинг оқин Муқиминг ҳам?»
Кулиб айдикки: «Кўрмайдур биров, дурри ниҳондур¹² бу!»

¹ Тағофул – сезиб сезмасликка олиш, ғафлат.

² Жафожў – жафо қилувчи.

³ Начук (нечук) – қандай, қалай? Бу ўринда «чунки», «негаки» маъноларида.

⁴ Бозори шаб – айн. тун бозори.

⁵ Хуршиди жаҳон – жаҳон куёши.

⁶ Тарахҳум – раҳм қилиш.

⁷ Ком олмоқ – муродига етмоқ.

⁸ Маҳзи имтиҳон – фақатгина синов.

⁹ Афгор – яраланган, илма-тешик.

¹⁰ Занбур – ари. Хонаи занбур – ари уяси.

¹¹ Умре – бир умр, бутун умр.

¹² Ду(р)ри ниҳон – яширинган дур.

ЧОРГОҲ IV

Умр сансиз ўтса, мундоғ манга жон даркор эмас,
Туфроқ ўлмак яхшироқ, руҳи равон¹ даркор эмас.

Ҳар қаю маҳфилда² васфингни³ чироғини ёқиб,
Қилмасам зикрингни⁴, кесилсун забон⁵, даркор эмас.

Қадди мавзунинг⁶ тамошосидин улким топти завқ,
Сарв⁷ ила, биллаҳки⁸, тубийи жинон⁹ даркор эмас.

Ўртадим ишқингда, қил сўзи ниҳонимдин тамиз,¹⁰
Ошкоро айлабон оху фиғон даркор эмас.

Ногаҳон кўнглум уйиға келса ёдинг, шодмен,
Қолмағай армону ҳасрат, хонумон даркор эмас.¹¹

Дарбадар¹² юрсам жунун кўйида¹³, айб этмак надур?
Булбули бехонумонман¹⁴, ошиён¹⁵ даркор эмас.

¹ Руҳи равон – жон, нафас.

² Маҳфил – мажлис, хос кишилар давраси.

³ Васф – таъриф.

⁴ Зикр – тақрорлаш.

⁵ Забон – тил.

⁶ Қадди мавзун – қад-қомати чиройли.

⁷ Сарв – хушқомат дарахт.

⁸ Биллоҳ – худо ҳаки.

⁹ Тубийи жинон – жаннат дарахти.

¹⁰ Мисра мазмуни: ишқингда куйдим, ёндим – пинҳона (ич-ичимдан) ёнганимни ўзинг билиб ол.

¹¹ Байт мазмуни: қутилмаганда кўнглим уйиға сенинг ёдинг келса, шодманки, армон ва ҳасрат қолмайди, бошқа ҳеч нарса керак эмас.

¹² Дарбадар – сарсон-саргардон.

¹³ Жунун кўйида – телбалик кўчасида.

¹⁴ Булбули бехонумон – уясиз булбул.

¹⁵ Ош(и)ён – ин, уя.

Ўлдурусан чин(и) абрў айласанг¹ бир ноз ила,
Қатлима мужгонларинг қилмак синон даркор эмас.²

Риштаи назмига чекти зоти васфингни Муқим
Мисли гавҳар, эмди ортиқча баён даркор эмас.³

ЧАПАНДОЗИ ГУЛЁР

Фарғона-Тошкент мақом йўлларидан

Кишининг жонидек жисмимдаги руҳи равонимсиз⁴,
Қачон мумкин жудоликда тириклик, чунки жонимсиз.

Жаҳон бозорида суде⁵ топар ҳар ким матоидин⁶,
Мени нақди муҳаббатдин топиб қилган ҳаёним⁷ сиз.

Агар бегонадинқим ҳар нафас юз минг жафо чексам,
Бўлубон ошноким, куйдурусиз устухоним⁸ сиз.

Ўт урдим шамъдек маҳфилда мен ҳам танга сар то по,
Куяй ўлгунча, эй носих, қўйинг, тутманг иноним сиз.⁹

Наво бир гул хаёлида чекармен, ҳамдамим – булбул,
Ўқуб беҳуда билманг сиз, Муқимий, достоним сиз.

¹ Чин(и) абрў айламоқ – кош чимирмоқ.

² Мисра мазмун: мени ўлдирмоқ учун киприкларингни найза қилиш шарт эмас.

³ Байт мазмуни: Муқимий ўз шеъри ипига таърифингни гавҳардай териб чикди. Энди ортиқча баённинг кераги йўқ.

⁴ Руҳи равон – фараз қилинишича, инсон уйқуга кетиши билан уни тарк этадиган ва уйғонаётганида яна қайтадиган руҳ. У ўз соҳибини тарк этгач турли жойларга бориши, турфа воқеаларнинг гувоҳи бўлиши мумкин. Руҳи равон ўз ўрнига туш сифати билан қайтар экан. Инсонни (токи тирик экан) тарк этмайдиган руҳ руҳи мустақим деб аталади.

⁵ Суд – фойда.

⁶ Мато – мол, товар.

⁷ Ҳаён – фойда, даромад.

⁸ Устухон – суяк.

⁹ Байт мазмуни: мен ҳам шамъ каби йиғинда ўзимга бошдан-оёқ ўт ёқдим, куяй ўлгунча, эй насихатгўй, мени ўз ихтиёримга қўйинг.

ҚАЛАНДАР II¹

(Қаландар чапандози)

Фарғона мақом йўллари

Шитоб айлаб юрарда нозу² истиғноларинг³ бордур,
Қаён борсанг анинг-чун шўришу ғавғоларинг⁴ бордур.

Ҳамиша ваъдага моний⁵ чиқар, шулдур гумонимким,
Уруб йўлдин, юбормас ошиқи шайдоларинг бордур.

Агар инсоф қилсам, сарвқадлар хайлида⁶, жоно,
Ажаб хилъат⁷ ярашган қомати зеболаринг бордур.

Боқиб ойнага даркор эмасдур сурмалар қўймоқ,
Қаро оху кўзидин наргиси шаҳлоларинг бордур.

Халос ўлмоқ муанбар доми зулфингдин⁸ иложи йўқ,
Бошимда мўйи сардин⁹ ҳам фузун¹⁰ савдоларинг бордур.

Эшигига урулган боғи ҳуснинг қулфиму олтуң,
Ва ё камзулларингда лаългун тугмоларинг¹¹ бордур?

На деб рашк оташига¹² куймасун кўнгли Муқимийнинг,
Мудом¹³, эй нозанин, бегонадин ошноларинг бордур.

¹ Бу матн «Шитоб айлаб» номи билан Хоразм халқ ашуласи сифатида ҳам машхур. «Қаландар I» Муқимий мухаммаслари қаторида берилди.

² Ноз – ярашиқли ширин эркалик ва ишва.

³ Истиғно – ўзининг ҳаммага ёқинини билган ҳолдаги кибр, карашма.

⁴ Шўришу ғавғо – ҳаяжон, бесаранжомлик кўзғолоний.

⁵ Моний – қарши.

⁶ Сарвқадлар хайли – хушқоматлар гуруҳи.

⁷ Хилъат – ярашиқли кийим.

⁸ Муанбар доми зулф – юзга тушиб турган, ошиқ дилига тузоқ бўлган хушбўй соч.

⁹ Мўйи сар – соч.

¹⁰ Фузун – ортиқ, зиёда.

¹¹ Лаългун тугмо – лаълдай қизил тугма.

¹² Оташ – ўт, олов.

¹³ Мудом – доим.

ҚАЛАНДАР Ш

(Кўп эрди...)¹

Фарғона мақом йўллари

Кўп эрди ҳасратим, жоно, қилай изҳор деб келдим,
Муқими кунжи ғам² эрдим, сени ғамхор³ деб келдим.

Хатингму раста-раста, сабза ё райҳони жаннатму?⁴
Юзинг кўрсат, тамошо айлайн гулзор деб келдим.

Бориб ойдек жамолингни кўрай деб соғиниб чиқдим,
«Қачон қилмоқ учун савдо-сотик бозор?» – деб келдим.

Кўзим оқсун, ғараз ком⁵ ўлса гар ўзга тамошойи,
Нигоро, васлинг истаб маҳз⁶ бир дийдор деб келдим.

Қаро оху кўзинг ёдида эрди тийра айёмим,⁷
Малоҳатда юзинг хуршиди пуранвор деб келдим.

Азоб эрмас эди чиқмоқ кишига қиш ҳавосида,
Бошинг ҳаққиқи, шундин шунга мен сен бор деб келдим.

Қўй, эй мутриб, «Баёт», «Ушшоқ» ёқмайди қулоқларга,
Тараннум айласанг маҳфилда⁸, қил «Гулёр» деб келдим.

¹ Бу ғазалнинг айрим байтлари Ҳамроқул қори мусикаси билан Фарғона катта ашуласи сифатида ҳам айтилган.

² Муқими кунжи ғам – бир четда доим ғам чекиб турган киши.

³ Ғамхор – ғамхўр, меҳрибон.

⁴ Мисра мазмуни: бу раста-раста тизилганлар лабинг устидаги майин туклармикин, жаннатнинг майса ё райҳоними?

⁵ Ғараз ком – ўзгани кўрмоқдек ғаразли ният.

⁶ Маҳз – фақат, ёлғиз.

⁷ Мисра мазмуни: охунинг кўзидай қора кўзларинг хаёли билан кўрган кунларим қора эди...

⁸ Маҳфил – базм.

Гирибонингдин очсам тугма бир-бир, тутма илкимдин¹,
Ярашган румча кийган кўйлакинг гулнор деб келдим.

Қошинг меҳробига жону дилим бирла эгиб қаддим,
Белимға боғламакка зулфлар зуннор² деб келдим.

«Бу ерга ким учун келдинг?» – дебон сўрма Муқимийдин,
Кўрарга бир суманбар³, сарви гулрухсор⁴ деб келдим.

ҚАЛАНДАР V

Фарғона мақом йўллари

Ақлу ҳуш учди бошимдин, эй пари, девонаман⁵,
Бир иложе қил, эл ичра бўлмайн афсона⁶ ман.

Ул замонеким, йироқ васлингдин⁷ ўлдим, то бу дам
Ҳар кеча ёдингда минг йўл уйқудин уйғонаман.

Хома мужгон, кўз қаросидин ёзиб рози дилим,⁸
Арзае⁹ қилдим, эшит, маъюсу муштоқонаман¹⁰.

Оҳким, сенсиз қарору сабру оромим¹¹ кетиб,
Бир илон чаққан кишидек ҳар тараф тўлғонаман.

¹ Илким – кўлим.

² Зуннор – насронийлар белбоғи.

³ Суманбар – оқбадан.

⁴ Сарви гулрухсор – сарв дарахтидай хушқомат, гул юзли ёр.

⁵ Девона – ишк йўлида ақлдан озган.

⁶ Афсона – бу ерда: шарманда.

⁷ Васл – висол, дийдор.

⁸ Мисра мазмуни: киприқларимни қалам, кўзим қорасини сиёҳдон қилиб дилим-даги сирларни ёздим.

⁹ Арзае – бу ерда: шикоят.

¹⁰ Маъюсу муштоқона – ғамгин ва муштоқларча.

¹¹ Қарору сабру ором – бардош ва халоват.

Навбати жомим¹ тўла қуйгил карамдин², соқие³,
Ҳар қадамда то қилай юз лағзиши мастона⁴ ман.

Мулки Ҳинду Марвдин⁵ келсам, топардим эътибор,
Шул эрур айбим, Муқимий, мардуми Фарғонаман⁶.

КЎЗЛАРИНГ

Фарғона яллаларидан

Сурма қўймай мунча ҳам, жоно, қародур кўзларинг,
Ҳар бири жон қасдиға боққан балодур кўзларинг.

Ошно бегоналарга, бир умр хуш-хуш нигоҳ,
Ошноларга ғараз ноошнодур кўзларинг.

Боқмағай ошиққа саҳван ҳам қиё, фарёдким,
Расму ойини магар жавру жафодур кўзларинг.

Оҳуйи Чин кўрдию шаҳлолиғидин қон ютуб,
Рашкдин овораи дашти Хитодур кўзларинг.

Наргиси мастингдин узмак мумкин эрмас дийдани
Ёки мужгон даврида меҳригидур кўзларинг.

Интизор айлаб ўзи ҳам, ажриға ойинаси,
Ўз жамолини кўролмасдин адодур кўзларинг.

Қумри – сарви қадду булбул – гул юзингнинг воласи,
Мен Муқимийга ҳамиша муддаодур кўзларинг.

¹ Жом – кадах.

² Карамдин – илтифот қилиб.

³ Соқий – косагул, май куювчи.

⁴ Лағзиши (лағв) мастона – маст бўлиб бемаъни, беҳуда қилиқлар қилиш.

⁵ Мулки Ҳинду Марвдин – Ҳиндистон юрти ёки Марвдан (ҳозирги Туркма-нистондаги шаҳардан).

⁶ Мардуми Фарғона – фарғоналик.

Мазмуни:

Кўзларинг сурма қўймай туриб ҳам бунчалик қора бўл-маса, эй жон қадар севикли ёр! Уларнинг ҳар бири жонимни олиш учун қараб турган баломикин-а?!

Кўзларинг бегоналарга ошно бўлиб олиб, уларга бир умр яхши, мулойим нигоҳ ташлайди-ю, ошноларга (ошиқларга), аслида, бегоналарга аталган қаҳрли назарларни «тақдим» қилади.

Э воҳ, кўзларинг ошиққа ҳатто адашиб ҳам қиё боқиб қўймайди-я! Ёки одати фақат жабру жафо қилишмикин буларнинг?

Хитой оҳуси ногаҳон кўзларингни кўриб қолдию уларнинг шаҳлолигига ичи куйиб, қон ютиб, Хитой даштларида сарсон бўлиб юрди.

Нега бу мастона сузилиб турган наргисларингдан (бир турли гул; унинг гуллари шаклан маъшуқа кўзларига ўхшатилади) кўз узишнинг иложи йўқ экан-а? Ёки унинг атрофидаги киприқлар одамда муҳаббат уйғотувчи меҳригидеҳмикин...

Ойнадан узоқлашгач кўзгу ҳам, кўзларинг ҳам ўз жамолини соғиниб, кўришга интизор бўлиб қийнала бошлайди.

Қумри сарв дарахтидай тик қоматингга, булбул гулдай юзингга шайдо. Мен – Муқимий эса ҳамиша кўзларингни истайман.

БИР КЕЛИБ КЕТСУН

*«Катта ашула» йўллари
асосида чолгулаштирилган*

Сабо, арз айла, то ул зулфи райҳон¹ бир келиб кетсун
Ки, топсун бўйидин² тан ҳар нафас жон, бир келиб кетсун.

Қолиб ҳижронларида, соғиниб ҳасрат билан охир –
Жаҳон гулзори бўлди менга зиндон, бир келиб кетсун.

¹ Зулфи райҳон – сочи райҳон каби қора ва хушбўй.

² Бўй – ҳид.

Қади сарви сихини мунфаил айлаб, очиб ораз,
Қилиб гулни хижил, чоки гирибон, бир келиб кетсун.¹

Кўрарга бениҳоят зору муштоқ ўлғоним айтинг,
Агар бўлса иши ҳам, ҳаттал-имкон², бир келиб кетсун.

Келишга фурсати гар бўлмаган вақтида ҳам лекин
Ики тошнинг аросида шитобон³ бир келиб кетсун.

Муқимий ҳоли зорин сўрғали айна мурувватдур,⁴
Дегил, инсофлик бўлса мусулмон, бир келиб кетсун.

КЎРМАЙ

Фаргонанинг эски халқ ашулаларидан

Аввалда кўрмасам-чи, бағрим кабоб кўрмай,
Бир лаҳза сабру тоқат йўқ, кўзда хоб кўрмай.

Тухми муҳаббатингни жон мазраиға сочдим,
Боқким, экин пишарму то офтоб кўрмай?

Оқса, не тонг, сиришким чиққанда хатту холинг,
Райҳонга ҳеч равнақ етгайму об кўрмай?

Ўт мадраса саридин, илм аҳли дарси ҳуснинг
Фикрида таътил айлаб, юрсун китоб кўрмай...

Гоҳи карам юзидин сўрғилки, то бу янглиғ
Ағёр таънасининг ўқ беҳисоб кўрмай.

Эй хўблар амири, сандин умид этиб лутф,
Қилди газал Муқимий, кетмас жавоб кўрмай.

Мазмуни:

Аввалда юзингни кўрмасам бўларкан, мана энди сени кўролмай, бағрим кабоб бўлиб юрибди. Кўргунимча на бир лаҳза сабру тоқатим бор ва на кўзимга уйқу келади.

Жонимни шудгорлаб, унга муҳаббатинг уруғини сочдим. Кел энди, эй юзлари қуёшдай порлоқ ёр, менинг бу «шудгор»имга назар сол, ахир экин офтоб кўрмаса униб-ўсиб, пишадими?

Лабларинг устида майин туклар ниш уриб, хол ҳам пайдо бўла бошлаганини кўриб йиғлайверсам, ҳеч ажабланма. Ахир райҳон сув кўрмаса авж олмайди-ку.

Мадраса томондан ҳам гоҳ-гоҳ ўтиб тур, зора, куни бўйи китобдан бош кўтармай таҳсил олаётган илм аҳли – талабалар ҳуснингни кўриб, ана шу «китоб»дан дарс тайёрлаш фикрида ўз китобларини ўқимай, бир оз таътил қилсалар.

Баъзи-баъзида бўлса ҳам марҳамат юзасидан аҳволимни сўраб тур, мен бечора рақибларим, яъни сенинг бошқа ошиқларинг таънасининг ҳисобсиз ўқлар азобини ҳадеб чекавермай.

Эй гўзаллар шоҳи! Муқимий сендан илтифот умидида ушбу газални ёзди. Энди сендан жавоб олмагунича, яъни унга илтифот, марҳамат қилмагунингча эшигингдан кетмайди.

¹ Байт мазмуни: гўзал ёр бир келиб кетса эди, унинг қадди-қоматини кўриб, баланд бўйли, хушқомат сарв ҳам уялган бўларди; юзини очганда эса гул ўзидан хижолат бўлиб, ёқасини йиртарди.

² Ҳаттал-имкон – имкони борича.

³ Шитобон – тезлик билан, бирров.

⁴ Муқимийдан ҳол-аҳвол сўрашнинг, мурувват – ҳиммат, яхшилик қилишнинг айна вақтидир.

УФОР

Фаргона яллаларидан

Кимнинг инсон хайлидин¹ ул нозаниндек ёри бор,
Арзи рухсор² этса ҳар қайдоқ³ пари ҳам, ори бор.

Кўрмиш оёким хиромони⁴, чаманда рашкдин
Эрта-кеч товусларнинг оҳи оташбори⁵ бор.

Боғи васлидин узарга олма қилсанг илтимос,
Нозлар бирлан дегайким: «Олма йўқтур, нори бор».⁶

Мубталойи доми зулфи⁷ бўлмас эрса, не учун
Бўйла⁸ тарсолар⁹ белида ҳалқаи зуннори¹⁰ бор?

Тонимай ўтса баногаҳ¹¹ ул санам, маъзур тут,
Сен каби йўлида минг-минг ошиқи дийдори бор.

Неча ҳажрида, Муқимий, инжима¹², чексанг алам,
Кетмагай бекор, охир – роҳати бисёри¹³ бор.

БОРМУКИН

Ж.Султонов мусиқаси

Боғ аро ҳам сен каби сарви хиромон¹ бормукин?
Юзлари – гул, сочи – сунбул, зулфи – райҳон² бормукин?

Хур пайкар, тўтидек ширин такаллум, хушсухан³,
Тишлари – дур, лаблари – лаъли Бадахшон⁴ бормукин?

Хўблар ичра сенингдек дилрабони кўрмадим,
Мен каби ҳам йўлларингда зору ҳайрон бормукин?

Неча кўз тутдимки, ҳаргиз қилмадинг бир илтифот,
Оҳким, васлингда юрганларда армон бормукин?

Эй ҳақими муддаий⁵, қонуни ҳикматдин гапир,
Ишқнинг дардига ҳам дорую дармон бормукин?

Ўзгалар ҳар кун, Муқимий, комёби базми васл⁶,
Сенга ҳам боре нигоҳу⁷ лутфи эҳсон бормукин?

ДОҒМАН

М.Мирзаев мусиқаси

Эй пари пайкар, жамолингни кўролмай доғман,
Кимсадин ному нишонингни сўролмай доғман.

Фурқатингда⁸ тоқ ўлиб тоқат, кетиб беихтиёр,
Бир маконеда қарор айлаб туролмай доғман.

¹ Инсон хайлидин – инсонлар орасидан.

² Арзи рухсор этмоқ – юзини кўрсатмоқ.

³ Қайдоқ – қандоқ, қандай.

⁴ Кўрмиш оёким хиромони – (ёрининг) юришини кўрган, шекилли...

⁵ Оҳи оташбор – ўтли, ҳароратли оҳ.

⁶ «Олма йўқтур, нори бор» – сўз ўйини: 1) олма йўқ, кет, нари бор; 2) олма йўқ, анор бор.

⁷ Мубталойи доми зулф бўлмоқ – ёр сочининг тузоғига илинмоқ.

⁸ Бўйла – бундай.

⁹ Тарсо – насроний.

¹⁰ Ҳалқаи зуннор – насронийлар белбоғи.

¹¹ Баногаҳ – тўсатдан.

¹² Инжимоқ – ранжимоқ.

¹³ Бисёр – кўп.

¹ Сарви хиромон – нозлаиб юрувчи сарвқомат.

² Сочи сунбул, зулфи райҳон – сочлари сунбулдай узун, толим-толим; юзига тушиб турган гажаклари райҳондай чиройли, хушбўй.

³ Ширин такаллум, хушсухан – чиройли сўзловчи, ширин сўзли.

⁴ Лаъли Бадахшон – қизиллик ва аслиқда машҳур лаъл (қимматбаҳо тош).

⁵ Ҳақими муддаий – табиблик даъво қилувчи.

⁶ Комёби базми васл – висол базмининг ҳурматли меҳмони.

⁷ Боре нигоҳ – бир бор қараш, биргина нигоҳ.

⁸ Фурқат – айрилиқ.

Чехрайи зардим¹ била сўрма сиришким олин²,
Кўзларимни остонингга³ суролмай доғман.

Чун муҳаббат сирри ифшо⁴ бўлмасин деб, эй пари,
Зор йиғлаб, нола айлаб, оҳ уролмай доғман.

ИНТИЗОР

Карим қори Юсупов мусиқаси

Ваъда ёлгонлар тилисми интизор этди мени,
Бош-аёғ гўё дили уммидвор этди мени.⁵

Хўбрўлар⁶ ишқини, қасд айладимким, тарк этай,
Бўлмади, маъзурман⁷, беихтиёр этди мени.

Ёр кўйида⁸, не тонг, бўлса фузун⁹ девоналиғ¹⁰,
Таънаи ағёрим¹¹ ила сангсор¹² этди мени.

Билмадим, Фурқат, жаҳон боғида сен не ранг гул,
Лоладек қат-қат Муқимий доғдор¹³ этди мени.

¹ Чехрайи зард – сарик юз.

² Сиришким оли – кўз ёшимнинг қизиллиги.

³ Остон – остона, бўсаға.

⁴ Ифшо – фош.

⁵ Байт мазмуни: ёлгондакам ваъдалар тилсими мени интизор килди, бошдан-оёқ умид тўла дилга айлангандайман, яъни ўша ваъдаларнинг ёлгонлигини билсам ҳам, барибир, уларга ишонгим келади, умид билан кутавераман.

⁶ Хўбрў – гўзал.

⁷ Маъзур – узри.

⁸ Ёр кўйи – бу ўринда икки хил маъно англашилади: ҳам «ёр ишқида», ҳам «ёرنинг кўчасида» деб тушуниш мумкин.

⁹ Фузун – ортиқ, зиёда.

¹⁰ Девоналиғ – ишқдаги телбалик.

¹¹ Таънаи ағёр – рақиблар таънаси.

¹² Сангсор – тошбўрон.

¹³ Доғдор – доғи кўп, доғли.

БИР ИШВА БИЛАН

Ғ.Тошматов мусиқаси

Бир ишва билан жонон девона¹ қилиб кетди,
Ақлимни сочиб ҳар ён, мастона² қилиб кетди.

Аввалда олиб кўнглим чин аҳду вафо бирлан,
Охирда жафоларга ҳамхона қилиб кетди.

Билмам, на гуноҳим бор, олмайди хабар бир йўл
Ё рашк ила ағёрим бегона қилиб кетди.

Мен кимга бориб йиғлай ул шўхи ситамгардин?
Эл-юртга бутун телба, афсона қилиб кетди.

ЭТСАНГ НЕТАР

К.Мансуров мусиқаси

Минг салом этган кишига бир салом этсанг нетар,
Иззатинг тутганни сен ҳам эҳтиром этсанг нетар?

Ўлтиурсан ошиқа боқмай, гапирмай, тунд бўлиб,
Сўзларинг тўти каби ширинкалом этсанг нетар?

Ғайра³ ёру ҳамзабон⁴ бўлмак неча аз рўйи лутф⁵,
Мен билан ҳам ошнолиғни мудом⁶ этсанг нетар?

Соқийё, даврингда мендин ташнароқ йўқ талхком,
Айламай махмур мундоғ, масти жом этсанг нетар?⁷

¹ Девона – ишқ туфайли эс-хушини йўқотган, телба.

² Мастона – мастдай.

³ Ғайр – бегона.

⁴ Ҳамзабон – тилдош, сирдош.

⁵ Аз рўйи лутф – марҳамат юзасидан.

⁶ Мудом – доимо.

⁷ Байт мазмуни: эй соқий (май қуновчи), даврангда менчалик ташналикдан томоғи ачишган киши йўқ, бундай қилиб одамни хумордан қийнайвермай, бир қадах билан маст қилиб қўя колсанг бўлмайдимиз?

Гунчалар очилмасун ботиб хижолат қонига,
Бир табассум бирла корини тамоm этсанг¹ нетар?

Кабк² ила товус рафториға³ мағрур ўлмасун,
Хурваш⁴, юз нозлар бирлан хиром этсанг⁵ нетар?

Номаи хуни жигар бирлан ёзар умре Муқим,
Сен ҳам эмди бир жавоб айлаб, паём этсанг нетар?⁶

ЁР ИЛА

Қ.Ҳожиев мусиқаси

Ёр ила не хуш замони рўзгорим⁷ бор эди,
Подшолик давлатидин ҳамки орим бор эди.

Гоҳ беморини йўқлаб келса, айлаб жон фидо,
Гавҳари ашки⁸ қудумиға нисорим⁹ бор эди.

Ҳеч бир сўрмасмуди, ноком¹⁰ давронлар ўтар,
Қуллари ичра башарти эътиборим бор эди.

Очилур кўнгул қачон қолганда кўз ёшим қуруб,
Айласам то сабзу тар¹¹ абри баҳорим¹² бор эди.

¹ Корини тамоm этмоқ – ишини бир ёқлик қилмоқ.

² Кабк – каклик.

³ Рафтор – юриш.

⁴ Хурваш – хур каби гўзал.

⁵ Ноз бирлан хиром этмоқ – ўзини кўрсатиб юрмоқ.

⁶ Байт мазмуни: Муқимий сенга бутун умр жигар қони билан мактуб йўллади, сен ҳам энди бир жавоб қилиб хабар юборсанг нима бўлади?!

⁷ Рўзгор – турмуш, ҳаёт; бахт, толеъ.

⁸ Гавҳари ашк – кўз ёшининг гавҳар каби томчилари.

⁹ Қудумиға нисор – қадамларига сочки.

¹⁰ Ноком – мақсадга етмай, ночор, ноилж.

¹¹ Сабзу тар – ям-яшил ва нам.

¹² Абри баҳор – баҳор булути.

Қайси жонибдин¹ келур деб термулиб ҳар соате,
Йўлларида чор чашми интизорим² бор эди.

Хўблардин³ чекмиш эрканман жафою жаврлар,
Қайда, билсам, ошнолиқ ихтиёрим бор эди?⁴

Бағри қаттиқ бўлмас эрса, демагай ҳаргиз нечун,
Ўтса оилар ҳам, «Муқимий – дилфигорим⁵ бор эди».

ДИЛ КУЙИ

М.Мирзаев мусиқаси

Жаҳон боғида ҳам гулгун қаболар⁶ бор экан мундоғ,
Олиб кўнглингни сўрмас дилраболар⁷ бор экан мундоғ.

Қачон туткай эдим, аҳбоблар, гулчехралар номин,
Агар билсам эди жавру жафолар бор экан мундоғ.

Кўрунуб ишқ осон, бошларимға тушди, билдимким,
Жудолиғда қиёмат можаролар бор экан мундоғ.

Муқимий, нега афгор⁸ ўлмасун кўнглинг, нишон айлаб
Отарға тийри мужгон⁹ қоши ёлар¹⁰ бор экан мундоғ.

¹ Жониб – томон.

² Чор чашми интизор – айн. интизор бўлган тўрт кўз, яъни кўзим тўрт бўлиб кутардим.

³ Хўблар – яхшилар; гўзаллар.

⁴ Мисра мазмуни: шундай бўлишини билганимда ошно бўлармидим, яъни та-нишиб, муносабат, алоқа боғлармидим?!

⁵ Дилфигор – дили яра, қалби жароҳатланган.

⁶ Гулгун қабо – гулранг (қизил) устки кийим.

⁷ Дилрабо – дилни тортувчи.

⁸ Афгор – жароҳатли, ярадор.

⁹ Тийри мужгон – киприklar ўқи.

¹⁰ Қоши ё – қоши ёйдек (камондек) машука.

Оҳким, бегонага ошнолиғингдин доғмен,
Ошноға яъни бепарволиғингдин доғмен.

Ошиқа айлаб итобу нозу истиғно¹ мудом,
Сўрмаган бир йўл кўнгул, хоролиғингдин² доғмен.

Зулм ҳарфидин бўлакни битмаган аз рўйи лутф,
Хат чиқориб, яхши хуш имлолиғингдин доғмен.

Хўбрўлар³ кўпдур, аммо важҳида бадгиналиғ⁴
Мисли кам⁵, Фарғонада танҳолиғингдин доғмен.

Ўртанурмен тушса ёдимға хаёли оразинг⁶,
Хусн боғида кўриб раънолиғингдин доғмен.

Нолау оҳингни гулрухлар эшитмас, гарчиким,
Эй Муқимий, булбули гўелиғингдин доғмен.

¹ Итобу нозу истиғно – маломат, ноз ва кибр.

² Хоролиғ – бағритошлик.

³ Хўбрў – гўзал.

⁴ Бадгиналик важҳида – ҳақ-ноҳақ гина қилавериш борасида.

⁵ Мисли кам – тенги, ўхшаши кам.

⁶ Ораз – юз, чехра.

Мехри рухсорингга¹, жоно, зордурман, соғиниб,
Кўргали муштоқ, дил афгордурман², соғиниб.

Субҳи васлим фурқатинг шоми билан топти завол,³
Қон тўлиб кўзга, шафақ осордурман⁴ соғиниб.

Хастаю маъюсу бемор, айрилиб, ғам кунжида⁵
Мустаҳиқи пурсиши бисёрдурман, соғиниб.⁶

Ёдима сози дутору руҳафзо хонишинг⁷
Тушса, ҳар соат батарроқ зордурман, соғиниб.

Ашки олу ранги зардимдин⁸ қиёс этсанг бўлур,
Ҳожати гуфтор эмас, изҳордурман, соғиниб.⁹

Ҳасратингнинг назмини¹⁰ ёзиб Муқимий сафҳага¹¹,
Кору борим¹² дам-бадам такрордурман, соғиниб.

¹ Мехри рухсор – айн. чехра куёши.

² Дилафгор – дили хаста, қалби жароҳатли.

³ Мисра мазмуни: висол тонгимни (яъни сенга етишганимни) жудолиғинг шоми билан йўқ қилдинг.

⁴ Шафақ осор – бу ўринда: шафақ сингари қизил маъносида.

⁵ Ғам кунжи – айн. ғам бурчаги; одамларга кўшилмай, бир четда ғамга ғарк бўлиб юриш.

⁶ Мисра мазмуни: сени ҳаддан зиёд соғинганимдан кўп бора (яъни қайта-қайта) йўқлашингга муҳтожман.

⁷ Руҳафзо хониш – руҳни юксалтирувчи кўшик.

⁸ Ашки олу ранги зард – қизил (яъни қонли) кўз ёш ва сарғайган ранг-рўй.

⁹ Байт мазмуни: сени қанчалик соғинганимни сўз билан айтиш шарт эмас, қонли кўз ёшим ва сарғайган рангу рўйингга қараб билиб олсанг бўлади, бор бўйим билан изҳорга айландим.

¹⁰ Назм – шеър; таъриф.

¹¹ Сафҳа – саҳифа; қоғоз.

¹² Кору борим – қилар ишим, бору йўқ ишим.

ЭЙ НОЗАНИН¹

Фаргона яллаларидан

Эй нозанин, ишқинг билан девонаман²,
Оқшомлари уйқум келмай, тўлғонаман.

Парилардек очиб юзинг, ниҳон бўлдинг,
Худба-худба³ рашким келиб қизғонаман.

Улфатларинг, ўртоқларинг, ошноларинг,
Шум рақиблар йўл кўрсатиб, бегонаман.

Муқимийга очиб юзинг, ниҳон⁴ бўлдинг,
Толеъим⁵ йўқ, ажаб шўрлик пешонаман.

ТАНОВАР I

(Фарғонача жонон)

Фаргона йўлларидан

Халқ куйи

Эмди⁶ сандек, жоно, жонон қайдадур?
Кўриб гул юзингни боғда, бандадур⁷,
Сақлай ишқинг, токи жоним тандадур,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

Меҳринг ўти ногаҳ тушди жонларга,
Парвойим йўқ зарра хонумонларга⁸,

¹ Муқимий тўпламларида берилмаганлиги, аруз вазнида эмаслигига таяниб бу шеър (ғазал эмас!) мазкур шоир қаламига мансуб бўлмаса керак деб тахмин қилинди.

² Девона – ишқ телбаси.

³ Худба-худба – худа-бехуда бўлса керак.

⁴ Ниҳон – яширин.

⁵ Толеъ – иқбол, қисмат, «пешона».

⁶ Эмди – энди.

⁷ Банда – асир, банди, қул.

⁸ Хонумон – бору йўқ, бисот.

Лола янглиғ тўлиб бағрим қонларга,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

Эртаю кеч фикру зикрим – хаёлинг,
Бир сўрмадинг: «Налар кечти аҳволинг?»
Эсларимга тушиб ширин мақолинг¹,
Ўзим ҳар жойдаман, кўнглум сандадур.

КИМ ДЕСУН?

(Қаландар)

Фаргона йўлларидан

Сояедурменки, боқмас офтобим, ким десун?
Бора-бора кетди қадрим, интихобим² ким десун?
Бир ўқутмайдур битиб берган китобим, ким десун?
Ул тағофулпешага³ ҳоли харобим ким десун?
Ҳажрида⁴ мундоғ мени кўрган азобим ким десун?

Ошносидин кечиб, бегоналарга ёр ёр⁵,
Бу аламларга чидолмай кўзда ёшим шашқатор,
Ҳеч душман бўлмасун кўйида⁶ мендек хору зор,
Кундузи бир ерда бир дам олмай орому қарор,
Лаҳзае йўқ кечалар кўзларда хобим⁷, ким десун?

¹ Мақол – сўз, гап, гапириш.

² Интихоб – танлаш, танлов.

³ Тағофулпеша – бепарво.

⁴ Ҳажр – айрилиқ.

⁵ Бегоналарга ёр ёр – сўз ўйини: ёр бегоналарга ёр (ошно, дўст) бўлди. Шунингдек, бу бирикмани «ёр-ёр» деб ўқиш ҳам мумкин.

⁶ Кўй – кўча, йўл.

⁷ Хоб – уйқу.

АБДУРАҲМОНБЕГИ II

Фаргона яллаларидан

Юзни ойдек ногаҳ тобон¹ айладинг,
Чун ойна маҳву² ҳайрон айладинг,
Ошиқларга рўзи ҳижрон³ айладинг,
Ағёримга васлинг арзон айладинг.

Лола каби яшнаб чиқсанг мастона⁴,
Кўрган одам начук⁵ бўлмас девона?
Халқ ичида қилиб мундоғ афсона,
Овораи пур⁶ бесомон⁷ айладинг.

Дилраболар хайлида, эй тождор⁸,
Қани сендек энди сарви гулғузур,
Шамшир айлаб қошларингни обдор⁹,
Қатлим учун мунча буррон¹⁰ айладинг?

¹ Тобон – порлок.

² Махв айламоқ – йўқ қилмоқ.

³ Рўзи ҳижрон – ҳижрон куни; шунингдек, рўзи (рўзе) айламоқ – насиб(а) қилмоқ маъносидан келиб чиқилса, «ошиқлар насибасини ҳижрон қилдинг» мазмуни ҳам англашилади.

⁴ Мастона – мастларча, мастга ўхшаб.

⁵ Начук – нечук, қандай (қилиб)?

⁶ Пур – кўп; жуда.

⁷ Бесомон – бечора, кашшок.

⁸ Тождор – айн. тож эгаси; подшоҳ.

⁹ Обдор – айн. серсув; ширин; салмоқли. Бу ерда раво кесувчи маъносида деб тахмин қилинди.

¹⁰ Буррон – кескир, ўткир.

БАЁТИ ШЕРОЗИЙ III

(Муқимийнинг Фурқат ғазалига
мухаммасидан)

Фаргона-Тошкент мақом йўлларида

Ишқ йўлида муҳаббат раҳнамо¹ кам-кам² бўлур,
Мустажоб ўлмас³ дема ҳаргиз дуо, кам-кам бўлур,
Сангдилларга⁴ муассир⁵ оху во(х) кам-кам бўлур,
Эй кўнгул, сабр айла, ул маҳ⁶ ошно кам-кам бўлур,
Байтул-эхзонинг⁷ ахири пурзиё⁸ кам-кам бўлур.

Ҳар тарафга бўлмағил ўзни уриб бетоблар,
Ойни ўн беши қоронғу, ўн беши маҳтоблар⁹,
Қатра¹⁰ ҳам тамкин¹¹ билан бўлғай дури ноёблар,
Ёр васлиға тааммул¹² етқурар, аҳбоблар,
Гар саломатлиғни қўйса муддао¹³ кам-кам бўлур.

¹ Раҳнамо – йўл кўрсатувчи.

² Кам-кам – кам-кам, оз-оздан; камдан-кам; секин-секин.

³ Мустажоб бўлмоқ – қабул бўлмоқ.

⁴ Сангдил – тошбағир.

⁵ Муассир бўлмоқ – таъсир қилмоқ; таъсирланмоқ.

⁶ Маҳ (моҳ) – ой (юзли ёр).

⁷ Байтул-эхзон (байтул-ахзон, байтул-ҳазан) – айн. ҳазинлик (маҳзунлик) уйи, ғам уйи.

⁸ Пурзиё – нурли, ёруғ.

⁹ Маҳтоб – ойдин.

¹⁰ Қатра – томчи.

¹¹ Тамкин – бардош.

¹² Тааммул – мулоҳаза.

¹³ Муддао – мақсад, хоҳиш; талаб, даъво.

ЭЙ ЧЕХРАСИ ТОБОНИМ

*«Катта ашула» йўллари
асосида чогулаштирилган*

Эй чехраси тобоним¹,
Ошиқлари ҳайроним,
Йўқ тоқати ҳижроним²,
Васл³ ила даво айланг.

Эй зулфи паришоним⁴,
Аҳди ҳама ёлғоним,
Синди, қани паймоним⁵?
Бир меҳру вафо айланг.

Эй шўхи дилоромим,
Етса санга пайғомим⁶,
Кулбамга келиб, шомим
Пурнуру⁷ зиё айланг.

Эй булбули шўрида⁸,
Токай дили афсурда⁹,
Бўлмай даме¹⁰ осуда,
Гул вақти¹¹ наво айланг.

Бу ҳусн ғаниматдур,
Чун бод басуръатдур,

Ҳангоми мурувватдур,
Хўб лутфу сахо айланг.¹

Гар қилса Муқимий хун,
Рухсоралари гулгун
Инсофа келур бир кун,
Ҳаққига дуо айланг.²

КЎЧА БОҒИ Г³

*(«Фарғонача жонон I», «Оромижон» номлари билан
бошқа оҳангларда ҳам айтилган)*

Улким, жоно, юзни тобон⁴ айладинг,
Абр⁵ ичинда ойни пинҳон⁶ айладинг,
Қоматингни сарви бўстон⁷ айладинг,
Қумриларни зору нолон⁸ айладинг.

Эй золими бедодгар⁹, ситамгар¹⁰,
Қилмас токайгача¹¹ фарёдим асар?![!]

¹ Банд мазмуни: бу чирой ғанимат, вақтинчадир, шамолдай тез ўтиб кетади. Ҳозир яхшилик қилишининг айна вақтидир, кўпроқ илтифоту саховат қилиб қолинг.

² Банд мазмуни: агар Муқимий қонли ёш тўкаверса, юзлари гул баргидай қизил ёр бир кунмас-бир кун инсофга келиб қолар. Сиз унинг (Муқимийнинг) ҳаққига дуо қилиб тулинг.

³ Бу ва бошқа айрим матнлар Муқимийнинг танланган асарлар тўпламида «Мураббалар» қисмида келтирилган бўлса ҳам, соф аруз вазнида эмаслиги уларнинг шоир қаламига мансублигини шубҳа остида қолдиради. Чунки арузнинг ўта мураккаб, кам қўлланилган оҳангларида ҳам беҳато ёзган Муқимий ўз мураббаларида вазни бунчалар бузиши, яъни бармоқ вазнига айлантириб юбориши асло мумкин эмас. Қолаверса, бу «мураббаъ»ларнинг баъзилари 10 – 13 тадан вариантларга эга экани ҳам юқоридаги фикрни тасдиқлайди. Хуллас, бу каби матнлар Муқимий мураббаларининг асли эмас, балки бузилган кўринишидир. Ёки халқ ўзи тўқиган матнларни ҳам тезроқ оммалаштириш учун сеvimли ва машҳур шоир номига нисбат берган бўлиши мумкин.

⁴ Тобон – порлоқ, нури.

⁵ Абр – булут.

⁶ Пинҳон – яширин.

⁷ Сарви бўстон – бўстондаги хушқомат дарахт.

⁸ Зору нолон – зорланиб нола қилувчи.

⁹ Бедодгар – адолатсиз.

¹⁰ Ситамгар – жабр қилувчи.

¹¹ Токайгача – қачонгача.

¹ Тобон – нури, ёруғ.

² Тоқати ҳижрон – айрилиққа тоқат.

³ Васл – висол, ёрга етишиш.

⁴ Зулфи паришон – сочлари ёйилган.

⁵ Паймон – бу ерда: қадах маъносига.

⁶ Пайғом – хабар.

⁷ Пурнур – нурга тўла.

⁸ Шўрида – бечора.

⁹ Афсурда – ҳорғин.

¹⁰ Даме – бир дам, бир нафас.

¹¹ Гул вақти – баҳор чоғи.

Беморингдин олмай келиб бир хабар,
Қилмас ишни ҳеч мусулмон айладинг.

Лола каби яшнаб чиқсанг мастона¹,
Кўрган одам начук бўлмас девона²?
Халқ ичида қилиб мундоғ афсона,
Овораи пурбесомон айладинг.³

Ишқинг билан ишим оху фиғонлар,
Ҳасратингда рангим бўлди сомонлар,
Муқимийга аввал қилиб паймонлар⁴,
Охир ваъдаларни ёлғон айладинг.

ТАНОВАР II⁵

*(«Фарғонача жонон II», «Нисор» номлари билан
бошқа оҳангларда ҳам айтилган)
«Яна мавлоний» номи билан
юритилган тановардан ишланган*

Эмди сандек, жоно, жонон қайдадур,
Кўриб гул юзингни боғда бандадур⁶.
Сақлай ишқинг, токи жоним тандадур,
Ўзим ҳар жойдаман – кўнглим сандадур.

Меҳринг ўти ногаҳ тушди жонларга,
Парвойим йўқ зарра хонумонларга⁷,
Лола янглиғ тўлиб бағрим қонларга,
Ўзим ҳар жойдаман – кўнглим сандадур.

Эртаю кеч фикру зикрим – хаёлинг,
Бир сўрмадинг: «Налар кечди аҳволинг?»
Эсларимга тушиб ширин мақолинг¹,
Ўзим ҳар жойдаман – кўнглим сандадур.

АБДУРАҲМОНБЕГИ

*Фарғонанинг эски
халқ ашулаларидан*

То ўзингни базм аро жо айладинг,
Бениҳоят зору шайдо айладинг,
Қоматингни сарву раъно² айладинг,
Қумриларни оташнаво³ айладинг.

Васлинг эди, Муқимиё, муродим,
Тағофилдин⁴ эшитмадинг фарёдим,
Юз ўлддуриб, боз устига, жаллодим,
Қошларингдин дор барпо айладинг.

ЁДИМГА ТУШДИ

Фарғонанинг қадимги ашулаларидан

Дилда васлинг эрди умре таманно⁵,
Хаёлингни қилур вақти тамошо,
Ногаҳ ойинаға боқиб, нигоро,
Махву⁶ ҳайронларинг ёдимга тушди.

Фасли баҳор ўлуб, гуллар очилиб,
Ерга сабза⁷ бахмал каби ёпилиб,

¹ Мастона – шўх (махбубага нисбатан).

² Девона – ишқ телбаси.

³ Мисра мазмуни: овора ва тамоман бесаранжом қилдинг.

⁴ Паймон – ваъда, келишув.

⁵ Номтаълум муаллиф томонидан ёзилган «Қора сочим ўсиб қошимга тушди...» деб бошланувчи «Тановар I» матнини ушбу тўпламда бериш лозим топилмади.

⁶ Банда – ошиқ, муبتало.

⁷ Хонумон – оила, оила аъзолари; хонадон ва ундаги мол-мулк, бор-бисот.

¹ Мақол – сўз, гап.

² Сарву раъно – сарв дарахтидай тик ва раъно гулидай гўзал.

³ Оташнаво – ошиқларнинг ҳароратли навоси.

⁴ Тағофил – бепарволик.

⁵ Таманно – истак.

⁶ Махв – йўқ қилиш.

⁷ Сабза – майса, умуман, яшил ўт-ўлан.

Машоимга сунбул бўйи хуш келиб,¹
Зулфи райҳонларинг² ёдимга тушди.

Қўлларингдин то нўш эттим паймона³,
Гоҳи худмен, гоҳи бехуд девона,⁴
Ҳар қачонким кўксим қилдим нишона⁵,
Тийри мижгонларинг⁶ ёдимга тушди.

Сабр айладим, чиқиб дашту саҳролар,
Бошларимга ортиб шўри савдолар⁷,
Бисмил⁸ учраб кўзга лола, раънолар,
Тиғи бурронларинг⁹ ёдимга тушди.

Не хуш айём экан ўшал замонлар,
Бўлур эрдим ҳар дам, жоно, қурбонлар,
Охир мундоғ бўлуб зору сарсонлар,
Ҳар сў жавлонларинг¹⁰ ёдимга тушди.

Эй истиғно фирдавсининг насими,¹¹
Ёд этмадинг қадрдон деб қадимий,
Уммид этдим ҳар ердаким, Муқимий,
Аҳду паймонларинг¹² ёдимга тушди.

¹ Мисра мазмуни: димоғимга сунбулнинг (узун баргли манзарали ўсимлик ва унинг гўж бўлиб очиладиган хушбўй гули) хиди хуш ёқди...

² Зулфи райҳон – райҳондай қора ва хушбўй соч.

³ Нўш этдим паймона – қадаҳ ичдим.

⁴ Мисра мазмуни: гоҳи хушёр, гоҳи хушсиз девонаман.

⁵ Нишона – бу ерда нишон, мўлжал маъносида.

⁶ Тийри мижгон – киприк ўқлари.

⁷ Шўри савдо – ишқнинг ғавғо ва қароликлари.

⁸ Бисмил – бўғизланган, боши узилган.

⁹ Тиғи буррон – кескир қилич.

¹⁰ Ҳар сў жавлон – ҳар томонга от солиш, от ўйнатиш.

¹¹ Мисра мазмуни: эй бепарволик жаннатининг шаббодаси.

¹² Аҳду паймон – келишув, ваъдалар.

АЙЛАДИНГ

Фарғона ялладаридан

Боғда магар, жоно, рафтор¹ айладинг,
Пари каби феълу атвор айладинг,
Бурқаъ² очиб арзи изҳор айладинг,
Гунчаларни дийда хунбор³ айладинг.

Арзим эшит, эй дилбари ягона,
Десам, ҳасратларим сиғмас баёна,
Ҳажр⁴ ўқиға кўксим қилиб нишона⁵,
Не журм⁶ этдим, жавр бисёр айладинг.

Боқмай, эй, ой юзинг парвоналарга,
Яъни мендек кўнгли вайроналарга,
Ёзиб кокулларни бегоналарга,
Димоғларин мушки тотор⁷ айладинг.

Ошиқларга лутфу карам⁸ оз айлаб,
Хонақолар⁹ эшиқларин боз айлаб,
Зухд аҳлиға¹⁰ бир жилваи ноз айлаб¹¹,
Тоат-тақволарин бекор айладинг.

Дилраболар хайлин эй беназири,¹²
Малоҳатлар авжин бадри мунири,¹³
Узиб мундоғ ошнолиғни ахири,
Муқимийдин сахт¹⁴ инкор айладинг.

¹ Рафтор – юриш, қадам ташлаш.

² Бурқаъ – юздаги парда, ҳижоб.

³ Дийда хунбор – қон йиғловчи.

⁴ Ҳажр ўқи – айрилиқ ўқи.

⁵ Нишона – бу ерда нишон, мўлжал маъноларида.

⁶ Журм – гуноҳ.

⁷ Мушки тотор – тоза мушк.

⁸ Лутфу карам – ҳиммат, илтифот.

⁹ Хонақо – масжид; хужра.

¹⁰ Зухд аҳли – тақводорлар.

¹¹ Жилваи ноз – жозибали ноз, карашма.

¹² Мисра мазмуни: эй дилраболар орасида тенги йўқ жонона...

¹³ Мисра мазмуни: малоҳат осмонининг тўлин, порлок ойи.

¹⁴ Сахт – қаттиқ.

ГИРЯ II¹

*Фаргона-Тошкент мумтоз йўллари*дан

То ўтмадинг, тағофул² ила ноз қилмадинг,
Кўйдингму, халқ ичра сарандоз³ қилмадинг,
Мактуб учун давоту⁴ қалам соз қилмадинг,
Қоғоз уза қаламни фусунсоз⁵ қилмадинг,
Бир руқъа⁶ бирла бизни сарафроз⁷ қилмадинг.

Мендек қулунгни отиға бир нома ёзмадинг,
Мискин⁸ қўнгул закотиға бир нома ёзмадинг,
Матлабларим баротиға бир нома ёзмадинг,⁹
Жонсиз танзим ҳаётиға бир нома ёзмадинг,
Килкинг¹⁰ учини мўъжиза пардоз қилмадинг.

Сенсиз бошимға тушди ниҳоятда можаро,
Мажруҳ¹¹ сийналарға яро устиға яро,
Қолдим, ҳужум айлади, андуҳу ғам аро,
То рўзгорим¹² айламадинг дуддек¹³ қаро –
Бир номанинг саводини¹⁴ оғоз¹⁵ қилмадинг.

¹ «Кўшилсин бу мухаммас базм ичра савти «Гулёр»...» деб бошланувчи Гиря I нинг матни ушбу тўпламда беришга мақбул топилмади.

² Тағофул – бепарволик.

³ Сарандоз – баҳодир, шижоатли.

⁴ Давот (довот) – сиёҳдон.

⁵ Фусунсоз – сеҳрловчи.

⁶ Руқъа – мактуб.

⁷ Сарафроз – хурсанд.

⁸ Мискин – камбағал, бечора.

⁹ Мисра мазмуни: талабномаларимга, истакларим баён этилган мактубларга жавобан бир нома ёзмадинг.

¹⁰ Килк – қалам.

¹¹ Мажруҳ – эзилган, ярадор.

¹² Рўзгор – тириклик, ҳаёт; умр, қисмат.

¹³ Дуд – тутун.

¹⁴ Савод – қора.

¹⁵ Оғоз қилмоқ – бошламоқ.

Ул сарвиноз бўлса ситамкор ҳар неча,¹
Тобора сен, Муқим, талабгор ҳар неча,
Сабр айла, жавр айласа дилдор ҳар неча,
Раҳмат, Навоё, сенгаким, ёр ҳар неча
Зулмин кўп этди, меҳру вафо оз қилмадинг.

ҚАЛАНДАР I²

Фаргона мақом йўллари

Сояедурменки, боқмас офтобим, ким десун?
Бора-бора кетди қадрим, интихобим³ ким десун?
Бир ўқутмайдур битиб берган китобим, ким десун?
Ул тағофулпешага⁴ ҳоли харобим ким десун?
Ҳажрида⁵ мундоғ мени кўрган азобим ким десун?

Демаким: «Фориг⁶ дуосидин Муқимий эрта-кеч,
Мидхату зикру саносидин⁷ Муқимий эрта-кеч,
Кўз тутар давлат асосидин Муқимий эрта-кеч»,
Дўстлар, сўрманг ғизосидин⁸ Муқимий, эрта-кеч
Қон-шароб ичсам, жигарлардур каобим, ким десун?

¹ Мисра мазмуни: у сарвақдли нозанин ҳар қанча жабру ситам қилса ҳам...

² Бу ерда ушбу мухаммаснинг фақат биринчи ва сўнгги бандлари берилган. Биринчи ва оралиқлардаги бандлардан бири «Ким десун?» номи билан ҳам ижро этилади.

³ Интихоб – танлаш, танлов.

⁴ Тағофулпеша – бепарво, беписанд.

⁵ Ҳажр – айрилиқ.

⁶ Фориг – холи.

⁷ Мудхату зикру сано – мадҳ, исмини такрорлаш, мақташ.

⁸ Ғизо – егулик.

Фаргона-Тошкент мақом йўлларида

Эй табиб, қўй, боқма, дардим бедаволардан бири,
 Ранги рўйим, кўру кўрма, қаҳраболардан бири,²
 Рўзгорим тийра³, мен – бахти қаролардан бири,
 Оҳким, ҳолимни сўрмас ошнолардан бири,
 Ошнолар, балки хешу ақраболардан⁴ бири.

Қайси бир истак баёнин ошкоро айлайин,
 Қайси дардимни деяй ҳам кимга даъво айлайин,
 Қайга мен бошим уриб ҳам қайда ғавғо⁵ айлайин?!
 Қайси бир лутфу карамларга⁶ таманно айлайин⁷,
 Бўлмади ҳаргиз муяссар муддаолардан бири.

Ёр васли-ла оқаргай ўзгалар шоми, Муқим,
 Ёр илги бирла тўлгай ўзгалар жоми⁸, Муқим,
 Ёр оғзида, нетайким, ўзгалар номи, Муқим,
 Ман заҳар ютсам, асалдур ўзгалар коми⁹, Муқим,
 Бўлмади ҳаргиз қилинган илтижолардан бири.

¹ Ушбу мухаммас Муқимий девонидаги аслиятига нисбатан анчайин ўзгарган тарзда ижро этилган. Бу ўринда ҳам қўшиқ варианты олинди.

² Мисра мазмуни: юзимнинг рангини кўргину қаҳраболардан биронтасини ҳам кўрмай кўявер, барибир, улар сарикликда юзимдай бўлолмади.

³ Рўзгорим тийра – толейим қора.

⁴ Хешу ақрабо – қариндош-уруғлар, яқин кишилар.

⁵ Ғавғо – шовқин-сурон, тўс-тўполон.

⁶ Лутфу карам – илтифот, иноят, эҳсон.

⁷ Таманно айламоқ – истамоқ, хоҳламоқ; бу ерда «умид қилмоқ», «кўз тутмоқ» маъноларида.

⁸ Ёр илги бирла тўлгай ўзгалар жоми – ўзгалар жомига майни ёр ўз қўллари билан тўлдириб туради.

⁹ Ком – оғиз, танглай.

Фаргонанинг эски ашулаларидан

Муқимийнинг Амирий
 газалига мухаммасидан

Қўймак чаманга, жоно, мастона по¹ муборак,
 Шамшоду сарв² қаддин қилмоқ дуто³ муборак,
 Гул рашк этиб юзингга, маҳзуннамо⁴, муборак,
 Хуснинг камола етди, эй маҳлиқо⁵, муборак,
 Ойнаи жамолинг топди сафо, муборак.

Умид шишасига раҳм этмайин тош урдинг,
 Ғам лашкарин юбориб, эй зулмхў⁶, шошурдинг,
 Ошноя бермай унвон⁷, бегонани ошурдинг,
 Хўб⁸ бўлди, оразингни⁹ ойнадин ёшурдинг,
 Эй шўҳи моҳталъат¹⁰, шарму ҳаё муборак.

¹ Мастона по – мастларча, эркин, шўҳ қадам.

² Шамшоду сарв – доим ям-яшил бута ва хушқомат сарв дарахти.

³ Дуто – букилган, эгик.

⁴ Маҳзуннамо – ғамгин қиёфали, маъюс кўринадиган.

⁵ Маҳлиқо – ой юзли.

⁶ Зулмхў – зулм қилувчи.

⁷ Ошноя бермай унвон – дўстнинг қадрини билмай маъносида.

⁸ Хўб – яхши.

⁹ Ораз – юз, чехра.

¹⁰ Моҳталъат – ой чехрали.

НИГОРИМ

Фаргонанинг эски халқ ашулаларидан

Нигореким гапурмас дурри тамкиним¹ ушолгай деб,
Боқолмасман юзига беҳаёликдин уёлгай деб,
Нишон кўксам ҳамиша тийри мижғони² қадолгай деб,
Кезарман кўйида йиллар назар ҳолимға солгай деб,
Агар ўлдурса, қоним ранги тупроғида қолгай деб.

Жудолиғ кунжида³ ҳар дам тушиб бир турфа⁴ аҳвола,
Эмас анжумлар⁵, оҳим шуъласидин кўкда жаввола⁶,
Баҳор айёми қат-қат доғ мандан қарз олур лола,
Кўнгулга юз туман⁷ ниш⁸ урса ҳижрон, айламам нола,
Висоли нўшидин⁹ ул захмлар¹⁰, шояд, тузолгай деб.

Фанимат бахту фурсат, эй муғанний¹¹, чал дигаргун¹²,
Керак «Ушшоқ», «Гулёр» айласанг ўтлуғ чекибон ун¹³,
Муқимий ҳам бу маҳфилда¹⁴ ниҳоят хастадил, маҳзун¹⁵,
Навоий бенаволиғ¹⁶ бирла доим май ичар: «Бир кун
Наво созини даврон мутриби¹⁷ базмида чолгай», – деб.

¹ Дурри тамкин – бу ерда: ҳадеганда бировга кўрсатмай юрилган ёр тишлари назарда тутилган деб тахмин қилинди.

² Тийри мужгон – киприк ўқи.

³ Жудолиғ кунжи – айрилиқ ғамхонаси.

⁴ Турфа – ҳар хил.

⁵ Анжум – юлдузлар.

⁶ Жаввола – гулхандан тутун аралаш кўтариладиган учқунлар.

⁷ Юз туман – бир миллион.

⁸ Ниш – найза.

⁹ Висоли нўши – учрашув бахти майдан тотиш.

¹⁰ Захм – жароҳат.

¹¹ Муғанний – чолғувчи.

¹² Дигаргун – бўлак, бошқа хил.

¹³ Ўтлуғ чекибон ун – ҳароратли овоз билан.

¹⁴ Маҳфил – мажлис, базм.

¹⁵ Маҳзун – маъюс, ғамгин.

¹⁶ Бенаволиғ – бечоралик, ҳеч кими ва ҳеч нимаси йўқлик.

¹⁷ Мутриб – созанда, чолғувчи.

УФОРИ АБДУРАҲМОНБЕГИ

*(«Илғор», «Мунча ҳам» номлари билан
бошқа оҳангларда ҳам айтилган)
Фаргона яллаларидан*

Бошима ишқинг тушуб, савдо¹ бўлурму мунча ҳам,
Эл аро пинҳон сирим ифшо² бўлурму мунча ҳам,
Ғам юкидин, оҳ, қаддим ё³ бўлурму мунча ҳам,
Эй, чаманда қоматинг раъно бўлурму мунча ҳам,
Оллоҳ-оллоҳ, кўз деган шахло бўлурму мунча ҳам?!

Лаззатин ширин сўзинг тўти шакардин кўрмади,
Лаъли нобинг мавжини гулбарги тардин⁴ кўрмади,
Ой юзинг нурун фалак шамсу қамардин⁵ кўрмади,
Офати жон ҳеч киши сандек башардин⁶ кўрмади,
Ҳусн мулкида киши танҳо бўлурму мунча ҳам?!

Даҳрда⁷ саргаштаи осий⁸ Муқимий умрлар,
Яъни расволарни расвоси Муқимий умрлар,
Эй парирўларни⁹ аълоси, Муқимий умрлар,
Бўлмаса васлинг таманноси¹⁰, Муқимий умрлар
Кўчаларда зору ҳам шайдо бўлурму мунча ҳам?!

¹ Савдо – ақлдан озил.

² Ифшо – фош.

³ Ё – ёй, камон. Қадди ёй – қадди букилган.

⁴ Гулбарги тар – янги очилган гулбарг.

⁵ Шамсу қамар – қуёш ва ой.

⁶ Башар – одам боласи, одамзод.

⁷ Даҳр – дунё.

⁸ Саргаштаи осий – сарсон-саргардон ва гуноҳкор.

⁹ Парирў – паричехра.

¹⁰ Васлинг таманноси – висолингга етиш умиди.

ЗАВҚИЙ

(1853 – 1921)

Солиҳ ўгли Убайдулла Завқий Қўқон шахрининг Шайхон маҳалласида камбағал косиб оиласида туғилган. Қабри ҳам Қўқонда.

Завқийнинг адабий мероси бизгача қўлэмалар, турли баёзлар орқали етиб келган бўлиб, унинг асосий қисмини ҳажвиёт ҳамда ишқий ғазал ва мухаммаслар ташкил қилади.

ФАРҒОНА РУБОУЙСИ

(Фарғона дучўба (дучава)си)

Халқ ашуласи

Кулбам аро, эй маҳлиқо¹, бир йўл хиром айлаб келинг,
Янги келинчақлар каби бизга салом айлаб келинг.

Шўхлик қилиб, ўйнаб-кулиб, гул шохига сайраб-қўниб
Ҳам тўтию булбул бўлиб, ширин калом² айлаб келинг.

Султонлигинг изҳор этиб, оху кўзинг хуммор этиб,
Ағёрни ҳам бемор этиб, бизни ғулом³ айлаб келинг.

Ишқ аҳлини шайдо қилиб, душманни кўп расво қилиб,
Кўзларни ҳам шаҳло қилиб, аср ила шом айлаб келинг.

Кўрса юзингни, эй пари, ҳайрон қолур ёшу қари,
Борганда дема: «Тур нари!» Завқийни ром айлаб келинг.

¹ Маҳлиқо – ой юзли.

² Ширин калом – ширин сўз.

³ Ғулом – кул, хизматчи.

ГИРЯ (АСИРИЙ)

Фарғона-Тошкент мумтоз йўлларидан

Юзингни кўрсатиб аввал ўзинга бандалар¹ қилдинг,
Яна кўнглим олиб юз ноз бирлан хандалар² қилдинг,
Жамолинг партавин³ солиб ажойиб жилвалар қилдинг,
Масихдек⁴ бир боқишда мурда жисмим зиндалар⁵ қилдинг,
«Сенга мен то қиёмат ошно», – деб ваъдалар қилдинг.

Деб эрдинг кечаю кундуз сенинг ёринг бўлурман деб,
Тикондек суҳбатингда бир гули норинг⁶ бўлурман деб,
Жафони сенга оз айлаб, вафодоринг бўлурман деб,
Умидим кўп эди ёлғиз харидоринг бўлурман деб,
Ажабким, халқ ичинда булҳавас⁷ деб шиквалар⁸ қилдинг.

Кима айтиб, кима йиғлай бу золим ёр жафосини,
Ҳақиқат қилмаса маъшуқ деган ошиқ хатосини,
Ҳамиша фурқатин⁹ тортсам, рақиб кўрса вафосини,
Қаю Лайлисифат мундоқ қилур Мажнун гадосини?
«Юзунгни бир кўрай?» – десам, қўлингни пардалар қилдинг.

¹ Банда – асир, боғланган, кул.

² Ханда – қулу.

³ Партав – нур.

⁴ Масих – айн. жон ато этувчи. Исо (а.с.)нинг лақаби.

⁵ Зинда – тирик.

⁶ Гули нор – айн. анор гули; умуман, қизил гул.

⁷ Булҳавас – ҳавас қули.

⁸ Шиква – шикоят, арз.

⁹ Фурқат – айрилик.

ФУРҚАТ

(1859 – 1909)

Холмуҳаммад ўғли Зокиржон Фурқат Қўқонда туғилган. Умри саргашталиқ, сарсонликда ўтган. Бир муддат Тошкентда яшаб, Туркияга кетади. Юнонистон, Болгария, Миср, Сурия, Арабистонга сафаридан сўнг Қашқарга келиб яшайди. Қабри ҳам ўша ерда.

Бизгача «Туркистон вилоятининг газети»да эълон қилинган ўнлаб мақолалари, «Саёҳатнома» номли насрий асари, 200 дан зиёд ғазаллари, мухаммас, маснавий ва бошқа жанрдаги шеърлари етиб келган.

ОҲКИМ, РАҲМ АЙЛАМАС...

Ж.Султонов мусиқаси

Оҳким, раҳм айламас ҳолимга жононим мени,
Куйди бу ҳасрат ўтида куймаган жоним мени.

Йиғламайму гўшаи зулмат¹ аро тонг откуча,
Сўрмаса бир тун келиб шамъи шабистоним² мени?!

Бошима савдо тушиб, ошuftаҳол³ ўлмай нетай,
Жилвагар⁴ бўлса ўшал кокулпаршоним⁵ мени?!

Орази⁶ – гул, зулфи⁷ – сунбул⁸, кўйлаги – барги суман⁹,
Хилъати¹⁰ – раъно¹¹, бўйи – зебо гулистоним мени.

¹ Гўшаи зулмат – қоронғи гўша (жой).

² Шабистон – тун.

³ Ошuftаҳол – паршонҳол.

⁴ Жилвагар – жилва қилувчи, товланувчи.

⁵ Кокулпаршон – сочини ёйган.

⁶ Ораз – юз.

⁷ Зулф – гажак.

⁸ Сунбул – лолага ўхшаш, ғуж бўлиб очиладиган гул.

⁹ Суман – ясмин гули.

¹⁰ Хилъат – тўн, устки кийим.

¹¹ Раъно – гул тури.

Гарчи ўлдим ишқиди, бир зарра парво айламас,
Ул тағофулпеша¹, истиғнода² луқмоним³ мени.

Фурқат, ул маҳваш⁴ фироқиди етар гардун⁵ сари
Кечадин то субҳ⁶ чеккан оҳу афғоним⁷ мени.

СУРАТИНГ

М.Мирзаев мусиқаси

Не балолиғ эрди, эй шўхи дилоро⁸, суратинг⁹?
Ақлими лол этти, қилғач томошо суратинг.

Кетти бир кўргач ани сабру қарорим шеваси¹⁰,
Айлади тоқат нечук чекканда тарсо¹¹ суратинг?

Ёки Гуландом эурсан, боз келдинг дар вужуд¹²,
Айлади Баҳромдек¹³ бизларни шайдо суратинг.

Сарв¹⁴ қадлар суратин чекканда наққоши азал¹⁵
Бир алиф¹⁶ шаклида ёзмиш қадди зебо¹⁷ суратинг.

¹ Тағофулпеша – бепарво.

² Истиғно – ноз(ланиш).

³ Луқмон – афсонавий донишманд, ҳаким.

⁴ Маҳваш – ойга ўхшаш.

⁵ Гардун – осмон; тақдир.

⁶ Субҳ – тонг.

⁷ Афғон – айн. фиғонлар; нола.

⁸ Дилоро – дилларни асир этувчи.

⁹ Сурат – 1) кўриниш, ташқи кифо; 2) сурат, тасвир, расм.

¹⁰ Шева – тарз, равиш, йўсин.

¹¹ Тарсо – бутпараст; христиан, насроний. Бу ерда, умуман, ғайримусулмон маъносида.

¹² Боз келдинг дар вужуд – яна қайтадан вужудга келдинг (туғилдинг).

¹³ Баҳром – хамсанависликда анъанавий бош қаҳрамонлардан бири. У бир йўловчи мусавирнинг қўлида Гуландомнинг (Навоийнинг «Сабъи сайёр»ида Дилором) суратини кўриб қолиб унга ошиқ бўлади.

¹⁴ Сарв – тик ўсувчи дарахт; маъшуқа қаддига ишора.

¹⁵ Наққоши азал – азал наққоши – Худога ишора.

¹⁶ Алиф – араб алифбосидаги «а(о)» ҳарфи. У шаклан тик қоматга ўхшатилади. Шунингдек, алифнинг абжад ҳисобидаги қиймати – «1» дан келиб чиқилса, ягона, ёлғиз маънолари ҳам англашилади.

¹⁷ Зебо – чиройли.

Кеча-кундуз журъат айлаб, моху мехр¹ ойинаси
Бўлмади кўрмоқ ила мустағни² асло суратинг.

Фурқатий қошу кўзинг айна тасаввур айлагач,
Солди ғорат кўнглига, жониға яғмо³ суратинг.

ОҲКИМ, ҲАМДАРД ЙЎҚ...

И.Икромов мусиқаси

Оҳким, ҳамдари йўқ, дард ошкор айлай десам,
Ёзғали шарҳи ғамимни ғамгусор⁴ айлай десам.

Ваҳшати⁵ элдин буким, ваҳшидин⁶ ўлғаймен малул⁷,
Ваҳшилардек гар мақомим⁸ кўҳсор⁹ айлай десам.

Ул париваш¹⁰ зулфининг савдосидин¹¹ девонаман,
Турғали бир ерда имкон йўқ, қарор айлай десам.

Кеча элға нолаи беихтиёримдин¹² малул,
Таркиға йўқ ихтиёрим, ихтиёр айлай десам.

Дилдаги доғимни Фурқат¹³ лоладек ифшо¹⁴ қилур,
Қатра-қатра қон ёшим жўши¹⁵ баҳор айлай десам.

¹ Моху мехр – ойу куёш.

² Мустағни(й) – эҳтиёжсиз, муҳтож эмас.

³ Яғмо – талон-торож.

⁴ Ғамгусор – ғамхўр, дардқаш.

⁵ Ваҳшат – қўрқинч, қўрқув.

⁶ Ваҳши(й) – ёввойи (хайвон); нодон, жоҳил одам.

⁷ Малул бўлмоқ – малол олмоқ, ранжимоқ.

⁸ Мақом – 1) тураржой; 2) даража, мартаба.

⁹ Кўҳсор – тоғ(лик жой).

¹⁰ Париваш – парига ўхшаш (ёр).

¹¹ Савдо – дард, ғам, ишқ; қора.

¹² Нолаи беихтиёр – беихтиёр (ўзи билмаган, хоҳламаган ҳолда) чекилган нола.

¹³ Фурқат – айрилиқ.

¹⁴ Ифшо – фош.

¹⁵ Жўш – қайнаш; тўлиб-тошиш.

ҚАДИМГИ УШШОҚ

Умрзоқ полвон мусиқаси

Нигори дилнавозим¹, доғи² ҳижрон айладинг кетдинг,
Фироқинг³ ўтиға бағримни сўзон⁴ айладинг кетдинг.

Қадингни жилвапиро⁵ қилдинг эрса ҳури жаннатдек,
Ҳамани⁶ кумридек⁷ ҳасратда нолон⁸ айладинг кетдинг.

Асири ишқ бўлғонлар ҳамамиз йиғлашиб қолдик,
Мунингдек ҳасрату ғам ичра нолон айладинг кетдинг.

Сафар қилдинг, шаҳаншоҳим⁹, шукуху¹⁰ салтанат бирла,
Қулинг Фурқатни бу ғурбатда¹¹ нолон айладинг кетдинг.

СОҒИНИШ

М.Мирзаев мусиқаси

Фиғонким, гардиши даврон¹² аюрди шоҳсуворимдан¹³,
Ғамим кўп, эй кўнгул, сен беҳабарсан оҳу зоримдан.

Ғуборим ишқ водийсида барбод ўлди, андоғким,
Биёбонларда¹⁴ Мажнун тўтиё¹⁵ излар ғуборимдан¹⁶.

¹ Дилнавоз – дили овловчи, кўнглини тут(иб ол)увчи.

² Доғи – бу сўзни «яна, тагин» маъносида ҳам, «доғ (бўлиш)» маъносида ҳам тушуниш мумкин.

³ Фироқ – айрилиқ.

⁴ Сўзон – куйиш, куйган.

⁵ Жилвапиро – жилва қилувчи.

⁶ Ҳама – ҳамма.

⁷ Кумри – қаптарлар туркумига мансуб сайроқи қуш.

⁸ Нолон – нола қилувчи.

⁹ Шаҳаншоҳ – шоҳлар шоҳи.

¹⁰ Шукух – ҳайбат, савлат.

¹¹ Ғурбат – мусофирлик, ғариблиқ, бегона юртларда юриш.

¹² Гардиши даврон – осмон, фалак гардиши; тақдир.

¹³ Шоҳсувор – чавандоз.

¹⁴ Биёбон – дашт, чўл.

¹⁵ Тўтиё – сурмага ўхшаш, кўз нуруни орттирувчи мода.

¹⁶ Ғубор – гард, чанг; из.

Қизил қондур сиришким¹, заъфарондур² чехраи олим³,
Мени ким кўрса фарқ этмас хазон⁴ бирла баҳоримдан.

Муҳаббат дардида ўлсам, ўтиб умрим, адо бўлғач,
Қамишлар ўрнига меҳригиёҳ унгай мозоримдан.

Адашган ит каби, Фурқат, қаён боргум билолмасман,
Қачон бўлғайки, топкайман хабар ёру диёримдан?!

БИР ТАРАХХУМ АЙЛАМАС

М.Мирзаев мусиқаси

Бир тараххум⁵ айламас ул шўхи жононим менинг,
Келди ҳажр⁶ андуҳи бирла оғзима жоним менинг.

Ўлдуруб, ташланг ани кўйиға, эй аҳбоблар,
Итлари тирноқиға бўлсун хино қоним менинг.

Ул ситамгар ишқида найлай яқо чок айламай⁷,
Бўлса олуда⁸ бало лойиға домоним⁹ менинг?!

Розиман ўлсам, мозорим сори бир айлаб гузор¹⁰,
Десақим: «Ушбу шаҳиди тийри мужгоним менинг»¹¹.

Қўймади кўзга аёғин нотавон¹² кўнглум учун,
Кўз била кўнглумда, Фурқат, қолди армоним менинг.

¹ Сириш – кўз ёши.

² Заъфарон – оч сариқ гуллайдиган ўсимлик ва унинг гули.

³ Чехраи ол – қизил юз.

⁴ Хазон – куз.

⁵ Тараххум – раҳм-шафқат.

⁶ Ҳажр – айрилик.

⁷ Яқо чок айламоқ – ёқа йиртмоқ (изтироб рамзи).

⁸ Олуда – қоришган, беланган.

⁹ Домон – кийимнинг этак қисми.

¹⁰ Гузор айламоқ – ўт(иб кет)моқ.

¹¹ Шаҳиди тийри мужгоним... – кипригим ўқидан шаҳид бўлган.

¹² Нотавон – ожиз, заиф, бечора.

ЧОРГОҲ I

Фаргона-Тошкент мақом йўлларида

Излаб висолинг, эй маҳи тобон¹, қачонғача,
Тортай фироқ² кечаси афғон³ қачонғача?

Сарви⁴ қадинг хаёлида қумрийи⁵ зордек
Йиғлай, нигоро, бо дили сўзон⁶ қачонғача?

Ҳижрон⁷ ўтида куйдурасен йиғлатиб мени,
Бўлгунг рақиба гул каби хандон⁸ қачонғача?

Сен ичкарида ғайр⁹ била нўш этиб¹⁰ шароб,
Мен ташқарида зор ичай қон қачонғача?

ЧОРГОҲ II

Фаргона-Тошкент мақом йўлларида

Вафо айлаб йироқдин ошкор оҳиста-оҳиста,
Бир ишқим айладинг, жоно, ҳазор оҳиста-оҳиста.

На яхши марҳаматлар айламишсан номада¹¹ изҳор:
«Муҳаббат расми¹² қилғил, – деб, – шиор оҳиста-оҳиста».

Нечук тоқат қилайким, бора-бора зўр этиб¹³ ишқинг,
Кўнгулдин олди сабр ила қарор оҳиста-оҳиста.

¹ Моҳи тобон – порлоқ ой.

² Фироқ – айрилик.

³ Афғон – нола, фиғон.

⁴ Сарв – тик ўсувчи дарахт; маъшука қаддига ишора.

⁵ Қумри – каптарлар туркумига мансуб сайроқи куш.

⁶ Бо дили сўзон – куйган дил билан.

⁷ Ҳижрон – айрилик.

⁸ Хандон – қулувчи.

⁹ Ғайр – бошқалар.

¹⁰ Нўш этмоқ – ичмоқ.

¹¹ Нома – хат, мактуб.

¹² Расм – одат, расм-русум.

¹³ Зўр этмоқ – кучаймоқ, зўраймоқ.

Бериб таскин кўнгулға васлига бир кун етарман деб,
Ўзимни ўргатай ҳажрингга¹, ёр, оҳиста-оҳиста.

Ўшал кун бир кўриб қолганда қилган новаки ғамзанг²
Ҳануз айлаб келур кўксим фиғор³ оҳиста-оҳиста.

Висолинг бодасидин⁴ қилмасанг шодоб⁵ Фурқатни,
Хароб айлар ани ҳажру хумор⁶ оҳиста-оҳиста.

КЎЗЛАРИНГ

М.Мирзаев мусиқаси

Тўккали жаллод эрур ишқ аҳлидин қон кўзларинг,
Лабларинг жонбахш-у, аммо офати жон кўзларинг.

Саҳл⁷, агар бўлса паришон, дилбарим, қилсанг нигоҳ⁸,
Қилди оҳуни Хўтан⁹ даштида сарсон кўзларинг.

Ногаҳон ошиқларингга тийри мижгонлар¹⁰ отиб,
Рахна¹¹ дил мулкиға солди номусулмон кўзларинг.

«Бир ишорат бирла, – дер эрди, – боқиб бисмил қилай¹²».
Бўлмасун ул аҳдидин, ё Раб, пушаймон кўзларинг.

¹ Ҳажр – айрилик.

² Новаки ғамза – ғамза (ноз, ишва) ўқи.

³ Фиғор (афғор) – ярадор, мажруҳ.

⁴ Бодаи васл – висол шароби.

⁵ Шодоб қилмоқ – қондирмоқ.

⁶ Хумор – кучли истак, хоҳиш, қўмсаш.

⁷ Саҳл – енгил, осон.

⁸ Нигоҳ қилмоқ – нигоҳ ташламоқ.

⁹ Хўтан – Шарқий Туркистондаги шаҳар ва дашт.

¹⁰ Тийри мужгон – киприк ўқи.

¹¹ Рахна – дарз, ёрик; жароҳат.

¹² Бисмил қилмоқ – бўғизламоқ, ўлдирмоқ.

Эй нигоро! Сурмани қўй, қўйма. Қўйсанг, чиқмағил –
Қилмағай ошуби¹ даҳр² устига тўфон кўзларинг.

Шукр, Фурқат фурқатингда³ хастаю бемор эди,
Бир боқишда айлади дардиға дармон кўзларинг.

ДУГОҲИ ҲУСАЙНИЙ II

Баҳор айёмида гулгашт⁴ этарга бир чаман бўлса,
Қилурға шарҳи ҳол⁵ аҳли муҳаббат икки тан бўлса.

Хазон айёмида ул тавба қилган бўлса ҳам майдин,⁶
Етиб майхораликнинг⁷ мавсуми, паймоншикан⁸ бўлса.

Булут қатрафишону⁹ руҳафзо сабзалар хандон¹⁰,
Ариғларнинг лабида сабзакорий¹¹ бир чаман бўлса.

Ҳаво ҳам мўътадил, ҳавзи мусаффо¹², суффаи дилкаш¹³,
Оқар сув ғалт уриб¹⁴, себарга¹⁵ узра мавжзан бўлса¹⁶.

¹ Ошуб – ғавғо, тўполон.

² Даҳр – дунё.

³ Фурқат – айрилик, жудолик; шоир тахаллуси.

⁴ Гулгашт – гул сайри.

⁵ Шарҳи ҳол – ошиқ дил изҳори.

⁶ Мисра мазмуни: кузда май ичишдан тавба қилган бўлса ҳам...

⁷ Майхоралик – майхўрлик.

⁸ Паймоншикан – ваъдасини бузувчи.

⁹ Қатрафишон – қатра сочувчи.

¹⁰ Руҳафзо сабзалар хандон – кайфият бағишловчи кўкатлар юз очган.

¹¹ Сабзакор – кўкаламзор.

¹² Ҳавзи мусаффо – покиза сувли ҳовуз.

¹³ Суффаи дилкаш – дил тортувчи, шинам супа.

¹⁴ Ғалт урмоқ – айланмоқ, думаламоқ.

¹⁵ Себарга – гулнинг гулости барги; сув бўйида ўсувчи, барглари уч айрили беда-симон гиёҳ.

¹⁶ Мавжзан бўлмоқ – тўлкинланмоқ.

Сабуи лаъл¹ бирлан шишаи байзоу олтун жом²,
Ўшал мажлисда соқий³ бир нигори сиймтан⁴ бўлса.

Сурури шодликни даҳр боғида⁵ нечук кўргай,
Камина Фурқатийнинг маскани байт ул-ҳазан⁶ бўлса?..

ЙЎЛИНГДА

М.Мирзаев мусиқаси

Туриб ҳар эрта, жононим, йўлингда,
Оқарди чашми⁷ ҳайроним йўлингда.

Фалак узра малакларга етушти,
Санга етмасму афғоним⁸ йўлингда?!

Муродинг қатлим эрса келмагингдин,
Фидодур бир қошиқ қоним йўлингда.

Ғубори тавсанингдин⁹ топди ором,
Чиқарди, йўқ эса, жоним йўлингда.

Маломат тошидин бўлди мунаққаш¹⁰
Чу Мажнун жисми уреним¹¹ йўлингда.

Кел, эй Юсуф, Зулайхо козасидек¹²
Қуруғлиқ байт ул-эхзоним¹³ йўлингда.

Ғар ўлсам интизоринг бирла Фурқат,
Ётар жисмим мени, жоним, йўлингда.

ТОРТАДУР

И.Икромов мусиқаси

Ул қаро кўз кўзларига сурма бежо тортадур,
Балки андин даҳр эли¹ ортуқча ғавғо тортадур².

Қошлари остида гўё икки фаттон³ кўзлари
Икки ҳиндубаччадурким⁴, ёндошиб ё тортадур⁵.

Кокулингдин бўй олган боғнинг тупроғидур,
Боғбон сотмоққа доим мушки соро⁶ тортадур.

Ишқни пинҳон тутарга бўлма шайдо, эй кўнгул,
Мушк пинҳон бўлса, бўйи ошкоро тортадур.⁷

Чархи кажрафторнинг⁸ бир шевасидин⁹ доғман,
Айшни нодон суруб, кулфатни доно тортадур.

Булҳаваслар¹⁰ торта олмас нозанинлар нозини,
Фурқатийдек бекасу¹¹ шўрида¹², расво¹³ тортадур.

¹ Сабуи лаъл – қизил кўзача.

² Шишаи байзоу олтин жом – оқ шишаю олтин қадах.

³ Соқий – май қуявчи.

⁴ Нигори сиймтан – оппоқ баданли соҳибжамол.

⁵ Даҳр боғи – замон (ёки дунё) боғи.

⁶ Байт ул-ҳазан – ғамхона.

⁷ Чашм – кўз.

⁸ Афғон – фиғон, нолиш.

⁹ Ғубори тавсан – асов отнинг чопишидан чиққан ғубор, чанг.

¹⁰ Мунаққаш – нақшли.

¹¹ Урэн – яланғоч. Чу Мажнун жисми уреним – Мажнун каби яланғоч таним.

¹² Коза – чайла. Байтда Юсуф пайғамбар ва унга ошиқ бўлган Зулайхо қиссасига ишора қилинмоқда.

¹³ Байт ул-эхзон – айн. ғам уйи, ғамхона.

¹ Даҳр эли – дунё ахли, замона одамлари.

² Ғавғо тортмоқ – шовкин солмоқ, тўс-тўполон қилмоқ.

³ Фаттон – мафтун қилувчи, фитна солувчи.

⁴ Ҳиндубачча – ҳинди бола.

⁵ Ё тортмоқ – ўқ-ёй отмоқ.

⁶ Мушки соро – сара, асл мушк.

⁷ Мисра мазмуни: мушкни яширганинг билан, унинг ёқимли хиди сени фош қилиб кўяди.

⁸ Чархи кажрафтор – эгри айланувчи фалак.

⁹ Шева – бу ерда қилиқ маъносида.

¹⁰ Булҳавас – ҳойи-ҳавас бандаси, бекарор, енгилтабиат.

¹¹ Бекас – кимсасиз, ёлғиз.

¹² Шўрида – паришонҳол.

¹³ Расво – шарманда.

А.Воҳидов муסיқаси

На бўлди, нигоро, биза асло қарамайсиз,
Гулдек очилиб, гунчаи хумро¹, қарамайсиз?

Ё ўзга кишилар сиза сўз ўргатадурму,
Йўқса, нега ҳеч сўз демайин ё қарамайсиз?

Ҳар кун ўтасиз тўффини² бошга қўюб эгри,
Олифта бўлуб мунча таманно³, қарамайсиз.

Кўрганда мени мунча шитоб айлаб ўтарсиз,
Борму магар ул ёна тамошо, қарамайсиз?⁴

Ҳар шому саҳар тинмайин афғон чекадурмен⁵,
Булбул қулингизга, гули зебо⁶, қарамайсиз.

Хўблар⁷ била келганда-ку мендин қиласиз ор,
Энди ўзингиз яккаю танҳо, қарамайсиз.

Фурқат қулингиз мисли гадо йўлда ётодур,
Бир лутфу карам⁸ қилғали, шоҳо⁹, қарамайсиз.

¹ Гунчаи хумро – қизил гунча.

² Тўффи – дўппи.

³ Таманно – ўзини кўз-кўз қилиш истаги.

⁴ Байт мазмуни: нега мени кўрганда қадамингизни бунчалик жадаллатиб, тез-тез ўтиб кетасиз? Ёки ўша томонда бирон томоша борми, нега қарамайсиз?!

⁵ Афғон чекмоқ – нолаю фиғон қилмоқ.

⁶ Гули зебо – гўзал гул.

⁷ Хўблар – яхшилар, гўзаллар.

⁸ Лутфу карам – илтифот, иноят, эҳсон.

⁹ Шоҳо – эй шоҳ.

О.Хотамов муסיқаси

Мени, эй гулрухим¹, булбулдек афгор² айладинг қўйдинг,
Ишимни кеча-кундуз нолаю зор айладинг қўйдинг.

Лабинг ширинлиғидин нуктаи пинҳон³ эди, сўрдим,
Табассум қилдингу бу сирни изҳор айладинг қўйдинг.

Ўшал кун лутф этиб, васлингга еткурдинг мени осон,
Фироқинг⁴ бирла ҳолим эмди душвор⁵ айладинг қўйдинг.

Жамолинг хирманида⁶ донаи холингни кўргуздинг,
Кўнгул мурғини⁷ зулфингга⁸ гирифтор⁹ айладинг қўйдинг.

Қилиб ширин адолиғ¹⁰, ҳар кима боқдинг кулиб, жоно,
Ўзингга ошиқ они, менга ағёр¹¹ айладинг қўйдинг.

Вилоят ичра солдинг ҳалқаи зулфингдин¹² овоза,
Жунун аҳлини¹³ ҳолимдин хабардор айладинг қўйдинг.

Нигоро, хастаи Фурқатни маҳжури висол¹⁴ айлаб,
Кўзи кўзгусини муштоқи дийдор¹⁵ айладинг қўйдинг.

¹ Гулрух – гулюз.

² Афгор – ярадор, мажруҳ.

³ Нуктаи пинҳон – яширин сўз.

⁴ Фироқ – айрилиқ, жудолик.

⁵ Душвор – қийин.

⁶ Жамолинг хирмани – чехранг.

⁷ Кўнгил мурғи – кўнгил куши.

⁸ Зулф – юзга тушиб турувчи соч, гажак.

⁹ Гирифтор – асир.

¹⁰ Ширин адолиғ қилмоқ – ширин, ёқимли қилиқлар қилмоқ.

¹¹ Ағёр – душман, рақиб.

¹² Ҳалқаи зулф – гажак.

¹³ Жунун аҳли – ошиқлар.

¹⁴ Маҳжури висол – ёр васлидан айрилиб қолган, узоқлашган, мажруҳ.

¹⁵ Муштоқи дийдор – юз кўришишга орзуманд.

Сабуи лаъл¹ бирлан шишаи байзоу олтун жом²,
Ўшал мажлисда соқий³ бир нигори сиймтан⁴ бўлса.

Сурури шодликни даҳр боғида⁵ нечук кўргай,
Камина Фурқатийнинг маскани байт ул-ҳазан⁶ бўлса?..

ЙЎЛИНГДА

М.Мирзаев мусиқаси

Туриб ҳар эрта, жононим, йўлингда,
Оқарди чашми⁷ ҳайроним йўлингда.

Фалак узра малакларга етушти,
Санга етмасму афғоним⁸ йўлингда?!

Муродинг қатлим эрса келмагингдин,
Фидодур бир қошиқ қоним йўлингда.

Ғубори тавсанингдин⁹ топди ором,
Чиқарди, йўқ эса, жоним йўлингда.

Маломат тошидин бўлди мунаққаш¹⁰
Чу Мажнун жисми уреним¹¹ йўлингда.

Кел, эй Юсуф, Зулайхо козасидек¹²
Қуруғлик байт ул-эхзоним¹³ йўлингда.

¹ Сабуи лаъл – қизил кўзача.

² Шишаи байзоу олтин жом – оқ шишаю олтин қадах.

³ Соқий – май қуювчи.

⁴ Нигори сиймтан – оппоқ баданли соҳибжамол.

⁵ Даҳр боғи – замон (ёки дунё) боғи.

⁶ Байт ул-ҳазан – ғамхона.

⁷ Чашм – кўз.

⁸ Афғон – фиғон, нолиш.

⁹ Ғубори тавсан – асов отнинг чопишидан чиққан ғубор, чанг.

¹⁰ Мунаққаш – нақшли.

¹¹ Урэн – яланғоч. Чу Мажнун жисми уреним – Мажнун каби яланғоч таним.

¹² Коза – чайла. Байтда Юсуф пайғамбар ва унга ошиқ бўлган Зулайхо қиссасига ишора қилинмоқда.

¹³ Байт ул-эхзон – айн. ғам уйи, ғамхона.

Ғар ўлсам интизоринг бирла Фурқат,
Ётар жисмим мени, жоним, йўлингда.

ТОРТАДУР

И.Икромов мусиқаси

Ул қаро кўз кўзларига сурма бежо тортадур,
Балки андин даҳр эли¹ ортуқча ғавго тортадур².

Қошлари остида гўё икки фаттон³ кўзлари
Икки ҳиндубаччадурким⁴, ёндошиб ё тортадур⁵.

Кокулингдин бўй олган боғнинг тупроғидур,
Боғбон сотмоққа доим мушки соро⁶ тортадур.

Ишқни пинҳон тутарга бўлма шайдо, эй кўнгул,
Мушк пинҳон бўлса, бўйи ошкоро тортадур.⁷

Чархи кажрафторнинг⁸ бир шевасидин⁹ доғман,
Айшни нодон суруб, кулфатни доно тортадур.

Булҳаваслар¹⁰ торта олмас нозанинлар нозини,
Фурқатийдек бекасу¹¹ шўрида¹², расво¹³ тортадур.

¹ Даҳр эли – дунё ахли, замона одамлари.

² Ғавго тортмоқ – шовқин солмоқ, тўс-тўполон қилмоқ.

³ Фаттон – мафтун қилувчи, фитна солувчи.

⁴ Ҳиндубачча – ҳинди бола.

⁵ Ё тортмоқ – ўқ-ёй отмоқ.

⁶ Мушки соро – сара, асл мушк.

⁷ Мисра мазмуни: мушкни яширганинг билан, унинг ёқимли ҳиди сени фош қилиб кўяди.

⁸ Чархи кажрафтор – эгри айланувчи фалак.

⁹ Шева – бу ерда қилиқ маъносида.

¹⁰ Булҳавас – хойи-ҳавас бандаси, беқарор, енгилтабиат.

¹¹ Бекас – кимсасиз, ёлғиз.

¹² Шўрида – паришонҳол.

¹³ Расво – шарманда.

ҚАШҚАРЧАИ УФОР

«Рост» мақомининг I таронасида айтилган

Юзу зулфинг фурқатидин, эй дилоромим менинг,
Йиғламоқлиғ бирла кечгай субх¹ ила шомим менинг.

Йўқ эрур осойишим холинг ғамидин кечалар,
Найлайн, талх ўлса бу тарёкдин комим менинг?!²

Заъфлик жисмим, рамақда жон, ўлар ҳолатдаман,
Тобакай ҳажрингда кечсун бўйла айёмим менинг?³

Хоки пойини фидоси жон ўшал қосидниким,
Еткурур бўлса жанобингга бу пайғомим менинг.⁴

Эл гумон айларки: нўшим бодаи гулранг эрур,
Йўқ, лабинг ёдида тўлмиш қон ила жомим менинг.⁵

ҚАШҚАРЧАИ САРВИНОЗ

«Бузрук» мақомидан

Йиғламоқдин бир пари ҳажрида, эй аҳбоблар,
Ўнг кўзимдин оқди қону сўнггидин зардоблар⁶.

Турралиғ зулфини ёдини қилиб бутхонада,
Тушди тарсоларни зуннориға печу тоблар.⁷

¹ Субх – тонг.

² Байт мазмуни: қора холинг туфайли кечалари оромим йўқ, бу тарёкдан (афюн, табобатда фойдаланилган қора дори) оғзим аччиқ бўлса, қандоқ қилай?!

³ Байт мазмуни: жисмим бемадор, жон эса чиқиб кетиш арафасида – ўлар ҳолатдаман. Сендан жудоликда кунларим қачонгача шундай ўтаркин?

⁴ Байт мазмуни: қанийди, кимдир ҳузурингга менинг бу номамни, хабаримни олиб борса. Агар шундай элчи тополсам, изларига жонимни фидо қилардим.

⁵ Байт мазмуни: эл (одамлар) мени қизил шароб ичяпти деб ўйлайди, йўқ, аслида, бу қадаҳ лабинг ёдида кўзимдан оққан қонли ёш билан тўла.

⁶ Зардоб – айн. сарик сув; жароҳатдан сизувчи суюқлик.

⁷ Байт мазмуни: тарсолар (насронийлар) ибодатхоналарида ёр сочининг ўримларини ўйлаганлари сари зуннорлари (насроний ва яҳудийлар белбоғи) эшилиб, ўралиб-буралиб кетаверди.

Бехабар зоҳид санамлар ишқиға мункир ҳануз,
Қоши қайғуси билан ҳам бўлса ҳам мехроблар.¹

Айбим этма, соқиё, даврон аро маст ўлмасам,
Шарбати лаълидек эрмас бодаи унноблар.²

Қатра-қатра ашклар³ сочдим ғамидин, ҳар бири
Ишқнинг дарёсидиндур гавҳари ноёблар.

Кеча туш кўрдимки, зулфин тебратур эрмиш насим,
Қилди ошуфта димоғим бу паришон хоблар.⁴

Ғайр ила ёрим шароби ноб ичиб, мен Фурқатий
Рашк жомидин ичиб, тонг отқуча хуноблар⁵.

БИР ТАРАХҲУМ АЙЛАМАС

М.Мирзаев муסיқаси

Бир тарахҳум⁶ айламас ул шўхи жононим менинг,
Келди ҳажр⁷ андуҳи бирлан оғзима жоним менинг.

Ўлдуруб, ташланг анинг кўйиға, эй аҳбоблар,
Итлари тирноғига бўлсун хино қоним менинг.

¹ Байт мазмуни: гарчи ёр қошининг қайғуси билан мехроблар (масжидларнинг тўридаги имом турадиган, тепаси қайрилма қилиб ишланган жой) эгилиб, букилиб қолган бўлса-да, ҳақиқатдан бехабар зоҳид (жаннат умидида дунё лаззатларидан кечиб, тоат-ибодатга берилган киши) ҳали-ҳануз санамлар ишқини инкор қилади.

² Байт мазмуни: эй соқиё (май қуновчи), давраларда маст бўлмасам, айбга йўймагинки, ҳеч бир май менга ёр лабининг шарбати каби таъсир қилмайди.

³ Ашк – кўз ёши.

⁴ Байт мазмуни: кеча бир туш кўрибман: шамол ёрнинг сочини ёйиб ўйнаётган эмиш. Бу паришон (тарқоқ) тушлар мени паришонҳол қилиб қўйди.

⁵ Хуноб – қонли ёш.

⁶ Тарахҳум – раҳм-шафқат.

⁷ Ҳажр андуҳи – айрилиқ ғами.

Ул ситамгар¹ ишқида найлай яқо чок айламай²,
Бўлса олуда³ бало лойиға домоним⁴ менинг.

Қўймади кўзга аёғин нотавон кўнглум учун,
Кўз била кўнглумда, Фурқат, қолди армоним менинг.

УФОРИ ОРОМИЖОН

Бухоро мақомларидаги «Дугоҳ»нинг иккинчи қисмидан

Икки ошуби чаманким⁵: гул бири, раъно бири,
Қилди ишқида мени мажнун⁶ бири, шайдо бири.

Шўр ангиз⁷ ўлса бир ёндин бирининг ишваси
Ҳам бу ёндин ғамзасин ошуб этар⁸ барпо бири.

Кўзлари қўймай кўнгул мулки аро ободлик,
Бириси ғорат⁹ қилиб келса, келар яғмо¹⁰ бири.

Йўқтурур бир хўбрў¹¹ оламда, илло бу иков¹²,
Бири ҳусн ичра эрур мумтозу мустасно бири.¹³

¹ Ситамгар – жабру ситам қилувчи.

² Яқо чок айламоқ – ёқа йиртиб, фарёд қилмоқ.

³ Олуда – беланган, булганган.

⁴ Домон – кийимнинг этаги.

⁵ Икки ошуби чаман – бир чаманнинг икки тўполончиси.

⁶ Мажнун – ишқ телбаси.

⁷ Шўр ангиз – ғавго солувчи.

⁸ Ғамзасин ошуб этар – ҳаддан зиёд ноз, ишва ва ғамза намоийш этади.

⁹ Ғорат қилмоқ – вайрон қилмоқ, таламоқ.

¹⁰ Яғмо – талон-торож.

¹¹ Хўбрў – чиройли, гўзал.

¹² Илло бу иков – бу иккисидан ташқари.

¹³ Мисра мазмуни: бири ҳусн борасида танҳо, энг сара жонона, албатта, иккинчиси ҳисобга олмагада (яъни у ҳам ҳусн бобида наригисидан қолишмайди).

Ётмиш эрди иккиси икки тизимга бош қўйиб,
Хоби ноз¹ ичра бирию ўзда йўқ асло бири.

Фурқатий, афсуским, ногаҳ² туриб хуршиду моҳ³,
Тутди ўз буржин⁴ бириси, кўйи⁵ бир маъво⁶ бири.

ФИҒОН I

Фаргона мумтоз йўлларида

Манам шўрида⁷ булбул, бўстонидин адашганман,
Юзи гул, қомати сарви равонидин⁸ адашганман,
Дилим ҳажри-ла қондур, дилситонидин⁹ адашганман,
Ғариби кўйи ғурбат¹⁰, хонумонидин¹¹ адашганман
Ва ё бир мурғи ваҳший¹² – ошиёнидин¹³ адашганман.

Биёбон¹⁴ гардиман Мажнун каби бир Лайли ёдида,
Бўлуб ошуфта¹⁵ занжири жунун¹⁶ басту кушодида¹⁷,
Қилурмиш қатъи раҳ¹⁸ ҳар кимса охир ўз муродида,
Югурсам ҳар тарафга, айб қилманглар, бу водийда
Мисоли телба итмен – корвонидин адашганман.

¹ Хоби ноз – ноз уйқу.

² Ногаҳ – тўсатдан, бирдан.

³ Хуршиду моҳ – куёш ва ой.

⁴ Бурж – куёшнинг йиллик ҳаракат доирасидаги ўн икки нуқтанинг ҳар бири.

⁵ Кўй – йўл.

⁶ Маъво – манзил.

⁷ Шўрида – паришон, гангиган.

⁸ Сарви равон – сарв – тик ўсувчи дарахт; ёр қоматига ишора. Равон – юрвчи.

Сарви равон – айн. юрвчи сарв.

⁹ Дилситон – кўнгил олувчи, маҳлиё қилувчи.

¹⁰ Ғариби кўйи ғурбат – ғурбат (мусофирлик) кўчасида юрган ғариб.

¹¹ Хонумон – бору йўқ, бисот.

¹² Мурғи ваҳший – айн. ёввойи қуш.

¹³ Ош(и)ён – макон, ин.

¹⁴ Биёбон – дашт, чўл.

¹⁵ Ошуфта – паришон, маъюс.

¹⁶ Занжири жунун – телбалик занжири.

¹⁷ Басту кушод – баст – боғланиш; кушод(а) – ечилиш, озод бўлиш; басту кушод – боғланиб-ечил(авер)иш.

¹⁸ Қатъи раҳ – йўлни кесиш, узиш, умуман, тўхташ.

ИСТАБ

М.Мирзаев мусиқаси

Фурқат газали, Чокар¹ мустаҳзоди

Кўнгул дардига топмай бораман ҳаргиз даво истаб,
Ани умри кироми², ҳасрато³, бўлғай адо истаб.

Неча юрдим, адошиб тўғри йўлдин, бесару сомон⁴,
Тутуб илгимни⁵, йўлға солса деб бир раҳнамо⁶ истаб.

Неча ерга суриб юз, яхшилар йўлида ўлтирдим,
Губори доманидин жон кўзига тўтиё истаб.

Жудо бўлган менингдек бормикин бир хастаю маъюс,
Жаҳонда ҳожатиға топмаган ҳаргиз раво истаб?

* * *

Хуснинг гули то бўлди жаҳон мулкида пайдо, эй шўхи паризод,
Солди ани ишқи бошима кулфату савдо, қилғил манга имдод⁷.
Билмам, на сифат одам эдинг ноз фанида, эй кўзлари шахло,
Қилдинг мани бир боқиш ила хуснингга шайдо, жилва қилиб ижод⁸.
Лайли била Ширин чу эмас ёрима монанд бир зарра ҳам обод,
Мен бирла қачон тенг бўлур ишқ ичра жаҳонда Мажнун ила Фарҳод?
Сийнамда⁹ чу эмди бу кўнгул мулкини¹⁰ вайрон, ёндирғали жоним,
Энди анга раҳм айлабон, эй дилбари барно, қилғил мани обод.
Чокар ғами ҳажрингга қачон бўлса гирифтор¹¹ ишқ ичра, билошак,
Дардига онинг шаҳди¹² лабинг қилдим даво, эй қомати шамшод?¹³

¹ Чокар – Матюсуф Харратов. 1889 йилда Хивага яқин Шайхлар қишлоғида туғилган. 1952 йилда Тошкентда вафот этган.

² Умри кироми – қимматли умр.

³ Ҳасрато – Э воҳ! Агтанг!

⁴ Бесару сомон – бесаранжом.

⁵ Илгини тутмоқ – кўлидан ушла(б етакла)моқ.

⁶ Раҳнамо – йўл кўрсатувчи.

⁷ Имдод – мадад.

⁸ Ижод қилмоқ – яратмоқ, пайдо қилмоқ.

⁹ Сийна – кўкрак.

¹⁰ Мулк – мамлакат.

¹¹ Гирифтор – мубтало, дучор.

¹² Шаҳд – асал.

¹³ Шамшод – тик ўсувчи дарахт.

ГАЛДИР I

Халқ ашуласи

Даҳр¹ аро мен чекмаган жабру жафолардан бири
Қолдим ҳам кўрмаган дарду балолардан бири?
Айласам зоҳир² агар ул ибтилолардан³ бири,
Тоқат этмас дарди ишққа мубталолардан бири,
Шарҳи ғам⁴ қилса, қани, бағри адолардан бири...

ГАЛДИР II

Ўзбек халқ куйи

Дер эдим: «Доим ўзим олам аро хуррам⁵ тутай,
Ёр ўлуб айшу тараб аҳлига⁶, тарки ғам тутай,
Даҳр⁷ аро озодалар домонини⁸ маҳкам тутай...»
Ўзни боз⁹ ул дарду кулфат аҳлига ҳамдам тутай,
Чунки ҳосил бўлмади ул муддаолардан бири.

Фурқатий бир сарвқомат ишқида бўлган асир,
Қумри янглиғ тортарам¹⁰ шавқида фарёду сафир¹¹,
Қош ила мужгонидан¹² ёнимда тиғ, илкимда тийр¹³,
Чўғздек¹⁴ вайрона ичра гарчи бўлдим жойгир,
Бир хабар олмас келиб пайкарҳумолардан¹⁵ бири.

¹ Даҳр – дунё; давр.

² Зоҳир – ошкор.

³ Ибтило – мубталолик.

⁴ Шарҳи ғам – ошқ дарду ғамини тушунтирмак, изохламоқ, сўз билан тўлалигича ифодалаб бермоқ.

⁵ Хуррам – хурсанд.

⁶ Айшу тараб аҳли – айш-ишрат ва хурсандчилик қилувчилар.

⁷ Даҳр – замон; дунё.

⁸ Озодалар домони – яхши, эркин одамлар этаги.

⁹ Боз – яна.

¹⁰ Тортарам – тортаман.

¹¹ Сафир – ёқимли овоз.

¹² Мужгон – киприklar.

¹³ Илкимда тийр – кўлимда камон ўқи.

¹⁴ Чўғз – бойқуш.

¹⁵ Пайкарҳумо – айн. хумо (бахт қуши) жуссали, яъни бахтли.

ГУЛЁР

Фаргона-Тошкент мақом йўллари

Дўстлар, айшу тараб¹, фасли баҳор истар кўнгул,
Ҳар куни саҳрода сайри лолазор истар кўнгул,
Айламак ҳар сори оҳулар шикор² истар кўнгул,
Кабк рафторин³ кўрарға кўҳсор⁴ истар кўнгул,
Гоҳи хурсанд этгудек ҳар неки бор, истар кўнгул.

Мутриби⁵ хушлаҳжалар танбурини соз айласа,
Рухпарвар байт ўқуб, хиргоҳи овоз⁶ айласа,
Гоҳи «Мискин» машқию гоҳи «Чапандоз» айласа,
Етса анжомига ул, ғайрини оғоз айласа,⁷
Гоҳи қонун, гоҳ рубоб, гоҳи дутор истар кўнгул.

ШАҲНОЗ⁸

Фаргона-Тошкент мақом йўллари

Солмаса чархи фалак⁹ давронимиз ичра халал,
Сайр қилсак ҳар баҳор айёми саҳрою жабал¹⁰,
Қилмаса боғи ҳаётимиз хазон боди ажал¹¹,

¹ Айшу тараб – хурсандчилик.

² Шикор айламак – овламок.

³ Кабк рафтори – каклик юриши.

⁴ Кўҳсор – тоғлик жойлар.

⁵ Мутриб – созанда. Мутриби хушлаҳжа – хушовоз созанда, ҳофиз.

⁶ Хиргоҳи овоз – хиргойи овозда (паст овозда) куйлаш.

⁷ Мисра мазмуни: у (яъни «Мискин», «Чапандоз») ниҳоясига етса, бошқасини бошлайверса...

⁸ «Гулёр» ва «Шаҳноз» матнлари, аслида, битта мухаммаснинг турли бандлари бўлиб, кўшиқ матни аслиятдаги матнга нисбатан анчагина ўзгарган. Бу тўпламда кўшиқ варианты олинди, лекин маънога зиён етмаган ўринлардаги ўзгаришларни сақлаб, заруратсиз киритилган ўзгаришлар аслиятдаги сўзлар билан алмаштирилди.

⁹ Чархи фалак – айланиб турувчи фалак; тақдир.

¹⁰ Жабал – тоғлар.

¹¹ Боди ажал – ўлим шамоли.

Кўргузиб юз жаҳд¹, айёми баҳор ўтмай, жадал²
Айланиб гулшан аро, сайри ҳазор³ истар кўнгул.

Неча кун маҳтоб тунларда⁴ олиб тарфи⁵ чаман,
Тонггача гуллар аросида тузулса анжуман,
Ой каби қилса мунаввар боғ саҳнин настаран⁶,
Ерга нақш ўлса саросар сояйи барги суман,⁷
Фурқатий, нозук, вафоли бир нигор истар кўнгул.

КОКИЛИНГ

*Хоразмнинг «Савти сувора»си
асосида басталанган*

Гул юзинг даврида, жоно, сунбули тар кокилинг,⁸
Бош-аёғингга тушиб, бўлмиш баробар кокилинг,
Ё ҳумодин⁹ зеб учун¹⁰ олғон қаро пар – кокилинг,
Шаҳпари анқомидур¹¹ бошингдаги ҳар кокилинг?
Айланай, жоним тасаддуқ, ушлайин зар кокилинг.

Тўлғониб чиқдинг кеча гажжак¹² тоқиб, пардоз илан¹³,
Лол қилдинг базм элин айлаб адолар соз илан,
Тўтидек қилдинг такаллумлар¹⁴ майин овоз илан,

¹ Жаҳд – ғайрат.

² Жадал – тезрок, шошилинч.

³ Сайри ҳазор – минг бора сайр.

⁴ Маҳтоб тунлар – ойдin кечалар.

⁵ ...Олиб тарфи чаман – бутун чаманнинг кўзини олиб...

⁶ Настаран – оқ очиладиган гул.

⁷ Мисра мазмуни: хушбўй оқ ёсмин гул баргининг сояси бошдан-оёк ерга тушиб турса.

⁸ Мисра мазмуни: гулдай юзинг атрофидаги сочларинг ҳалқа-ҳалқа бўлиб ўсувчи ёш сунбулга ўхшайди.

⁹ Хумо – афсонавий бахт қуши.

¹⁰ Зеб учун – безаниш учун.

¹¹ Шаҳпари анқо – анқо деган топилмас қушнинг патлари.

¹² Гажжак (гажак) – маъшуқа сочининг икки томондан юзга илмоқ каби буралиб тушган қисми.

¹³ Илан – билан.

¹⁴ Такаллум – сўз.

Юз қизортиб бодадин¹, ақлимни олдинг ноз илан,
Ҳар замон келтур димоғимга муаттар² кокилинг.

Тутмағил ҳаргиз қулоғинг, муддаий³ гар қилса панд,
Айни хўблиғ чоғидур⁴, майдон аро сакрат саманд⁵,
Доимо айлаб дуойи жонларинг мен мустаманд⁶,
Умринг, эй, бўлсин фузун⁷, иқбол ҳам андин баланд,
Доимо душманларинг ўлдирсин аждар кокилинг.

Давр олурда ҳар тараф боқиб, узоринг⁸ тебратиб,
Жилва қилдинг силкиниб, олтин гуморинг тебратиб,
Бел тутиб ҳайдар кокиллар тобдоринг⁹ тебратиб,
Ўйнаб-ўйнаб бағрим эздинг олма-норинг тебратиб,
Ҳалқасин бўйнимга ташлаб судра анбар¹⁰ кокилинг.

Равзаи ризвон эрур менга сари кўйинг сенинг,¹¹
Сарв гулдин яхшироқдир қадди дилжўйинг¹² сенинг,
Ташлама Фурқат аро, менким ризожўйинг¹³ сенинг,
Бир ғуломи камтарин, равшан дуогўйинг сенинг,
Қасди торож¹⁴ этмасун кўнглимни лашкар – кокилинг.

¹ Бода – шароб.

² Муаттар – хушбўй.

³ Муддаий – даъвогар.

⁴ Хўблиғ чоғи – яхши, балоғатга етган чоғ.

⁵ Саманд – от, тулпор.

⁶ Мустаманд – хаста, хожатманд.

⁷ Фузун – зиёда.

⁸ Узор – чехра, юз.

⁹ Тобдор – ўримли.

¹⁰ Анбар – хуш исли.

¹¹ Мисра мазмуни: мен учун кўчангинг бошиёқ жаннат боғининг ўзгинасидир.

¹² Қадди дилжў – кўнгили оловчи қомат.

¹³ Ризожў – ризолик истовчи.

¹⁴ Қасди торож – талон-торож, ғорат нияти.

НОҚИС

(1860 – 1929)

Муҳаммадшокир ўғли Абдуқодир Ноқис Каттакўрғонда туғилган.

Адабий мероси турли баёзлар орқали бизгача етиб келган. Анъанавий сюжетли «Лайли ва Мажнун» достони ҳозирча топилмаган.

ДОҒМАН

К.Отаниёзов мусиқаси

Ишқингда зор бўлдимۇ ғамгин думоғман¹,
Бемори фурқатингман-у², зоҳирда³ соғман,
Ақлу ҳушум санинг била – ўздин йироғман,
Кўрсат юзингни, толиби нури чароғман⁴,
Ҳажрингда⁵ дарду ғам била ҳасратда доғман.

Ўлдим жамолинг шавқида, дардинг ололмадим,
Бошингдин, эй санам, нега мен ўргулолмадим?
Бир лаҳза ишрат уйида мажлис қуролмадим,
Лаъли лабингни қандини бир дам сўролмадим,
Ҳажрингда дарду ғам била ҳасратда доғман.

Золим⁶ фалак⁷ фироқинга⁸ солди мени, нетай,
Қандоғ ғамингни сийнада⁹ элдин ниҳон¹⁰ тутай?!
Сабру қарор қолмади, эй жон, нечук этай?

¹ Ғамгин думоғ – айн. ғамгин кайфият; доимий маъюслик.

² Бемори фурқат – айриликдан оғриган бемор.

³ Зоҳир – устки, юзаки; кўриниб турган.

⁴ Толиби нури чароғ – чироқ нурининг талабгори.

⁵ Ҳажр – айрилик.

⁶ Золим – зулм қилувчи.

⁷ Фалак – осмон; тақдир.

⁸ Фироқ – айрилик.

⁹ Сийна – кўкрак.

¹⁰ Ниҳон – яширин.

Мажнуни бенаво¹ киби ё бош олиб кетай,
Ҳажрингда дарду ғам била ҳасратда доғман.

Сенсан париваш² аҳлини шўхи замонаси,
Менман сенинг ғаминг била олам фасонаси³,
Кўнгул қушини боиси чангу таронаси⁴ –
Зулфунгни домию яна холингни донаси⁵,
Ҳажрингда дарду ғам била ҳасратда доғман.

Ўлсам эди висолинга парвонадек куюб,
Жон берсам эрди бошими остонанга қўюб,
Махмурликда⁶ бодаи васлинг⁷ била тўюб,
Ноқислигимда⁸ кўксими тийри мижанг⁹ ўюб,
Ҳажрингда дарду ғам била ҳасратда доғман.

¹ Бенаво – бечора, ожиз.

² Париваш – парига ўхшаш (гўзал).

³ Фасона – афсона; машхурлик, овоза бўлиш.

⁴ Мисра мазмуни: кўнгул қушининг чанги (муסיкий асбоби) таронасининг (куйининг) боиси.

⁵ Қайрилган гажакнинг сиртмоқсимон кўриниши қуш тутиш учун қўйилган тузоққа, хол эса тузоққа сепиб қўйилган донга ўхшатишмоқда.

⁶ Махмур – хамр (май) ичган, маст.

⁷ Бодаи васл – висол шароби.

⁸ Ноқис – нуқсонли.

⁹ Тийри мижанга – киприк ўқи.

НОЗИМАХОНИМ

(1864 – 1924)

Мулла Саид Аҳмад қизи Нозимахоним Тошкентнинг Беш-ёғоч (Бешоғоч) даҳасида туғилган.

Ўша даврдаги «Садойи Туркистон», «Шухрат», «Тараққий», «Иштирокиюн» ва бошқа газеталарда ўзининг ҳажвий ҳамда лирик шеърлари билан фаол қатнашган. Девон тузмаган.

Тошкентда вафот этган.

ҚАШҚАРЧАИ УШШОҚ

Фаргона мумтоз йўлларидан

Кўргузуб нозик жамолин масту ҳайрон айлади,
Ўзи гул сайрига кетти, бизни боғбон айлади.

Очилиб гул ғунчадек ўт солди жону жисмима,
Бир тарахҳум¹ қилмайин оламга дoston² айлади.

Кўргач ул хуршид³ юзин ўтлар туташди жонима,
Сўлдуруб умрим гулин, бахтимни вайрон айлади.

Юз жамоли шамъига парвона бўлдим ўртаниб,
Билмади ҳолим ҳануз, ағёра⁴ паймон⁵ айлади.

Мисли булбул гул юзин шавқида айларман наво,
Лек эшитмай бир йўли⁶ кўзимни гирён⁷ айлади.

¹ Тарахҳум – раҳм-шафқат.

² Оламга дoston қилмоқ – бутун дунёга овоза қилмоқ.

³ Хуршид – қуёш.

⁴ Ағёр – рақиблар.

⁵ Паймон – аҳду паймон қилиш, келишиш.

⁶ Бир йўли – бир марта.

⁷ Гирён – йиғловчи.

Ҳар кеча ул ой фироқида¹ чекарман оҳлар,
Бир табассум қилмайин, ҳолим паришон² айлади.

Майли, ширин тил била дерман камоли васфини,
Нозима, гарчи сени бағрингни бирён³ айлади.

¹ Фироқ – айрилик.

² Паришон – тўзгиган, ёйилган, таркок.

³ Бирён – қовурилган; қовурдоқ.

ҲАЙРАТИЙ

Адабиётимизнинг яқин ўтмишида Ҳайратий тахаллуси билан ижод қилган икки шоир маълум: бири – Холбой ўғли Умрзоқ Ҳайрат Тўрақўрғоний (1845 – 1915). У Наманган вилояти Тўрақўрғон туманидаги Ёртепа қишлоғида туғилган. Девон тузган-тузмаганлиги номаълум.

Иккинчиси – Солиҳ ўғли мулла Ҳошим Ҳайратий (1870 – 1963) Шаҳрихоннинг Бегвачча Қашқар маҳалласида туғилган. У 1940 йилдан умрининг охиригача Тошкент вилоятининг Янгийўл туманида истиқомат қилган.

Қуйидаги мухаммас уларнинг қайси бирига тегишли экани номаълум.

ФАРҒОНАЧА ШАҲНОЗ

*Муқимий газалига Ҳайратий мухаммасидан
Фарғона мақомларидан «Гулёр-Шаҳноз»нинг
иккинчи бўлими асосида яратилган*

Шамъи ҳуснингга, нигоро, ўртаниб парвонаман,
Икки олам қору боридин кечиб бегонаман,
Чун самандар¹ оташи ишқинг² билан сўзонаман³,
Ақлу ҳуш учди бошимдин, эй пари, девонаман⁴,
Бир иложе қил эл ичра бўлмайин афсона ман.

Кимки Эрону Бадахшондин келур, иззат топар,
Ақл агар алломадур⁵, боқмас юзига, ор эгар,
Айлагил, эй Ҳайрато, вирди забон лайлу наҳор,⁶

¹ Самандар – афсоналарга кўра, ўтда яшовчи жонивор.

² Оташи ишқ – муҳаббат олови.

³ Сўзона – қуйган, ёнган.

⁴ Девона – ишқ телбаси.

⁵ Аллома – олим.

⁶ Мисра мазмуни: эй Ҳайратий, ёр исмини кечаю кундуз тилдан қўйма.

Ҳар кеча ул ой фироқида¹ чекарман оҳлар,
Бир табассум қилмайин, ҳолим паришон² айлади.

Майли, ширин тил била дерман камоли васфини,
Нозима, гарчи сени бағрингни бирён³ айлади.

¹ Фироқ – айрилик.

² Паришон – тўзгиган, ёйилган, тарқок.

³ Бирён – қовурилган; қовурдоқ.

ҲАЙРАТИЙ

Адабиётимизнинг яқин ўтмишида Ҳайратий тахаллуси билан ижод қилган икки шоир маълум: бири – Холбой ўғли Умрзоқ Ҳайрат Тўрақўрғоний (1845 – 1915). У Наманган вилояти Тўрақўрғон туманидаги Ёртепа қишлоғида туғилган. Девон тузган-тузмаганлиги номаълум.

Иккинчиси – Солиҳ ўғли мулла Ҳошим Ҳайратий (1870 – 1963) Шаҳрихоннинг Бегвачча Қашқар маҳалласида туғилган. У 1940 йилдан умрининг охиригача Тошкент вилояти-нинг Янгийўл туманида истиқомат қилган.

Қуйидаги мухаммас уларнинг қайси бирига тегишли экани номаълум.

ФАРҒОНАЧА ШАҲНОЗ

*Муқимий газалига Ҳайратий мухаммасидан
Фаргона мақомларидан «Гулёр-Шаҳноз»нинг
иккинчи бўлими асосида яратилган*

Шамъи ҳуснингга, нигоро, ўртаниб парвонаман,
Икки олам қору боридин кечиб бегонаман,
Чун самандар¹ оташи ишқинг² билан сўзонаман³,
Ақлу ҳуш учди бошимдин, эй пари, девонаман⁴,
Бир иложе қил эл ичра бўлмайн афсона ман.

Кимки Эрону Бадахшондин келур, иззат топар,
Ақл агар алломадур⁵, боқмас юзига, ор этар,
Айлагил, эй Ҳайрато, вирди забон лайлу наҳор,⁶

¹ Самандар – афсоналарга кўра, ўтда яшовчи жонивор.

² Оташи ишқ – мухаббат олови.

³ Сўзона – куйган, ёнган.

⁴ Девона – ишқ телбаси.

⁵ Аллома – олим.

⁶ Мисра мазмуни: эй Ҳайратий, ёр исмини кечаю кундуз тилдан қўйма.

Мулки Ҳинду Марвдин¹ келсам топардим эътибор,
Шул эрур айбим, Муқимий, мардуми Фарғонаман².

ТОПМАДИМ

Ф.Мамадалиев мусиқаси

Топмадим, ҳаргиз сўроғим – қайда жононим менинг?
Дашту сахроларни излаб кетди дармоним менинг,
Осмон даврини³ бузди оҳу афғоним⁴ менинг,
Йўқламайдур бир келиб (ул) моҳи тобоним⁵ менинг,
Бўлдилар бегона мендан чин қадрдоним менинг.

Ҳар замон ёдимга тушса, телбадек қилдим фиғон,
Ишқ ўти кўксимни тилди, умрими қилди хазон,
Менга сен – ороми жон, сенсиз керакмас бу жаҳон,
Қайси ишни яхши деб қўйдим қадам – топдим зиён,
Шул сабабдин қонга тўлди чашми гирёним⁶ менинг.

Васл боғига етолмай, вола айлар⁷ Ҳайратий,
Йиғлабон кўз ёшиниким жола⁸ айлар Ҳайратий,
Қип-қизил қонга бўяб хун⁹ лола айлар Ҳайратий,
Дам-бадам ўйлаб нигорин¹⁰ нола айлар Ҳайратий,
Лоақал, бир йўл¹¹ келиб қўймайди севгоним менинг.

¹ Эрон, Бадахшон, Ҳинд, Марв – ўрта асрлар Шарқининг машҳур мамлакат ва шаҳарлари.

² Мардуми Фарғона – фарғоналик.

³ Давр – айлана, гардиш.

⁴ Афғон – нола, фарёд.

⁵ Моҳи тобон – порлоқ (тўлин) ой.

⁶ Чашми гирён – айн. йиғловчи кўз.

⁷ Вола айламоқ – ўзини йўқотмоқ, хушдан кетмоқ.

⁸ Жола – дўл.

⁹ Хун – қон.

¹⁰ Нигор – хушсурат.

¹¹ Бир йўл – бир марта.

ҲАЗИНИЙ

(1867 – 1923)

Каттахожа эшон ўғли Зиёвуддин Ҳазиний Фарғона вилоти Учкўприк туманининг Катта Кенагас қишлоғида руҳоний-деҳқон оиласида туғилган. Қабри ўз қишлоғида. Ишончли насабномаларда унинг пайғамбар авлодларидан экани тасдиқланган.

1999 йилда Ҳазинийнинг ижодий мероси жамланиб, девон тартиб берилди.

ФАРҒОНА ТОНГ ОТҚУНЧА

М.Муртазоев мусиқаси

Ҳижрон¹ ўтига жисмим сўзона² тонг отқунча,
Ўртаб юрагим, бағрим бирёна³ тонг отқунча.

Мен Вомиқу сен Узро⁴ – васлингга етолмасман,
Ҳар кеча қароргоҳим⁵ остона тонг отқунча.

Оқшомда жамолингни шамъини мунаввар қил,
Жонимни этай санга парвона тонг отқунча.

Ҳеч кимга деёлмасдин бу сирри ниҳонимни,
Бағрим хунига⁶ тўлди паймона⁷ тонг отқунча.

Найлайки, иложим йўқ, ҳар гўшада⁸ йиғларман,
Тор ўлди Ҳазинийга Фарғона тонг отқунча.

¹ Ҳижрон – айрилик.

² Сўзон(а) – куйган, куйик.

³ Бирён – ковурилган; ковурдок.

⁴ Вомиқ ва Узро – Лайли ва Мажнун сингари афсонавий ошиқ-маъшук.

⁵ Қароргоҳ – тураржой, макон.

⁶ Хун – қон.

⁷ Паймона – май ичиладиган идиш, қадах, жом.

⁸ Гўша – жой, макон.

ОРАЗИЙ

(1869 – 1942)

Алихон Мулла Охун ўғли Оразий Шаҳрихоннинг Қашқар маҳалласида туғилган.

Ижтимоий ва лирик руҳдаги асарлари турли тўплам ва ба-
ёзларга киритилган. Девон тузган-тузмаганлиги номаълум.

Она шаҳрида вафот этган.

ДУГОҲ¹

Фарғона мақом йўллари

Эй тан, бас айла ғамни, қиш ўтса, баҳор ўлур,
Сахро юзи бинафша била лоззор ўлур.

Булбул чаманда нола қилур, бесабаб эмас –
Гул очиланча² қанча тиконга дучор ўлур.

Роҳат машаққат остидадур, ақл эрур гувоҳ –
Олтин-кумуш ҳам ўтга тушиб беғубор ўлур.

Қай бир кўнгулга тушса агар ишқни шуъласи,
Нафъу³ зарарга боқмас, иши оху зор ўлур.⁴

Ҳар кимсанингки толеъию хулқи хуш эса,
Ҳар жойда, ҳар маконда анга эътибор ўлур.

Аҳли хиёнат⁵ айласа сиррини эҳтиёт,
Минг чора қилса, бир куни (ул) ошкор ўлур.

Дунёни кори шундоқ экан, билдик, англадик –
Гоҳо биров азизу биров хору зор ўлур.

«Афсусларки, қолмади на ёру на рафиқ⁶...» –
Даб қабзиятдин⁷ Оразий девонавор⁸ ўлур.

¹ «Хоразм Сегоҳи»да ҳам ижро этилган.

² Гул очиланча – гул очилгунча.

³ Нафъ – фойда, манфаат.

⁴ Бу ва кейинги байт «Дугоҳ»да тушириб қолдирилган, фақат «Хоразм Сегоҳи»да учрайди.

⁵ Аҳли хиёнат – хиёнаткор, хоин.

⁶ Рафиқ – дўст.

⁷ Қабзият – эрkning бўғилиши ва жон қийналиши.

⁸ Девонавор – девона каби, девонадай.

ҲАМЗА

(Ниҳоний)

(1889 – 1929)

Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий (шеърларида асосан «Ниҳоний» тахаллусини қўллаган) Қўқонда табиб оиласида туғилган. Қабри Шоҳимардонда.

Ҳамза янги усул мактаблари учун дарсликлар, «Миллий ашулалар учун миллий шеърлар» мажмуасини яратган. Унинг «Оқ гул», «Қизил гул», «Сариқ гул», «Сафсар гул» каби шеърӣ тўпламлари, «Бой ила хизматчи», «Майсаранинг иши» каби ўнлаб драмалари машҳур.

БИР КЕЛИБ КЕТСУН

М.Мирзаев мусиқаси

Сабо, арзимни еткур, моҳи тобон¹ бир келиб кетсун,
Тамоми ҳусн элини² шоҳи – султон бир келиб кетсун.

Тутарга бир даме суҳбат асиру нотавон³ бирлан,
Дариг тутмай нигорим, бўлса имкон, бир келиб кетсун.

Неча кундин бери кўрсатмайин васлин соғинтурди,
Тараҳҳум айласун ул шўхи жонон – бир келиб кетсун.

Ниҳонийга неча аҳди вафолар боғлагон⁴ эрди,
Дегил, кўп қилмасун аҳдини ёлғон, бир келиб кетсун.

¹ Моҳи тобон – порлоқ ой; маъшуқа юзи.

² Тамоми ҳусн эли – ҳамма гўзаллар.

³ Асиру нотавон – туткун ва бечора.

⁴ Аҳди вафо боғламоқ – вафодорликка аҳду паймон қилиш.

ЎХШАЙДИ-КУ

Т.Қодиров мусиқаси

Ўйласам, ул дилбарим маккорга ўхшайди-ку,
Раҳми йўқ бир бевафо дилдорга ўхшайди-ку.

Ул куни гулгун¹ ниқобини очуб ман хастани
Ишқидин бўйнимга солган торга² ўхшайди-ку.

То бу дам³ олмас хабар, бўлди юраклар чок-чок,
Шўхи золим хийла⁴ дилозорга ўхшайди-ку.

Наргиси⁵ айлай мурувват деса, қўймас кўзлари,
Ханжари мужгонлари⁶ хунхорга⁷ ўхшайди-ку.

Ўзича қилмас манга мунча жафоу жабрни,
Анга ўргатган магар ағерга ўхшайди-ку.

Эй Ниҳон, қилдинг тавалло⁸ неча йиллар – келмади,
Сан каби бечорадин безорга ўхшайди-ку.

¹ Гулгун – қизил.

² Тор – чилвир.

³ То бу дам – ҳозиргача.

⁴ Хийла – анча.

⁵ Наргис – гул тури; маъшуқа кўзлари.

⁶ Ханжари мужгон – ханжардек киприклар.

⁷ Хунхор – конхўр.

⁸ Тавалло қилмоқ – ёлвормоқ.

МИСКИН

(1880 – 1937)

Гулом Халил Мулла Қўшоқ Мискин 1880 йил Тошкентнинг Девонбеги маҳалласида туғилган.

Ўша даврдаги «Туркистон вилоятининг газети», «Садойи Туркистон», «Тараққий» ва бошқа газеталарда маърифатпарварлик руҳидаги ҳамда лирик шеърлари билан фаол қатнашган. Тошкентда вафот этган.

ЭЙ ДИЛБАРИ ЖОНОНИМ

Фаргона катта ашуласи

Эй дилбари жононим, кўп нозу итоб¹ этма,
Юз жабру жафо бирла ҳолимни хароб этма.

Мастона кўзинг бирлан қошинг қиличин тортиб,
Бир-бирга имо айлаб қатлимга хитоб этма.

Ҳуснинг ҳақи, жононим, қилма мени кўп шайдо,
Ағёр ила май ичиб бағримни кабоб этма.

Дод ила фиғонимга² не бўлди қиё боқсанг,
Куйдирма фиғон бирла, жисмимни туроб³ этма.

Лаълингни закотидин Мискинга қарам қилғил,⁴
Келганда эшикингга сен тарки жавоб этма!

¹ Нозу итоб – ноз-карашма ва таъна-маломат.

² Фиғон – дод, нола.

³ Туроб – тупроқ, ер.

⁴ Мисра мазмуни: Лабинг лаълдирки, унинг закотини Мискинга бергил. Закот – бойлиги маълум бир миқдорга етган кишилар учун фарз ҳисобланган мол ибодати, мол-дунёнинг қирқдан бир улушини муҳтожларга бериш. Мискин бечора, муҳтож, йўқсил каби маъноларни англади. Шоир ўз тахаллусининг ана шу луғавий маъносига таяниб чиройли сўз ўйини қилмоқда.

СУНБУЛИНГ

Тошкент-Фаргонанинг эски ашулаларидан

Гул юзингда сунбули зулфинг¹ паришон айлама,
Лола багрин доғ этиб, гул гунчасин қон айлама,
Кезмагил бозор аро, хуснинг намоён айлама,
Ишқ элини йиғлатиб, кўзини гирён² айлама,
Эй ситамгар³, мунча ҳам оламни сўзон⁴ айлама.

Шаъмсан, эй дилрабо, мен ошиқи парвонаман,
Кечалар то субҳидам⁵ ҳажрингда ўртаб ёнаман⁶,
Йўқ иложим, найлайин, эл ичра кўп афсонаман,
Бир кўруб ойнадин, хуснингга чун ҳайронаман⁷,
Қил тараҳҳум⁸, мундин ортуқ зору нолон⁹ айлама.

Хўблар¹⁰ ичра, нетай, шўхи замони¹¹ сан ўзинг,
Нозанинлар хайлининг ширинзабони¹² сан ўзинг,
Бу кўзимнинг нури ҳам жисмимни жони сан ўзинг,
Найлайин, Мискин дилимнинг шодмони¹³ сан ўзинг,
Лутфу эҳсонингни¹⁴ мендин зарра пинҳон айлама.

¹ Сунбули зулф – сунбулдай узун, толим-толим соч.

² Гирён – йиғлаб турган.

³ Ситамгар – золим.

⁴ Сўзон – ёниб турган.

⁵ Субҳидам – тонг.

⁶ Ҳажрингда ўртаб ёнаман – соғиниб, куйиб ёнаман.

⁷ Чун ҳайронаман – шунчалар ҳайронаман.

⁸ Тараҳҳум қилмоқ – раҳм-шафқат қилмоқ.

⁹ Зору нолон – бечора ва нолали.

¹⁰ Хўблар – яхшилар; гўзаллар.

¹¹ Шўхи замон – замонанинг шўхи.

¹² Нозанинлар хайлининг ширинзабони – нозли гўзаллар ичида ширин тиллиги.

¹³ Шодмон – хурсанд; бу ўринда хурсандчилик маъносида.

¹⁴ Лутфу эҳсон – илтифот ва саховат.

ТОШКЕНТ ИРОҒИ

Ироқ мақоми асосида тошкентлик

Мадамин бастакор ишлаган

Манам Мажнуни ишқ, дўстларки, бир Лайлони изларман,
Жамоли гул, сочи сунбул, кўзи шаҳлони изларман,
Ажаб бир тийра дилдурман¹, қамарсиймони² изларман,
Мани ишқида зор этган қади зебони изларман,
Ўшандоқ офати жон, шўхи бепарвони изларман.

Асири гул юзидурман, жаҳон гулзорини найлай?
Анга кўнгулни олдирдим, бўлак дилдорини найлай?
Декорға сирри маҳрам йўқ, бу ғам изҳорини найлай?
Маломат қилса қилсин эл, алар гуфторини³ найлай?
Кечибман ору номусдин, ўшал барнони изларман.

Ёронлар, бир париваш⁴ ишқининг девонаси бўлдум,
Бериб барбод⁵ ақлимни, хирад⁶ бегонаси бўлдум,
Кўриб хусни чароғини⁷, ёниб парвонаси бўлдум,
Нетай, Мискин каби халқи жаҳон афсонаси⁸ бўлдум,
Жунуним⁹ айб қилманглар, маҳи анқони¹⁰ изларман.

¹ Тийра дил – кўнгли қоронғи, маъюс.

² Қамарсиймо – ой юзли.

³ Гуфтор – гап-сўз.

⁴ Париваш – париларга ўхшаш, гўзал.

⁵ Барбод бермоқ – йўқотмоқ, бой бермоқ.

⁶ Хирад – ақл.

⁷ Чароғ – чирок; нур. Чароғи хусн – хусн нури.

⁸ Афсона бўлмоқ – танилмоқ, ном чиқармоқ.

⁹ Жунун – телбалик.

¹⁰ Маҳи анқо – топилмайдиган, кўриб ҳам, етиб ҳам бўлмайдиган ой (юзли ёр).

ТАБИБИЙ

Табибийнинг яшаган йиллари номаълум. Маълумотларга кўра, у Муҳаммад Раҳимхон Соний – Феруз (1844 – 1910) саройида яшаб ижод этган шоирларнинг етакчиси бўлган. Тахаллуши шоирнинг ўзи ёки отаси табиб бўлганлигига ишора қилади.

БОШ УСТИНА

(Эшвой)

Қадимги халқ куйларидан

Келсанг агар кулбам аро, бош устина¹, бош устина,
Жон бирла айғумдур² санго³: «Бош устина, бош устина!»

Гар ҳар нафас қаҳр ила тош отсанг манга, эй нозанин,
Юз шавқ ила дегум анго⁴: «Бош устина, бош устина!»⁵

Гар лутфи беҳад айласанг, жон устина бўлғусидур,
Гар жавр қил беинтиҳо, бош устина, бош устина.⁶

Ушшоқи содиқ улдурурким, дегусидур, ишқ аро
Келса анга дарду бало: «Бош устина, бош устина».⁷

Чин ошиқ эрсанг қилмағил санги маломатдан ҳазар,
Балким дегил субҳу масо: «Бош устина, бош устина!»⁸

Доим Табибий қилғуси базми висолинг орзу,
Меҳринг қўйиб кел, дилбаро, бош устина, бош устина!

¹ Бош устина – мархабо, хуш келибсиз.

² Айғумдур – айтгумдир, айтаман.

³ Санго – сенга.

⁴ Анго – унга.

⁵ Байт мазмуни: агар ҳар дамда ғазаб билан менга тошлар отсанг, ғоят хурсанд бўлиб: «Бошим устига, бошим устига!» – деб тураман.

⁶ Байт мазмуни: агар ҳисобсиз марҳаматлар қилсанг, жон устига бўлади (яъни жон дейман), агар тугаб битмас жафолар қилсанг, бош устига, марҳамат.

⁷ Байт мазмуни: садоқатли ошиқлар ишқ йўлида қандай дарду бўло келмасин, рози бўлиб: «Бош устига», – дейдилар.

⁸ Байт мазмуни: чинакам ошиқ бўлсанг, таънаю маломат тошларидан кўрқмагил, аксинча, эртаю кеч: «Бош устига», – дегил.

АВАЗ ЎТАР

(1884 – 1919)

Полвонниёз (Ўтар) ўғли Аваз Хивада туғилган. Умумий ҳажми 20 минг мисрани ташкил этувчи адабий мероси «Саодат ул-иқбол» девонига жамланган. Қабри Хивада.

ОРАЗИБОН¹

Қадимги Хоразм халқ куйларидан

Дарди дилим ул шўхи ситамкорима² айтинг,
Кўнглумни ғамин ёри вафодорима айтинг.

Шоядки³, қилиб лутфу карам⁴, кулбама бу тун
Келгай, бориб ул шўхи севар ёрима айтинг.

Васлини тилаб шому саҳар, ҳеч чу топмай⁵,
Бедорлиғим⁶ ул кўзи хунхорима⁷ айтинг.

Кўнглум чидай олмай ситами ҳажриға⁸ эмди
Ким, ўлгали етдим, ани дилдорима айтинг.

Ҳижронда чекиб ранжу балият Авазосо,⁹
Маҳзунлиғим¹⁰ ул лаъли шакарборима¹¹ айтинг.

¹ Ушбу ғазал «Айтинг» номи билан бошқа оҳангда ҳам куйланган.

² Ситамкор – жабр-ситам қилувчи.

³ Шояд – зора.

⁴ Лутфу карам – илтифот, меҳр-мурувват.

⁵ Ҳеч чу топмай – асло тополмай.

⁶ Бедорлиғ – доим уйғоклик.

⁷ Кўзи хунхор – кўзлари қон тўкувчи.

⁸ Ситами ҳажр – жудолик жабри.

⁹ Мисра мазмуни: айрилиқда Аваз каби захмат ва балолар чекиб...

¹⁰ Маҳзун – маъюс, ғамгин.

¹¹ Лаъли шакарбор – лаби лаълдай кизил ва шакар (яъни ширин сўз) ёғдирувчи ёр.

ЧОКИ ГИРИБОН

Қадимги халқ куйларидан

Бўлмадим бир лаҳза ҳижрондин¹ халос,
Бўлмагандек кимса зиндондин халос.

Халқи олам, ман тирикман, бўлмағай
Рўзу шаб фарёду афгондин халос.²

Ҳажр аро тушмишман, эмди бўлмағай
Жисм ҳаргиз нори сўзондин халос.³

Токи ғайри⁴ бордурур, бўлғай қачон
Ишқ эли озори жонондин халос?

Ишқнинг қайғуси сандин кетмағай,
Бўлмағунча токи сан жондин халос.

Эй Аваз, дилдорсиз бўлғай қачон
Ранж ила олому ҳирмондин халос?⁵

БЎЛМИШАМ

*Хоразм «Савти сувора»лари
асосида ишланган*

Оҳким, ман нотавон мискину маҳзун бўлмишам,
Ҳажр айёми аро яқсар жигархун бўлмишам.⁶

¹ Ҳижрон – жудолик, айрилиқ.

² Байт мазмуни: мен тирик эканман, олам эли туну кун нолаю фигонимдан халос бўлмайди.

³ Байт мазмуни: ёримдан айрилдим, энди жисмим гўё дўзах оловидадир ва бу оловдан асло кутулолмайди.

⁴ Ғайри – бегона; ракиб. Бу ўринда ракиб тимсолида ҳаётини эҳтиёж – нафсни назарда тутилади. Жононни озор беришга ундовчи ҳам шу ёвдир.

⁵ Байт мазмуни: эй Аваз, дилдоридан айрилган киши машаққат, ғам-аламлару махрумликлардан қачон халос бўлибди?!

⁶ Байт мазмуни: э воҳ, ман ожиз, бечораю ғамгин бўлдим, айрилиқ кунларида жигарим эриб, буткул қон бўлди.

Не ажаб, гар айласам ношоду маҳзунлиғ баси
Ким, сабоҳу шом аҳволи дигаргун бўлмишам.¹

Токи ман бадному расволиғ чекарга доимо
Жумлаи аҳбоб аро иқболи вожун бўлмишам.²

Айб қилманглар мани дилхаста³ оху ноласин
Ким, асири дилбари чашми пурафсун бўлмишам.⁴

Бок эмас⁵, гар айласам назми ҳаётафзони⁶ машқ
Ким, Аваздек шоири хуштабъи мавзун⁷ бўлмишам.

ОШИҚ ЎЛДИМ

М.Юсунов мусиқаси

Ошиқ ўлдим бир йўли қилғач тамошо ҳуснини,
Бу жиҳатдин ҳар нафас қилғум таманно⁸ ҳуснини.

Заррадек ойу куёш қошида айлар изтироб⁹,
Нозири бўлса¹⁰ қачон ул моҳсиймо¹¹ ҳуснини.

Олам аҳлин сар-басар¹² шайдою зор этмак учун
Халқ қилмиш¹³ гўйиё Тангри таоло ҳуснини.

¹ Байт мазмуни: маънос, ғамгин юрганимни кўриб ажабланманг, негаки кечаю кундуз аҳволим бошқача бўлиб (ўзгариб) бормоқда.

² Байт мазмуни: дўстлар орасидаги бахти паришон, омадсизи ўзим бўлдим, токи эл орасида расволикка, ёмон деган номга ҳам доим ёлғиз ўзим дучор бўлай.

³ Дилхаста – кўнгли оғриган, қалби бемор.

⁴ Мисра мазмуни: кўзлари сеҳр-жодуга уста дилбарга асир бўлдим.

⁵ Бок эмас – зарари йўқ.

⁶ Назми ҳаётафзо – ҳаётбахш шеър.

⁷ Шоири хуштабъи мавзун – хуш табиатли, сўзи ширин шоир.

⁸ Таманно – орзу, истак.

⁹ Изтироб – тоқатсизлик, қийналиш.

¹⁰ Нозир бўлмоқ – қарамоқ, кўрмоқ, назар солмоқ.

¹¹ Моҳсиймо – ой юзли.

¹² Сар-басар – бошдан-оёқ.

¹³ Халқ қилмоқ – яратмоқ.

Дил бериб нозу адоу ишвау рафториға,¹
Кўргали ман бўлмишам ушшоқу шайдо² ҳуснини.

Нотавон³ кўнглимға, найлай, бўлмаса сабру шикеш⁴,
Кўрмайин бир лаҳза ул маҳбуи зебо⁵ ҳуснини?!

Бўлғусидур кўрган эл албатта ишқиға асир
Ким, ани(нг) дилкаш⁶ яратмиш Тангри гўё ҳуснини.

Эй Аваз, бўлсанг агар беҳуш, ман не айбким,
Кўргали ҳайратдаман бир ноз пиро⁷ ҳуснини.

КОМЁБ АЙЛАБ⁸

*Баҳши куйлари асосида
М.Юсупов ашулага солган*

Висоли ичра бермакка муродим комёб айлаб⁹,
Рақибин рашк ўтиға бағрини яксар¹⁰ кабоб айлаб,
Манга лутфу иноёту карамлар¹¹ беҳисоб айлаб,
Тун-оқшом келди кулбам сори ул гулрух¹² шитоб айлаб,
Хироми суръатидин гул уза ҳайдин гулоб айлаб¹³.

Паридек жилва бирла кўргузуб чобуклик¹ ул дилбар,
Етушди айлабон беҳадду сон нозу тағофиллар,²
Олурға хаста ушшоқ аҳлининг жонини сар то сар³,
Қилиб мужғони шабравлар киби жон қасдиға ханжар,⁴
Белиға зулфи анбарборидин мушкин таноб айлаб.⁵

Бари сўзини аҳли назм назми силкига терди,⁶
Тутиб ул моҳ⁷ вафо таврини⁸, бу тун базмима кирди,
Ҳамадин они муштоқи мани зору ҳазин⁹ эрди,
Келиб ўлтирдию илгим тутиб¹⁰, ёнида ер берди,
Такаллум бошлади ҳар лафзини дурри хушоб айлаб.¹¹

Қилиб комича даврон кимсани бу чархи ахзар тоқ,¹²
Аваз янглиғ бўлур сармаст ҳам беҳушу беҳудроқ¹³,
Эса ёру аниси борҳо бир шўҳи сиймин соқ,¹⁴
Аниким элтқай васл уйқуси ишрат туни мундоқ,
Навоийдек ётар то субҳи маҳшар¹⁵ тарки хоб¹⁶ айлаб.

¹ Чобук – ўйноқи.

² Мисра мазмуни: беҳад эркалик билан, ўзини билмаганликка, танимаганликка олиб келди.

³ Сар то сар – бошдан-оёқ, битта қўймай.

⁴ Мисра мазмуни: худди қароқчилардай қуролланиб – киприкларини ошиқлар жонининг қасди учун ханжар қилиб.

⁵ Мисра мазмуни: мушқдай қора ва хушбўй сочларини белига таноб (арқон) қилиб, яъни чулғаб.

⁶ Мисра мазмуни: таърифини шоирлар ўз шеърлари ипига тизди.

⁷ Моҳ – ой.

⁸ Вафо таврини тутмоқ – вафони одат қилмоқ.

⁹ Ҳазин – маънос, ғамгин.

¹⁰ Илгини тутмоқ – қўлини ушламоқ.

¹¹ Мисра мазмуни: ҳар сўзини тоза дурдай қилиб гап бошлади.

¹² Мисра мазмуни: бу кўк гумбази (яъни фалак ёки тақдир) кишини ўз хоҳишича айлантиради, ўзи хоҳлаган кўйга солади.

¹³ Сармаст ҳам беҳушу беҳудроқ – кайфи ошган, телба ва хушсиз.

¹⁴ Мисра мазмуни: бир оппоқ иякли (жонон) бир неча бор ёру дўсти бўлса...

¹⁵ То субҳи маҳшар – қиёмат тонгигача.

¹⁶ Тарки хоб айламоқ – уйқудан кечмоқ ёки ухлай олмаслик.

¹ Мисра мазмуни: ноз-карашмаларига, чиройли юришига дил бериб.

² Ушшоқу шайдо – ошиғу мафтун.

³ Нотавон – заиф, бемажол.

⁴ Сабру шикеш – сабр ва ором.

⁵ Маҳбуи зебо – гўзал маҳбуиба.

⁶ Дилкаш – дилни тортувчи.

⁷ Ноз пиро – ноз ишваси билан безанган (нози ўзига ярашган).

⁸ «Чапандози Гулёр»нинг бухороча вариантда ҳам айтилган. Мухаммас таркибидаги Навоий ғазалининг тўлиқроқ изоҳи билан «Шитоб айлаб» кўшиғи орқали танишиш мумкин.

⁹ Комёб айламоқ – бахтли қилмоқ.

¹⁰ Яксар – бутунлай.

¹¹ Лутфу иноёту карам – илтифот, ғамхўрлик, марҳамат.

¹² Гулрух – гул юзли.

¹³ Ҳайдин гулоб айлаб – тердан гулоб қилиб.

ҲАБИБИЙ

(1890 – 1982)

Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Ҳабибий Андижон вилоятининг Пахтаобод туманига қарашли Қўқон қишлоғида туғилган. «Кўнгил тароналари», «Танланган асарлар» каби тўпламлари ҳамда девони билан машҳур.

1974 йилда «Ўзбекистон халқ шоири» унвони билан тақдирланган.

БОҒ ИСТАР

Ғ.Аҳмедов мусиқаси

Ҳар лаҳза менинг кўнглим ёр истару боғ истар¹⁷,
Ёр илгида¹⁸ боғ ичра май тўла аёғ¹⁹ истар.

Билмам, на таманнодур²⁰, фикри била шод ўлмас,
Ҳар кеча тонг отгунча рухсори чароғ²¹ истар.

Тонг чоғи сабо юрса атрин сочиб оламга,
Мушкин сочидин²² бир бўй олмоқни димоғ истар.

Йўл узра висол истаб қоқмай мижа²³ кўз тутгай²⁴,
Сайд этгали сайдини²⁵ андоғки тузоғ истар.

Мажнун каби овора Лайлисининг ишқида,
Ғаҳ шаҳру ғаҳи қишлоқ, ғаҳ дашт ила тоғ истар.

Ошуфта¹ Ҳабибийни ўз ҳолига қўймайдур,
На бир дам олур ором, на лаҳза фароғ истар.

КЕЛДИК

К.Жабборов мусиқаси

Бу гулшан соз экан, соз устига соз этгали келдик,
Қадрдонларни шод айлаб, сарафроз этгали² келдик.

Олиб қўлларга нозик созу тилларда ширин ялла,
Фалакка етгудек жўр айлаб овоз этгали келдик.

Муҳаббат боғлашиб сизлар билан, ҳар кеча базм айлаб,
«Баёт»у «Ушшоқ»у «Гулёр», «Чапандоз» этгали келдик.

Чаман булбулларидек сайр этиб гулзору боғларда,
Ҳамиша яйраб, эркинликда парвоз этгали келдик.

Ҳабибий, мақсадим – тинчлик, фаровонлик давом этсин,
Кўнгулларни баҳор айёмию³ ёз этгали келдик.

¹⁷ Истамок – 1) хоҳламок; 2) изламок, қидирмок.

¹⁸ Ёр илги – ёр қўли.

¹⁹ Аёғ – қадах.

²⁰ Таманно – мақсад.

²¹ Рухсори чароғ – нурли, порлоқ юз.

²² Мушкин соч – ёрнинг мушк каби қора ва хушбўй сочи.

²³ Мижа – киприк. Мижа қоқмай – киприк қоқмай, кўз юммай.

²⁴ Кўз тутмоқ – кутмоқ, пойламоқ.

²⁵ Сайд – ов; бу ўринда ўлжа маъносида. Сайд этмоқ – овламок.

¹ Ошуфта – паришон, таркок.

² Сарафроз этмоқ – бахтиёр қилмоқ, севинтирмоқ.

³ Айём – кунлар; байрам.

Сайри гулзор истамам, ул сарву раъно¹ бўлмаса,
 Базму суҳбат гулламас, то суҳбаторо² бўлмаса,
 Ишқ завқин ким билур, бир гулга шайдо бўлмаса
 Ё муҳаббат бодасидин³ кайфи саҳбо⁴ бўлмаса?
 Ишқ ила лоф урмасин, бошида савдо бўлмаса.

Дилни мафтун этди оҳиста кулиб, ташлаб назар,
 Ҳаддин ошди ҳайратим, кўзимда бўлди жилвагар⁵,
 Ким кўрибдур дилраболар ичра бундоғ сеҳргар?
 Разм ила қошу кўзи кўрсатди ранго-ранг ҳунар,
 Дил қушин сайд⁶ этди нечун қошлари ё⁷ бўлмаса?

Аҳди йўқ ҳар булҳаваслардан⁸ кечиб ор айлади,
 Мен Ҳабибийни садоқатли топиб ёр айлади,
 Меҳру шафқат бор экан қалбида, изҳор айлади,
 Ҳар на бўлган аҳду паймонларга иқрор айлади,
 Билмас эрди тоза бу ишқимни, ифшо⁹ бўлмаса.

¹ Сарву раъно – мажозан хушқомат гўзал ёр.

² Суҳбаторо – суҳбатга оро берувчи, суҳбатни безовчи, маҳбуба.

³ Бода – май, шароб. Муҳаббат бодаси – ишқ шароби.

⁴ Кайфи саҳбо – қизил май кайфи.

⁵ Жилвагар – жилваланувчи, ўзини кўз-кўз қилувчи.

⁶ Сайд – ов, ов қилиш.

⁷ Ё (ей) – камон, ўқ-ей.

⁸ Булҳавас – ҳойи-ҳавасга берилган, енгилтак, беқарор.

⁹ Ифшо – фош.

Хуршид – Шамсиддин Шарафиддинов 1892 йилда Тошкент шаҳрида туғилган. Қабри ўша ерда.

У Навоийнинг «Фарҳод ва Ширин», «Лайли ва Мажнун» дostonлари асосида яратилган худди шу номлардаги мусиқали драмалардан ташқари «Сиёвуш», «Ойбону», «Қалин», «Муҳаррам» каби ўнлаб саҳна асарлари, шунингдек, талайгина ғазаллар муаллифидир.

БАЁТИ ШЕРОЗИЙ II¹

Фаргона-Тошкент мақом йўлларида

Сабо, еткур саломимни, етургил кўҳи² дилдора,
 Паришон хотиримдин арзае³ қил нозанин ёра.

Баён эт иштиёқи⁴ васлида қилган фиғонимни,
 Этар, шояд, келиб бу Кўҳқан⁵ ҳолига наззора⁶.

Нигорим лаб очиб сендин агар аслим савол этса,
 Дегил: «Чин⁷ шоҳидир бу севги саҳросида оввора.

Эмиш юртида Фарҳод исми, бунда тоғ қазувчидур,
 Матоҳи ҳуснин⁸ олмоққа келибдур ушбу бозора».

Менга ужмоҳ⁹ кўринмиш шавқи бирла бу жафо тоғи,
 Нигоримнинг кўзи – кавсар¹⁰ суви ман ташна бемора.

¹ Ушбу ғазал «Фарҳод ва Ширин» мусиқали драмасидан олинган. Байтлар кетма-кетлиги драмадаги тартибда берилиши ҳар жиҳатдан тўғри ва маъқул деб топилди.

² Кўҳ – тоғ. Кўҳи дилдор – ёр маскан тутган баландлик, юксаклик.

³ Арза – изҳор. Мисра мазмуни: эс-хушимнинг паришонлигини (ўзимда эмаслигини) ёримга етказ (изҳор қил).

⁴ Иштиёқ – кучли истак. Иштиёқи васл – ёр висолига ташналик.

⁵ Кўҳқан – тоғ қазувчи. Мумтоз адабиётда кўпроқ Фарҳодга нисбатан ишлатилади.

⁶ Наззора – қараш, назар солиш, эътибор бериш.

⁷ Чин – Хитой мамлакати.

⁸ Матоҳ (матогъ) – мол, буюм, давлат. Матоҳи ҳусн – ҳусн моли. Байт мазмуни: «Ўз юртида Фарҳод, бу ерда тоғ қазувчи деб атайдилар. Заҳматлардан иборат бу ишқ бозорига ёр жамолига харидор бўлиб келган» (деб айт).

⁹ Ужмоҳ – жаннат.

¹⁰ Кавсар – жаннат булоғи.

ЧУСТИЙ

(1904 – 1983)

Набихўжа Нуриллахўжа ўгли Чустий Наманганнинг Чуст туманида туғилган. Қабри ҳам ўша ерда.

Унинг «Қўзғол», «Шамшир», «Лолазор», «Ҳаёт завқи», «Гул мавсуми» каби шеърий тўпламлари, девони, ҳаммуаллифликдаги «Даврон ота», «Қурбон Умаров», «Жасур оила» сингари саҳна асарлари, шунингдек, форсийдан таржималари машхур.

КУЛДИРСА ҲАМ

Ўргилай ранжитса ҳам, кулдирса ҳам
Ёки жон бахш этса ҳам, ўлдирса ҳам.

Ёнма-ён ўлтирмаса ҳам, майлига,
Рози эрдим – рўбарў ўлтирса ҳам.

Сўзласа, дил жомига қуйгай асал,
Кўп ширин – боқиб гапирмай турса ҳам.

Ундирай меҳригиё гуллар аро,
Ишқи офтобдек мени куйдирса ҳам.

Кўзларим тўймас боқиб рухсорига,
Мен билан юз йилча даврон сурса ҳам.

Чустий дер: «Ҳар нозига юз жон фидо,
Ўргилай ранжитса ҳам, кулдирса ҳам».

БЎЛУРМУ

К.Раҳимов муסיқаси

«Недур?» – деб исмингизни сиздан сўраб бўлурму,
Ноз айлаб айтмасангиз, унга чидаб бўлурму?

Ўйнаб сабо¹ сочингиз торини кетди ташлаб,
Жон риштасини² унга, айтинг, улаб бўлурму?

Дил лаб очувди, айдим: «Шошма, куйиб кетарсан,
Борму эсинг, қуёшдан бўса тилаб бўлурму?!»

Мижгоним³ игнасига дурдоналар тизибман,
Юпқа яқога шундан тугма қадаб бўлурму?

Нур қайда бўлса, сўзсиз, кўз шу томонга тушгай,
Сиздан бўлак томонга, айтинг, қараб бўлурму?

Сиз деб тикан азобин чекди қўлу оёғим,
Қўл бўлса тегманозик, гул дасталаб бўлурму?

Кўнглим биносини сиз нақшу нигор этарсиз⁴,
Минг офарин демақдан бир ўзга гап бўлурму?

Чустийга мақтаб эрдим, «Мен ҳам кўрай», – деди ул,
«Шеъринг, – дедим, – кўришга, балким, сабаб бўлурму...»

¹ Сабо – шабада, ел.

² Ришта – ип; тола.

³ Мижгон – киприк.

⁴ Нақшу нигор этмок – нақш ва суратлар солиб безатмок.

ҲАҚИҚИЙ ОШНО

О.Хотамов мусиқаси асосида Расул қори ишлаган

Ҳақиқий ошно пайдо бўлур бегоналардан ҳам,
Бироқ бегона пайдо бўлғуси ҳамхоналардан ҳам.

Ақл комида ҳақ сўз борки, бозори ҳақиқатда
Унинг ҳар жумласи қиммат турар дурдоналардан ҳам.

Деди Лайло: «Менинг севгимни ҳеч ким айб этолмайдур,
Чиқар оқил¹ киши Мажнун каби девоналардан ҳам».

«Фидо бўлғил!» – деди халқим, дедим: «Минг марта бўлсам-чи»,
Садойи «Боракалло!» чиқди кўп мардоналардан ҳам.

Саодатнинг баҳори ер юзига ёғду сочмоқда,
Кулиб қомат кўтаргай лолалар вайроналардан ҳам.

Муҳаббат бўлмаса, меҳригиёҳ унгайму тупроқдан?
Ёзиб ўт элга, Чустий, меҳрибон жононалардан ҳам.

¹ Оқил – ақлли.

СОБИР АБДУЛЛА

(1905 – 1972)

Собир Абдулла 1905 йили Қўқон шаҳрида туғилган. «Эрк илҳомлари», «Кўклам нашъаси», «Таажжуб», «Гулшан» номли шеърӣй ҳамда «Навбаҳор», «Дўстлик» сингари ҳикоялар тўпламлари; «Ойхон», «Тоҳир ва Зухра», «Алпомиш», «Муқимий» каби саҳна асарлари, шунингдек, «Мавлоно Муқимий» романи машҳур.

НАЙЛАЙИН

Ж.Султонов мусиқаси

Кўп замондир – бир парига мубталоман, найлайин,
Шул сабабдин рангу рўйим қаҳрабо, ман найлайин?

Аҳли дард дўстларга айтмай, кимга айтай арзими,
Нозини ҳаддин оширди дилрабо, ман найлайин?

Меҳрсизлик устига ёрим тағофул¹ айлади,
Зоҳиран дўст², ботини – «кўз ошино³», ман найлайин?

Аҳдини, билмамки, бузмоқ ихтиёр айларму ёр,
Ўртанур жон ишқида шому сабо(х)⁴, ман найлайин?

Айламас парво париваш бир йўли⁵ кўнглим учун,
Ёлвориб қилганда юз минг илтижо, ман найлайин?

Таъналар тошига Собирлик била сабр айласам,
Меҳрсизлик дардида кўксим яро, ман найлайин?

¹ Тағофул – бепарво, билиб билмасликка олувчи.

² Зоҳиран дўст – сиртдан қараганда дўст.

³ Ботини – «кўз ошно» – аслида, номига ошна, холос.

⁴ Сабо(х) – тонг.

⁵ Бир йўли – бир мартагина, бирров.

Қай кунки бўлди бу кўнгул ҳуснингни воласи²,
Шул кун ёзилди севгини лавҳи – рисоласи³.

Атр ўлди сув оқарда бу кун шаҳр сойида,
Билмам, юварда тушдимۇ зулфингни⁴ толаси.

Ҳар йил баҳорда олма юзингдан хижил ўлиб⁵
Саҳрога қочди шаҳру чаманларни лоласи.

Раҳм этки, бу азиз кўнгул ҳар кеча қийналур,
Тортарга асло қолмади оҳ ила ноласи.

Май сун⁶, хуморман, манга, эй соқийи гўзал⁷,
Ювгай ғамимни бода⁸ сувининг шалоласи⁹.

Ётдим деганда ваъдани бузмак не? Войким,
Борму карашма, нозу тағофулни чоласи?¹⁰

Кўнглини олки, қолмади Собирда сабрдан,
Қолди санга бу телба кўнгулнинг ҳаволаси.

¹ Фаргона мақомларидан «Дугоҳ»га назира тарзида яратилган вариант. Баъзи авжларда асл «Дугоҳ»дан фарқ қилади (М.Т.).

² Вола – шайдо.

³ Севгининг лавҳи – рисоласи – севгининг таърифи, достони.

⁴ Зулф – соч, гажак.

⁵ Хижил ўлмоқ – хижолат бўлмоқ.

⁶ Май сунмоқ – май куймоқ.

⁷ Соқийи гўзал – соҳибжамол май куювчи.

⁸ Бода – шароб, май.

⁹ Шалола – шовва, шаршара.

¹⁰ Мисра мазмуни: вох, ҳали нозу карашма ва бепарволикнинг чаласи бормиди?!

Келиб гулзорима, парво этиб кет,
Чаманни ҳуснингга шайдо этиб кет. .

Очиб лаб ғунчалар бағрини доғлаб,
Кўнгулда янги ўт пайдо этиб кет.

Келишга ваъда бер, ноз этма, келмай,
Келиб бир, майли, истиғно¹ этиб кет.

Тутиб ишқ торини, соз айла, эй соз,
Ширин куйлар чалиб, ялло этиб кет.

Бўларда беғараз Собирга меҳмон
Садоқат бурчини ижро этиб кет.

¹ Истиғно – ноз-карашма, ўзини кўз-кўз қилиш.

УЙҒУН

(1905 – 1990)

Раҳматулла Отақўзи ўғли Уйғун Қозоғистоннинг Жамбул вилояти Марки қишлоғида туғилган. «Алишер Навоий» (Иззат Султон билан ҳамкорликда), «Парвона», «Абу Райхон Беруний», «Ибн Сино», «Зебунисо» каби сахна асарлари, «Украина еллари», «Жонтемир», «Гуласал» сингари ўндан ортиқ поэма ва балладалари, бир қатор шеърӣ тўплам ҳамда таржималари билан машҳур.

ЎЙНАСИН

Т.Жалилов мусиқаси

Очилиб, гул-гул ёниб зулфи паришон¹ ўйнасин,
Ишва бирла силкиниб товус хиромон² ўйнасин.

Ҳар тарафга тарқатиб гулзорда гуллар атрини,
Юзлари гул, тишлари дур, лаъли хандон³ ўйнасин.

Чулғаниб белларга заррин кокили⁴, мастонавор,
Қадди барно, тўлғаниб мисли Зарафшон ўйнасин.

Дилни ўтларга ёқиб, сарноз ила қийғоч боқиб,
Хуш табассум, хуш такаллум⁵ офатижон ўйнасин.

Юз латофат бирла ошиқларга санъат боғидан
Лутфу эҳсон⁶ айлабон ул моҳитобон⁷ ўйнасин.

Чулғаниб белларга заррин кокили мастонавор,
Қадди барно, тўлғаниб мисли Зарафшон ўйнасин.

¹ Зулфи паришон – сочлари сочилган, ёйилган.

² Товус хиромон – товусдай товланиб юрۇвчи.

³ Лаъли хандон – лаълдай қизил лаблари қулувчи.

⁴ Заррин кокил – тилларанг соч.

⁵ Хуш такаллум – чиройли сўзловчи.

⁶ Лутфу эҳсон – меҳр-мурувват.

⁷ Моҳитобон – ойдаи порлоқ (юзли).

КАМТАР

ЖОНИМ ЭРУРСАН

М.Муртазоев мусиқаси

Дилбар, мени сен жисмим аро жоним эрурсан,
Жонимдан азиз севгили жононим эрурсан.

Сен бирла бошим кўкка етар, дилбари жоним,
Чунки мени сен ёру қадрдоним эрурсан.

Ой тунни, қуёш кунни ёритганда меним сан
Кундуз қуёшу тун моҳи тобоним¹ эрурсан.

Гуллар очилур гунча лабинг васфида² ҳар чоғ,
Боғимда ўзинг гунчайи хандоним³ эрурсан.

Даврон сураман эркин ўсиб ушбу чаманда,
Даврим гўзали, соҳиби давроним⁴ эрурсан.

Кўнглим хуш ўлур яллаларинг тинглаганимда,
Булбул каби куйловчи хуш илҳоним⁵ эрурсан.

Камтар дилида меҳри рухинг⁶ бордур ҳамиша,
Жон бирла таним мулкида меҳмоним эрурсан.

¹ Моҳи тобон – нур таратиб турган тўлин ой; ёр юзига ишора.

² Васф – таъриф, мактов.

³ Гунчайи хандон – лаб очган гунча.

⁴ Соҳиби даврон – даврон эгаси.

⁵ Хуш илҳон – ёқимли куйловчи, хушовоз.

⁶ Шоир бу ўринда «меҳр» сўзининг икки хил маъно англатишидан фойдаланиб сўз ўйини қилмоқда: меҳри рухинг – 1) чехранг қуёши; 2) чехранг муҳаббати.

ҲАМИД ОЛИМЖОН

(1909 – 1944)

Ҳамид Олимжон (Абдулҳамид Олимжон ўғли) Жиззах шаҳрида туғилган. Қабри Тошкентда.

Унинг «Кўклам», «Олов сочлар», «Ўлим ёвга», «Пойга», «Дарё кечаси», «Ўлка», «Бахт» каби шеърӣ тўпламлари, «Зайнаб ва Омон», «Ойгул ва Бахтиёр», «Семурғ» ва бошқа дostonлари, «Жангчи Турсун», «Роксананинг кўз ёшлари» сингари балладалари, «Муқанна», «Жиноят» драмалари, шунингдек, жаҳон адабиётининг ўнлаб намояндalarидан қилган таржималари машҳур.

КУЙГАЙ

Ю.Ражабий мусиқаси

Сўзингнинг шарпаси текканда олам боб-боб куйгай,
Денгизлар, дарёлар, ҳаттоки кўлларда ҳубоб¹ куйгай.

Камондек қошларинг киприкларингдан ўқ отар доим,
Сенинг ёдинг билан тинмай ҳама нозу итоб² куйгай.

Ёниб ишқингда қалбим, кулга айланса, ажаб эрмас,
Кўзинг осмонга тушганда ловуллаб офтоб куйгай.

Олай тоқатни қайдин, кўзларингга ҳеч қаролмайман,
Тушиб бир учқунинг бағримга, гўёки китоб куйгай.

¹ Ҳубоб – кўпик.

² Нозу итоб – ноз ва ғазаб.

ШЎХИЙ

(1915 – 1973)

Абдулвоҳид Шўхий Наманганнинг Чуқуркўча даҳасида туғилган. Қабри ўз шаҳридаги Отбозори қабристонида.

2007 йилда унинг шеърлари жамланиб «Эҳтиром» номли тўплам нашр этилган.

ПАРВОНА ҚИЛГАНСИЗ

К.Раҳимов мусиқаси

Чароғи¹ ҳуснингизга нечани парвона қилгансиз,
Фироқ ўтида куйдирмоқ йўлини яхши билгансиз.

Агарчанд(и) тағофул² қилганингиз бирла, эй жоно,
Муҳаббат дафтارينинг аввалига сиз битилгансиз.

Назокатда қадингиз нахлига³ таҳсин ўқир шамшод,
Магар боғи Эрамнинг ҳуридан дунёга келгансиз.

Ҳама жононалар гулшан гулидан келса дунёга,
Ҳусн тахтига султонлиғ учун нурдан яралгансиз.

Қимори гулшани ишқ ичра қадр қимматингиз шул –
Ҳама маҳбуб(а)лар бир, бир томонга сиз тикилгансиз.

Нетай, сиздай паридан кеча-кундуз Шўхи(й) дод этмай,
Дилини сайд этурга⁴ бир қараб, оҳиста кулгансиз.

¹ Чароғ – 1) чирок; 2) нур.

² Тағофул – бепарволик.

³ Нахл – ниҳол.

⁴ Сайд этмоқ – овламоқ.

МУАЛЛИФИ НОМАЪЛУМ ЁКИ АНИҚЛАНМАГАН АСАРЛАР

БОЗУРГОНИЙ

*Хоразм халқ куйлари асосида
Ҳожи Абдулазиз Абдурасулов қайта ишлаган*

Мени беқарорлар¹ айлаган, нетай, ул пари кўзу қошидур,
Юрагимга ишқ ўти жойлаган ани махфиёна² қарошидур.

Неча ноз илан менга сўз қотиб, кўзу киприги ўқини отиб,
Қоши ёларин³ отиб ўйнотиб мени ўлдирурга талошидур.

Менидек жамолига волалар⁴ қиладур фиғон ила нолалар,
Демаким, шафақ фалак авжида, ани ҳасратида хирошидур⁵.

Кечалар хаёлида уйғониб, чалажон илон каби тўлғониб,
Чекиб оҳлар анинг ишқида, назаримда, ҳусни қуёшидур.

Дилу жонима неча минг азоб, ғаму ҳажрида чекиб изтироб⁶,
Карам⁷ ўрнига қиладур итоб⁸, менга раҳмсиз дили тошидур.

Лабининг шаробини ичган эл, билаёлмас ўзини ойу йил,
Эмас ул баҳорда мавжи селки, бу ошиқ аҳлини ёшидур.

¹ Беқарор – оромсиз.

² Махфиёна – яширин.

³ Ёларин – ёларини.

⁴ Вола – хайратда қолган.

⁵ Хирош (харош) – тирналишдан қолган жароҳат, яра.

⁶ Изтироб – тоқатсизлик.

⁷ Карам – саховат.

⁸ Итоб – таъна.

ГАЛДИР I

Фаргонанинг эски халқ ашулаларидан

Оҳ дедим, оввора бўлдим, ёр билмайдур ҳануз¹,
Дод этарман кимга, аҳволимни сўрмайдур ҳануз.

Дуди оҳим² барқ уриб ҳар дам фалакнинг саҳнида³,
Ул келиб бир дам менинг қошимда турмайдур ҳануз.

Умрини хуш ўтказиб бир неча яхшилар билан,
Биз ёмонни ё магар кўзига илмайдур ҳануз.

ГАЛДИР II

Зулм айламанглар, қоши қаролар,
Токай қилурсиз бизга жафолар?
Дуо қилурмиз шому сабо(х)лар⁴,
Раҳм айламайсиз, эй маҳлиқолар⁵.

Зулмингни кам қил, маҳбуби жоним⁶,
Ўртанди жисмим ҳам устухоним,
Етмасми сенга оху фиғоним?
Раҳм айламайсиз, эй маҳлиқолар.

Ошиқ кишининг дуоси яхши,
Маъшуқаларнинг вафоси яхши.
Ночор дегаймиз: «...Жафоси яхши»,
Раҳм айламайсиз, эй маҳлиқолар.

¹ Ҳануз – ҳамон, ҳали ҳам.

² Дуди оҳ – оҳ-зор тутуни.

³ Фалакнинг саҳни – осмон юзи.

⁴ Сабо (сабох) – тонг, субҳидам.

⁵ Маҳлиқолар – ойчехралар.

⁶ Маҳбуби жоним – жонининг севиқлиси.

ТАСАВВУФ ВА ТАСАВВУФИЙ АДАБИЁТДА ҚЎЛЛАНГАН АЙРИМ ТУШУНЧАЛАР, АНЪАНАВИЙ ОБРАЗЛАР ҲАҚИДА

Тасаввуф ислом динининг фалсафаси бўлиб, мазкур диндаги ваҳдат – яккахудолик тамойилига асосланади. Яъни азал (борлиқ яратилишидан аввал) ва абад (у дунё) ҳамда улар оралиғидаги бу дунёнинг, бутун борлиқнинг Соҳиби яккаю ёлғиз Аллоҳдир. У азалда ҳам бор эди (чунки Тангри мавжуд (яратилган) эмас, балки Вужуд (Яратган)дир), ҳозир ҳам бор ва абадул-абад бор бўлади. Аллоҳ ўзининг 99 исми (асмо ул-хусна) ва улардаги сифатларига ҳамиша эгадир. Ана шу исмлардан бири «Ал-Жамил», яъни «жамол эгаси»дир. Дарҳақиқат, У мутлақ гўзал Зотдир.

Ривоятларга кўра, Аллоҳ ўзининг хусн денгизидан бир томчи олиб, уни юз улушга бўлган экан. Тўқсон тўққиз улушини Момо Ҳаввога бериб, қолган бир улушни яна ўнга тақсимлагач тўққизини Юсуф (а.с.)га ато этган экан. Қолган бир улушини эса бошқа махлуқотнинг ҳаммасига бўлиб берилган эмиш...

Тангри таоло азалда ўзининг қудрати, ҳайбати, илми, чиройи ва бошқа сифатларини фақат Ўзигина билар эди. У хуснини кўзгуда кўрмоқ хоҳлади ва бу дунёни: Еру осмон ҳамда улар оралиғидаги жамики мавжудотни яратди. Ер юзида Ўзига халифа (ўринбосар) қилиб эса Инсонни танлади. Унинг танини тупроқдан яратди ва бу сопол жасадга Ўзининг илоҳий рухидан уфурди. Демак, бу борлиқ – Тангрининг кўзгуси, ундаги ҳар бир нарса, ҳар бир жон эса Олий Зотнинг бир зарраси. Айниқса, Инсон ўз моҳиятига кўра илоҳийдир, чунки унинг руҳи, юқорида айтилганидек, илоҳий манбадандир.

Одам боласи бу ўткинчи дунёдаги ҳаёти мобайнида нафс амри билан – жасаднинг ороми учун муттасил ҳаракат қилади. Ва бу йўлда ранго-ранг хатолар, айблар, гуноҳлар жамғаради. Буларнинг бари шундоғам унутилган, озиксиз қолиб, заифлашиб бораётган руҳ устига ғубор бўлиб, оғир юк бўлиб ўрнашади. Агар Инсон нафс истакларига чек қўйса, унинг найрангларига бўй бермай, фақат руҳияти, унинг осойиши

ҳақида қайғура бошласа, бояги ғуборлар аста-секин арий боради ва руҳ покланади. Бу ҳол баъзан шу даражагача борадики, руҳ ўзининг дастлабки ҳолатига қайтиши – омонат берилган чоғидагидай гард-ғубордан холи, енгил бўлиб қолиши ҳам мумкин. Ботинини ана шу даражада поклай олган мавжуд (Инсон) руҳий-маънавий жиҳатдан Вужуд (Аллоҳ) билан уйғунлашиб кетади. Бу эса тасаввуфда «ваҳдат ул-вужуд», яъни «Вужуд билан бирлик, биргалик» деб аталади.

Тасаввуф таълимоти бўйича, Инсон комилликка эришиш йўлида шариат, тариқат, маърифат, ҳақиқат сингари босқичларни босиб ўтмоғи лозим бўлади. Тариқат йўлига кирган киши сўфий (ёки солиқ, дарвеш, мурид) ҳисобланади. Уни бу йўлга олиб кирган, маънавий жиҳатдан йўллаб, қўллаб турадиган раҳнамо – устоз эса шайх (ёки пир, муршид) деб аталади.

Тасаввуфий адабиётдаги марказий тушунча – бу ишқ. У икки турли бўлиши мумкин:

1. Мажозий ишқ – Аллоҳ томонидан яратилган барча нарсага: инсонга ва бутун борлиққа нисбатан муҳаббат. Бундай ишқ акс эттирилган асарларда ёр тимсолидан Муҳаммад (с.а.в.) ва тариқат пешвоси, пири комил англашилади.

2. Ҳақиқий ишқ – Яратганни англаш, сезиш, севиш ва У билан бирлик туйғуси. Ҳақиқий ишқдаги ёр (ёки жонона, дилдор, дилбар, дилистон, санам, маъшуқа ва б.) тимсолидан фақат Аллоҳ тушунилади.

Шунингдек, тасаввуф адабиётида куйидаги анъанавий образлар тизимидан кенг фойдаланилади:

Ағёр – бегоналар, ўзгалар; рақиблар, душманлар, ёвлар, ғанимлар. Ҳақдан бошқа нарсалар; тариқатдан йироқ кишилар.

Бурқаб (ёки юзпарда, ниқоб, ҳижоб ва ш.к.) – Ҳақни бандадан тўсиб турувчи ҳамма нарса, ўткинчи борлиқ.

Бўса – ошиқнинг ёр васлидан баҳрамандлиги.

Васл (кўплиги висол) – ёр билан учрашув, дийдор, етишиш; Ҳақ билан уйғунлашиш.

Васл аҳли – комилликка етишган, авлиёлик сийратини касб этган зотлар.

Дайр – бутхона; дунё; мажозан майхона.

Дунё (ёки бевафо ёр) – нафсоний хуруж, шайтоний истаклар жамланган воқелик,

Ўткинчи мавжудлик

Ёр лаби (ёки ирн) – ёрнинг каломи, кўрсатмалари, пурмаъно сўзлари.

Жом (ёки қадаҳ, пиёла, коса, паймона ва ш.к.) – ошиқнинг кўнгли.

Ишқ аҳли (ёки ушшоқ, ошиқлар) – сўфийлар, яъни тасаввуф йўлига кирганлар.

Лиқо (ёки юз, чеҳра, ораз, кўриниш ва ш.к.) – Тангри жилвасининг соликка намоён

бўлиши

Май (ёки шароб, бода ва ш.к.) – ишқ, севги; хусусан, Аллоҳга бўлган муҳаббат.

Майхона (ёки бутхона, харобот) – пирлар даргоҳи.

Тарсо – ўзини Аллоҳ ишқига етишмоққа бахшида этган инсон.

Соқий (ёки пири муғон) – маърифат улашувчи, илоҳий ишқ сирларини талқин

этувчи пири комил, устоз.

Халойиқ (ёки халқ, эл, мардум) – ҳақиқий ишқдан беҳабар кимсалар, дунёга кўнгил берган нафс бандалари.

Тасаввуф таълимотидаги таянч тушунчалар ва уларнинг моҳияти билан танишиш, тасаввуфий адабиётдаги бошқа тимсолларни ҳам пухта ўрганиш нафақат мумтоз адабиётимизнинг, балки мумтоз мусиқамиз, миллий қўшиқларимизнинг ҳам маъно нозикликларини англаш, ҳис қилиш, улардан тўлақонли баҳраманд бўлиш имконини, лаззатини беради. Бунинг учун қўшимча манбалар, махсус адабиётлар билан ишлаш лозим. Энг муҳими, (истиклол неъматини учун Меҳрибон ва Раҳмили Зотга беадад шукр!) ана ўша манбалар, адабиётлар етарлича. Фақат кунт, сабр-тоқат, иштиёқ ва ихлос бўлса бас.

МУМТОЗ ҚЎШИҚЧИЛИК ВА МАҚОМЛАРГА ДОИР АЙРИМ АТАМАЛАР ЛУҒАТИ

АВЖ (луғавий маъноси «чўққи», «энг юксак нуқта») – 1) куй ва ашула ижросида энг юқори нуқта; 2) Ўн икки мақом тизимида маълум шуъба.

БАЁТ (Ўрта Осиёда яшаган туркий қабилалардан бири) – 1) мақом шуъбаларидан бири; 2) Тошкент-Фарғонада машхур бўлган мақом йўлларида бири.

БОЗГҲЙ (форс. «боз» – яна, тагин ва «гўй» – айтмоқ) – куйнинг ижро жараёнида бир неча бор такрорланадиган қисмлари (оборотлари).

ДАРОМАД (форс. «даромадан» – кирмоқ) – куй ёки ашуланинг бошланиш (кириш) қисми. У тингловчини асар давомига, асосий қисмига руҳан тайёрлайди.

МАҚОМ (ар. «мақом» – ўрин-жой; истиқомат жойи) – 1) турли куй ва ашулаларнинг мусиқий асбоблардаги бошландиган пардаси; 2) муайян лад товуш қатори ва унга мос келадиган мусиқий асарлар мажмуаси: Дувоздаҳ (Ўн икки) мақом ва Шашмақом.

САВТ (ар. «савт» – 1) овоз, товуш; 2) куй, оҳанг) – Шашмақом ашула бўлимларининг иккинчи қисмига кирувчи шуъбаларнинг умумий номи. Улар мақомларнинг асосий шуъбаларига назира (ўхшатма) қилиб ишланган.

САРАХБОР (форс. «сар» – бош, бошланғич ва ар. «ахбор» – хабарлар) – Шашмақомдаги ашула бўлимларининг биринчи шуъбаси, ашулалар туркуми бошланишидан хабар берувчи дебоча.

СУВОРА (форс. «сувора» ёки «суворий» – отлик; от-уловга минган) – 1) Шашмақомда Бузрук мақоми асосида яратилган куй ва ашулалар; 2) Хоразм мақомларида шўъба ва тароналар номига кўшиб аталадиган ибора ва шу номли куйнинг ифодаси, мумтоз ашулалар туркуми.

СУПОРИШ (форс. «сифориш» – топшириш) – мақомлар ва уларнинг шуъбаларини тугаллайдиган хотима қисми.

УФОР (ар. «уфор» – 1) *чанг, тўзон*; 2) *ҳид, бўй*) – 1) қадимги доира, ногора усулларида бири; 2) шу усул жўрлигида ижро этилувчи чолғу ёки ашула йўли; 3) мақомларда шўхроқ ижро этиладиган қисм. «Уфар» ҳам дейилади.

УШШОҚ (ар. «ушшоқ» – ошиқлар) – 1) Ўн икки мақом тизимида муайян мақом номи; 2) Шашмақомнинг иккинчи мақомлар гуруҳига оид куй ва шу куйдаги ашула номи.

ЧАПАНДОЗ (форс. «чап андоз» – чап қўлда ўқ ота олувчи, моҳир) – 1) ўзбек ва тожик мусиқасида мураккаб доира усули, талқин усулининг акси; 2) шу номли доира усули жўрлигида ижро этиладиган мумтоз куй ва ашулалар.

ШАШМАҚОМ (форс. «шаш» – олти ва ар. «мақом» – ўрин-жой, истиқомат жойи; парда) – ўзбек ва тожик халқлари мусиқий меросида марказий ўрин тутган, олти хил лад товуш қаторларига мос келадиган цикли (занжирли) мусиқий асар; парда, оҳанг, усул, шакл, услуб каби воситалар билан ўзаро узвий боғланган Бузрук, Наво, Дугоҳ, Сегоҳ, Рост, Ироқ мақомларидан ташкил топган мумтоз куй ва ашулалар мажмуи.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Лутфий. Девон. Гул ва Наврўз (достон). – Тошкент: Бадий адабиёт, 1966.
2. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. 20 томлик. I – VI томлар. – Тошкент: Фан, 1987 – 1990.
3. Захриддин Муҳаммад Бобур. Девон. – Тошкент: Фан, 1994.
4. Муҳаммад Фузулий. Асарлар. 2 жилдлик. 1-жилд. – Тошкент: Бадий адабиёт, 1968.
5. Машраб. Девон. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2006.
6. Машраб. Девон. – Тошкент: Бадий адабиёт, 1980.
7. Хўжаназар Ҳувайдо. Девон. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2008.
8. Увайсий. Кўнгил гулзори (танланган асарлар). – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1983.
9. Увайсий. Нодира. Ўзбек шоирлари баёзи. – Тошкент: Фан, 1993.
10. Амирий. Девон. – Тошкент: Фан, 1972.
11. Нодира. Шеърлар. – Тошкент: Бадий адабиёт, 1960.
12. Огаҳий. Таъвиз ул-ошиқин (девон). – Тошкент: Фан, 1960.
13. Муқимий. Асарлар. – Тошкент: Бадий адабиёт, 1974.
14. Завқий. Танланган асарлар. – Тошкент: Бадий адабиёт, 1960.
15. Фурқат. Танланган асарлар. – Тошкент: Бадий адабиёт, 1975.
16. Асрлар нидоси (ўзбек адабиёти намуналари). – Тошкент: Бадий адабиёт, 1982.
17. Ҳазиний. Девон. – Тошкент: Маънавият, 1999.
18. Ҳамза. Замон ичра (сайланма). – Тошкент: Бадий адабиёт, 1989.
19. Шўхий. Эҳтиром. – Андижон, 2007.
20. Навоий асарлари учун қисқача луғат / Тузувчи Б.Ҳасанов. – Тошкент: Фан, 1993.

МУНДАРИЖА

Тузувчилардан	3
ЛУТФИЙ	5
Хоҳ инонма	5
Гулгузорим қани?.....	6
Қашқарчаи савти сарвиноз.....	7
Сарахбори бузрук	8
Кўзи қарони.....	9
Мустаҳзод	10
САККОКИЙ	11
Савти мискин.....	11
НАВОИЙ	13
Ушшоқ.....	13
Кўшчинор	14
Мубтало бўлдум санго.....	15
Фош ўлсин.....	15
Айлагач	16
Соқийномаи Баёти Шерозий	17
Қаро бўлубдур... ..	18
Не наво	19
Баёт II	19
Баёт III	20
Ўлмасун.....	21
Наззора қил	22
Эй сабо.....	22
Таронаи баёт.....	23
Топмадим	24
Қоши ёсинму дейин... ..	25
Муножот.....	26
Кошки	27
Мўғулчаи дугоҳ.....	27
Насруллои.....	29
Насри уззол.....	30
Бўлмиш.....	32
Ироқи Бухоро	33
Баёт V	34
Сарпарда.....	35
Жафо қилмиш.....	36
Гул сочар ел.....	36
Ўзгача.....	37
Ҳануз	38
Чорзарб.....	39
Айласа.....	40
Бўлмаса	41
Ишқ	42
Ошиқ.....	43
Тонг насими	44

Баёт IV	45
Нишона.....	46
Талқини баёт	47
Ёр меҳри	49
Чапандози наво	50
Абдурахмонбеги III	51
Даврон чекиб.....	52
Шитоб айлаб.....	53
Эрмиш.....	54
Ғамнок айлади	55
Ўйнар	56
Кўқон ушшоғи	57
Гуландомим била	58
Ял-яли	59
Гулгузорим	60
БОБУР	61
Насри баёт	61
Топилмас	62
Соқийномаи савти калон.....	63
Қаро зулфинг.....	64
Сарахбори оромижон	64
Бошдин яна.....	65
Таронаи насри сегоҳ.....	66
Кошки	66
Не бўлди?.....	67
Савти чоргоҳ	68
Гулжамол	68
Жамолинг васфи.....	69
«Ўлтирур гарчи мени гуфторинг...».....	70
Ишқ	71
Ғаҳи соғин	71
Қашқарчаи савти калон.....	72
Уфори савти калон.....	73
ФУЗУЛИЙ	74
Ғамзасин	74
Савти сувора	75
Мўғулчаи қашқарчаи дугоҳ.....	76
Ақл ёр ўлсайди... ..	77
Баёт I	78
Баёти Шерозий талқинчаси.....	79
Дугоҳ	80
Дилхирож.....	81
Қурбон ўлам	82
ЗЕБУННИСО	84
Самарқанд ушшоғи	84
МАШРАБ	86
Савти муножот	86
Ҳеч кима маълум эмас	87
Таронаи сарахбори ироқ	88

Ўртар	89
Келибдур	90
Малаксан	91
Мўгулчаи мушкilotи дугоҳ	92
Тушти савдойи муҳаббат	93
«Кимга айтиб йиглайин...»	93
Талқинчаи савти калон	94
Уфори савти сабо	95
Ёронлар	96
Санамо	96
Дарду аламдур	97
Бормикин	99
Ишқ ичра қадам қўйдим	100
Патнисаки ушшоқ савти	102
ХУВАЙДО	103
Чоргоҳ IV	103
На қилдим?	104
Тополмасман	105
МУНИС	106
Кел, эй маҳваш	106
Баҳона қилиб	107
Қари наво	108
Баёти Шерозий соқийномаси	109
УВАЙСИЙ	111
Талқинчаи рок	111
Токай	112
АМИРИЙ	114
Чорзарб	114
Мижгонларинг	115
Устина	116
Бебокча	117
Салламно	119
НОДИРА	121
Баёт IV	121
Эй сарви равон... наво	122
Чапандози савти наво	122
Дугоҳи Хусайний VII	124
Бозургони савти калон	125
Айланай	125
Фигонким	127
Уфори уззол	128
Соғиндим	129
Бозургони	130
ОГАҲИЙ	132
Савти сувора	132
Феруз I	133
Феруз II	134
Бўлмаса бўлмасун, нетай?	135
Дарди дилим	136

Қора дали	136
Зорингман	137
Ёрима айтинг	138
Бош устина	139
Беш парда сувора	140
КОМИЛ	142
Қаро шомлар	142
Кимни севар ёрисан	143
МУҚИМИЙ	145
Уфори савти чоргоҳ	145
Айрилмасун	146
Келдим	147
Ёлгуз	147
Якка бу Фарғонада	148
Фарғона Насруллоси	149
«Шўхи паривашега гирифтормен яна...»	150
Кажҳанг сувора	150
Чоргоҳ III	152
Чоргоҳ IV	153
Чапандози гулёр	154
Қаландар II	155
Қаландар III	156
Қаландар V	157
Кўзларинг	158
Бир келиб кетсун	159
Кўрмай	160
Уфор	162
Бормукин	163
Доғман	163
Интизор	164
Бир ишва билан	165
Этсанг нетар	165
Ёр ила	166
Дил куйи	167
Доғмен	168
Соғиниб	169
Эй нозанин	170
Тановар I	170
Ким десун?	171
Абдурахмонбеги II	172
Баёти Шерозий III	173
Эй чехраси тобоним	174
Кўча боғи I	175
Тановар II	176
Абдурахмонбеги	177
Ёдимга тушди	177
Айладинг	179
Гиря II	180
Қаландар I	181

Баёт Ш	182
Муборак	183
Нигорим	184
Уфори Абдурахмонбеги	185
ЗАВҚИЙ	186
Фарғона рубойиси	186
Гиря (Асирий)	187
ФУРҚАТ	188
Оҳким, раҳм айламас	188
Суратинг	189
Оҳким, ҳамдард йўқ	190
Қадимги ушшоқ	191
Соғиниш	191
Бир тараҳҳум айламас	192
Чоргоҳ I	193
Чоргоҳ II	193
Кўзларинг	194
Дугоҳи Хусайний II	195
Йўлингда	196
Тортадур	197
Қарамайсиз	198
«Мени, эй гулруҳим, булбулдек...»	199
Қашқарчаи уфор	200
Қашқарчаи сарвиноз	200
Бир тараҳҳум айламас	201
Уфори оромижон	202
Фигон I	203
Истаб	204
Галдир I	205
Галдир II	205
Гулёр	206
Шаҳноз	206
Кокилинг	207
НОҚИС	209
Доғман	209
НОЗИМАХОНИМ	211
Қашқарчаи ушшоқ	211
ҲАЙРАТИЙ	213
Фарғонача Шаҳноз	213
Топмадим	214
ҲАЗИНИЙ	215
Фарғона тонг отқунча	215
ОРАЗИЙ	216
Дугоҳ	216
ҲАМЗА	217
Бир келиб кетсун	217
Ўшайди-ку	218
МИСКИН	219

Эй дилбари жононим	219
Сунбулинг	220
Тошкент ироғи	221
ТАБИБИЙ	222
Бош устина	222
АВАЗ ЎТАР	223
Оразибон	223
Чоки гирибон	224
Бўлмишам	224
Ошиқ ўлдим	225
Комёб айлаб	226
ҲАБИБИЙ	228
Боғ истар	228
Келдик	229
Сайри гулзор	230
ХУРШИД	231
Баёти Шерозий II	231
ЧУСТИЙ	232
Кулдирса ҳам	232
Бўлурму	233
Ҳақиқий ошно	234
СОБИР АБДУЛЛА	235
Найлайн	235
Дугоҳ	236
Парво этиб кет	237
УЙГУН	238
Ўйнасин	238
КАМТАР	239
Жоним эрурсан	239
ҲАМИД ОЛИМЖОН	240
Куйгай	240
ШЎХИЙ	241
Парвона қилгансиз	241
МУАЛЛИФИ НОМАЪЛУМ ЁКИ АНИҚЛАНМАГАН АСАРЛАР	242
Бозургоний	242
Галдир I	243
Галдир II	243
Тасаввуф ва тасаввуфий адабиётда қўлланган айрим тушунчалар, анъанавий образлар ҳақида	244
Мумтоз кўшиқчилик ва мақомларга доир айрим атамалар лугати	247
Фойдаланилган адабиётлар	249

Адабий-бадиий нашр

САРАХБОР

Тузувчилар:

Дилором ЭРГАШЕВА,

Азизбек ҲАКИМОВ

Муҳаррир: Абдулла ШАРОПОВ

Бадиий муҳаррир: Баҳриддин БОЗОРОВ

Техник муҳаррир: Дилшод НАЗАРОВ

Саҳифаловчи: Иномжон ЎСАРОВ

Мусахҳих: Элбек ЖУМАНОВ

Нашриёт лицензияси: АИ №134, 27.04.2009

Теришга берилди: 05.05.2017 й.

Босишга рухсат этилди: 25.05.2017 й.

Газета қоғози. Қоғоз бичими: 84x108 $\frac{1}{32}$.

Minion Pro гарнитураси. Офсет босма.

Ҳисоб-нашриёт т.: 8,18. Шартли б.т.: 13,4.

Адади: 3000 нусха.

Буюртма № 140.

«АКАДЕМНАШР» нашриётида тайёрланди.

100156, Тошкент шаҳри Чилонзор тумани 20^А-мавзе 42-уй.

Тел.: (+99871) 217-16-77

e-mail: info@akademnashr.uz

web: www.akademnashr.uz

«PRINT LINE GROUP» ХК босмахонасида чоп этилди.

100096, Тошкент шаҳри Бунёдкор шоҳкўчаси 44-уй.

ISBN 978-9943-4908-4-0

9 789943 490840